

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

«Σύγχρονος Ιταλικός Πολιτισμός και Ειδικά ζητήματα Ορολογίας και Ερμηνείας»

Διπλωματική Εργασία

«Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:
Μαριλένα Παπαδάκη

Συν-επιβλέπουσα καθηγήτρια:
Γεωργία Μηλιώνη

Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι, Ιταλός πολιτικός (1881-1954) από το
Multimedia Centre – Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
Λουξεμβούργο, Ιούλιος 2025

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης η συγγραφέας εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας της συγγραφέως ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Η συγγραφέας διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Ευχαριστίες

Η συγγραφή της παρούσας διπλωματικής εργασίας κατέστη δυνατή χάρη στην αμέριστη υποστήριξη και καθοδήγηση σημαντικών ανθρώπων και ιδρυμάτων. Θερμές ευχαριστίες οφείλονται στην συν-επιβλέπουσα του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Σύγχρονος Ιταλικός Πολιτισμός και ειδικά ζητήματα ορολογίας και ερμηνείας κυρία Γεωργία Μηλιώνη και στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κυρία Μαριλένα Παπαδάκη, για την εμπιστοσύνη, την ενθάρρυνση και την ευαισθησία που επέδειξε καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας.

Επιπλέον, εκφράζεται η βαθιά ευγνωμοσύνη προς το προσωπικό της Βιβλιοθήκης του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Λουξεμβούργο, και ιδιαιτέρως στις κυρίες Αφροδίτη Ρουμελιώτου και Tisler Tuuli, του τμήματος εξυπηρέτησης χρηστών, για την άμεση και γενναιόδωρη ανταπόκρισή τους στην κάλυψη των αναγκών συγκέντρωσης του απαραίτητου αρχειακού υλικού.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τον κύριο Gjovalin Nikolli, Service Desk Assistant του Ιστορικού Αρχείου του Ευρωπαϊκού Πανεπιστημιακού Ινστιτούτου στο Φιέζολε Φλωρεντίας, για την ευγενική του βοήθεια και την παροχή πολύτιμου υλικού που ήταν απαραίτητο για την διεξαγωγή της παρούσας έρευνας κατά την επίσκεψή μου στο εν λόγω αρχείο.

Τέλος, ευχαριστώ θερμά τους φίλους και συναδέλφους μου, καθώς και τον σύζυγό μου, για τη διαρκή τους στήριξη και για τον πλούτο των ευγενών συναισθημάτων που προσέφεραν και θα αποτελούν πολύτιμη συντροφιά στην προσωπική μου πορεία.

Κατάλογος αρκτικόλεξων

ΔΕΕ	=	Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση
ΔΕΚ	=	Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΔΕΕ	=	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΕΑΚ	=	Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα
ΕΕ	=	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΠ	=	Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη
ΕΖΕΣ	=	Ενιαία Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών
ΕΚ	=	Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
ΕΠ	=	Ευρωπαϊκή Επιτροπή
ΕΣ	=	Ελεγκτικό Συνέδριο
ΕΚΑΧ	=	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα
ΕΚΤ	=	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
ΕΝΙ	=	Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ινστιτούτο
ΕΝΣ	=	Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα
ΕΟΚ	=	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΟΠ	=	Ευρωπαϊκό Οργανισμός Περιβάλλοντος
ΕΟΧ	=	Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος
ΕΠΑ	=	Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας
ΕΠΑΑ	=	Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας
ΕΑΣ	=	Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία
ΕΣΠΑ	=	Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΣΚΤ	=	Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών
ΕΥΡΑΤΟΜ	=	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας
ΗΠΑ	=	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΑΠ	=	Κοινή Αγροτική Πολιτική
ΚΕΠ	=	Κοινή Εμπορική Πολιτική
ΚΕΠΠΑ	=	Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας
ΜΚΟ	=	Μη Κυβερνητική Οργάνωση
ΜΣΙ	=	Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών
ΟΗΕ	=	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΝΕ	=	Οικονομική και Νομισματική Ένωση
ΟΟΣΑ	=	Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη
ΠΟΕ	=	Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
ΦΠΑ	=	Φόρος Προστιθέμενης Αξίας
CoR	=	Επιτροπή των Περιφερειών (Committee of Regions)
COPERER	=	Επιτροπή Μόνιμων Αντιπροσώπων (Committee of Permanent Representatives)

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

GATT =	Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (General Agreement on Tariffs and Trade)
C.L.N. =	Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (Comitato di Liberazione Nazionale)
NAFTA=	Βορειοαμερικανική Ένωση Ελεύθερου Εμπορίου (North American Free Trade Agreement)
NATO =	Οργανισμός της Συνθήκης Βορείου Ατλαντικού (North Atlantic Treaty Organization)
CDU =	Χριστιανοδημοκρατική Ένωση της Γερμανίας (Γερμανικά: Christlich Demokratische Union Deutschlands)
CSU =	Χριστιανοκοινωνική Ένωση της Βαυαρίας (Christian Social Union)
PPI =	Ιταλικό Λαϊκό Κόμμα (Partito Popolare Italiano)
PCI =	Κομμουνιστικό Κόμμα Ιταλίας (Partito Comunista Italiano)
PSI =	Σοσιαλιστικό Κόμμα Ιταλίας (Partito Socialista Italiano)
PSDI =	Ιταλικό Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (Partito Socialista Democratico Italiano)
UNRAA=	Οργανισμός Περίθαλψης και Αποκατάστασης των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Relief and Rehabilitation Administration).

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει την πολιτικοκοινωνική πραγματικότητα της Ιταλίας στη μεταπολεμική περίοδο, μέσω μιας διεπιστημονικής προσέγγισης που συνδυάζει ιστορική, πολιτική και κοινωνιολογική ανάλυση. Κεντρικός στόχος είναι η ανάδειξη της πορείας της Ιταλίας προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση. Η έρευνα επικεντρώνεται στις ενέργειες και τις επιλογές πολιτικών προσωπικοτήτων και κομμάτων που συνέβαλαν στην ένταξη της χώρας στις ευρωπαϊκές κοινότητες. Στο πλαίσιο αυτό, διερευνώνται οι σχέσεις του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi] με τον Ρομπέρ Σούμαν [Robert Schuman] και τον Κόναρντ Αντενάουερ [Konrad Adenauer], με στόχο την ανάλυση των σημείων σύγκλισης και απόκλισης που συνέβαλαν στην προώθηση της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Λέξεις – Κλειδιά

Alcide De Gasperi – Μεταπολεμική Ιταλία – Cleveland – Rerum Novarum – EKAX – EOK – EURATOM – Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Abstract

This thesis examines the political and socio-economic reality of Italy in the post-war period through an interdisciplinary approach that combines historical, political, and sociological analysis. The central aim is to highlight Italy's path towards European integration. The research focuses on the actions and choices of political figures and parties that contributed to the country's accession to the European Communities. Within this framework, the relationships of Alcide De Gasperi with Robert Schuman and Konrad Adenauer are explored, with the aim of analyzing the points of convergence and divergence that contributed to the promotion of European integration.

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

Keywords

Alcide De Gasperi – Post-war Italy – Cleveland – Rerum Novarum – ECSC – EEC – EURATOM – European integration.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ευχαριστίες	4
Κατάλογος αρκτικόλεξων	5
Περίληψη	7
Λέξεις – Κλειδιά	7
Abstract	7
Keywords	8
Περιεχόμενα	9
Εισαγωγή	11
Μεθοδολογία	12
Κεφάλαιο Πρώτο: Η Ιταλία στο τέλος του Β ΠΠ και η ιδέα της ενωμένης Ευρώπης	14
Οικονομική δυσπραγία και κοινωνικές αναταραχές	17
Κοινωνικές αναταραχές	19
Πολιτική αστάθεια	21
Ιταλικό Δημοψήφισμα	29
Ο ρόλος του De Gasperi και η ίδρυση του DC	30
Η άνοδος των Χριστιανοδημοκρατικών κομμάτων: Λόγοι επικράτησης: Η σύνδεση τους με την οικονομική ευημερία	32
Ιταλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα και Κομμουνιστικό Κόμμα Ιταλίας (1946-1948) – Ιδεολογία και ρόλος	35
Κεφάλαιο Δεύτερο: Η Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση–Alcide De Gasperi και Giulio Andreotti – Βιογραφικά στοιχεία	46
Οι πρώτες επαφές μεταξύ Ιταλών και Γερμανών χριστιανοδημοκρατών.	53
Ο ρόλος της καθολικής Βαυαρίας στην αποκατάσταση των σχέσεων μεταξύ Ιταλίας και Γερμανίας	56
Οι πρώτες συναντήσεις μεταξύ DC και CDU – Προσπάθειες συμφιλίωσης	56
Η ευρωπαϊκή ιδέα– Σκέψεις προς μια ευρωπαϊκή ολοκλήρωση:Θεωρητικές πολιτικές παρακαταθήκες – Η Πανευρωπαϊκή Ένωση του R. Rudenhove-Kalergi	63
Το σχέδιο του επίτιμου προέδρου της Πανευρωπαϊκής Ένωσης A. Briand	65

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

Πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση—Το Σχέδιο Μάρσαλ—Ίδρυση του Οργανισμού (Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (ΟΕΟΣ))	67
Ο Alcide De Gasperi : αρχιτέκτονας της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης	69
Οι μεταξύ σχέσεις Alcide De Gasperi – Robert Schuman – Konrad Adenauer	71
Η δημιουργία της ΕΚΑΧ	71
Συμπεράσματα	76
Βιβλιογραφικές αναφορές	79
Κινηματογραφικές ταινίες	88
Λεξικά-Εγκυκλοπαίδειες	89
Παραρτήματα	90
Μεταφράσεις	90

Εισαγωγή¹

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει την πολιτικοκοινωνική πραγματικότητα της Ιταλίας στη μεταπολεμική περίοδο, μέσω μιας διεπιστημονικής προσέγγισης που συνδυάζει ιστορική, πολιτική και κοινωνιολογική ανάλυση. Κεντρικός στόχος είναι η ανάδειξη της ιστορικής, πολιτικής και κοινωνικής πορείας της Ιταλίας προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση. Η έρευνα επικεντρώνεται στις ενέργειες και τις επιλογές πολιτικών προσωπικοτήτων και κομμάτων που συνέβαλαν στην ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ), την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (EURATOM). Στο πλαίσιο αυτό, διερευνώνται οι σχέσεις του Alcide De Gasperi με τον Robert Schuman και τον Konrad Adenauer, ηγετικές μορφές της Γαλλίας και της Δυτικής Γερμανίας, με στόχο την ανάλυση των σημείων σύγκλισης και απόκλισης που συνέβαλαν στην προώθηση της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Πιό συγκεκριμένα θα εξεταστούν οι παράγοντες που οδήγησαν στην άνοδο των Χριστιανοδημοκρατικών κομμάτων και η σύνδεση της επικράτησής τους με την οικονομική ανάκαμψη και την κοινωνική ευημερία της Ιταλίας, η εξέλιξη του Ιταλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος και του Κομμουνιστικού Κόμματος Ιταλίας και η ιδιαίτερη θέση της Καθολικής Εκκλησίας στην ιταλική κοινωνία και πολιτική.

Η ανάλυση θα εστιάσει στην οικονομική δυσπραγία, τις κοινωνικές αναταραχές και την πολιτική αστάθεια που χαρακτήριζαν την ιταλική κοινωνία και την πολιτική σκηνή μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Επιπλέον, θα διερευνηθεί η επιρροή της εγκυκλίου του Βατικανού «*Rerum Novarum*»² στην πολιτική και κοινωνική ζωή της Ιταλίας, καθώς και η εξέλιξη του Ιταλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος και του Κομμουνιστικού Κόμματος Ιταλίας, με σκοπό την κατανόηση του ρόλου τους στη διαμόρφωση της πολιτικής σκηνής. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στην προσπάθεια του Ντε Γκάσπερι να οικοδομήσει ένα δημοκρατικό πολίτευμα στην Ιταλία, αντιμετωπίζοντας ταυτόχρονα τις σημαντικές προκλήσεις που απέρρεαν από τις Συνθήκες του Λατερανού του 1929. Αυτές οι συνθήκες, που είχαν υπογραφεί από τον Μπενίτο Μουσολίνι και ρύθμιζαν τις σχέσεις μεταξύ του ιταλικού κράτους και της Καθολικής Εκκλησίας, έθεταν ζητήματα σχετικά με την αυτονομία του κράτους και την κοσμικότητα της νέας δημοκρατίας.

¹Οι μεταφράσεις και οι αποδόσεις άρθρων, αποσπασμάτων από βιβλία, περιοδικών και ιστοτόπων πραγματοποιήθηκαν από την υπογράφοσα.

² Για την εγκύκλιο του Λέοντος XIII *Rerum Novarum* (15 Μαΐου 1891) βλέπε Μεταφράσεις–Παράρτημα (16) . Ανακτήθηκε από Treccani encyclopedia www.treccani.it (23/05/2025).

Η οριοθέτηση του πρώτου εξαμήνου του 1947, ως σημείου εκκίνησης της καθοριστικής φάσης για την ενσωμάτωση της Ιταλίας στη σφαίρα επιρροής της Δύσης, εδράζεται στην εμφάνιση καταλυτικών γεγονότων, ετερόκλητων ως προς τη φύση τους αλλά με ιδιαίτερη συμβολική σημασία. Αν και πρόκειται για μια διαδικασία που είχε ξεκινήσει αρκετά χρόνια νωρίτερα, τα γεγονότα του πρώτου εξαμήνου του 1947 έδωσαν, συνειδητά μεγάλη ώθηση προς αυτή την κατεύθυνση. Εναρκτήριο γεγονός αποτελεί το ταξίδι του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι στις Ηνωμένες Πολιτείες. Με αυτό, η χώρα εισέρχεται εκ νέου στον διεθνή ορίζοντα, επιλέγοντας να συνταχθεί με τις ΗΠΑ και αναγνωρίζοντας τη θέση τους, ως την αδιαμφισβήτητα ισχυρότερη δύναμη της εποχής. Εξάλλου οι ΗΠΑ, είχαν επιδείξει τη μεγαλύτερη κατανόηση προς τη μεταφασιστική Ιταλία. Ήταν η χώρα που διέθετε τη δυνατότητα να επηρεάσει καθοριστικά την οικονομική ανασυγκρότηση της Ιταλίας και την επανένταξή της στη διεθνή κοινότητα. Παράλληλα, οι Ηνωμένες Πολιτείες, σε σύγκριση με τα υπόλοιπα δυτικά έθνη, αποτελούσαν τον λιγότερο γνώριμο παράγοντα για τον Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι και τη νέα ιταλική πολιτική ελίτ, με ελάχιστες εξαιρέσεις. Τα αιτήματα του Ντε Γκάσπερι προς την Αμερικανική κυβέρνηση ήταν ουσιαστικά τρία: χρηματική βοήθεια στήριξης, αποστολή σιτηρών και καυσίμων και σε πολιτικό-πολιτιστικό επίπεδο, αποδοχή της Ιταλίας, ενός πρώην εχθρικού κράτους, στο Σύμφωνο της Βόρειο Ατλαντικής Συμμαχίας.

Οι στόχοι της μελέτης είναι να υπογραμμίσουν την επιρροή του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι στην πορεία της Ιταλίας προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση, απαντώντας στα ακόλουθα ερωτήματα:

- Πώς ο Alcide De Gasperi, με την πολιτική του δράση, συνέβαλε καθοριστικά στη διαμόρφωση της μεταπολεμικής ιταλικής πολιτικής σκηνής;
- Σε ποιο βαθμό η ανάδειξη του Χριστιανοδημοκρατικού κόμματος (DC) σε κυρίαρχη πολιτική δύναμη συνδέεται με στρατηγικές επιλογές που αξιοποίησαν στο έπακρο την ισχυρή επιρροή της Καθολικής Εκκλησίας στην ιταλική κοινωνία;

Μεθοδολογία

Η παρούσα μελέτη εντάσσεται στο ευρύτερο ερευνητικό πεδίο της ιστορίας, θεωρίας και πολιτικής φιλοσοφίας των διεθνών σχέσεων. Με επίκεντρο την πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, επιχειρεί να συμβάλει ειδικότερα στην πολυεπίπεδη ανάλυση της ιστορικής πορείας της Ιταλίας προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, με ιδιαίτερη έμφαση στον καθοριστικό ρόλο του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι σε αυτή τη διαδικασία.

Η υπάρχουσα ιστοριογραφία έχει αναδείξει ποικίλες πτυχές της μεταπολεμικής Ιταλίας, όπως η πολιτική ανάκαμψη (βλ. επιστολή του πρέσβη της Ιταλίας στις ΗΠΑ Tarchiani, 1947, από το προσωπικό αρχείο του Ντε Γκάσπερι [De Gasperi] και η σχέση του Ντε Γκάσπερι με τις Ηνωμένες Πολιτείες, [βλ. ένα μέρος από το προσωπικό αρχείο του Ντε Γκάσπερι στους φακέλλους ΗΑΕΥ,

ADG- 1239, HAEU, ADG-1243, HAEU, HAEU, ADG-1253, ADG-109 συνημμένους στην παρούσα εργασία]. Σημαντική είναι επίσης η ανάλυση της πολιτικής σταθεροποίησης και της ανόδου της Χριστιανοδημοκρατίας (Καλύβας, 2003· Zalin, 2004· Moïoli, 2004), καθώς και η επίδραση του Ψυχρού Πολέμου και των διεθνών συμμαχιών στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (Berstein & Milza, 1997· Miller, 2028· Hobsbawm, 1995· Χριστοδουλίδης, 2010, Λιαργκόβας & Παπαγεωργίου, 2021).

Η παρούσα μελέτη ακολουθεί μια συνδυαστική προσέγγιση, αξιοποιώντας τόσο πρωτογενείς όσο και δευτερογενείς πηγές. Βασίζεται κυρίως στο πλούσιο πρωτογενές υλικό που προέρχεται από το Ιστορικό Αρχείο του Ευρωπαϊκού Πανεπιστημιακού Ινστιτούτου (EUI) στη Φλωρεντία. Αυτό το υλικό περιλαμβάνει όχι μόνο χειρόγραφες σελίδες από το βιβλίο του Αλβέρτου Ταρκιάνι, του τότε Ιταλού πρέσβη στις Ηνωμένες Πολιτείες –οι οποίες περιγράφουν λεπτομερώς τη δεκαήμερη παραμονή του Ντε Γκάσπερι στις ΗΠΑ τον Ιανουάριο του 1947– αλλά και τις προσωπικές διορθώσεις του ίδιου του Ντε Γκάσπερι στο χειρόγραφο του Ταρκιάνι. Επιπλέον, χρησιμοποιούνται άλλες δικές του χειρόγραφες σημειώσεις, δακτυλογραφημένες αναφορές, επίσημα έγγραφα και προσκλήσεις, όπως αυτή από το περιοδικό «TIME» και τον Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ Τζέιμς Φ. Μπάιρνς για τον προγραμματισμό της επίσκεψης του Ιταλού πρωθυπουργού στο Κλίβελαντ τον Ιανουάριο του 1947, μαζί με τις ομιλίες του Ντε Γκάσπερι σε ιταλοαμερικανικούς συλλόγους στο Σικάγο και τη Νέα Υόρκη.

Παράλληλα, η έρευνα βασίζεται σε μια ευρεία βιβλιογραφία δευτερογενών πηγών, συμπεριλαμβανομένων εξειδικευμένων βιβλίων, επιστημονικών άρθρων και δημοσιεύσεων από ακαδημαϊκές βάσεις δεδομένων όπως το JSTOR και το Academia.edu. Ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε η μακροσκελής έρευνα στη Βιβλιοθήκη του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Λουξεμβούργο. Η έρευνα αυτή συνέβαλε καθοριστικά στην ανεύρεση βασικής βιβλιογραφίας για τον ρόλο του Ντε Γκάσπερι στη δημοκρατική στροφή της Ιταλίας και την ένταξή της σε διεθνείς οργανισμούς και την ευρωπαϊκή ενοποίηση. Στα έργα αυτά συγκαταλέγονται τα: *L' Europa nuovo ordine internazionale* των Salvatore Aloisio και Cinzia Rognoni Vercelli (επιμ.), *Alcide De Gasperi nella storia dell'Italia repubblicana a cinquant'anni dalla morte, Atti di Convegno di Studio* του Diomede Ivone (επιμ.), και *Alcide De Gasperi e Konrad Adenauer, tra superamento del passato e processo di integrazione europea (1945-1954)* της Tiziana Di Maio.

Στο πλαίσιο της έρευνας, εντοπίστηκε και ένα αρχείο στο Ινστιτούτο Ντε Γκάσπερι (Fondazione De Gasperi) στη Ρώμη, το οποίο, αν και πολύτιμο, δεν αξιοποιήθηκε στην παρούσα διπλωματική εργασία λόγω περιορισμένου χρόνου και απόστασης, παραμένοντας ως αντικείμενο για μελλοντική μελέτη.

Παρά τους αναφερθέντες περιορισμούς στην πρόσβαση σε συγκεκριμένες πρωτογενείς πηγές, η μεθοδολογία της παρούσας εργασίας εξασφάλισε την αξιοποίηση ενός ευρέος και αξιόπιστου φάσματος πηγών, επιτρέποντας την ολοκληρωμένη διερεύνηση των ερευνητικών ερωτημάτων.

Κεφάλαιο Πρώτο:

Η Ιταλία στο τέλος του ΒΠΠ και η ιδέα της ενωμένης Ευρώπης

Ο ΒΠΠ είχε καταστροφικές συνέπειες για την Ιταλία, αφήνοντας τη χώρα λεηλατημένη και ευάλωτη σε έντονες πολιτικές διενέξεις. Η ιταλική κοινωνία βρέθηκε διχασμένη ανάμεσα σε δύο κύριες πολιτικές παρατάξεις: τους κομμουνιστές, που υποστήριζαν την ανάγκη για περισσότερη κοινωνική δικαιοσύνη, και τους φιλελεύθερους, που στηρίζονταν σε υποστηρικτές της άκρας δεξιάς³

Η Ιταλία του 1945, ωστόσο, δεν ήταν πλέον σε θέση να διεκδικήσει έναν ρόλο αντίστοιχο με αυτόν που κατείχε τη δεκαετία του 1930. Αυτό οφειλόταν σε μια σειρά παραγόντων. Πρώτον, το 1943, ο Μπενίτο Μουσολίνι συνελήφθη, αλλά κατόρθωσε να δραπετεύσει με τη βοήθεια των Γερμανών και να ιδρύσει ένα φασιστικό κράτος-μαριονέτα στη Βόρεια Ιταλία, με την κυβέρνηση του Σαλό. Την ίδια περίοδο, στη Ρώμη συγκροτήθηκε μια νέα φασιστική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον στρατάρχη Μπαντόλιο, ο οποίος υπέγραψε την «Ανακωχή». Αυτή η συμφωνία αποτελούσε την άνευ όρων συνθηκολόγηση της Ιταλίας στους συμμάχους (στις 8 Σεπτεμβρίου 1943) και την παράδοσή της στην εποπτεία των αγγλο-αμερικανικών δυνάμεων. Η Ιταλία, συνεπώς, τέθηκε υπό την κηδεμονία των συμμαχικών δυνάμεων, χάνοντας την αυτονομία και την αυτοδιάθεσή της.⁴

Η άνευ όρων παράδοση της Ιταλίας στις συμμαχικές δυνάμεις προκάλεσε έκπληξη και οργή στον γερμανικό στρατό. Σύμφωνα με δημοσιεύματα του γερμανικού τύπου, όπως αναδημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα «ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΒΗΜΑ» στις 10 Σεπτεμβρίου 1943, προκύπτει ότι οι Γερμανοί εκδήλωσαν έντονα συναισθήματα απορίας και μίσους στην είδηση ότι η Ιταλία υπέγραψε συμφωνία παράδοσης των στρατευμάτων της στους αγγλο-αμερικανούς συμμάχους. Στο εν λόγω άρθρο δημοσιεύονται επίσης τα εξής: «Ο γερμανικός τύπος δημοσιεύει πληροφορίες περί άνευ όρων συνθηκολογήσεως της Ιταλίας» και με πολύ μεγάλους τίτλους χαρακτηρίζει την απόφαση της ως «άνανδρο προδοσία και ότι είχε λάβει [η Γερμανία] όλα τα αναγκαία μέτρα (...)». Στην ίδια δημοσίευση διαβάζουμε τα παρακάτω: «Η προδοτική στάσις του Ιταλού βασιλέως και του στρατάρχου Μπαντόλιο είναι πασιφανής ήδη εκ του γεγονότος ότι το έγγραφο της προδοσίας είχε

³Bernstein S. & Milza, P. (1997). Η ιστορία της Ευρώπης, τομ. 3: Διάσπαση και οικοδόμηση της Ευρώπης: 1919 έως σήμερα, (Μ. Κοκολάκης, Μτφ), (Αθήνα: Αλεξάνδρεια), σ. 174.

⁴Εγκυκλοπαίδεια Ολοκαυτώματος. (2023, March 22). *Μείζονες συμμαχίες κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1939-1945)*. United States Holocaust Memorial Ανακτήθηκε από

<https://www.encyclopedia.ushmm.org/>.

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

υπογραφή την 3η Σεπτεμβρίου ενώ ακόμη την 8η Σεπτεμβρίου εγένετο απόπειρα προς άρνησιν πάσης σχετικής πληροφορίας».⁵

Επιπλέον, από το ιστορικό αρχείο του περιοδικού «ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ» σε άρθρο του στις 22 Σεπτεμβρίου 1967, πληροφορούμαστε την αντίδραση του Χίτλερ: «*Η συνθηκολόγηση της Ιταλίας, όσο και αν εύλογα η ιταλική πλευρά ισχυριζόταν το αντίθετο, ήταν ένα σημαντικό πλήγμα για τους Ναζί, τόσο σε επιχειρησιακό επίπεδο όσο και σε επίπεδο συμβολισμών και ψυχολογίας. [...] «ο Καγκελάριος Χίτλερ, για τα τελευταία γεγονότα της Ιταλίας, σε λόγο του προς τον λαό εξήρε την προσωπικότητα του Μουσολίνι και τόνισε ότι «ουδέποτε θα συντριβεί ο χαλύβδινος θώρακας του Ράιχ»[...] «Η Γερμανία, είπε, «είχε κατέβει στα Βαλκάνια όχι προς ικανοποίηση ιδίων βλέψεων, αλλά για να σώσει την Ιταλία» [...]. «Οι Ιταλοί θα αισχύνονται για την τακτική τους έναντι συμμάχου εκτελέσαντος με αίμα και θυσίες το καθήκον του. Είμαι ευτυχής που μπορώ να χαρακτηρίσω τον Μουσολίνι φίλο μου».* Όπως υποστηρίζει, όμως, ο T. Miller (1997, σ. 629), ο Χίτλερ χαρακτήρισε την παράδοση της Ιταλίας ως «μια τεράστια γουρουνιά».⁶ Οι Γερμανοί απάντησαν στην ιταλική συνθηκολόγηση με αντίποινα που χαρακτηρίστηκαν από υπερβολική βία και θηριωδία. Ο βομβαρδισμός της 33ης ιταλικής μεραρχίας πεζικού «Acqui» στην Κεφαλονιά τον Σεπτέμβριο του 1943, το ναυάγιο του πλοίου «Όρια» κοντά στο Σούνιο, καθώς και η βύθιση του πλοίου «Ardena» στον κόλπο του Αργοστολίου τον ίδιο μήνα, έπειτα από γερμανικό βομβαρδισμό, αποτελούν παραδείγματα θηριωδίας και βαρβαρισμού του γερμανικού στρατού απέναντι στους Ιταλούς στρατιώτες.⁷

Εικάζεται ότι η άνευ όρων παράδοση της Ιταλίας στους αγγλοαμερικανούς ήταν μια προσχεδιασμένη κίνηση με στόχο την απομάκρυνση του Μουσολίνι και την ενσωμάτωση της Ιταλίας στη δυτική σφαίρα επιρροής, υπό την επιδοκιμασία του Βατικανού και του βασιλιά Βίκτωρα Εμανουήλ III του Οίκου της Σαβοΐας. Κίνητρο αυτών των ενεργειών ήταν ο φόβος τους απέναντι στην επέκταση του κομμουνισμού, καθώς τα ιταλικά στρατεύματα υπέστησαν διαδοχικές καταστροφές, γεγονός που θα οδηγούσε την Ιταλία σε δυσμενή διεθνή θέση.⁸ Ωστόσο, όπως επισημαίνει ο David I. Kertzer (2014, σ. 401) δεν διατίθενται γραπτές αποδείξεις ότι το Βατικανό συμμετείχε άμεσα στις «συνωμοσίες» που οδήγησαν στην ανατροπή του Μουσολίνι στις 24-25

⁵ Η σφαγή των Ιταλών αιχμαλώτων από τους Ναζί στην Κεφαλλονιά». Όσοι επέζησαν από τις εκτελέσεις πνίγηκαν μέσα στο πλοίο Αρντένα. *ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΒΗΜΑ*, 12 Σεπτεμβρίου 1943. Ανακτήθηκε από Ιστορικό Αρχείο «ΤΟ ΒΗΜΑ»: «ΤΑ ΝΕΑ», www.mixanitouxronou.gr, 03/02/2025.

⁶ Miller, S. T. (1997). *Νεότερη και σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία* (Σ. Παπαδάκη, Μτφ., Γ. Κόκκινος, Επιμ. διδακτικής ιστορίας: Α. Δημάκης, Συντ. βιογραφικών, σ. 629). Gutenberg.

⁷ Petsalis, J. (χ.χ.). Η καταστροφή των Ιταλών από τις γερμανικές δυνάμεις στην Κέρκυρα 1943 : Corfu, German occupation in Italy 1943-1945, war in Kefalonia and Corfu (36 σ.). Ανακτήθηκε από <https://www.academia.edu/127729612>, 08/03/ 2025. History.com Editors. (2023, 8 Σεπτεμβρίου). «Italian surrender is announced/September 8, 1943». History.com. Ανακτήθηκε από <https://www.history.com/this-day-in-history-/Italian-surrender-is-announced>.

⁸ Chadwick, O. (1986). *Britain and the Vatican during the Second World War*. Cambridge University Press. 117 σ.

Ιουλίου 1943. Είναι γεγονός ότι ο Πάπας Πίος XII απέφυγε την ευθύνη για την ιταλική καταστροφή και συχνά παρουσιάζεται ως αντιφασίστας ήρωας. Οι συζητήσεις επικεντρώνονται περισσότερο στη σχέση του με τον Χίτλερ και στην ευθύνη για τη μη καταδίκη του Ολοκαυτώματος. Οι επικριτές του τον κατηγορούν για δειλία, ενώ οι υποστηρικτές του τον θεωρούν φίλο των Εβραίων. Ωστόσο, ο ρόλος του Εουτζένιο Πατσέλι [Πάπας Πίος XII] στην Ιταλία πριν τον πόλεμο και μετά, καθώς και η επιρροή του στη συνεργασία του Βατικανού με τους φασίστες έχουν παραμείνει στην αφάνεια. Το γεγονός ότι το Βατικανό επιθυμούσε να είναι ο διαμορφωτής του πολιτικού τοπίου στη Ιταλία συνδέεται με τη δημιουργία θρησκευτικών οργανώσεων όπως η «Καθολική Δράση [Azione Cattolica]», αλλά και τη δημιουργία ενός νέου καθολικού πολιτικού κόμματος, της Χριστιανικής Δημοκρατίας, με ηγέτη τον Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι.⁹ Επιπλέον, η κίνηση αυτή στόχευε στο να καλύψει το αναδυόμενο πολιτικό κενό στην Ιταλία μετά τον ΒΠΠ και να αναχαιτίσει την αυξανόμενη επιρροή του κομμουνισμού.¹⁰

⁹Kertzer, D. I. *The Pope and Mussolini : the Secret History of Pius XI and the Rise of Fascism in Europe*. New York, Random House, σσ. 401-404.

¹⁰Cianfarra, C. M. *The Vatican and the War* (2012), σ. 228.

Charles F. Delzell, Pius XII, Italy and the outbreak of War, *Journal of Contemporary History*, τομ. 2, αριθ. 4, *Church and Politics* (Oct. 1967), σσ 137-161, ανακτήθηκε <https://www.jstor.org/stable/259827>, 09/03/2025; Actes et documents du Saint Siège, σσ 458-9, 463. ο.π., σσ 470-475. Kenneth C. Campbell, Pope Pius XII; Superb Intelligence Leader. *American Intelligence Journal*, τομ. 33, αριθ. 2, *Intelligence in Peace and War* (2016), σσ 148-158, ανακτήθηκε <https://www.jstor.org/stable/26497100>.

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Οικονομική δυσπραγία και κοινωνικές αναταραχές

Η μεταπολεμική Ιταλία το 1945 βρέθηκε αντιμέτωπη με μια πρωτοφανή κρίση, με τις επιπτώσεις του ΒΠΠ να είναι εμφανείς σε κάθε τομέα της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Η δημοφιλής απεικόνιση της ιταλικής πραγματικότητας μέσα από τον φακό του Νεορεαλισμού αποτυπώνει με ακρίβεια τη δεινή κατάσταση της χώρας.

Ένας σημαντικός παράγοντας της δυσχερούς αυτής κατάστασης ήταν η ανυπαρξία μιας εύρωστης οικονομίας, ως άμεσο αποτέλεσμα των πολεμικών επιχειρήσεων που επιδείνωσε την κατάσταση: η παραγωγή είχε καταρρεύσει, ο πληθωρισμός κάλπαζε και η υποτίμηση της λίρας, ως μέτρο αντιμετώπισης, σε συνδυασμό με την εκτίναξη του μαύρου εμπορίου, ενέτειναν την ήδη κρίσιμη οικονομική κατάσταση. Η επισιτιστική κρίση ήταν οξεία, ενώ οι ελλείψεις σε βασικά αγαθά και φάρμακα ήταν τεράστιες.¹¹

Ωστόσο, παρά τις τεράστιες απώλειες (μετά τον πόλεμο), ο ιταλικός πληθυσμός παρουσίασε μια μικρή αύξηση, γεγονός που επιδείνωσε το πρόβλημα της ανεργίας και της φτώχειας. Σύμφωνα με τους Bernstein-Milza (1997, σ. 174), η υπερβολική συγκέντρωση του πληθυσμού στον αγροτικό τομέα είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα των αναπτυσσόμενων χωρών. Ένα τέτοιο φαινόμενο ενδέχεται να εμποδίσει την οικονομική ανάπτυξη, καθώς οι πατροπαράδοτες κοινωνικές συνθήκες που συντηρεί, δρουν ανασταλτικά στην τεχνολογική εξέλιξη, προάγοντας την πολιτισμική οπισθοδρόμηση.¹²

Επιπλέον, η ιταλική βιομηχανία, αν και δεν είχε υποστεί ολοκληρωτική καταστροφή, υστερούσε τεχνολογικά, γεγονός που την καθιστούσε λιγότερο ανταγωνιστική και ευάλωτη σε μελλοντικές οικονομικές κρίσεις.¹³

Παρά τις προκλήσεις της μεταπολεμικής ανασυγκρότησης, η σταθερότητα του τραπεζικού συστήματος δεν κλονίστηκε όπως συνέβη μετά τον Α ΠΠ. Αυτό οφείλεται, εν μέρει, στις τραπεζικές μεταρρυθμίσεις που ενίσχυσαν την ανθεκτικότητα των ιδρυμάτων, μειώνοντας την ευπάθεια σε συστημικούς κινδύνους. Κατά συνέπεια, δεν υπήρξαν μαζικά παγώματα λογαριασμών σε εθνικό επίπεδο, που θα μπορούσαν να προκληθούν από οικονομικές κυρώσεις ή την κατάρρευση της οικονομίας.¹⁴ Για να σταματήσει η άνοδος των τιμών, η Ιταλία έλαβε μέτρα νομισματικής εξυγίανσης και αντιπληθωριστικά μέτρα. Αυτά τα μέτρα περιέλαβαν τον περιορισμό της

¹¹ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5, ΗΑΕΥ, ADG-109, Διεθνείς Υποθέσεις VI, 1.

¹²Bernstein & Milza (1997, σσ 171-174).

¹³ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4, ΗΑΕΥ, ADG-109, σημειώνει δάνειο 200 εκ. δολλαρίων (από revolving funds) να ξεπαγώσουν τα ιταλικά περιουσιακά στοιχεία ενώ στο σημείωμα στη σελίδα 8 αναφέρεται σε απελευθέρωση κεφαλαίων.

νομισματικής χρηματοδότησης του κράτους. Συγκεκριμένα, τον Μάιο του 1948, ο δανεισμός του Δημοσίου από την κεντρική τράπεζα περιορίστηκε στο 15% των προβλεπόμενων κρατικών δαπανών. Επιπλέον, η ένταξη της Ιταλίας στη διεθνή χρηματοπιστωτική κοινότητα τον Οκτώβριο του 1946 της επέτρεψε να συμμετάσχει στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που δημιουργήθηκαν με τις συμφωνίες του Bretton Woods.¹⁵

Από τις χειρόγραφες σημειώσεις (βλ. Παράρτημα 4, σημείωμα 10), ο Ντε Γκάσπερι παρέχει μια σύγκριση των οικονομικών στοιχείων της Ιταλίας μεταξύ του 1935 και της μεταπολεμικής περιόδου. Επισημαίνει την αύξηση της αγροτικής και βιομηχανικής παραγωγής, την επέκταση των κρατικών δαπανών, και τη μείωση του αναλφαριθμητισμού. Ωστόσο, αξιοσημείωτα συνδέει την άνοδο του δημόσιου χρέους με την επεκτατική πολιτική του φασιστικού καθεστώτος μετά το 1935, διαχωρίζοντάς την από τις πολεμικές επιχειρήσεις.¹⁶

¹⁴*La seconda guerra mondiale e la stabilizzazione monetaria postbellica*, στο <https://www.bancaditalia.it>, ανακτήθηκε 11/02/2025

¹⁵*La seconda guerra mondiale e la stabilizzazione monetaria postbellica*, ο.π.

¹⁶ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4 ΗΑΕΥ, ADG-109.

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Κοινωνικές αναταραχές

Αναντίρρητα, η Ιταλία ήταν κατεστραμμένη από τον πόλεμο, διχασμένη από τον εμφύλιο και αντιμέτωπη με τεράστιες οικονομικές και κοινωνικές προκλήσεις. Η πτώση του φασιστικού καθεστώτος άφησε πολιτικό κενό και βαθιά πόλωση στην κοινωνία. Οι πολιτικές δυνάμεις που διεκδικούσαν την εξουσία με πολλές αντιπαρατιθέμενες δυνάμεις (προερχόμενες κυρίως από τα κομμουνιστικά και σοσιαλιστικά κόμματα και από όσους είχαν πάρει μέρος στην αντίσταση), με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα κλίμα αβεβαιότητας και έντασης. Ο Ε. Hobsbawm (2006, σ. 215) παρατηρεί ότι η μεταπολεμική περίοδος στην Ευρώπη σηματοδεύτηκε από περίπλοκες κοινωνικοπολιτικές ανακατατάξεις, με τις συνέπειες της εμπλοκής στον Β ΠΠ να καθορίζουν τη δημόσια σφαίρα. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, η υποστήριξη του φασισμού ή η συνεργασία του με τις δυνάμεις κατοχής, επέφερε τον κοινωνικό αποκλεισμό μιας γενιάς ανθρώπων μετά το 1945. Ωστόσο, η έναρξη του Ψυχρού Πολέμου και οι προσπάθειες ανάσχεσης του κομμουνισμού δημιούργησαν νέα δεδομένα. Άτομα που είχαν συνεργαστεί με το φασιστικό καθεστώς επανήλθαν στο προσκήνιο, βρίσκοντας απασχόληση σε δυτικές στρατιωτικές δομές και επιχειρήσεις μυστικών υπηρεσιών.¹⁷

Στο πλαίσιο των επιχειρήσεων μυστικών υπηρεσιών, ο Hobsbawm αναφέρεται, στην αποκάλυψη από Ιταλό πολιτικό το 1990, της μυστικής αντικομμουνιστικής οργάνωσης «Gladio» (Το ξίφος). Η οργάνωση αυτή, που ιδρύθηκε το 1945, είχε ως στόχο τη συνέχιση της αντίστασης σε περίπτωση σοβιετικής εισβολής και εγκατάστασης κομμουνιστικών καθεστώτων στην Ευρώπη. Χρηματοδοτούμενη και εξοπλιζόμενη από τις ΗΠΑ, εκπαιδευόμενη από τη CIA, τις βρετανικές μυστικές υπηρεσίες και ειδικές δυνάμεις, η Gladio δρούσε μυστικά, συχνά εν αγνοία των κυβερνήσεων των χωρών, όπου είχε αναπτυχθεί.¹⁸

Ο ΒΠΠ είχε καταστροφικές συνέπειες για την Ιταλία, αφήνοντας τη χώρα λεηλατημένη και ευάλωτη σε έντονες πολιτικές διενέξεις. Η ιταλική κοινωνία βρέθηκε διχασμένη ανάμεσα σε δύο κύριες πολιτικές παρατάξεις: τους κομμουνιστές, που υποστήριζαν την ανάγκη για περισσότερη κοινωνική δικαιοσύνη, και τους φιλελεύθερους, που στηρίζονταν σε υποστηρικτές της άκρας δεξιάς η σύνθεση της οργάνωσης «Gladio» παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Στην Ιταλία, και ενδεχομένως σε άλλες χώρες, πυρήνες της «Gladio» αποτελούνταν αρχικά από πρώην φασίστες, στελέχη του ηττημένου Άξονα που είχαν παραμείνει σε διάφορες χώρες για να αποτελέσουν εστίες αντίστασης. Η αξιοποίηση των πρώην φασιστών από τις δυτικές δυνάμεις στο πλαίσιο του Ψυχρού

¹⁷ Hobsbawm (2006, σ. 215)

¹⁸ ο.π. σ. 215.

Πολέμου αποδεικνύει την ιδεολογική μετατόπιση και τις νέες προτεραιότητες που διαμορφώθηκαν μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Είναι γεγονός ότι η δράση της «Gladío» μεταλλάχθηκε με την πάροδο του χρόνου. Τη δεκαετία του 1970, όταν η απειλή σοβιετικής εισβολής θεωρούνταν λιγότερο πιθανή, μέλη της οργάνωσης στράφηκαν σε τρομοκρατικές δραστηριότητες. Αυτή η μεταβολή καταδεικνύει την πολυπλοκότητα των πολιτικών και κοινωνικών αναταραχών της μεταπολεμικής περιόδου και την εξέλιξη των ιδεολογικών συγκρούσεων.¹⁹

Ωστόσο, ο Hobsbawm σχετικά με τις μυστικές υπηρεσίες και την «Gladío» δεν απαντά πλήρως στο κρίσιμο ερώτημα του πώς οι φασίστες οπαδοί του Μουσολίνι (όπως οι μελανοχίτωνες) απορροφήθηκαν στις δημοκρατικές δομές που εγκαθίδρυσαν οι μεταπολεμικές ιταλικές κυβερνήσεις. Αυτό παραμένει ένα θέμα που χρήζει περαιτέρω διερεύνησης.

Ας σημειωθεί ακόμη ότι η παρακμή της Ευρώπης, που δρομολογήθηκε από τον ΑΠΠ και επιδεινώθηκε με το τέλος του, κορυφώθηκε με τον ΒΠΠ. Η Ευρώπη, μετά τον πόλεμο, βιώνοντας εκτεταμένες καταστροφές και λεηλασίες, βρέθηκε στο επίκεντρο της ιδεολογικής σύγκρουσης μεταξύ κομμουνισμού και φιλελευθερισμού. Οι κομμουνιστές, επεδίωκαν την υποστήριξη των μαζών μέσω της κοινωνικής δικαιοσύνης, υποστήριξη που στην ουσία υπήρξε ετερόκλητη και άνιση, ενώ οι φιλελεύθεροι συχνά αναζητούσαν συμμάχους στη δεξιά παράταξη. Η Ευρώπη του 1945 δεν ήταν σε θέση να διατηρήσει τον ρόλο που κατείχε πριν τον πόλεμο. Τα ευρωπαϊκά κράτη, ανίκανα να εξασφαλίσουν την αυτοάμυνα και την αυτάρκειά τους, βρέθηκαν στο επίκεντρο του ανταγωνισμού μεταξύ των δύο νέων υπερδυνάμεων, των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης. Η μεταφορά της έδρας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών από τη Γενεύη στη Νέα Υόρκη, όπως παρατηρούν οι Bernstein και Milza, αποτελεί «ενδημικό σύμπτωμα» της «ευρωπαϊκής παρακμής», έναντι της «παντοδυναμίας» των ΗΠΑ.²⁰

Στη Διάσκεψη του Πότσταμ τον Ιούλιο του 1945, οι ηγέτες της Σοβιετικής Ένωσης (Στάλιν), των Ηνωμένων Πολιτειών (Τρούμαν) και της Μεγάλης Βρετανίας (Άτλι) καθόρισαν το προσωρινό καθεστώς της Γερμανίας, αναγνωρίζοντάς την ως το επίκεντρο της αντιπαράθεσης μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Η Σοβιετική Ένωση εξέφρασε φόβους για μια ενδεχόμενη επανάληψη γερμανικής εισβολής, καθώς και για πιθανή χρήση της αμερικανικής πυρηνικής υπεροχής με στόχο την αποδυνάμωση του σοβιετικού κράτους. Ουσιαστικά, ούτε η Σοβιετική Ένωση ούτε οι Ηνωμένες Πολιτείες επιθυμούσαν την εμπλοκή σε έναν νέο, πόσο μάλλον πυρηνικό, πόλεμο. Ωστόσο, οι Δυτικές δυνάμεις ανησυχούσαν για το καθεστώς που είχαν επιβάλει στη Γερμανία, καθώς η οικονομική και στρατιωτική της αδυναμία την καθιστούσε ευάλωτη στον ενδεχόμενο κομμουνιστικό επεκτατισμό. Για τον λόγο αυτό, εγκατέλειψαν την πολιτική της αποβιομηχάνισης

¹⁹ ο.π. σ. 215.

²⁰ Bernstein & Milza (1997, σσ. 175-176).
Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

και των αντιναζιστικών εκκαθαρίσεων, ενισχύοντας τη Δυτική Γερμανία ώστε να αποτελέσει ανάχωμα στον κομμουνισμό.²¹

Αναφορικά με την Ιταλία, η έναρξη του Ψυχρού Πολέμου και η πολιτική ανάσχεσης του κομμουνισμού διαμόρφωσαν νέα δεδομένα. Ο Hobsbawm σημειώνει πως, παρά την ενεργό συμμετοχή της ιταλικής αντίστασης στην απελευθέρωση της χώρας –περίπου 100.000 άνδρες και γυναίκες εντάχθηκαν στους κόλπους της και πολέμησαν στην Κεντρική και Βόρεια Ιταλία, με 45.000 μαχητές να σκοτώνονται– ο αντίκτυπός της ήταν κυρίως πολιτικός και ηθικός. Κατά την εκτίμηση του Hobsbawm, μέσω της Αντίστασης, οι Ιταλοί μπόρεσαν να αποτινάξουν τη μνήμη της φασιστικής εποχής του Μουσολίνι και να ανακτήσουν την εθνική τους αξιοπρέπεια. Ωστόσο, η διαχείριση της νίκης στον Β ΠΠ αποτέλεσε μια ριζική απόκλιση από την προσέγγιση που υιοθετήθηκε μετά τον Α ΠΠ, κυρίως λόγω της υιοθέτησης μιας προνοητικής και δομημένης διπλωματικής στρατηγικής από τους Συμμάχους. Στο πλαίσιο αυτό, οι συναντήσεις κορυφής μεταξύ του Ουίνστον Τσόρτσιλ, του Φράνκλιν Ρούζβελτ και του Ιωσήφ Στάλιν διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο, καθώς μέσα από αυτές χαράχθηκαν οι θεμελιώδεις αρχές για τη διαμόρφωση της μεταπολεμικής διεθνούς τάξης.²²

Αρχικά, η προσπάθεια επικεντρώθηκε στην εδραίωση της αγγλοαμερικανικής συμμαχίας, η οποία μετέπειτα διευρύνθηκε για να συμπεριλάβει τη Σοβιετική Ένωση. Ωστόσο, η ετερογένεια στις στρατηγικές προτεραιότητες, ιδίως μεταξύ του Ρούζβελτ και του Τσόρτσιλ, προκάλεσε σημαντικές εντάσεις που δοκίμασαν τη συνοχή και την αποτελεσματικότητα αυτής της συμμαχίας.²³

Η επιτυχής διαχείριση της μεταπολεμικής τάξης οφείλεται στην εντατική διπλωματική δραστηριότητα των Συμμάχων, η οποία, παρά τις εσωτερικές διαφορές, κατάφερε να εδραιώσει ένα νέο παγκόσμιο σύστημα.

Πολιτική Αστάθεια

Η ημέρα της συνθηκολόγησης, η 8η Μαΐου 1945, ήταν για τους συμμάχους, Άγγλους, Αμερικανούς, Γάλλους, Ρώσους, ημέρα γιορτής. Για τις δυνάμεις του Άξονα όμως, η ημέρα της 8ης Μαΐου 1945 ήταν ημέρα ήττας ή απελευθέρωσης; Ο Ελεύθερος Δημοκράτης (FDP) Τέοντορ Χόις, ο πρώτος ομοσπονδιακός πρόεδρος της Δυτικής Γερμανίας, τρία χρόνια μετά την εκλογή του, επισκέφθηκε το πρώην στρατόπεδο συγκέντρωσης Μπέργκεν-Μπέλσεν. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του δήλωσε ότι «Οι Γερμανοί δεν πρέπει ποτέ να ξεχάσουν τι συνέβη σε ανθρώπους της εθνικότητάς τους

²¹Bernstein & Milza (1997, σ. 176).

²²Bernstein & Milza (1997, σ. 169).

²³Bariè (1993, σσ. 675-706).

εκείνα τα επαίσχυντα χρόνια», κάνοντας αναφορά στο ολοκαύτωμα που διέπραξε η Γερμανία, για να προσθέσει στη συνέχεια: «Ξέραμε τι συνέβαινε».²⁴

Στην περίπτωση της Ιταλίας, η ήττα των δυνάμεων του Άξονα στον ΒΠΠ οδήγησε σε μια νέα γεωπολιτική πραγματικότητα και στην ανάγκη ρύθμισης των μεταπολεμικών συνθηκών. Στο πλαίσιο αυτό, η Συνθήκη Ειρήνης του Παρισιού το 1947²⁵ αποτέλεσε ένα σημαντικό νομικό και πολιτικό κείμενο που καθόρισε τις σχέσεις μεταξύ των νικητριών δυνάμεων και των ηττημένων κρατών, συμπεριλαμβανομένης της Ιταλίας. Η Ιταλία, ως μέλος του Άξονα, υπέστη τις συνέπειες της ήττας της και η Συνθήκη Ειρήνης της επέβαλε μια σειρά εδαφικών, οικονομικών, στρατιωτικών και πολιτικών περιορισμών, παρά τις εκκλήσεις της ιταλικής κυβέρνησης προς τους Αμερικανούς κυρίως συμμάχους για μια επιεική μεταχείριση της Ιταλίας με την Συνθήκη Ειρήνης-Συνθηκών του Παρισιού (10 Φεβρουαρίου 1947).²⁶

Συγκεκριμένα, ως προς τις εδαφικές απώλειες η Ιταλία αναγκάστηκε να παραχωρήσει στις συμμαχικές δυνάμεις τις αποικίες της στην Αφρική, όπως η Λιβύη, η Ερυθραία και η Αιθιοπία (πρώην Αβυσιννία), σηματοδοτώντας το τέλος της ιταλικής αποικιοκρατικής αυτοκρατορίας. Επιπλέον, η Ιταλία έχασε εδάφη σε γειτονικές χώρες, όπως η Γαλλία και η Γιουγκοσλαβία, αλλάζοντας έτσι τα σύνορα της χερσονήσου και παραχώρησε την Δωδεκάνησο στην Ελλάδα. Αυτές οι εδαφικές μεταβολές είχαν σημαντικές επιπτώσεις στην ιταλική ταυτότητα και στην αίσθηση της εθνικής ακεραιότητας.²⁷

Επιπλέον, όπως επισημαίνει ο Α. Varsori (2017, σσ. 130-132), οι οικονομικοί όροι που συζητήθηκαν για την Ιταλία ήταν ιδιαίτερα σκληροί. Παρόλο που η Διάσκεψη της Καζαμπλάνκα το 1943 μεταξύ Ρούσβελτ και Τσόρτσιλ έθεσε την αρχή της άνευ όρων παράδοσης, οι εσωτερικές συζητήσεις των Συμμάχων περιλάμβαναν και την προοπτική μιας «τιμωρητικής ειρήνης» (*pace punitiva*) για την Ιταλία. Αυτή η προσέγγιση σήμαινε ότι η Ιταλία, ως πρώτη δύναμη του Άξονα, θα καλούνταν να καταβάλει βαρύτερες πολεμικές αποζημιώσεις στις χώρες που είχαν υποστεί ζημιές από τη συμμετοχή της στον πόλεμο. Οι επιβληθείσες αποζημιώσεις και οι περιορισμοί στην οικονομική της δραστηριότητα επιβάρυναν δραματικά την ήδη κατεστραμμένη ιταλική οικονομία,

²⁴ Φιρστινάου, Μ. (8 Μαΐου 1945): *Ημέρα ήττας ή απελευθέρωσης;* ανακτήθηκε από <https://www.dw.com/el/08/02/2025>.

²⁵ Νομοθετικό Διάταγμα υπ' αριθ. 423. (1947, 22 Οκτωβρίου). Περί κυρώσεως της μεταξύ των Συμμάχων και συνεισπισμένων Δυνάμεων και της Ιταλίας Συνθήκης Ειρήνης της 10ης Φεβρουαρίου 1947 (ΦΕΚ του Βασιλείου της Ελλάδος, Τεύχος Α', 22 Οκτωβρίου 1947, αρ. Φύλλου 226). <https://www.gov.gr/nomothessia>.

²⁶ Di Maio (2004). Dalla «hard peace» alla «soft peace»: la diplomazia italiana e l'evoluzione della politica degli Alleati. Στο *Alcide De Gasperi e Konrad Adenauer: tra superamento del passato e processo di integrazione europea (1945-1954)* (σσ. 56-68), Giappichelli.

²⁷ Νομοθ. Διάταγμα υπ' αριθ. 423, (1947, 22 Οκτωβρίου). Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

καθυστερώντας σημαντικά την ανάκαμψή της και αποσκοπώντας στην αποφυγή μελλοντικών επιθετικών ενεργειών.²⁸

Σε στρατιωτικό επίπεδο, η Ιταλία υπέστη αυστηρούς περιορισμούς στο μέγεθος και τον εξοπλισμό των ενόπλων δυνάμεών της. Αυτοί οι περιορισμοί στόχευαν στην αποτροπή της ανασυγκρότησης μιας ισχυρής ιταλικής στρατιωτικής μηχανής που θα μπορούσε να απειλήσει την ειρήνη στην περιοχή. Η Ιταλία, επομένως, βρέθηκε σε μια θέση στρατιωτικής αδυναμίας και εξάρτησης από τις δυνάμεις των Συμμάχων.²⁹

Στις εσωτερικές της υποθέσεις, η πολιτική σκηνή της Ιταλίας σηματοδεύτηκε από περιορισμούς που αποσκοπούσαν στην αποτροπή αναβίωσης φασιστικών δομών. Συγκεκριμένα, τέθηκε σε εφαρμογή η απαγόρευση ανασυγκρότησης φασιστικών οργανώσεων και επιβλήθηκαν περιορισμοί στη συμμετοχή πρώην ηγετικών στελεχών του φασιστικού καθεστώτος σε πολιτικές διεργασίες. Οι εν λόγω περιορισμοί είχαν ως στόχο την προάσπιση της δημοκρατικής τάξης και την αποφυγή παλινδρομήσεων σε ολοκληρωτικές πρακτικές. Συνακόλουθα, η Ιταλία κλήθηκε να πραγματευτεί τις τραυματικές μνήμες του φασισμού και να αναδιαμορφώσει την πολιτική της ταυτότητα, με τρόπο ώστε να θεμελιώνεται στις αξίες της δημοκρατίας και της ειρηνικής συνύπαρξης· κάτι τέτοιο δεν σημαίνει απαραίτητα ότι ο φασισμός εξαλείφθηκε τελείως από την ιταλική πολιτική πραγματικότητα.³⁰

Ως προς την εξωτερική ιταλική πολιτική, ο ιστορικός Οκτάβιος Μπαριέ [Ottavio Bariè] (1993), στο άρθρο του «*Η αρχή της πορείας προς τη Δύση*». *Το ταξίδι του De Gasperi στις Ηνωμένες Πολιτείες τον Ιανουάριο του 1947*» που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «*Studi Trentini di Scienze Storiche*», επισημαίνει ότι η περίοδος ανοικοδόμησης της ιταλικής εξωτερικής πολιτικής μετά την πτώση του φασισμού – από την κατάρριψη του καθεστώτος έως την ένταξη της Ιταλίας ως ιδρυτικού μέλους στη Βορειοατλαντική Συμμαχία – είναι γεμάτη από τολμηρές αποφάσεις της ιταλικής διπλωματίας και συνεχείς προσπάθειες για την επαναφορά της Ιταλίας στο διεθνές πολιτικό γίγνεσθαι.³¹ Η εξέταση του πρώτου μισού του 1947 και η θεώρηση του ως αποφασιστικής σημασίας περιόδου για την ενσωμάτωση της Ιταλίας στη Δύση, βρίσκει τη δικαιολόγησή της στη διαδοχή γεγονότων εκείνους τους μήνες, που οδηγούν, λίγο-πολύ συνειδητά, προς αυτή την κατεύθυνση, της διεθνούς προβολής της Ιταλίας.³²

²⁸Varsori, A. (2017). La dimensione internazionale della transizione postbellica in Italia (1943-1949). Στο *Il politico*, 82(3), 130-132. Ανακτήθηκε από <https://www.jstor.org/stable/45433795>, 29/05/2025.

²⁹Varsori (2017, ο.π.).

³⁰Bariè (1993, σ. 675).

³¹ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΗΑΕΥ, ADG-29-1253. Επιστολή του Ντε Γκάσπερι προς τον Υπουργό των Εξωτερικών των Η.Π.Α. James Byrnes στον οποίο εξηγεί για ποιούς λόγους επιθυμεί μια συνάντηση με την αμερικανική κυβέρνηση. Η ημερομηνία της επιστολής είναι 22-08-1945.

³²Bariè (1993, σ. 675).

Το πρώτο από αυτά τα γεγονότα είναι το ταξίδι του Alcide De Gasperi στις Ηνωμένες Πολιτείες. Στις 3 Ιανουαρίου 1947, ο Πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου, συνοδευόμενος από τον Υπουργό Εξωτερικού Εμπορίου Campilli, τον γενικό διευθυντή της Τράπεζας της Ιταλίας Manichella και, από το Υπουργείο Εξωτερικών, τον γενικό διευθυντή πολιτικών υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών Zorri, αναχώρησε για τις Ηνωμένες Πολιτείες, από όπου επέστρεψε περίπου δέκα ημέρες αργότερα, ενώ την ίδια στιγμή, ο Υπουργός Εξωτερικών της Ιταλίας, P. Nenni,³³ πραγματοποιούσε επίσκεψη στο Λονδίνο.³⁴

Οι Βρετανοί, με απογοήτευση, διαπίστωσαν ότι η ιταλική εξωτερική πολιτική δρομολογούσε διεθνείς πρωτοβουλίες που θα μπορούσαν να λάβουν, αν όχι εναλλακτικές σίγουρα, αποκλίνουσες μορφές. Θα μπορούσε, πράγματι, να πιστέψει κάποιος ότι η Εργατική κυβέρνηση του Λονδίνου έβλεπε τον σοσιαλιστή P. Nenni ως προνομιακό συνομιλητή, την ίδια στιγμή που ο χριστιανοδημοκράτης Ντε Γκάσπερι εδραίωνε με τις Ηνωμένες Πολιτείες μια στενή σχέση με αναπόφευκτες εσωτερικές και διεθνείς επιπτώσεις. Οι Βρετανοί απέδιδαν καιροσκοπικές τάσεις στην ιταλική εξωτερική πολιτική, ωστόσο, όπως τους διαβεβαίωναν οι Ιταλοί διπλωμάτες, επρόκειτο για την πρώτη επίσκεψη Ιταλού πρωθυπουργού στις Ηνωμένες Πολιτείες. Εν πάσει περιπτώσει, την εποχή εκείνη, οι ΗΠΑ αποτελούσαν, χωρίς αμφιβολία, την ισχυρότερη δύναμη, η οποία είχε επιδείξει τη μεγαλύτερη κατανόηση προς τη μεταφασιστική Ιταλία σε αντίθεση με τη Βρετανία που την θεωρούσε «προδότρια» λόγω του ρόλου της στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό των δυνάμεων του Άξονα. Ας μην ξεχνάμε όμως ότι, τόσο η Μεγάλη Βρετανία όσο και η Γαλλία είχαν υποστεί τεράστιες καταστροφές κατά την διάρκεια του ΑΠΠ και του ΒΠΠ. Η Μεγάλη Βρετανία δεν είχε πλέον τις δυνατότητες να διατηρήσει τον ρόλο της εγγυήτριας δύναμης στη Μεσόγειο, γεγονός που έθετε τέλος στην ηγεμονία της, ενώ ο νέος ρόλος των Ηνωμένων Πολιτειών αναδείχτηκε στη Διάσκεψη του Πότσταμ. Η μετάβαση από την κυβέρνηση Ρούσβελτ στην κυβέρνηση Τρούμαν καθόρισε επίσης μια αλλαγή των γενικών σχεδίων τους για την Ιταλία.³⁵

Ωστόσο, οι πολιτικοί της Ουάσινγκτον, που έτειναν να συμερίζονται τις όχι και τόσο ενθουσιώδεις κρίσεις για την ηγεσία της χερσονήσου, ήδη από το 1943, έτρεφαν ελάχιστη εμπιστοσύνη στους συντηρητικούς και φιλελεύθερους προ-φασίστες που εξακολουθούσαν να είναι ενεργοί, ενώ θεωρούσαν «σκουριασμένη» την αντιφασιστική ηγεσία και τις νέες γενιές. Στο πλαίσιο αυτό, που προκαλούσε συνεχείς ανησυχίες, σχεδόν αμέσως, ξεχώρισε στην προσοχή των αμερικανών πολιτικών αναλυτών ο De Gasperi, στον οποίο αναγνωριζόταν η ικανότητα να μεσολαβεί, παρόλο που διέθετε πολύ περιορισμένους χώρους ελιγμών. Επιπλέον οι δυσκολίες που αντιμετώπιζε

³³Nenni, Pietro υπήρξε ο ιστορικός ηγέτης του ιταλικού σοσιαλισμού (1891-1980). Ανακτήθηκε από την Enciclopedia Treccani, <https://www.treccani.it>, στις 09/05/2025. Η μετάφραση έγινε από την υπογράφουσα.

³⁴Rossi, L.(2006). De Gasperi, Sturzo e gli Stati Uniti (1943-1945).National Washington Archives (NAW), RG 59, Intelligence Reports 1941-1961. Research and Analysis Reports. Στο *D. Ivone (Επιμ.), Alcide De Gasperi nella storia dell'Italia repubblicana a cinquant'anni dalla morte: atti di convegno, Salerno 28, 29, 30 ottobre 2004*, σσ. 107-109).

³⁵Λιαργκόβας & Καραγεωργίου (2010, ο.π. σ. 15).
Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

επιτείνονταν από τις εσωτερικές αντιθέσεις στο εσωτερικό του κόμματος των καθολικών, οι οποίες τον ανάγκαζαν να έρχεται αντιμέτωπος με μοντινιανούς (οπαδούς του Giovanni Battista Montini (μετέπειτα Πάπα Παύλου VI, που προωθούσαν μια πιο προοδευτική και κοινωνικά ευαίσθητη πολιτική), καθολικούς-κομμουνιστές (μια μικρή ομάδα που υποστήριζε τη συνεργασία με το Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα (PCI) σε ορισμένα ζητήματα), λαϊκούς (μια ομάδα με επιρροή που έδινε έμφαση στην υπεράσπιση των συμφερόντων των αγροτών και των εργαζομένων), μετριοπαθείς (η πλειοψηφούσα ομάδα που υποστήριζε μια πιο κεντρώα και μετριοπαθή πολιτική), φιλομοναρχικούς (μια μικρή ομάδα που υποστήριζε την αποκατάσταση της μοναρχίας στην Ιταλία), δημοκρατικούς (μια ομάδα που υποστήριζε την πλήρη εφαρμογή των δημοκρατικών αρχών και θεσμών), και τέλος, εκπροσώπους του κέντρου (μια ομάδα που αποτελούνταν από πολιτικούς που βρίσκονταν στο κέντρο του πολιτικού φάσματος και υποστήριζαν μια πολιτική συμβιβασμού και συνεννόησης). Ως προς τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής ήταν για τον Ντε Γκάσπερι και τη κυβέρνηση του, μια πολιτική πρόκληση που θα έπρεπε να αντιμετωπίσει.³⁶

Όπως παρατηρεί ο Α. Ντε Άντζελο [A. D'Angelo] (2006, σ. 80), σύγχρονες ερευνητικές εργασίες, έχουν αρχίσει να φέρνουν στο φως νέα πρωτογενή στοιχεία, ικανά να αναθεωρήσουν τις ερμηνευτικές προσεγγίσεις αναφορικά με τη διαπροσωπική σχέση δύο εμβληματικών μορφών που σημάδεψαν την ιστορική εξέλιξη του εικοστού αιώνα. Ενδεικτικά, έχει καταγραφεί η ύπαρξη απ' ευθείας διαύλων επικοινωνίας μεταξύ του Ντε Γκάσπερι και του Πάπα Πίου XII. Σε μια αξιόλογη επιστημονική συνεισφορά του Βιτόριο Ντι Μάρκο, ανασυντίθεται λεπτομερώς η αλληλουχία των συναντήσεων μεταξύ του Ντε Γκάσπερι και του Πρίγκιπα Μαρκαντόνιο Πατσέλλι [Marcantonio Pacelli] στην ιδιωτική κατοικία του μονσινιέρ Ρομπέρτο Ρόνκα [Roberto Ronca] στη Ρώμη, ο οποίος κατά την εν λόγω περίοδο κατείχε τη θέση του Ρέκτορα του Ρωμαϊκού Σεμιναρίου. Οι εν λόγω συναντήσεις χρονολογούνται μεταξύ της 16ης Ιουνίου 1946 και του Ιουλίου 1947.³⁷ Ο Ντε Γκάσπερι, όπως προκύπτει από την τεκμηρίωση του Πρίγκιπα Μαρκαντόνιο Πατσέλλι, ανιψιού του Πάπα Πίου XII, διατηρούσε μια συστηματική επικοινωνία με τον Ποντίφικα μέσω διαμεσολαβητή. Οι καταγραφές στο ημερολόγιο του Πατσέλλι υποδηλώνουν ότι αυτές οι συναντήσεις δεν ήταν συνεχείς, αλλά εστιασμένες σε κρίσιμες ιστορικές συγκυρίες και ζητήματα μείζονος πολιτικής σημασίας. Συγκεκριμένα, οι διαβουλεύσεις αφορούσαν την αναχώρηση του μονάρχη, τη θεσμική πρόκληση της ενσωμάτωσης του Κονκορδάτου στο νέο συνταγματικό πλαίσιο, την πολιτική αστάθεια του Ιανουαρίου του 1947 και την επακόλουθη κυβερνητική κρίση του Μαΐου του ίδιου έτους, η οποία οδήγησε στη διάλυση του τριμερούς συνασπισμού (Χριστιανοδημοκρατικό Κόμμα, Κομμουνιστικό Κόμμα Ιταλίας (PCI), Ιταλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (PSI)).

Οι εν λόγω συναντήσεις, που πραγματοποιούνταν κατά κανόνα τις νυχτερινές ώρες, υπαινίσσονται ότι ο σκοπός τους ήταν αυστηρά πρακτικός, συγκεκριμένος και μυστικός. Η πρωταρχική επιδίωξη του Ντε Γκάσπερι συνίστατο στην άμεση μετάδοση πληροφοριών στο Βατικανό και ειδικότερα

³⁶Rossi (2006, σ. 109).

³⁷Bariè (1993, σ. 676).

στον Πάπα Πίο XII, με τη διακίνηση αυτών των πληροφοριών να αποφεύγει τις τυπικές διπλωματικές οδούς.³⁸

Στις αλληλεπιδράσεις του με τον πρίγκιπα Μαρκαντόνιο Πατσέλλι και τον μονσινιόρ Ρόνκα, ο Ντε Γκάσπερι υιοθετούσε έναν σαφή και άμεσο επικοινωνιακό τόνο, εκθέτοντας με ειλικρίνεια τα διαφαινόμενα προβλήματα. Παράλληλα, η ανάλυση του ημερολογίου του πρίγκιπα Πατσέλλι αποκαλύπτει μια αντίστροφη κατεύθυνση στη ροή της πληροφόρησης. Ο Πάπας Πίος XII παρείχε συγκεκριμένες «οδηγίες», οι οποίες στη συνέχεια μεταβιβάζονταν από τον Μαρκαντόνιο Πατσέλλι στον Ρόνκα για αναφορά. Επιπροσθέτως, η εδραιωμένη εναντίωση του Πάπα στην προοπτική σύμπραξης της Χριστιανικής Δημοκρατίας (DC) με το Κομμουνιστικό Κόμμα Ιταλίας (PCI) και το Ιταλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (PSI) είναι ιστορικά τεκμηριωμένη. Ωστόσο, μια λιγότερο διαδεδομένη, αλλά εξίσου ισχυρή, αντίθεση εκδηλωνόταν έναντι της σύναψης συμφωνίας με το Λαϊκό κόμμα [Blocco del popolo], όπως καταδεικνύεται από την ψηφοφορία για την ανάδειξη διοικητικών οργάνων στη Ρώμη το φθινόπωρο του 1946. Για τον Πάπα Πίο XII, η Ρώμη κατείχε μια ιδιάζουσα θέση, ως κέντρο της Καθολικής Εκκλησίας. Ο χαρακτήρας «ιερότητας» της πρωτεύουσας αποτελούσε μια θεμελιώδη και αδιαπραγμάτευτη παράμετρο στις σχέσεις της Αγίας Έδρας με το ιταλικό κράτος από τη Συμφιλίωση [Concordato] και εντεύθεν. Στο μεταπολεμικό πλαίσιο του νέου δημοκρατικού πολιτεύματος, η διαφύλαξη του χαρακτήρα της Ρώμης ως «ιερής πόλης» [sacra città] συνδεόταν άρρηκτα με τη βούληση του Βατικανού να αποτρέψει τη συμμετοχή «άθεων» κομμουνιστών και σοσιαλιστών στη διοίκηση της πρωτεύουσας. Ήδη σε πρώιμο στάδιο, είχε διατυπωθεί στον Ντε Γκάσπερι, ανεπίσημα αλλά με σαφήνεια, ένα είδος τελεσιγράφου: «Οποιαδήποτε μορφή συνεργασίας, όχι μόνο σε επίπεδο Δήμου Ρώμης αλλά και σε κυβερνητικό επίπεδο, με αντι-κληρικά κόμματα καθίσταται απαράδεκτη. Η συνέχιση μιας τέτοιας συνεργασίας θα οδηγούσε το Βατικανό στην αξιολόγηση της Χριστιανικής Δημοκρατίας [DC] ως πολιτικού φορέα με «προκλητικές και αντιδραστικές τάσεις». Ο Ντε Γκάσπερι προσπάθησε να εξηγήσει πώς η Χριστιανική Δημοκρατία (DC) θα μπορούσε να κερδίσει την πλειοψηφία των εδρών στην Συντακτική Συνέλευση. Σύμφωνα με το σχετικό έγγραφο, απαιτούνταν 207 έδρες για την πλειοψηφία, κάτι που καθιστούσε αναγκαία τη σύναψη συμμαχιών. Αξιοσημείωτη είναι η απάντησή του Ντε Γκάσπερι στις αξιώσεις του Βατικανού, όπως καταγράφεται στην υπόμνησή του: «Ας συμβεί ό,τι είναι πεπρωμένο [sic!]»³⁹

Ο Ντε Γκάσπερι σημείωσε ότι η συνάντησή του με τον Μοντίνι συνέβαλε στο να αποσαφηνίσει τις αιτίες που υπαγόρευαν την απουσία συνεργασίας μεταξύ της Χριστιανικής Δημοκρατίας [DC] και των αριστερών πολιτικών δυνάμεων για την ανάδειξη κυβέρνησης στο Καπιτώλιο μετά τις εκλογές του 1946, καθώς και των λόγων που οδήγησαν στην αποτυχία οποιασδήποτε διαπραγματεύσεως με μικρότερα κόμματα. Μια εναλλακτική πλειοψηφία, διακριτή από την αριστερά, θα απαιτούσε αναγκαστικά τη σύναψη συμφωνίας με τους Ρεπουμπλικάνους (6 έδρες) και τους Φιλελεύθερους (4

³⁸Bariè, (1993, σ. 681)· D'Angelo, (2006, σσ. 75-79).

³⁹D'Angelo, (2006, σ. 84).

έδρες). Ωστόσο, η προοπτική συνεργασίας με αυτά τα «αντι-κληρικά κόμματα» απορριπτόταν κατηγορηματικά από τον Πάπα Πίο XII. Ελλείψει δυνατότητας εξεύρεσης κοινά αποδεκτής λύσης, στις 28 Δεκεμβρίου 1946 η κυβέρνηση της πρωτεύουσας ανατέθηκε στον έκτακτο διοικητικό επίτροπο Μάριο Ντε Τσέζαρε, εν αναμονή της διεξαγωγής νέων εκλογών. Οι εκλογές αυτές έλαβαν χώρα στις 12 Οκτωβρίου 1947, σε ένα ριζικά μεταβλημένο πολιτικό περιβάλλον, καθώς είχε πλέον πραγματοποιηθεί η απομάκρυνση των σοσιαλ-κομμουνιστών από τον κυβερνητικό συνασπισμό, ενώ βρισκόταν σε εξέλιξη η ενσωμάτωση μικρότερων κομμάτων του κεντρώου χώρου. Στην εν λόγω εκλογική αναμέτρηση στη Ρώμη, η Χριστιανική Δημοκρατία μπόρεσε να αξιοποιήσει την προσδοκώμενη και άνευ όρων υποστήριξη του Βατικανού. Παρά τη σημαντική ανάκαμψη που σημείωσε η Χριστιανική Δημοκρατία, δεν κατέστη δυνατή η υπέρβαση του Λαϊκού Μπλοκ [Blocco del popolo]. Μόνο μετά την αποτυχία της απόπειρας συγκρότησης μιας κυβέρνησης συνασπισμού αποτελούμενης από τα κόμματα του Λαϊκού Μπλοκ, τους Ρεπουμπλικάνους και τους Σοσιαλδημοκράτες, κατέστη εφικτή η εκλογή του χριστιανοδημοκράτη Σαλβατόρε Ρεμπεκκίνι [Salvatore Rebecchini] στο αξίωμα του δημάρχου.⁴⁰

Επιπλέον, σύμφωνα με τον Π. Σκόππολα [P. Scoppola] (2021, όπως αναφέρεται στον Α. Πιάνα [A. Piana], 2023, σ. 56), η σχέση μεταξύ του Α. Ντε Γκάσπερι και του Τζουσέππε Ντοσσέτι, ενός ακολούθου του Τζοβάννι Μπαττίστα Μοντίνι [Giovanni Battista Montini] (τότε Επισκόπου Μιλάνου και μετέπειτα Πάπα Παύλου VI), κατά τα πρώτα χρόνια της ιταλικής δημοκρατίας, χαρακτηριζόταν από διακριτές πολιτικές και ιδεολογικές διαφοροποιήσεις, εστιαζόμενες πρωτίστως στην αντίληψή τους για τον ρόλο του καθολικού κόμματος και τη σύνδεσή του με την πολιτική δράση.⁴¹ Ο Ντε Γκάσπερι αντιλαμβανόταν το κόμμα κυρίως ως ένα εργαλείο εκλογικής κινητοποίησης και κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας, δίνοντας έμφαση στην οργανωτική δομή και την εκλογική επιρροή για τη διασφάλιση της κυβερνητικής σταθερότητας μέσω της κομματικής συνοχής και πειθαρχίας. Αντίθετα, ο Ντοσσέτι απέδιδε στο κόμμα έναν ευρύτερο ρόλο, θεωρώντας το ως ένα πλαίσιο ανάπτυξης και εμβάθυνσης των πολιτιστικών και ιδεολογικών θεμελίων της πολιτικής δράσης. Υποστήριζε την αυτόνομη σκέψη και τον ιδεολογικό προβληματισμό εντός του κόμματος, ανεξάρτητα από τις άμεσες εκλογικές ή κοινοβουλευτικές επιταγές. Η θεμελιώδης αυτή διαφορά στην αντίληψη για τη λειτουργία και τον σκοπό του κόμματος μεταξύ των δύο ηγετικών στελεχών συχνά προκαλούσε εσωτερικές εντάσεις και διαφοροποιημένες προσεγγίσεις στην πολιτική της Χριστιανικής Δημοκρατίας (DC).⁴²

Βάσει των προαναφερθέντων, αναδεικνύεται η ιδεολογική αντίθεση του Βατικανού στην απόδοση μιας σύγχρονης, λαϊκής ερμηνείας της πολιτικής του Ντε Γκάσπερι η οποία δημιουργούσε σημαντικές προκλήσεις στο έργο του τόσο στην εσωτερική όσο και στην εξωτερική πολιτική.

⁴⁰D'Angelo, (2006, σ. 85).

⁴¹Scoppola, (2021, σ. 114).

⁴²Barbi (2006, σσ. 33-39).

Εντός του κόμματος της Χριστιανικής Δημοκρατίας, ο G. Dossetti διαφώνησε έντονα με τις αποφάσεις του Ντε Γκάσπερι και της κυβέρνησής του για την απομάκρυνση των Κομμουνιστών και Σοσιαλιστών από την «τριμερή κυβέρνηση». Η απορία του: «γιατί δεν μπορεί κάποιος να βρίσκεται ταυτόχρονα στην κυβέρνηση και στην αντιπολίτευση;», ανέδειξε την εγγενή αντίφαση που θα έθετε σε κίνδυνο τη σταθερότητα και τη διαφάνεια του πολιτικού συστήματος.⁴³ Κατά μία ερμηνεία, ο Ντοσσέττι προσέφερε αιτιολόγηση στην απόφαση του Ντε Γκάσπερι για την απομάκρυνση των κομμουνιστικών και σοσιαλιστικών δυνάμεων από την κυβέρνηση, δηλώνοντας ότι «η συμμετοχή στην εκτελεστική εξουσία και η ταυτόχρονη λειτουργία ως αντιπολιτευόμενη δύναμη είναι ρόλοι αμοιβαία αποκλειόμενοι λόγω της εγγενούς ασυμβατότητάς τους. Παρά την αναγνώριση αυτής της αρχής, ο Ντοσσέττι εξέφραζε τη λύπη του για την επακόλουθη διάρρηξη της συνεργασίας μεταξύ των λαϊκών δυνάμεων, οι οποίες είχαν διαδραματίσει κομβικό ρόλο στην Εθνική Αντίσταση κατά τον ΒΠΠ.⁴⁴

Συναφώς, η συμβολή του αναδεικνύεται ως καθοριστική στην αποτροπή μιας ενδεχόμενης κυβερνητικής κρίσης και της διάσπασης του ευρύτερου αντιφασιστικού συνασπισμού, γεγονός που θα μπορούσε να επιφέρει δυσμενείς επιπτώσεις στην εύρυθμη διεξαγωγή των εργασιών της Συντακτικής Συνέλευσης. Εν τέλει, ο Ντοσσέττι αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στο «ντεγκασπεριανό εγχείρημα», αναγνωρίζοντας την ικανότητα του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι να διατηρήσει ένα ευνοϊκό «συνταγματικό κλίμα» σε μια περίοδο κλιμακούμενης έντασης, η οποία εκτεινόταν και στο διεθνές γεωπολιτικό επίπεδο, ιδίως στις σχέσεις με τον κομμουνιστικό κόσμο.⁴⁵

Εντούτοις, η εν λόγω αναγνώριση δεν απέτρεψε τον Ντοσσέττι από τη διατύπωση κριτικών θέσεων σε μεταγενέστερα διεθνή ζητήματα, τα οποία αναμφίβολα άσκησαν σημαντική επιρροή στο σύνολο της ιταλικής πολιτικής σκηνής. Η εν λόγω κριτική στάση κατέστη ιδιαίτερα εμφανής κατά τη διάρκεια της κοινοβουλευτικής συζήτησης σχετικά με το «Σύμφωνο των Βρυξελλών», μια πολυμερή συμφωνία που είχε συναφθεί μεταξύ του Ηνωμένου Βασιλείου, της Γαλλικής Δημοκρατίας και των χωρών της Μπενελούξ [Benelux], ως απάντηση στην αυξανόμενη απειλή του σοβιετικού επεκτατισμού, η οποία είχε ενταθεί κατά το έτος 1948.

Συνοψίζοντας, καταδεικνύεται το παράδοξο μεταξύ της αναγνώρισης της θεμιτής επιφύλαξης της Κυβέρνησης να συνάπτει δεσμεύσεις προσχώρησης εν απουσία προηγούμενης κοινοβουλευτικής έγκρισης, και της ταυτόχρονης δριμείας κριτικής που ασκήθηκε σε μια συγκεκριμένη πρακτική, γνωστή ως «πρακτική Sforza».⁴⁶ Αυτή η πρακτική αφορούσε τη διοχέτευση πληροφοριών αμφιβόλου εγκυρότητας προς φιλικά προσκείμενα μέσα ενημέρωσης. Η κριτική πιθανώς στόχευε στην έλλειψη διαφάνειας, στην δυνητική χειραγώγηση της κοινής γνώμης, ή στην υπονόμηση των

⁴³G. Dossetti. Η μετάφραση αριθ. 5 του βιογραφικού σημειώματος του Dossetti βρίσκεται στα παραρτήματα.

⁴⁴Barbi (2006, σσ 34-35).

⁴⁵Barbi (2006, σ. 35).

⁴⁶Η Πολιτική και Διπλωματική Σταδιοδρομία του Κάρλο Σφόρτσα [Carlo Sforza] (1872-1952): βλ. μετάφραση υπ' αριθ. 6 στα παραρτήματα. (Μτφ. της συγγραφέως).

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

θεσμικών διαδικασιών. Η πρακτική αυτή ερμηνεύτηκε, επίσης, ως μια προσπάθεια διερεύνησης της κοινής γνώμης και προπαρασκευής του εδάφους για λήψη αποφάσεων που, αν και επισήμως μη ανακοινωθείσες, είχαν ουσιαστικά ήδη δρομολογηθεί, παρέχοντας, μεταξύ άλλων, επιχειρήματα για έντονες αντιπαραθέσεις από πλευράς του Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος (PCI).⁴⁷

Γίνεται φανερό ότι ο δυϊσμός Κυβέρνησης/κόμματος θα γίνει επίσης μια σταθερά της σύγκρουσης του Ντοσσέτι με τον Ντε Γκάσπερι προϊόν ίσως του «χάσματος γενεών», αδιαλλαξίας και προκλητικής συμπεριφοράς από την πλευρά του Ντοσσέτι. Η προκλητική συμπεριφορά θα μπορούσε να ενταχτεί σε μια φάση μετασχηματισμού της σχέσης μεταξύ Εκκλησίας και πολιτικής στην Ιταλία στο πλαίσιο μιας έντονης συζήτησης σχετικά με το κεντροαριστερό πολιτικό φάσμα, ιδίως στο Μιλάνο, το οποίο αποτελούσε ένα «εργαστήριο» πολιτικών εξελίξεων για την Ιταλία.⁴⁸

Τέλος, η σχέση με τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής αντιπροσώπευε για τον De Gasperi και την κυβέρνησή του μια σύνθετη πολιτική πρόκληση. Η επιτυχής διαχείρισή της απαιτούσε λεπτούς χειρισμούς και ο Ντε Γκάσπερι επιδίωξε την αξιοποίηση της επιρροής και της υποστήριξης του Βατικανού προς όφελος των ιταλικών συμφερόντων στην αμερικανική σκακιέρα.⁴⁹

Ιταλικό Δημοψήφισμα

Με το τέλος του ΒΠΠ, οι Ιταλοί αντιστασιακοί συλλαμβάνουν και στη συνέχεια εκτελούν τον Μπ. Μουσολίνι, γεγονός που σηματοδότησε την έναρξη μιας περιόδου των κυβερνήσεων συνασπισμού με επικεφαλής τον Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι (συγκεκριμένα, κατά τη δεύτερη υπουργική του θητεία). Το 1946 η κυβέρνηση συνασπισμού που επέβλεψε το δημοψήφισμα για τη τροποποίηση της μορφής του πολιτεύματος της χώρας αποτελείτο κυρίως από το κόμμα της Χριστιανικής Δημοκρατίας (DC), το Ιταλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (PSI) και το Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα (PCI). Οι Ιταλοί ψηφοφόροι προσέρχονται σε δημοψήφισμα για να αποφασίσουν για το πολίτευμά τους. Στις 18 Ιουνίου του ίδιου έτους, ο Άρειος Πάγος (Corte di Cassazione) επικυρώνει το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, ύστερα από κατηγορίες προερχόμενες από τους φιλοβασιλικούς κύκλους περί νοθείας του εκλογικού αποτελέσματος. Η τελεσίδικη απόφαση του Αρείου Πάγου επικύρωσε το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος περί αβασίλευτης δημοκρατίας, το οποίο οδήγησε στην εξορία τον πρώην μονάρχη της Ιταλίας, Βίκτωρα Εμμανουήλ III της Σαβοΐας, και στην ίδρυση της αβασίλευτης Δημοκρατίας της Ιταλίας (Repubblica Italiana). Στη συνέχεια, διεξήχθησαν εκλογές για την ανάδειξη της Συντακτικής

⁴⁷Barbi (2006, σ. 35-36).

⁴⁸Piana (2023, σσ 15-46).

⁴⁹Bariè (1993, σ. 706). Το αρχείο του A. De Gasperi που περιέχει πρακτικά των συνομιλιών του με τους αρχηγούς κρατών, καρδινάλιους, με πολιτικούς και δημοσιογράφους βρίσκεται στην Ιταλική Εθνική Βιβλιοθήκη υπό τον γενικό τίτλο «De Gasperi scrive: corrispondenza con capi di stato, cardinali, uomini politici, giornalisti, diplomatici / a cura di Maria Romana De Gasperi».

Συνέλευσης, η οποία, ενάμισι χρόνο αργότερα, στις 22 Δεκεμβρίου 1947, ολοκλήρωσε τη σύνταξη του σχεδίου του νέου ιταλικού Συντάγματος και το υπόβαλε προς ψήφιση. Το Σύνταγμα του 1948, το οποίο συνιστά τη θεμελιώδη πράξη γένεσης του σύγχρονου ιταλικού κράτους, χαρακτηρίζεται από έναν αναμφισβήτητα αντιφασιστικό προσανατολισμό και εμποτισμένο με ανθρωποκεντρικές αρχές. Αυτές οι αρχές διαμορφώθηκαν καθοριστικά από δύο κυρίαρχες ιδεολογικές συνιστώσες: αφενός, από τις χριστιανοδημοκρατικές αντιλήψεις περί δημοκρατίας, οι οποίες αναδεικνύουν την εγγενή αξία του ατόμου, την αναγκαιότητα προστασίας της προσωπικότητας και την οικογένεια ως πρωτογενούς φυσικής κοινωνίας θεμελιωμένης στον γάμο· αφετέρου, από τις φιλελεύθερο-δημοκρατικές ιδεολογίες, οι οποίες εδραιώνουν την κατοχύρωση των κλασικών ατομικών δικαιωμάτων.⁵⁰

Ο ρόλος του De Gasperi και η ίδρυση του DC

Ο Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι έγραψε το *Idee ricostruttive* (Ιδέες για την ανασυγκρότηση), που έμελλε να γίνει το μανιφέστο του Χριστιανοδημοκρατικού Κόμματος, το οποίο ιδρύθηκε σε μυστική συνάντηση το 1943. Η ίδρυση του DC, εν μέσω πολιτικής αναταραχής, αποτέλεσε μια στρατηγική κίνηση και έκφραση των πεποιθήσεων του De Gasperi, καθώς «κατανοούσε απόλυτα», ότι «η εξεύρεση λύσης στο πρόβλημα ήταν πιο σημαντική από την μνησικακία» και πίστευε «στη σημασία της ουσίας και όχι των τύπων».⁵¹ Με λίγα λόγια ο De Gasperi έδινε προτεραιότητα στην ουσιαστική επίλυση των προβλημάτων και στην επίτευξη αποτελεσμάτων, παρά στην διατήρηση προσωπικών διαφορών ή στην τυπική εφαρμογή κανόνων και διαδικασιών. Το νέο κόμμα, με την υποστήριξη του Βατικανού και των ΗΠΑ, αποτέλεσε μια πλατφόρμα για την ενοποίηση διαφορετικών πολιτικών ομάδων, την αντιμετώπιση των εσωτερικών αντιθέσεων και την οικοδόμηση ισχυρών δεσμών με τις Ηνωμένες Πολιτείες, παράγοντες που ήταν καθοριστικοί για την ιταλική ανοικοδόμηση και την εδραίωση της δημοκρατίας. Επιπλέον, η στήριξη του Βατικανού υπήρξε θεμελιώδης. Υπενθυμίζεται ότι ο Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι, ιδρυτής του Ιταλικού Λαϊκού Κόμματος (PPI), είδε το κόμμα του να τίθεται εκτός νόμου το 1926 από το φασιστικό καθεστώς, λόγω της βίας και του εκφοβισμού που ασκούσαν οι φασιστικές δυνάμεις. Ο ίδιος ο Ντε Γκάσπερι συνελήφθη και φυλακίστηκε το 1927. Μετά από δεκαοκτώ μήνες κράτησης, απελευθερώθηκε με την παρέμβαση του Βατικανού και κατέφυγε εκεί, όπου εργάστηκε για 14 χρόνια στη θέση του γραμματέα της Αποστολικής Βιβλιοθήκης του Βατικανού, υπό την προστασία του Μονσινιόρ Μοντίνι.⁵²

⁵⁰ Costituzione della Repubblica Italiana/Senato della Repubblica, ανακτήθηκε από <https://www.senato/documenti/repository.pdf>, 09/02/2025).

⁵¹ Alcide De Gasperi: εμπνευσμένος διαμεσολαβητής υπέρ της δημοκρατίας και της ελευθερίας στην Ευρώπη, ανακτήθηκε από <https://www.european-union.europa.eu/document>, 12/02/2025.

⁵² Alcide De Gasperi: ανακτήθηκε από <https://www.european-union.europa.eu/document>, · Ivone, D.(2006). *La persecuzione fascista al Alcide De Gasperi: arresto e prigionie. Στο Alcide De Gasperi nella storia dell'Italia repubblicana a cinquant'anni dalla morte. Atti di convegno di Studio Diomede Ivone (ed.), Salerno* 28. 29. 30
Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Σύμφωνα με τον P. Scoppola (2004, σ. 7), ο Alcide De Gasperi, κατά τη διάρκεια της θητείας του στη Βιβλιοθήκη του Βατικανού, αφιέρωσε σημαντικό χρόνο στη μελέτη της σχέσης μεταξύ Χριστιανισμού και δημοκρατίας. Επηρεασμένος από τη διδασκαλία του Tocqueville, ο Ντε Γκάσπερι συνειδητοποίησε βαθιά ότι η δημοκρατία έχει τις ιστορικές της ρίζες στον Χριστιανισμό. Ήταν πεπεισμένος ότι στην Ιταλία, μια χώρα με ισχυρή καθολική παράδοση, αυτή η σύνδεση έπρεπε να εκφραστεί μέσα από την πλήρη συναίνεση της Εκκλησίας προς την αναγεννώμενη ιταλική δημοκρατία. Ωστόσο, αναγνώριζε επίσης ότι αυτή η σχέση είχε ήδη αντιμετωπίσει σοβαρές δυσκολίες στο παρελθόν: αρχικά, κατά τα πρώτα βήματα της ιταλικής δημοκρατίας λόγω του «Ρωμαϊκού Ζητήματος», και αργότερα, κατά τη διάρκεια της εικοσαετούς φασιστικής περιόδου, εξαιτίας των πολλαπλών μορφών «συμβιβασμού» της Εκκλησίας με το καθεστώς. Αυτή η κατάσταση υπονόμευσε την εμπιστοσύνη τόσο στους συνεργάτες της παράταξής του όσο και στην εκλογική βάση. Το κλίμα δυσπιστίας που είχε προκληθεί κατά τη διάρκεια της «φασιστικής περιόδου» προκάλεσε μακροχρόνιες συζητήσεις σχετικά με την αναφορά των «χριστιανικών ριζών» ακόμη και στο Ευρωπαϊκό Σύνταγμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο ακόμη δεν έχει υιοθετηθεί. Η σκέψη του De Gasperi παραμένει, ωστόσο, επίκαιρη και προσφέρει πολλαπλά σημεία προβληματισμού.⁵³

ottobre 2004, (σσ.249, 253, 257-259). Editoriale Scientifica.

⁵³Scoppola, P. (2004) *De Gasperi fra passato e presente*, Fondazione Trentina Alcide De Gasperi, (σσ. 1-14), Borso Valsugana.

Η άνοδος των Χριστιανοδημοκρατικών κομμάτων

Λόγοι επικράτησης: Η σύνδεση τους με την οικονομική ευημερία.

Η άνοδος των Χριστιανοδημοκρατικών κομμάτων και οι λόγοι επικράτησής τους στην πολιτική σκηνή, κυρίως στην Ιταλία, όπως παρατηρεί ο Σ. Καλύβας, συνέβη επειδή, «τα χριστιανοδημοκρατικά και τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα είναι ανεστραμμένες εικόνες το ένα στο άλλο». Και τα δύο κόμματα, αρχικά, δημιουργήθηκαν για να ανατρέψουν τις φιλελεύθερες δημοκρατίες». Αυτή είναι ωστόσο μια άποψη που θα μπορούσε να αναλυθεί. Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι η ηγεμονία των Χριστιανοδημοκρατικών κομμάτων είναι ένα σύνθετο φαινόμενο το οποίο εδράζεται σε ιστορικούς, πολιτικούς και κοινωνικούς παράγοντες, όπως πχ η Εγκύκλιος *Rerum Novarum* του Πάπα Λέοντα XIII (1891)⁵⁴ που διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της ιδεολογικής ταυτότητας και της κοινωνικής δράσης των Χριστιανοδημοκρατικών κομμάτων. Συγκεκριμένα: α) Η *Rerum Novarum* ως ιδεολογική βάση με την κριτική της απέναντι στις κοινωνικές αδικίες και την υπεράσπιση της αξιοπρέπειας της εργασίας, αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για τη δημιουργία και την ανάπτυξη των Χριστιανοδημοκρατικών κομμάτων. Η έμφαση που δόθηκε στην αλληλεγγύη, την κοινωνική δικαιοσύνη και την ανάγκη για ένα κράτος πρόνοιας συνέβαλε στη διαμόρφωση της πολιτικής τους ατζέντας και στην προσέλκυση ψηφοφόρων που αναζητούσαν λύσεις στα κοινωνικά προβλήματα της εποχής. β) Η σύνδεση με την κοινωνική διδασκαλία της Εκκλησίας που εκφράζεται στην *Rerum Novarum*, προώθησε ένα πολιτικό πρόγραμμα που συνδύαζε την οικονομική ελευθερία με την κοινωνική ευθύνη. Η προάσπιση των εργατικών δικαιωμάτων, η προώθηση της κοινωνικής συνοχής και η στήριξη των ευάλωτων ομάδων αποτέλεσαν βασικές αρχές της πολιτικής τους δράσης, συμβάλλοντας στην οικοδόμηση του *Rerum Novarum* ενός πιο δίκαιου και αλληλέγγυου κοινωνικού κράτους. Η *Rerum Novarum*, τέλος, δεν επηρέασε μόνο την ιδεολογική ταυτότητα των Χριστιανοδημοκρατικών κομμάτων, αλλά και την πολιτική τους πρακτική. Η προώθηση μεταρρυθμίσεων στον τομέα της εργασίας, της κοινωνικής ασφάλισης και της υγείας, καθώς και η στήριξη της συμμετοχής των εργαζομένων στα κοινά, αποτελούν παραδείγματα της εφαρμογής των αρχών της Εγκυκλίου στην πολιτική δράση των κομμάτων αυτών.⁵⁵

Με την ενοποίηση στην Ευρώπη, και ειδικότερα στη Γερμανία και την Ιταλία, αναδύθηκαν συγκεντρωτικές εξουσίες με στόχο τη δημιουργία ενιαίων εθνικών κρατών. Στη Γερμανία, η

⁵⁴Vincenzo Gioacchino dei conti Pecci (1810-1903), Αντλήθηκε από Enciclopedia Treccani, www.treccani.it (08/06/2025). (βλ. μετάφραση αριθ. 7 στα Παραρτήματα. [Μτφ. της συγγραφέως].

⁵⁵*Rerum Novarum*, (15 maggio 1891, Leo XIII), αντλήθηκε <https://www.vatican.va> > encyclicals > documents, 13/02/2025.

διαδικασία αυτή έλαβε χώρα υπό την ηγεσία της Πρωσίας, ενώ στην Ιταλία υπό την ηγεσία του Πεδεμοντίου και του βασιλιά Carlo Alberto. Οι κυβερνήσεις αυτές στηρίχθηκαν σε φιλελεύθερα εθνικά κινήματα, όπως αυτά που εκπροσωπούσαν ο Garibaldi και ο Cavour, τα οποία επιδίωκαν τη δημιουργία κοσμικών πολιτικών μορφωμάτων. Στο πλαίσιο αυτό, οι κυβερνήσεις επιχείρησαν να περιορίσουν την επιρροή της εκκλησίας σε θέματα παιδείας και οικογενειακού δικαίου, υιοθετώντας εν μέρει και αντικληρικαλιστικές τάσεις.⁵⁶

Την περίοδο εκείνη, η καθολική εκκλησία βρέθηκε αντιμέτωπη με δύο διακριτές επιλογές: ή να συμβιβαστεί με τις φιλελεύθερες δυνάμεις, ή να συγκροτήσει μαζικές οργανώσεις με σαφή αντιφιλελεύθερο προσανατολισμό για να υπονομεύσουν το αστικό κράτος και να αποκαταστήσουν την εκκλησία στην προηγούμενη προνομιακή της θέση. Οι εν λόγω οργανώσεις θα στηρίζονταν σε εκκλησιαστικούς πόρους. Η εκκλησία επέλεξε την δεύτερη οδό, δηλαδή την συγκρότηση οργανώσεων που στόχευαν στην ουσιαστική απαξίωση και ανατροπή των φιλελεύθερων καθεστώτων. Επιπλέον, η εκκλησία αποφάσισε να συμμετάσχει στις εκλογικές διαδικασίες, δημιουργώντας εκλογικούς συνδυασμούς με βάση τις ήδη υπάρχουσες οργανώσεις. Το πολιτικό πρόταγμα αυτών των συνδυασμών, οι οποίοι ήταν κατά βάση συντηρητικοί, συνίστατο στην ανάκληση των αντιεκκλησιαστικών μεταρρυθμίσεων. Η σύμπραξη μεταξύ των συντηρητικών ελίτ και της Εκκλησίας υπηρετούσε έναν διττό στρατηγικό σκοπό, με αμοιβαία οφέλη για αμφότερους τους παράγοντες: Πρώτον, την πολιτική σταθεροποίηση και την αποτροπή μεταρρυθμίσεων. Η συνεργασία στόχευε στην ενίσχυση και την άνοδο των συντηρητικών πολιτικών δυνάμεων στην εξουσία. Αυτό είχε ως πρωταρχικό στόχο την αποτροπή ή την αναστολή της εφαρμογής αντι-κληρικαλιστικών μεταρρυθμίσεων. Τέτοιες μεταρρυθμίσεις θα μπορούσαν να υπονομεύσουν την παραδοσιακή εξουσία, τα προνόμια και την επιρροή της Εκκλησίας εντός του κράτους και της κοινωνίας.⁵⁷ Η συμμαχία αυτή λειτουργούσε ως ανάχωμα σε φιλελεύθερες ή ριζοσπαστικές πολιτικές που θα αποσκοπούσαν στον διαχωρισμό κράτους–εκκλησίας ή στον περιορισμό του εκκλησιαστικού ρόλου. Δεύτερον, θεσμική ενδυνάμωση και κοινωνική διείδυση: οι συντηρητικές δυνάμεις αναλάμβαναν την οργάνωση και την επάνδρωση θρησκευτικών φορέων και οργανώσεων. Αυτή η ανάληψη ευθύνης για τη συγκρότηση και τη στελέχωση θρησκευτικών δομών από έμπειρα, πολιτικά και οργανωτικά στελέχη, είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της επιρροής τόσο της Εκκλησίας όσο και των συντηρητικών στην κοινωνία. Μέσω αυτών των οργανώσεων, οι συντηρητικές ιδέες και αξίες διαδίδονταν αποτελεσματικότερα, ενώ ταυτόχρονα διασφαλιζόταν η πολιτική δέσμευση των θρησκευτικών θεσμών προς την κατεύθυνση των συντηρητικών επιδιώξεων. Επρόκειτο για μια διαδικασία κοινωνικής κινητοποίησης και ιδεολογικής παγίωσης που ενίσχυε τη βάση στήριξης των συντηρητικών και της Εκκλησίας. Δημιουργήθηκε με τον τρόπο αυτό, ο πολιτικός καθολικισμός, ο οποίος σύμφωνα με τον Χάντιγκτον (1968), συνοδευόταν με την απουσία της δημοκρατίας ή με την καθυστερημένη

⁵⁶Καλύβας (2003, σσ. 18-25 & σσ.40-46).

⁵⁷Καλύβας (2003, σσ. 40-46).

δημοκρατική ανάπτυξη της, και παρότι πριν τον Β ΠΠ η Εκκλησία φαινόταν να αντιτίθεται στην ιδέα της δημοκρατίας, κατόρθωσε μεταπολεμικά, με τη μεσολάβηση των θρησκευτικών κομμάτων, να αποτελέσει παράγοντα ενσωμάτωσης των μαζών και σταθεροποίησης της δημοκρατίας.⁵⁸ Αυτό επιτεύχθηκε με τον εξής τρόπο: Η εκλογική απήχηση των καθολικών κομμάτων στις τάξεις των συντηρητικών ψηφοφόρων προσέφερε πολιτική και θεσμική έκφραση ακόμη και σε υπερσυντηρητικούς πολίτες, οι οποίοι έδιναν προτεραιότητα στην καθολική τους ταυτότητα έναντι οποιασδήποτε άλλης. Με αυτόν τον τρόπο, τα θρησκευτικά κόμματα σταδιακά απομάκρυναν αυτό το κοινό από την επιρροή σκοταδιστικών, εκκλησιαστικών κύκλων που απέφευγαν τη δημοκρατία και αντιστρατεύονταν κάθε προσπάθεια εκκοσμίκευσης και φιλελευθεροποίησης των κρατικών θεσμών. Αξίζει να σημειωθεί ότι το Βατικανό, επισήμως αποδέχθηκε τη δημοκρατία μόλις το 1944, τερματίζοντας την «υπονομευτική» του δράση μέσω του διαγγέλματος του Πάπα Πίου XII. Παράλληλα, τα «καθολικογενή» κόμματα, καθώς διαφοροποιούνταν βαθμιαία από την επίσημη εκκλησία, υιοθετούσαν δημοκρατικές πολιτικές αντιλήψεις. Βασικός παράγοντας για την εδραίωση πολιτικής σταθερότητας στη μεταπολεμική Ιταλία, μετά την πολιτική αδράνεια και τις διαμάχες μεταξύ κομμουνιστών και σοσιαλιστών, ήταν οι πιέσεις των Συμμάχων και του Βατικανού, το οποίο επιδίωκε διαχρονικά την απομάκρυνση των «άθεων» από την πολιτική σκηνή της Ιταλίας. Σημειώνουμε ότι τα Χριστιανοδημοκρατικά κόμματα έχουν φτάσει σήμερα στο σημείο να προσομοιάζουν με τα παραδοσιακά συντηρητικά κόμματα.⁵⁹

Η εστίαση, ωστόσο, στην ιδεολογία των «καθολικών» κομμάτων, χωρίς την παράλληλη εξέταση των κοινωνικών τους ερεισμάτων, οδηγεί σε εσφαλμένα συμπεράσματα σχετικά με τη σχέση τους με τη δημοκρατία. Μια δογματική, ηθικιστική και νεοφιλελεύθερη προσέγγιση που επιχειρεί να θέσει τα θρησκευτικά κόμματα εκτός πολιτικής σφαίρας, απορρίπτοντάς τα με βάση μια ιδεολογικοποιημένη ηθική, αγνοεί τις πραγματικές κοινωνικές ανάγκες που τα στηρίζουν. Η περιθωριοποίηση των συντηρητικών-καθολικών πολιτών σε εξωπολιτικά πεδία δράσης, ως συνέπεια μιας τέτοιας απορριπτικής στάσης, ενδέχεται να τους στρέψει εναντίον της δημοκρατίας, υπονομεύοντας την ίδια τη δημοκρατική διαδικασία. Μια τέτοιου είδους απόφαση θα είχε σημαντικές συνέπειες, καθώς τα κόμματα αυτά ενσωμάτωσαν ευρείες μάζες ψηφοφόρων στα δημοκρατικά συστήματα, ενώ παράλληλα εκδημοκρατικοποιήθηκαν τα ίδια, με την αστική έννοια του όρου, και έγιναν μέρος των θεσμών που αρχικά απέρριπταν. Μέσω της μεταβολής τους, μετέβαλαν το πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον με τρόπους που δύσκολα θα μπορούσε κανείς να φανταστεί. Η εξάπλωση και σταθεροποίηση της δημοκρατίας στην Ευρώπη έχει συχνά συντελεστεί, παραδόξως, μέσω της ενσωμάτωσης ή της αναγκαστικής προσαρμογής των αρχικών αντιπάλων της. Αυτή η δυναμική μπορεί να εξηγηθεί μέσω της αρχής που διατυπώνει ο Shapiro (2002, 210), όπως παρατίθεται από τον Μ. Παπάζογλου (2025, σ. 130): «όσο αυξάνεται η απειλή για

⁵⁸Καλύβας (2003, σσ. 56-58.) Huntington (1968) *Political Order in Changing Societies*, New Haven και Λονδίνο, Εκδόσεις Yale University, σσ. VII, 3, 4.

⁵⁹Καλύβας (2003, σσ. 337-343).

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

τα συμφέροντα μιας οντότητας και όσο υψηλότερο καθίσταται το κόστος αποχώρησης από ένα δεδομένο πλαίσιο συμφωνίας, τόσο ενισχύεται η προθυμία της να επιμένει στη διαβούλευση».⁶⁰

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της διαδικασίας αποτελεί η αποδοχή της δημοκρατίας από το Βατικανό το 1944. Ιστορικά, η Καθολική Εκκλησία είχε εκφράσει έντονη αντίθεση προς τις φιλελεύθερες και δημοκρατικές ιδέες, αντιλαμβανόμενη αυτές ως απειλή τόσο για την εξουσία της όσο και για τις καθιερωμένες αξίες της. Ωστόσο, οι μεταπολεμικές συνθήκες, συμπεριλαμβανομένων των ευρύτερων καταστροφών των Παγκοσμίων Πολέμων και της ανάδυσης νέων πολιτικών ιδεολογιών, όπως ο κομμουνισμός, επέβαλαν μια αλλαγή στην προσέγγιση της Εκκλησίας. Το υψηλό κόστος της διατήρησης μιας απομονωμένης και αδιάλλακτης στάσης έναντι της επικρατούσας δημοκρατικής τάξης οδήγησε το Βατικανό στην υιοθέτηση μιας στρατηγικής διαβούλευσης και, εν τέλει, στην αποδοχή του δημοκρατικού πλαισίου ως μέσο διατήρησης της επιρροής του και προστασίας των συμφερόντων του σε ένα μεταβαλλόμενο γεωπολιτικό τοπίο.⁶¹

Ιταλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα και Κομμουνιστικό Κόμμα Ιταλίας (1946-1948) - Ιδεολογία και ρόλος

Οι προοδευτικές δυνάμεις επέστρεψαν στο πολιτικό προσκήνιο με τη νίκη στο δημοψήφισμα για τη μορφή του πολιτεύματος, στις 2 Ιουνίου 1946. Στο δημοψήφισμα επιτράπηκε να ψηφίσουν και οι γυναίκες. Ένα μήνα πριν, ο βασιλιάς Βιττόριο Εμανουέλε ΙΙΙ, είχε παραιτηθεί υπέρ του γιου του Ουμπέρτο [Umberto], σε μια προσπάθεια να σώσει τον θεσμό της μοναρχίας. Στις 16 Μαρτίου 1946, ο Ουμπέρτο ανακοίνωσε ότι η μορφή του κράτους θα αποφασιζόταν με δημοψήφισμα που θα διεξαγόταν ταυτόχρονα με τις εκλογές, για τη Συντακτική Συνέλευση. Το τελευταίο προβλεπόταν από τη συμφωνία του Σαλέρνο [Salerno].⁶² Το διάταγμα για τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος περιείχε τη φράση «... εάν η πλειοψηφία των ψηφισάντων εκφραστεί», η οποία θεωρητικά προέβλεπε την πιθανότητα κανένα από τα δύο προτεινόμενα πολιτεύματα (μοναρχία ή δημοκρατία) να μην συγκεντρώσει την απόλυτη πλειοψηφία. Ωστόσο, το αποτέλεσμα της καταμέτρησης έδειξε ξεκάθαρη επικράτηση της δημοκρατίας με 12.718.641 ψήφους έναντι 10.718.502 ψήφων για τη μοναρχία. Παράλληλα με την επιλογή του πολιτεύματος, οι πολίτες ψήφισαν και για τη σύνθεση της Συντακτικής Συνέλευσης, η οποία θα είχε την ευθύνη για τη σύνταξη ενός νέου συντάγματος, αντικαθιστώντας το ισχύον Καταστατικό «Αλμπερτίνο».⁶³

⁶⁰Shapiro, E. 2002, σ. 210, όπως παρατίθεται στο Μ. Παπάζογλου, *Πολιτική ηγεσία στην Ευρώπη: Σύγχρονα πρότυπα και θεωρητικές προσεγγίσεις για την κυβερνητική ηγεσία* (Προπτυχιακό εγχειρίδιο) (Αθήνα: Κάλλιπος, 2025).

⁶¹Παπάζογλου (2002 ο.π. σ. 130).

⁶²Patto di Salerno del 1944, στο <https://www.web.archive.org>, ανακτήθηκε 14/02/2025.

⁶³Senato della Repubblica. (n.d.). *Transizione costituzionale*. Ανακτήθηκε από <https://www.senato.it>

Η πλειοψηφία των ψήφων πήγε στα μεγάλα κόμματα ευρείας βάσης, ενώ σχεδόν εξαφανίστηκε από την πολιτική σκηνή το Κόμμα της Καθολικής Δράσης, έκφραση των αστικών ελίτ που είχαν πολεμήσει τον φασισμό. Το εκλογικό αποτέλεσμα εμφάνιζε την ισορροπία μεταξύ προοδευτικών και μετριοπαθών, καθώς οι κομμουνιστές και οι σοσιαλιστές αντιπροσώπευαν το 40% των όσων ψήφισαν.⁶⁴

Έχει υποστηριχθεί από πολλούς ιστορικούς ερευνητές, ότι η οριστική σταθεροποίηση της ιταλικής δημοκρατίας επιτεύχθηκε μέσω του κεντρικού ρόλου της DC και του PCI. Επιπλέον, η ιστορική περίοδος της ιταλικής δημοκρατίας, που συνοψίζεται εύστοχα από τον Pietro Scoppola ως η «Δημοκρατία των κομμάτων»⁶⁵, παρείχε αδιαμφισβήτητες αποδείξεις της αξιοσημείωτης μακροζωίας της, ανεξάρτητα «από το πρότυπο της μακράς παρακμής της»⁶⁶: ο Παλμίρο Τολιάττι και ο Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι γνώριζαν ότι μπορούσαν να παίξουν σημαντικό ρόλο στην ιταλική πολιτική «έχοντας υπηρετήσει, αν και με διαφορετικούς ρόλους σε δύο μεγάλους οικουμενικούς θεσμούς, την Εκκλησία και την Κομμουνιστική Διεθνή». Και οι δύο πολιτικοί, γνωρίζοντας τη δύναμη που τα αντίστοιχα πολιτικά κόμματα αντλούσαν από τις σχέσεις με τέτοιους σχηματισμούς, πιθανώς διέκριναν την ευκαιρία να αποκτήσουν ως ένα βαθμό ένα ευρύτερο περιθώριο αυτονομίας και δράσης μέσω της προσωρινής συμφωνίας τους.⁶⁷ Ωστόσο, οι αρχικές τους θέσεις διέφεραν τόσο πολύ μεταξύ τους, όπως επίσης και οι λύσεις που τελικά επιδίωκαν. Τόσο ο Ντε Γκάσπερι όσο και ο Τολιάττι έπρεπε να υπερβούν ή να προσαρμόσουν κάποιες από τις θεμελιώδεις αρχές και πρακτικές των δικών τους ιδεολογικών χώρων, προκειμένου να αποδεχτούν και να χτίσουν μια κοινοβουλευτική δημοκρατία. Η μετάβαση στη δημοκρατία για αυτούς δεν ήταν μια «εύκολη» ή «φυσική» πορεία, αλλά μια σύνθετη και δύσκολη ιδεολογική και πολιτική επιλογή, που αναγνώριζαν ως τη μόνη βιώσιμη λύση για την ανασυγκρότηση της χώρας τους. Τόσο ο Ντε Γκάσπερι όσο και ο Τολιάττι έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία της ιταλικής δημοκρατίας, αντιμετωπίζοντας τεράστιες προκλήσεις. Ο Π. Τολιάττι αποποιήθηκε το επαναστατικό πνεύμα του κομμουνισμού για να ενσωματωθεί το κόμμα του στο δημοκρατικό σύστημα, ενώ ο Ντε Γκάσπερι αντιστάθηκε στις πιέσεις του Βατικανού και αποκατέστησε τη διεθνή εικόνα της Ιταλίας μετά τον Β ΠΠ. Οι δύσκολες αυτές επιλογές υπογραμμίζουν τον ρεαλισμό και τη διορατικότητά τους στην οικοδόμηση ενός σταθερού δημοκρατικού κράτους.⁶⁸

Αναμφίβολα, οι συνθήκες της περιόδου ήταν απρόβλεπτες και επέβαλλαν συνεχή προσαρμογή σε μια εξαιρετικά εύθραυστη πολιτική πραγματικότητα. Σε αυτό το νεοσυσταθέν δημοκρατικό πλαίσιο των ετών 1944-1945, τόσο ο Ντε Γκάσπερι όσο και ο Τολιάττι βρέθηκαν αρκετά

⁶⁴Le prime elezioni amministrative del 1946. Patrimonio archivio.senato.it. www.patrimonio.archivio.senato.it.

⁶⁵Scoppola (1997, σ. 457)

⁶⁶Αυτή η άποψη υπογραμμίζει τις προκλήσεις και τις δυσκολίες που αντιμετώπισε η ιταλική δημοκρατία κατά τη διάρκεια της ύπαρξής της, όπως η πολιτική αστάθεια, η διαφθορά, η οικονομική ανισότητα και η κοινωνική πτώση. Παράλληλα, αναγνωρίζει τη μακροζωία της, δηλαδή το γεγονός ότι παρέμεινε σε ισχύ για αρκετές δεκαετίες.

⁶⁷Ragionieri (1976, σ. 2416 & σ. 2419).

⁶⁸Barucci, (2006, σσ. 430-431).

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

αιφνιδιαστικά, στερούμενοι εκτεταμένης εμπειρίας σε διαμεσολαβητικούς ρόλους. Για την κατανόηση της ιδεολογικής και πολιτικής στάσης του Ιταλού κομμουνιστή ηγέτη Π. Τολιάττι και του Ντε Γκάσπερι κατά την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας στην Ιταλία μετά τον Β' ΠΠ, ιδιαίτερη σημασία έχουν οι εκλογές της 2ας Ιουνίου 1946. Παρά τις προσδοκίες, το Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα [PCI] δεν κατάφερε να αναδειχθεί σε πρώτο κόμμα της εργατικής τάξης, ούτε να εξασφαλίσει, μαζί με τους σοσιαλιστές, την πλειοψηφία των εδρών στη Συνέλευση. Παρόλα αυτά, ο Ντε Γκάσπερι, ήδη από την ημέρα ανακοίνωσης των επίσημων αποτελεσμάτων του δημοψηφίσματος από τον Άρειο Πάγο, πρότεινε στον Π. Νέννι μια συμφωνία μεταξύ χριστιανοδημοκρατών και σοσιαλιστών για την απομόνωση των κομμουνιστών. Ο Π. Νέννι δεν ήταν σύμφωνος με την ιδέα του Ντε Γκάσπερι όπως περιγράφει ο Aldo Mannarini (1971, σσ. 10-11). Στις εργασίες του συνεδρίου των Σοσιαλιστών τον Απρίλιο του 1946 στη Φλωρεντία αναδύθηκε έντονη διαφωνία μεταξύ Σοσιαλιστών και Κομμουνιστών. Ο Ντε Γκάσπερι αντιμετώπισε τις εξελίξεις αυτές ικανοποιητικά, όπως διαβάζουμε παρακάτω:

Le tendenze autonomiste-riformiste emerse dal dibadito congressuale, erano state giudicate positivamente da De Gasperi il quale al di là degli interessi di parte, vedeva nella nuova via indicata da Saragat la possibilità di dare concretezza ai suoi tentativi di dividere I socialisti dai comunisti o almeno una parte di essi, per formare, una nuova più organica maggioranza senza I comunisti e pertanto «democraticamente omogenea» (...) «e secondo lui sarebbe caratterizzata, nel futuro prossimo, da due blocchi: uno orientale, con stato guida l'URSS, e uno occidentale, con stato guida gli Stati Uniti d'America. Non v'erano dubbi per lo statista trentino, autentico, democratico che il posto dell'Italia, avviata verso la democrazia, dovesse essere nel blocco occidentale. Per quanto egli pensava già alla eventualità di costituire una nuova coalizione di governo (anche se poi smentì alla Costituente questo suo proposito) in cui le forse politiche che la componessero fossero concordi su questo punto basilare. Secondo De Gasperi, soltanto con una chiara politica estera l'Italia poteva avere il suo sviluppo economico e politico, dopo avere mitigato le condizioni imposte dal trattato di pace che erano durissime, De Gasperi riteneva attuabile tale programma se nel «referendum» avesse vinto la Repubblica e se le elezioni per le costituenti avessero convalidato la reale forza degli autonomisti nell'Assemblea, fatti che si verificarono.»⁶⁹(βλ.Μετάφραση υπ'αριθ. 3 του κειμένου για μια «Δημοκρατικά Ομοιογενή Πλειοψηφία και ο Προσανατολισμός της Ιταλίας στη Δύση»)⁷⁰

Η επικύρωση της Συνθήκης Ειρήνης και η σύνταξη του Συντάγματος αποτελούσαν κορυφαίες προτεραιότητες για τον Ντε Γκάσπερι, στοιχεία που εξηγούν την παραμονή των κομμουνιστών και των σοσιαλιστών στην κυβέρνηση κατά την αρχική της φάση. Με την ολοκλήρωση αυτών των δύο

⁶⁹Mannarini, A. *Governi d'Italia: Dal CLN al Centro Sinistra*, Università di Roma, 1971, σσ. 10-11, διαθέσιμο στο www.patrimonio.archivio.senato.it.

⁷⁰Mannarini, A. *Governi d'Italia*, σ. 11.

βασικών στόχων[τη Συνθήκη Ειρήνης και τη Σύνταξη του Συντάγματος], το ιταλικό πολιτικό σκηνικό αναμενόταν να αναδιαμορφωθεί ριζικά. Πράγματι, η οριστική ρήξη με τους κομμουνιστές επήλθε τον Μάιο του επόμενου έτους, σηματοδοτώντας την έναρξη μιας νέας πολιτικής περιόδου.⁷¹

Από οικονομικής πλευράς, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ιταλική οικονομία μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο βρέθηκε σε δεινή κατάσταση. Σχεδόν όλοι οι τομείς της οικονομίας είχαν πληγεί ή καταστραφεί, η γεωργία και η βιομηχανία είχαν υποστεί σοβαρές ζημιές, οι μεταφορές ήταν προβληματικές ή ανύπαρκτες, ενώ οι συνθήκες ζωής στα αστικά κέντρα είχαν καταστεί τραγικές. Η ανοικοδόμηση της χώρας αφέθηκε στην ιδιωτική πρωτοβουλία, καθώς το κράτος απέφυγε την οποιαδήποτε κρατική παρέμβαση. Σε αυτό συνέβαλαν διάφοροι παράγοντες: πρώτον, η αποστροφή προς το φασιστικό μοντέλο του κορπορατιστικού μοντέλου κράτους πρόνοιας, δεύτερον, η δυσπιστία των βιομηχάνων προς τον κρατικό παρεμβατισμό, τρίτον, η επικράτηση φιλελεύθερων οικονομικών θεωριών και τέταρτον, η πίεση από τις ΗΠΑ για την σταθεροποίηση της λίρας. Σύμφωνα με τον Ginsborg (1989, σ. 122), η συμμετοχή αριστερών κομμάτων στην κυβέρνηση δεν οδήγησε στην εξυγίανση της οικονομίας μέσω κρατικών διαρθρωτικών προγραμμάτων, λόγω απειρίας και έλλειψη κατάρτισης στη διαχείριση των οικονομικών.⁷²

Ο Τολιάττι, ως ηγέτης του Κομμουνιστικού Κόμματος Ιταλίας (PCI), υιοθέτησε μια στρατηγική που έδινε προτεραιότητα στην καταπολέμηση της διαφθοράς, του οργανωμένου εγκλήματος και της κερδοσκοπίας, έναντι της υιοθέτησης «καπιταλιστικών» οικονομικών λύσεων. Αυτή η επιλογή πιθανώς αντανάκλασε την ιδεολογική του προσήλωση σε ένα ευρύτερο σοσιαλιστικό σχέδιο, με τη Σοβιετική Ένωση να αποτελεί κεντρικό πρότυπο. Η διαρκής εμμονή του Τολιάττι στην αντιφασιστική πάλη ενίσχυσε αυτή την ιδεολογική κατεύθυνση, διαμορφώνοντας την πολιτική του σκέψη και τις αποφάσεις του. Παρά την οξυδέρκειά του σε τακτικά ζητήματα και το αναμφισβήτητο πολιτικό του ταλέντο, η αφοσίωσή του στο σοβιετικό μοντέλο τον οδήγησε στην αποδοχή και εν μέρει στην ενσωμάτωση πτυχών του σταλινισμού. Αυτή η στάση είχε σημαντικό προσωπικό και πολιτικό κόστος. Ωστόσο, ο Τολιάττι δεν υπέκυψε πλήρως στον σταλινισμό, καθώς διατήρησε, σε ορισμένες περιπτώσεις μια πιο μετριοπαθή γραμμή, με στόχο τη διαφύλαξη και ενίσχυση της επιρροής του PCI στην ιταλική πολιτική σκηνή. Μετά τον θάνατο του Στάλιν, ο Τολιάττι άρχισε να διατυπώνει συγκρατημένες κριτικές σε συγκεκριμένες πτυχές του σταλινισμού. Εντούτοις, η κριτική του δεν αμφισβήτησε ποτέ ριζικά το σοβιετικό πολιτικό και οικονομικό μοντέλο.⁷³

Η επιστροφή του Τολιάττι στην Ιταλία το 1944 τον τοποθέτησε σε μια ηγετική θέση στο πολιτικό σκηνικό, προσφέροντάς του το πλαίσιο για την ανάληψη νέων πρωτοβουλιών. Η επίγνωση της

⁷¹Barucci, (2006), σσ. 426-427.

⁷²Ginsborg, (1989). *Storia dell'Italia dal dopoguerra ad oggi*, (Topivo, Einaudi), σ. 122.

⁷³Zunino, P. (1986) *Comunisti e cattolici di fronte alla democrazia tra la crisi del fascismo e la Repubblica*. στο Agosti, A. (επιμ.), *Togliatti e la fondazione dello Stato democratico*, Istituto piemontese Antonio Gramsci, Μιλάνο: Franco Angeli, σ. 158.

πολυπλοκότητας και των κινδύνων του διεθνούς και εσωτερικού πολιτικού τοπίου, την οποία είχε αποκτήσει κατά τα χρόνια της δράσης του στην Κομιντέρν, παρέμεινε ένα καθοριστικό στοιχείο, λειτουργώντας ως πυξίδα για την πολιτική του δράση. Ωστόσο, από εκείνη τη στιγμή και μετά, ο κεντρικός στόχος του PCI αναπροσαρμόστηκε: ο Τολιάττι στόχευε πλέον στη λειτουργία ενός ισχυρού κομμουνιστικού κόμματος εντός του πλαισίου της δυτικής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, επιδιώκοντας μεταρρυθμίσεις και τη διεύρυνση της λαϊκής βάσης για την επίτευξη του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού. Αυτό σήμαινε ότι, στο άμεσο μεταπολεμικό διάστημα, το κόμμα θα συμμετείχε ενεργά στην ανασυγκρότηση της Ιταλίας, χωρίς να εγκαταλείψει, όμως, τις βασικές του αρχές για την κοινωνικοποίηση και την αναδιανομή του πλούτου, αλλά προσαρμόζοντας την τακτική του στις εκάστοτε συνθήκες.⁷⁴

Παρά την προσαρμογή αυτή, ο Τολιάττι ίσως δεν είχε προβλέψει ότι η κυβέρνηση συνασπισμού, όπως την αντιλαμβάνονταν ο Ντε Γκάσπερι, θα ήταν βραχύβια. Όπως αναφέρει ο Agosti (1990) κατά τη διάρκεια Συνεδρίου της ηγεσίας του ΙΚΚ στις 7-10 Οκτωβρίου 1947 στη Φλωρεντία, ο Τολιάττι φέρεται να είπε τα παρακάτω:

*«Credo che sia un nostro difetto la mancata organizzazione del governo partigiano. Il governo dopo la liberazione non era rispondente alla nostra forza effettiva e alla nostra posizione. Non è stato giusto mollare tutto sui CLN, sui prefetti politici sui partigiani, nella politica: troppo tardi noi ci siamo mossi (...) quando la base si era già messa in movimento. La stessa eliminazione del governo Parri è avvenuta con troppa facilità (...). Non riusciremo certo in queste sedute a fare una critica esauriente della nostra azione, ma credo che noi ci dobbiamo mettere in questa strada».*⁷⁵

Η διάλυσή της τρικομματικής Κυβέρνησης επήλθε το 1947 λόγω της πολιτικής στροφής του Ντε Γκάσπερι ο οποίος επιδίωξε τη διεθνή τοποθέτηση της Ιταλίας ως δημοκρατικού κράτους, τερματίζοντας τη συμμετοχή του Ιταλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος και του Κομμουνιστικού Κόμματος στις κυβερνήσεις εθνικής ενότητας.

Δεν ήταν τυχαίο ότι ορισμένοι πολιτικοί του συνεργάτες έβλεπαν στον Ντε Γκάσπερι τον βαθύ καθολικισμό του, την ίδια στιγμή που ήταν αντιφασίστας και παρέμεινε αντιφασίστας κατά τη διάρκεια των χρόνων του φασιστικού καθεστώτος. Στην ιδιωτική του ζωή ο ίδιος πρέσβευε ότι, υπό την προϋπόθεση μιας κοινωνικής μεταρρύθμισης, θα ήταν δυνατή η συνύπαρξη καθώς και ο συμβιβασμός με [μια] δικτατορία, εφόσον αυτή η συνύπαρξη δεν θα έβλαπτε τα συμφέροντα και τα σχέδια της Εκκλησίας. Ωστόσο, καθώς το τέλος του πολέμου πλησίαζε και η έκβασή του γινόταν

⁷⁴Togliatti, P.(1984). Per la libertà d'Italia, per la creazione di un vero regime democratico. *Opere*, E. Ragionieri (Επιμ.), (Editori riuniti) σ. 14.

⁷⁵Το απόσπασμα αυτό αποτελεί μετάφραση από το πρωτότυπο ιταλικό κείμενο: *Resoconto sommario della riunione della direzione del PCI, 7-10 ottobre 1947* (Πρακτικά της συνεδρίασης της διεύθυνσης του Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος, 7-10 Οκτωβρίου 1947), σ. 9. Η μετάφραση υπ' αριθ. 8 βρίσκεται στα Παραρτήματα. (Μτφ της συγγραφέως).

πιο ξεκάθαρη, η ιδέα ενός κράτους, όπως προκύπτει από την μελέτη του «Ιδέες ανασυγκρότησης της Χριστιανικής Δημοκρατίας = *Idee ricostruttive della Democrazia Cristiana*» υποδήλωνε «επιστροφή σε μια πλήρη υιοθέτηση της δημοκρατικής κοινοβουλευτικής θεωρίας που βασίζεται στην πολιτική ελευθερία και τη διοικητική αποκέντρωση»: μια πολιτική κίνηση τελείως διαφορετική από ό,τι θα αναμενόταν από τους συναδέλφους του πολιτικούς όλων των παρατάξεων και από τους στόχους του κλήρου, ο οποίος εποφθαλμιούσε τη διακυβέρνηση της χώρας. Ως προς τον Τολιάττι, παρά το γεγονός ότι συμμετείχε στην Αντίσταση, αντιμετώπιζε την τελευταία με επιφύλαξη και τη θεωρούσε ένα αναγκαίο κακό, το οποίο έπρεπε να βρίσκεται υπό τον έλεγχο του κόμματός του. Η πραγματική του στάση απέναντι στην Αντίσταση ήταν πιο σύνθετη και λιγότερο ενθουσιώδης από ό,τι το PCI προσπάθησε να το παρουσιάσει αργότερα.⁷⁶

Πόσο καλά και με ποιον τρόπο γνωρίζονταν ο Τολιάττι και ο Ντε Γκάσπερι το 1944-1945, όταν τους ζητήθηκε για πρώτη φορά να συνεργαστούν στις κυβερνήσεις που ηγούνταν οι Μπονόμι [Bonomi], Πάρρι [Parri] και ο ίδιος ο Ντε Γκάσπερι; Πόσο καλά γνώριζε ο καθένας τους το κόμμα που ηγούνταν ο άλλος; Ο Τολιάττι στα πρώτα δημοσιογραφικά του κείμενα, είχε δείξει ένα πρόωρο ενδιαφέρον για το Ιταλικό Λαϊκό Κόμμα [PPI]. Τη δεκαετία του 1930, εστίαζε την προσοχή του στην αντιμετώπιση του φασιστικού καθεστώτος και δεν έδινε μεγάλη σημασία στην καθολική αντιπολίτευση, η οποία είχε αποδυναμωθεί μετά τη «Συνδιαλλαγή» [Concordato] του 1929. Η «Συνδιαλλαγή», σύμφωνα με τον Τολιάττι, είχε οδηγήσει στη δημιουργία ενός νέου μπλοκ εξουσίας, στο οποίο η Εκκλησία είχε πλήρως ενταχτεί αποδεχόμενη τον καπιταλισμό. Όταν, μετά την πτώση του φασισμού, ο ηγέτης του Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος [PCI] στράφηκε στο να εξετάσει τις διάφορες δυνάμεις της ιταλικής πολιτικής παράταξης πιο προσεκτικά, η αρχική του αξιολόγηση για την Χριστιανική Δημοκρατία ήταν αμφίσημη: από τη μία πλευρά τη θεωρούσε σημαντική, καθώς οι υποστηρικτές της προέρχονταν «κυρίως από οργανώσεις αγροτών και καθολικών» με έναν προγραμματικό στόχο «που στόχευε στη δημοκρατία και την ανασυγκρότηση της χώρας με βάση τη δημοκρατία». Από την άλλη, προέβλεπε ότι οι «καθολικοί αντιδραστικοί κύκλοι» θα ασκούσαν την επιρροή τους σε αυτήν. Μετά την επιστροφή του στην Ιταλία, ο Τολιάττι φάνηκε όλο και περισσότερο πεπεισμένος ότι η Χριστιανική Δημοκρατία [DC] θα έπαιζε καθοριστικό ρόλο στην ανασυγκρότηση του πολιτικού συστήματος. Πίστευε, επίσης, ότι μόνο η θεμελιώδης ένωση των τριών κύριων «μαζικών κομμάτων» (των Σοσιαλιστικών, Κομμουνιστικών και Χριστιανοδημοκρατικών κομμάτων), ως έκφραση των πιο έμπειρων πολιτικών με υψηλό πνευματικό, ηθικό και κοινωνικό υπόβαθρο θα μπορούσε να επιτρέψει έναν δημοκρατικό μετασχηματισμό της χώρας και να εγγυηθεί την πλήρη νομιμοποίηση του PCI μέσα σε αυτήν. Από αυτή την άποψη, απέδιδε στη DC, ως κόμμα «των καθολικών αγροτικών μαζών» που «υπέφεραν από τον φασισμό και μισούν τον φασισμό όσο και εμείς», έναν αντικειμενικά προοδευτικό ρόλο που θα μπορούσε να επηρεάσει τις πιο συντηρητικές εκδηλώσεις της αστικής και φιλελεύθερης ηγεμονίας. Αυτή η άποψη δείχνει το όριο της ταύτισης της Χριστιανικής Δημοκρατίας [DC] με την υποτιθέμενη αγροτική κοινωνική της βάση (υποτιμώντας αντ' αυτού την καθολική συναίνεση

⁷⁶Agosti (1990, σσ. 53-88).

μεταξύ της αστικής μεσαίας τάξης) και υπερεκτιμώντας το περιθώριο ελιγμών που της παραχωρούσε η Εκκλησία: η οποία, από την άλλη πλευρά, συνέχισε να στέλνει αντιφατικά μηνύματα.⁷⁷

Ως προς το σύμφωνο ενότητας με το Σοσιαλιστικό Κόμμα (που συμφωνήθηκε το 1943) θεωρήθηκε ένα σημαντικό επίτευγμα αυτό καθ' αυτό και ο ακρογωνιαίος λίθος μιας συμμαχίας μεταξύ των τριών μαζικών κομμάτων που «θα πρέπει να προσβλέπει στον αγώνα των κομμουνιστικών μαζών και των καθολικών μαζών για ένα πρόγραμμα οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής ανανέωσης». Το κλίμα συναίνεσης και ηπιότητας που είχε επιτευχθεί δεν επηρεάστηκε ούτε με την παραίτηση του Μπονόμι [Bonomi], ούτε όταν το Κομμουνιστικό Κόμμα Ιταλίας PCI) αντιτάχθηκε κατηγορηματικά σε αυτή· η δε υποστήριξή του στην κυβέρνηση του ακτιβιστή Φερούτσιο Πάρρι [Ferruccio Parri] ήταν μάλλον χλιαρή. Μόνο το καλοκαίρι του 1945 οι σχέσεις μεταξύ των δύο κομμάτων (DC και PCI) επιδεινώθηκαν και ψυχράνθηκαν.⁷⁸

Τον Ιούλιο του 1945, ο Togliatti έστειλε επιστολή στον De Gasperi για να παραπονεθεί για περιστατικά «συκοφαντίας και προσωπικής δυσφήμισης χωρίς καμία βάση» που διεξήγαγαν οι χριστιανοδημοκράτες προπαγανδιστές «εναντίον των ανδρών του κόμματός [του]» και ζήτησε την προσωπική «παρέμβαση» του Ντε Γκάσπερι [De Gasperi] για να «βάλει τέλος σε αυτό το κύμα ανοησιών», το οποίο «δεν εξυπηρετεί κανέναν άλλο σκοπό» από το «να σπείρει μισαλλοδοξία» που με τη σειρά της «παράγει ανταγωνισμούς και συγκρούσεις». Ύστερα από αυτό, η κρίση του για τη Χριστιανική Δημοκρατία [DC] έγινε πολύ πιο επικριτική, στο σημείο που τον Ιούλιο έγραψε ότι «η κατεύθυνση του De Gasperi προκαλεί ανησυχίες για μια εξέλιξη όχι «αλά Don Sturzo», αλλά αλά Salazar ή Dollfuss, δηλαδή προς έναν «ολοκληρωτισμό κληρικού είδους».⁷⁹

Ωστόσο, όταν η κυβέρνηση Parri καταρρίφθηκε τον Νοέμβριο του 1945 με πρωτοβουλία των Φιλελευθέρων-χωρίς το Κομμουνιστικό Κόμμα να προσπαθεί να την υποστηρίξει ή να τη διατηρήσει ζωντανή-ο διορισμός του Ντε Γκάσπερι ως πρωθυπουργού κρίθηκε από τον ηγέτη του PCI ως «απόδειξη ότι η δημοκρατία αρχίζει να έχει σχετικά στέρεες βάσεις στην Ιταλία, που δεν κλονίζονται εύκολα». Σε συνέντευξη του στην εφημερίδα του κόμματος δήλωσε ότι ο Ντε Γκάσπερι «είναι ο ηγέτης ενός κόμματος με ευρεία λαϊκή βάση. Αυτό το γεγονός και μόνο τον καθιστά πιο αποδεκτό σε εμάς από εκείνους τους λεγόμενους «ανεξάρτητους πολιτικούς [liberali qualunque]»⁸⁰ που δεν λογοδοτούν για τις πράξεις τους, αν όχι στους τέσσερις φίλους τους και τη ματαιοδοξία τους. Επιπλέον, μετά τις εκλογές, όταν εμείς και οι Σοσιαλιστές θα βρεθούμε αναμφίβολα επικεφαλής της

⁷⁷Ginsborg, (1989, σ. 122).

⁷⁸Togliatti (1984). Per la libertà d'Italia, per la creazione di un vero regime democratico. *Opere*, E. Ragionieri (Επιμ.), (Editori riuniti) σσ. 18, 73.

⁷⁹ Damilano, A.(επιμ.) (1959) Atti e Documenti della Democrazia Cristiana, Ρώμη, *Cinque Lune*, σσ.1-8

⁸⁰Το «Fronte dell'Uomo Qualunque» (Μέτωπο του Κοινού Ανθρώπου) υπήρξε ένα βραχύβιο, αλλά με έντονο αποτύπωμα, πολιτικό κίνημα στην μεταπολεμική Ιταλία. Ανακτήθηκε από <https://www.treccani.it.>l-uomo-q>. (Περισσότερες πληροφορίες γι αυτό το κόμμα στην υπ' αριθ. 13 στα Παραρτήματα).

*ισχυρότερης εκλογικής παράταξης, η πολιτική συμφωνία με τους Χριστιανοδημοκράτες θα γίνει ο άξονας της κυβερνητικής σταθερότητας σε ένα δημοκρατικό καθεστώς. Δουλεύουμε με αυτή την προοπτική στο μυαλό μας από την απελευθέρωση της Ρώμης».*⁸¹

Η συνεργασία μεταξύ του Ντε Γκάσπερι και του Τολιάττι στην πρώτη κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Ντε Γκάσπερι εξελίχθηκε ομαλά, με τον Τολιάττι να στηρίζει βασικά μέτρα όπως η αμνηστία για εγκλήματα πολέμου. Ωστόσο, κατά την προεκλογική περίοδο του 1946, οι καθολικοί αρθρογράφοι ενέτειναν τις επιθέσεις τους στον κομμουνιστή ηγέτη, με τον Ντε Γκάσπερι να απαντά με αυστηρότητα στην απογοήτευση του Τολιάττι, υπογραμμίζοντας τις αγεφύρωτες διαφορές μεταξύ τους, ιδίως σε σχέση με την υπεράσπιση των «υπεροχής του [χριστιανικού] πνεύματος και του χριστιανικού πολιτισμού».⁸²

Αυτή η αντίθεση ενισχύθηκε με την αποχώρηση του Τολιάττι από την κυβέρνηση το 1946, καθώς οι δύο άνδρες είχαν διαφορετικές αντιλήψεις για τον ρόλο του κόμματος και της κυβέρνησης. Ο Ντε Γκάσπερι θεωρούσε το κόμμα ως «περιορισμένο οργανισμό» εξαρτημένο από την κυβέρνηση, ενώ ο Toliatti έδινε καθοριστικό ρόλο στο κόμμα, επιδιώκοντας την κατάληψη της εξουσίας μέσω ενός μαζικού κόμματος που θα γινόταν ο «συμπαγής πυρήνας» της κοινωνίας.

Οι αντιθέσεις μεταξύ τους οξύνθηκαν περαιτέρω στην οικονομική και εξωτερική πολιτική, με τον Τολιάττι να αντιτίθεται στον υπερβολικό φιλελευθερισμό της κυβέρνησης και να θεωρεί την εξωτερική πολιτική της αντιφατική και αδύναμη. Παρά τις διαφωνίες, ο Τολιάττι απέρριψε την πρόταση για μοϊκοτάζ του κοινοβουλίου, θεωρώντας ότι αυτό θα οδηγούσε σε «εμφύλιο πόλεμο».⁸³

Ο Ντε Γκάσπερι δεν αποτέλεσε τον «συντηρητή των πολιτικών αξιών» που ακύρωσε τις μεγάλες ελπίδες που δημιούργησε η Αντίσταση. Όπως έγραψε ο Paolo Emilio Taviani, όπως αναφέρεται στον P. Scoppola (2004, σ. 2), «ο θεμελιώδης λόγος που έσπασε την ενότητα της Αντίστασης ήταν η εξωτερική πολιτική του [Ντε Γκάσπερι]. Μόνο και αποκλειστικά η εξωτερική πολιτική»: μια εξωτερική πολιτική που κατέστη διαχωριστική λόγω της σταλινικής επιλογής του Κομμουνιστικού Κόμματος Ιταλίας (PCI). Παραδόξως, μόλις μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου αναδείχθηκε πλήρως ο καθοριστικός χαρακτήρας της εξωτερικής πολιτικής. Ο Ντε Γκάσπερι δεν ήταν ούτε «συντηρητής των πολιτικών αξιών» [restauratore] ούτε «συντηρητικός». Σήμερα, όλοι οι μελετητές αναγνωρίζουν τη σημασία των μεταρρυθμίσεων που υλοποιήθηκαν από τον κεντρισμό του Ντε Γκάσπερι, οι οποίες υπήρξαν μακράν οι πιο καθοριστικές στην ιστορία της Δημοκρατίας.⁸⁴

⁸¹L'Unità, 11 Δεκεμβρίου 1945. Ανακτήθηκε από Archivio storico: <https://www.unita.it>.

⁸²Totaro, (2006, σσ 264-266).

⁸³Daneo (1975). *La politica economica della ricostruzione (1945-1949)*, Piccola Biblioteca Einaudi, σ. 204.

⁸⁴Scoppola (2004). *De Gasperi fra passato, o.p.* σ. 2.

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Ο «νόμος απάτη»[la Legge Truffa], που προωθήθηκε από τον Ντε Γκάσπερι, δεν απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα στις εκλογές του 1953, σηματοδοτώντας την αρχή μιας νέας εποχής στην ιταλική πολιτική. Ο Τολιάττι, παρά τις σκληρές κριτικές που άσκησε στον αντίπαλό του, αναγνώρισε αργότερα τις «κοινές πτυχές» και τον «κοινό σκοπό» που τους ένωναν κατά τη διάρκεια της συνεργασίας τους.⁸⁵Τελικά, ο Τολιάττι (1963, σσ 225-226) σε μια πιο εμπειριστατωμένη αξιολόγηση του έργου του Ντε Γκάσπερι, αναγνώρισε τη σπουδαιότητα του ρόλου του στην ιταλική ιστορία, παρά τις αμφιγώστες διαφορές τους.⁸⁶Όπως παρατηρεί ο Marco Santillo, ο σχεδιασμός της εξωτερικής πολιτικής με την αποδοχή της Ιταλίας στον διεθνή πολιτικό ορίζοντα και η χρηματική βοήθεια που είχε ζητήσει το 1946 από τις ΗΠΑ αποτελούσε τον κορμό των προτεραιοτήτων του Ντε Γκάσπερι.⁸⁷

Ειδικότερα, μετά το τέλος των πολεμικών επιχειρήσεων, οι κυβερνήσεις που προήλθαν από τις Επιτροπές Εθνικής Απελευθέρωσης – Comitato di Liberazione Nazionale (C.L.N.), σε συμφωνία με τη Συμμαχική Επιτροπή, ξεκίνησαν τη διαμόρφωση νέων προγραμμάτων εισαγωγών που θα στόχευαν στην αναζωογόνηση της ιταλικής βιομηχανίας. Αναφερόμαστε στο «Σχέδιο Μετάβασης του 1946» και στο «Γενικό Σχέδιο για τον Προσδιορισμό των Βιομηχανικών Εισαγωγών του 1946», τα οποία εκπονήθηκαν από την Κεντρική Οικονομική Επιτροπή της «Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης-Άνω Ιταλίας».

Πρέπει, ωστόσο, να επισημάνουμε ότι η διεθνής βοήθεια δεν ήρθε αυθόρμητα για να ανατρέψει την τύχη της κατεστραμμένης ιταλικής οικονομίας, αλλά ήταν το αποτέλεσμα μιας έντονης διπλωματικής προσπάθειας που διεξήγαγε ο ίδιος ο Ντε Γκάσπερι και άλλοι εκπρόσωποι του μαχητικού αντιφασισμού από την περίοδο της συμμαχικής κατοχής. Η συνήθως αποκαλούμενη δεκαετία Ντε Γκάσπερι δηλαδή η περίοδος από τον Δεκέμβριο του 1944 –που συμπίπτει με την κυβερνητική του θέση, ως υπουργού Εξωτερικών της δεύτερης κυβέρνησης Bonomi– έως τον Αύγουστο του 1954, ημερομηνία του θανάτου του, είδε να διαδέχονται στην ιστορία της χώρας του μια σειρά από ιστορικά γεγονότα, που θα καθόριζαν την πορεία της συνολικής ιστορικής πορείας της Ιταλίας του εικοστού αιώνα. Οι δυσκολίες στη διαχείριση των διεθνών σχέσεων δεν άργησαν να εμφανιστούν, ξεκινώντας από τη μη πρόσκληση της Ιταλίας στη Διάσκεψη του Σαν Φρανσίσκο της 25ης Απριλίου 1945, κατά την οποία τέθηκαν οι βάσεις της μελλοντικής Οργάνωσης των Ηνωμένων Εθνών. Παρά την αρχική δυσπιστία, ο Ντε Γκάσπερι διατήρησε το χαρτοφυλάκιο του Υπουργού Εξωτερικών στην πρώτη κυβέρνηση της απελευθερωμένης Ιταλίας, υπό την προεδρία

⁸⁵Νόμος Απάτη [Legge Truffa]. Ο Νόμος Απάτη δεν καταργεί ακριβώς την απλή αναλογική, αλλά την στρεβλώνει με έναν τρόπο που ευνοεί το κόμμα που θα λάβει την πλειοψηφία των ψήφων. Ανακτήθηκε από www.treccani.it > elezioni.

⁸⁶Togliatti, P. (1963) De Gasperi il restauratore: per un giudizio equanime sull'opera di Alcide De Gasperi (1955), στο *Momenti di storia d'Italia*, (σσ. 225–226), Editori Riuniti.

⁸⁷Camera dei deputati – Portale storico, «Politica estera ed eventi internazionali: Il presidente del consiglio si reca agli Stati Uniti», 5 Ιανουαρίου 1947, <https://storia.camera.it/>.

του Φερνάντο Πάρρι, η οποία είχε αναλάβει την Κυβέρνηση από τον Ιούνιο έως τον Νοέμβριο του 1945.⁸⁸

Ωστόσο, η δεύτερη υπουργική θητεία του Ντε Γκάσπερι φάνηκε να ξεκινά με καλύτερες προοπτικές για την Ιταλία, καθώς με τη Διάσκεψη των Τριών Μεγάλων στο Potsdam τη 17η Ιουλίου του 1945, οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Σοβιετική Ένωση και η Μεγάλη Βρετανία αναγνώρισαν για πρώτη φορά στην Ιταλία την αξία της υλικής συνεισφοράς της στην ήττα της Γερμανίας και το γεγονός ότι ήταν η πρώτη, μεταξύ των δυνάμεων του Άξονα, που διέκοψε τη συμμαχία με τον Χίτλερ και απαλλάχθηκε από το δικτατορικό καθεστώς της. Η Ιταλία προέβη στα παραπάνω για να αποδείξει στους Συμμάχους τη θέληση της να απαλλαχτεί από το «βαρύ» παρελθόν της, ζητώντας ταυτόχρονα από τους Συμμάχους την επανένταξη του «πρώην εχθρού» τους στη δημοκρατική συνέλευση, το Συμβούλιο των Υπουργών Εξωτερικών, που δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του «Πρωτοκόλλου του Potsdam». Το Συμβούλιο απηύθυνε επίσης επίσημη πρόσκληση στον Ντε Γκάσπερι να παρέμβει στην πρώτη του συνεδρίαση που θα πραγματοποιούνταν στο Λονδίνο στις 11 Σεπτεμβρίου του 1945, για να εκθέσει την ιταλική άποψη πάνω στις πιο «κρίσιμες» πτυχές της «Συνθήκης Ειρήνης», που ήταν ακόμη υπό επεξεργασία.⁸⁹

Επίσης, ο σχηματισμός της πρώτης κυβέρνησης Ντε Γκάσπερι έγινε δεκτός με ικανοποίηση από τους αμερικανικούς ηγετικούς κύκλους, οι οποίοι επέδειξαν έναν ευρύ και απροσδόκητο βαθμό εμπιστοσύνης προς τον πολιτικό άνδρα από το Τρεντίνο.⁹⁰ Η εμπιστοσύνη αυτή έγινε πράξη με την επιστροφή υπό ιταλική διοίκηση, από την 1η Ιανουαρίου του 1946, όλων των βόρειων περιοχών (με εξαίρεση την Venezia-Giulia, ύστερα από αξιώσεις της γιουγκοσλαβικής πλευράς), συνάπτοντας σε βραχύ χρονικό διάστημα, μια συμφωνία για την παροχή, δωρεάν πρώτων υλών και τροφίμων, αξίας 450 εκατομμυρίων δολαρίων.⁹¹ Στις 7 Μαρτίου οι Η.Π.Α. ανακοίνωσαν την απόφαση να διαθέσουν στην Ιταλία ένα σημαντικό μέρος αυτής της βοήθειας που θα προστίθετο στα 450 εκατομμύρια, ώστε να επιτρέψει την σχεδόν πλήρη κάλυψη του ιταλικού σχεδίου βασικών εισαγωγών για το 1946.⁹² Αυτή η πρόσθετη βοήθεια από την κυβέρνηση των ΗΠΑ θα ανερχόταν συνολικά σε 260 εκατομμύρια δολάρια, χωρισμένα, σε ένα «δάνειο ανοικοδόμησης» 150 εκατομμυρίων που θα χορηγούνταν από την *Export-Import Bank (Eximbank)*, και σε μια πίστωση 110 εκατομμυρίων που

⁸⁸Rossi, L., (2006) De Gasperi, Sturzo e gli Stati Uniti (1943-1945). (σσ. 107-138). Στο *Alcide De Gasperi nella storia dell'Italia repubblicana a cinquant'anni dalla morte. Atti di convegno di Studio Diomede Ivone (ed.), Salerno 28. 29. 30 ottobre 2004*,

⁸⁹βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3, HAEU, ADG-1253, Φάκελος: 3, 1946, φωτογραφία της επιστολής του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι προς τον υπουργό εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών Τζέιμς Μπάϊρνς με ημερομηνία 22 Αυγούστου 1945 με την οποία αιτείται μια συνάντηση μαζί του για τη συζήτηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η μεταπολεμική Ιταλία και για την ευμενή μεταχείρισή της στις Συνθήκες Ειρήνης, σσ. 90-97.

⁹⁰Santillo (2006). Il viaggio negli Stati Uniti di Alcide De Gasperi. Στο Diomede Ivone (επιμ.), *Alcide De Gasperi nella storia dell'Italia repubblicana a cinquant'anni dalla morte: atti del convegno di studio*, σ. 703.

⁹¹Harper, J. L., (1987, σ. 148) *L'America e la ricostruzione dell'Italia, 1945-1948*.

⁹²Santillo (2006), «il viaggio negli Stati Uniti di Alcide De Gasperi». Στο Diomede Ivone (επιμ.), *Alcide De Gasperi nella storia dell'Italia repubblicana a cinquant'anni dalla morte: atti del convegno di studio*, σ. 704.

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

ισοδυναμούσε με τον αποκαλούμενο «λογαριασμό σε εκκρεμότητα» του Υπουργείου Οικονομικών. Ο τελευταίος αντιπροσώπευε την αντιπαροχή σε δολάρια των εξόδων που πραγματοποίησε ο αμερικανικός στρατός κατά τη διάρκεια της κατοχής, που δεν περιλαμβάνονταν στην αμοιβή των στρατευμάτων (τα αποκαλούμενα κονδύλια non-troop pay).⁹³

Παρά τις συλλογικές προσπάθειες της Ιταλικής διπλωματίας και του πρωθυπουργού της Ιταλίας, η Διάσκεψη του Παρισιού επέφερε επαχθείς όρους για την Ιταλία, όπως η στρατιωτική συρρίκνωση και η επιβολή οικονομικών αποζημιώσεων.⁹⁴ Η αμερικανική παρέμβαση με τη μείωση των απαιτήσεων αποζημιώσεων, άμβλυνε μέρος των όρων. Η Σοβιετική Ένωση παρόλα αυτά διατήρησε σκληρή στάση. Η Διάσκεψη σηματοδότησε, ωστόσο, την ενδυνάμωση των ιταλοαμερικανικών σχέσεων, με την προοπτική αμερικάνικης βοήθειας. Ο Ντε Γκάσπερι, παρά την πικρή έκβαση της Διάσκεψης, την θεώρησε απαραίτητη για την εξιλέωση της Ιταλίας και την έναρξη μιας δημοκρατικής και οικονομικής αναγέννησης. Κατόπιν αυτού, η εξωτερική πολιτική ανατέθηκε στον Π. Νένι, ενώ ο Ντε Γκάσπερι παρέμεινε σε στενή επαφή με τα διεθνή διπλωματικά και οικονομικά δρώμενα.⁹⁵

⁹³ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4, Φάκελος 4, ΗΑΕΥ, ADG-109, ανθρωπιστική βοήθεια, UNRAA, δάνειο ανασυγκρότησης, οφειλές στον αμερικανικό στρατό την περίοδο της παρουσίας του στην Ιταλία, κ.α σσ. 98-163.

⁹⁴Santillo (2006), *Il viaggio negli Stati Uniti di Alcide De Gasperi*. Στο *Alcide De Gasperi nella storia dell'Italia repubblicana a cinquanta anni dalla morte: atti del Convegno di Studio*, σ. 704.

⁹⁵Rossi, L., (2006, *ο.π.* σσ. 130-137· Santillo, M., (2006, *ο.π.* σ. 703.)

Κεφάλαιο Δεύτερο

Η Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση—Alcide De Gasperi και Giulio Andreotti : Βιογραφικά στοιχεία

Ο Alcide De Gasperi γεννήθηκε στις 3 Απριλίου 1881 στην Pieve Tesino, μια πόλη που βρίσκεται στην επαρχία του Τρέντο, η οποία την εποχή εκείνη αποτελούσε μέρος της Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας. Ο Ντε Γκάσπερι προερχόταν από μια φτωχή οικογένεια. Ο πατέρας του, Amadeo De Gasperi, ήταν αστυνομικός, ενώ η μητέρα του, Maria Morandini, ασχολούνταν με τα οικιακά. Ο Alcide ήταν το πρώτο από τα τέσσερα παιδιά της οικογένειας. Παρά τις οικονομικές δυσκολίες, ο Ντε Γκάσπερι επέδειξε εξαιρετικές ακαδημαϊκές ικανότητες, διακρινόμενος στις σπουδές του στα λατινικά, τα ελληνικά, τα ιταλικά, τα γερμανικά και τη φιλοσοφία. Αργότερα, μετακόμισε στη Βιέννη για να σπουδάσει φιλολογία. Εκεί, συμμετείχε ενεργά στο φοιτητικό κίνημα, αγωνιζόμενος ιδιαίτερα για τα δικαιώματα των ιταλόφωνων φοιτητών. Μετά την ολοκλήρωση των σπουδών του, ο Ντε Γκάσπερι επέστρεψε στο Τρέντο και εργάστηκε ως δημοσιογράφος και πολιτικός. Αγωνίστηκε για την αυτονομία της περιοχής του Τρέντο και την προστασία της ιταλικής γλώσσας και κουλτούρας. Κατά τη διάρκεια του Α ΠΠ, ο Ντε Γκάσπερι κράτησε μια ουδέτερη στάση, ενώ μετά τον πόλεμο, ασχολήθηκε με την ίδρυση του κόμματος της Χριστιανικής Δημοκρατίας, το οποίο έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην πολιτική ιστορία της Ιταλίας. Ο Ντε Γκάσπερι διετέλεσε πρωθυπουργός της Ιταλίας οκτώ φορές, από το 1945 έως το 1953. Κατά τη διάρκεια της θητείας του, η Ιταλία ανασυγκροτήθηκε μετά τον Β ΠΠ, εντάχθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση και έγινε μια σύγχρονη και δημοκρατική χώρα. Ο Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι απεβίωσε στις 19 Αυγούστου 1954, αφήνοντας πίσω του μια εμβληματική πολιτική κληρονομιά.⁹⁶

Ο Ντε Γκάσπερι γεννιέται λοιπόν σε μια παραμεθόρια περιοχή στη δύσκολη εποχή του πιο ακραίου εθνικισμού, όταν το Τρεντίνο αρχίζει να θεωρείται «αλύτρωτη» γη. Ζει σε ένα «έθνος» ενταγμένο στο εσωτερικό του πολυεθνικού κράτους των Αψβούργων, όπου, από την εποχή της «Αναγέννησης» μέχρι τη διάλυση της Αυτοκρατορίας το 1918, το πιο σημαντικό ζήτημα θα είναι η «συμφιλίωση της ενότητας με τη διαφορετικότητα», ο εντοπισμός των ορίων της κεντρικής εξουσίας, η υπεράσπιση των δικαιωμάτων των εθνοτήτων. Το έργο του επηρεάζεται έντονα, από τη μια πλευρά από τη στάση της Εκκλησίας, από την άλλη από το εθνικιστικό κύμα που κατακλύζει την Αυτοκρατορία. Η μετριοπαθής επιλογή του τον καθιστά στόχο έντονης κριτικής. Οι υποστηρικτές της ενσωμάτωσης εδαφών με ιταλικό πληθυσμό που δεν ανήκαν στο τότε Βασίλειο της Ιταλίας (π.χ. Τρεντίνο, Τεργέστη), τον στιγματίζουν με τη σφραγίδα του «αυστριακού». Οι

⁹⁶Alcide De Gasperi: cenni biografici. Αντλήθηκε από Fondazione Trentina Alcide De Gasperi

<https://www.degasperin.it-alcide> 10/06/2025.

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

αντιπαράθεσις για την αποστασιοποίησή του από τον ιταλικό εθνικισμό που θα συνεχιστούν με την πάροδο του χρόνου, γίνονται ιδιαίτερα σκληρές κατά τη φασιστική περίοδο. Ειπώθηκε γι' αυτόν ότι ήταν «λίγο Ιταλός» και είναι γνωστή η φράση, που έχει πλέον γίνει σχεδόν θρύλος, στην οποία ο ίδιος αναφέρονταν στον εαυτό του ως εξής: «ένας κάτοικος του Τρεντίνο δανεισμένος στην Ιταλία».⁹⁷ Αλλά ακριβώς αυτή η απομάκρυνση, με όλα τα επακόλουθά της που αποτελούνται από το συναίσθημα της αυτονομίας, τον σεβασμό για τα άλλα έθνη και την αποστροφή σε κάθε απολυταρχισμό, τον καθιστά εξαιρετικά επίκαιρο σε μια εποχή που, έχοντας πλέον κλείσει – τουλάχιστον για τη δυτική Ευρώπη – η καταστροφική εποχή του εθνικισμού, ο κόσμος φαίνεται να οδεύει επιτέλους προς τις υπερεθνικές λύσεις που εκείνος προσπάθησε να πραγματοποιήσει.⁹⁸

Ο άμεσος συνεργάτης του, Τζούλιο Αντρεόττι γεννήθηκε στη Ρώμη, στις 14 Ιανουαρίου 1919, ο πατέρας του ήταν ο Φίλιππος Αλφόνσο, δάσκαλος δημοτικού σχολείου που πέθανε τρία χρόνια αργότερα από τη γέννηση του Τζούλιο [Giulio], και η μητέρα του η Ρόζα Φαλάσκα [Rosa Falasca]. Είναι το τελευταίο από τρία παιδιά της οικογένειας. Έμενε στην οδό Prefetti στο σπίτι μιας θείας: της θείας Μαριαννίνα [Mariannina], πριν μετακομίσουν στην οδό Bisagno, στη συνοικία Salario. Παρακολούθησε το δημοτικό σχολείο στην πλατεία Magdalena επί της οδού Palombella, πήγε στο Γυμνάσιο και Λύκειο «Tasso» και «Visconti». Ήταν καθολικός, κάτι που οφείλεται στην ανατροφή του στα πλαίσια μιας πολύ καθολικής οικογένειας, αλλά και στην ενορία της Santa Maria in Aquiro στην οποία ανήκε και στις καθολικές ενώσεις στις οποίες διατέλεσε μέλος από μικρή ηλικία, κυρίως στην Μαριάνεια Σύναξη του Αγίου Ανδρέα στο Κυρηνάριο και στη συνέχεια στη Ιταλική Καθολική Πανεπιστημιακή Ομοσπονδία (Federazione Universitaria Cattolica Italiana (FUCI)).⁹⁹

Πήρε το πτυχίο νομικής από το Πανεπιστήμιο της Ρώμης La Sapienza με διατριβή στο Κανονικό Δίκαιο· ο Andreotti, ωστόσο, θα λάβει πολλά πτυχία *ad honorem* από πανεπιστήμια σε όλο τον κόσμο. Η επαγγελματική του σταδιοδρομία ξεκινάει από τον κινηματογράφο· κατόπιν υπηρέτησε στο Υπουργείο Οικονομικών στο τμήμα φορολογίας και μετά τη λήψη του πτυχίου του, ως ασκούμενος δικηγόρος σε δικηγορικό γραφείο. Ο Αντρεότι υπήρξε ένας από τους κεντρικούς πρωταγωνιστές της μεταπολεμικής Ιταλίας, με εξέχουσα διεθνή παρουσία στην ευρωπαϊκή και παγκόσμια πολιτική σκηνή. Η διεθνής του επιρροή επιβεβαιώνεται από τα σχόλια διακεκριμένων πολιτικών. Χαρακτηριστικά, ο Henry Kissinger, αναφερόμενος στην επίσκεψη του Αντρεόττι στην Ουάσινγκτον στις 17 Απριλίου 1973, τόνισε ότι «οι καθηγητικοί του τρόποι» έκρυβαν ένα μυαλό κοφτερό σαν ξυράφι και ότι ενδιαφερόταν για την εξωτερική πολιτική περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο προκάτοχό του που είχε συναντήσει μέχρι τότε». ¹⁰⁰ Παρόμοιες εκτιμήσεις για

⁹⁷ Preda (2005, σσ. 29-41).

⁹⁸ Preda (2005, ο.π.).

⁹⁹ Federazione Universitaria Cattolica Italiana.

¹⁰⁰ Kissinger, H. (1982), *Years of Upheaval*, Boston – Toronto, Little, Brown and Co., 1982, ιταλική μετάφραση, Milano, SugarCo Ed., σ. 121.

τις ικανότητες του Αντρεόττι συναντώνται στα απομνημονεύματα άλλων πολιτικών προσωπικοτήτων, όπως ο Andrej Gromiko,¹⁰¹ ο Michail Gorbatschow,¹⁰² ο Helmut Schmidt¹⁰³ και ο Hans-Dietrich Genscher.¹⁰⁴ Η αναμφισβήτητη διεθνής του επιρροή στηριζόταν σε ένα ευρύ δίκτυο σχέσεων, που οικοδομήθηκε σταδιακά, ξεκινώντας από το 1947, όταν σε ηλικία 28 ετών, ο Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι τον κάλεσε να αναλάβει τη θέση του Υφυπουργού της Προεδρίας του Συμβουλίου.

Από την αρχή της πολιτικής του σταδιοδρομίας, ο Andreotti ασχολήθηκε με κρίσιμα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, όπως το ζήτημα του Alto Adige και της Τεργέστης¹⁰⁵, αποκτώντας πολύτιμη εμπειρία. Παράλληλα, είχε την ευκαιρία να παρακολουθήσει από κοντά τη διαμόρφωση και την υλοποίηση των δύο σημαντικών επιλογών εξωτερικής πολιτικής του Ντε Γκάσπερι: την προσχώρηση στην Ατλαντική Συμμαχία και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Ο Αντρεόττι θεωρούσε ότι η σημαντικότερη διδασκαλία του Ντε Γκάσπερι ήταν η προτεραιότητα της εξωτερικής πολιτικής έναντι της εσωτερικής, με στόχο η πρώτη να επηρεάζει τη δεύτερη. Ο Ντε Γκάσπερι πίστευε ότι η θέση μιας χώρας στον κόσμο και οι διεθνείς της σχέσεις είναι καθοριστικοί παράγοντες για την εσωτερική της ανάπτυξη και σταθερότητα. Αυτή η αντίληψη διαμόρφωσε βαθιά τον Αντρεόττι, ο οποίος υιοθέτησε την ίδια προσέγγιση.¹⁰⁶

Αυτή η προσέγγιση, που υποστηρίζει ότι η εξωτερική πολιτική επηρεάζει και διαμορφώνει την εσωτερική, είναι εύλογη, καθώς οι διεθνείς σχέσεις και η γεωπολιτική θέση μιας χώρας έχουν συχνά σημαντικές επιπτώσεις στις εσωτερικές της υποθέσεις. Για παράδειγμα, οι διεθνείς οικονομικές συμφωνίες επηρεάζουν την εγχώρια οικονομία, ενώ οι πολιτικές συμμαχίες διαμορφώνουν το εσωτερικό πολιτικό σκηνικό. Ο Ντε Γκάσπερι και ο Αντρεόττι, ως πολιτικοί ηγέτες, αναγνώρισαν αυτή τη σύνδεση και επιδίωξαν να διαμορφώσουν την εξωτερική πολιτική της Ιταλίας με βάση τα εθνικά συμφέροντα και τη διεθνή της θέση στον κόσμο.¹⁰⁷

Οι θεμελιώδεις επιλογές του Ντε Γκάσπερι και το ευρωπαϊκό του όραμα αποτέλεσαν αδιαμφισβήτητα τη βάση της διεθνούς πολιτικής κατάρτισης του Αντρεόττι. Παρέμειναν οι ακρογωνιαίοι λίθοι της μακράς πολιτικής του πορείας, η οποία εκτυλίχθηκε σε μια περίοδο μισού αιώνα, σημαδεμένη από τη γέννηση και το τέλος της διπολικής αντιπαράθεσης.

¹⁰¹ A. Gromiko, (1989), *Memories* (1989), Milano, Rizzoli, σ. 216.

¹⁰² M. Gorbatschow, (1996), *Erinnerungen*, München, btb, σ. 750.

¹⁰³ H. Schmidt, (1992), *Die Deutschen und ihre Nachbarn*, σ. 365.

¹⁰⁴ H.D. Genscher, (1995), *Erinnerung*, Berlin, Siedler, σ. 736-737.

¹⁰⁵ Οι Μεταπολεμικές Εδαφικές Διευθετήσεις της Ιταλίας: Alto Adige, Venezia Giulia και Τεργέστη. Italia. Ministero degli affari esteri. Commissione per la pubblicazione dei documenti diplomatici. I documenti diplomatici italiani, Decima serie (1941-1945), Τομ. III (Ρώμη, Istituto poligrafico e Zecca dello Stato, 1993). Ανακτήθηκε 10/06/2025. URL: <https://farnesina.ipzs.it>. Η μτφ. έγινε από την υπογράφουσα.

¹⁰⁶ Andreotti, G. (1981). De Gasperi e la CED in una riflessione di Giulio Andreotti. *La Discussione*. Ανακτήθηκε 21/05/2025, από το www.sturzo.it.

¹⁰⁷ Andreotti, G. (χ.χ.) La collaborazione con De Gasperi. Ανακτήθηκε www.giulioandreotti.it 26/05/2025. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, ο ρωμαίος πολιτικός κατείχε επανειλημμένα τα αξιώματα του Υπουργού και του Προέδρου του Υπουργικού Συμβουλίου, επιδεικνύοντας σταθερή προσήλωση, σε διεθνές επίπεδο, στην εδραίωση και την ανάπτυξη των δύο προαναφερθέντων επιλογών του Ντε Γκάσπερι, που έγιναν αμέσως μετά τον πόλεμο.¹⁰⁸

Η βαθιά του πίστη στην ευρωπαϊκή ενοποίηση και στον Ατλαντισμό δεν σήμαινε ποτέ υποταγή στην εξωτερική πολιτική ούτε παραίτηση από την προάσπιση των εθνικών συμφερόντων. Αντίθετα, κατά την άποψη του Andreotti, η προάσπιση των εθνικών συμφερόντων απαιτούσε, πρωτίστως, την αφοσίωση σε αυτές τις αρχές και πεποιθήσεις, οι οποίες αποτελούσαν τα απαραίτητα μέσα για τη διαφύλαξη της ελευθερίας, της δημοκρατίας και της προόδου των Ιταλών.¹⁰⁹

Βασιζόμενος σε αυτές τις σταθερές αξίες, ήταν σε θέση –όπως συχνά συνέβαινε με τη μεσογειακή του πολιτική– να επεκτείνει τη διπλωματική δράση, να προβάλλει την ιδιαίτερη ιταλική οπτική στα διεθνή ζητήματα, να αναλάβει πρωτοβουλίες και να εφαρμόσει πολιτικές υπεράσπισης των εθνικών συμφερόντων, ακόμη και όταν αυτές ήταν αντίθετες με τα συμφέροντα των συμμάχων, συμπεριλαμβανομένων των Ηνωμένων Πολιτειών.¹¹⁰

Αν και μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η εξέλιξη της διευρυμένης και αναμορφωμένης Ατλαντικής Συμμαχίας προκάλεσε στον Αντρεόττι αμφιβολίες, δεν εγκατέλειψε ποτέ το ιδανικό της ευρωπαϊκής ενότητας, το οποίο θεωρούσε ως το μεγαλύτερο όραμα του Ντε Γκάσπερι και κληρονομιά προς ολόκληρη την ηγεσία των Χριστιανοδημοκρατών.¹¹¹

Ως ηγετικό στέλεχος της Χριστιανοδημοκρατικής παράταξης, ο ρωμαίος πολιτικός είχε κεντρικό ρόλο στη διαδικασία ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσα από τους κόλπους του Χριστιανοδημοκρατικού κόμματος. Σύμφωνα με τον Αντρεόττι, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αποτελούσε πολιτισμική επιλογή και δεν μπορούσε να επιτευχθεί με μια απλή συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών. Αντίθετα, όπως είπε, στην ομιλία του που εκφώνησε κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου Jean Monnet στο Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο της Φλωρεντίας τον Νοέμβριο του 1985, *«απαιτείται ενισχυμένη συνεργασία για την επίτευξη μιας ουσιαστικής πολιτικής και οικονομικής ενοποίησης»*. Αντιλαμβανόμενος τις προκλήσεις της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, ο Αντρεόττι πρότεινε ένα πλαίσιο που θα διευκόλυνε την εφαρμογή κοινών πολιτικών, εστιάζοντας σε τρία βασικά βήματα. Πρώτον, τόνισε την ανάγκη ολοκλήρωσης της ενιαίας αγοράς, διασφαλίζοντας την πραγματική της λειτουργία ως ενοποιημένου χώρου. Δεύτερον, πρότεινε τη σύγκλιση των οικονομιών των κρατών μελών, με τη μείωση των περιφερειακών ανισορροπιών μέσω της αξιοποίησης των κοινωνικών ταμείων. Τρίτον, υπογράμμισε την ανάγκη μεταρρύθμισης

¹⁰⁸Tassani, G. (2021), Novecento : De Gasperi, Andreotti e la crisi del '51. Στο *Avvenire*, την 15/07/2021. Ανακτήθηκε <https://www.avvenire.it/agora/pagine/gas> την 30/11/2024.

¹⁰⁹Andreotti, G. (χ.χ.) La collaborazione con De Gasperi. Ανακτήθηκε www.giulioandreotti.it 26/05/2025.

¹¹⁰Andreotti, G. ο.π.

¹¹¹ο.π.

των ευρωπαϊκών θεσμών, με ιδιαίτερη έμφαση στην ενίσχυση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (ΕΚ). Πίστευε ότι η εκλογή του ΕΚ με άμεση καθολική ψηφοφορία θα ενίσχυε την αντιπροσωπευτικότητά του, μεταβάλλοντας την ισορροπία μεταξύ των θεσμών. Η θεσμοθέτηση της εξουσίας συναπόφασης για το Κοινοβούλιο και η εφαρμογή της ψηφοφορίας με πλειοψηφία στο Συμβούλιο αποτελούσαν, εκείνη την περίοδο, θέματα έντονων συζητήσεων, όπως αποδεικνύεται από τις αναφορές του Αντρεόττι κατά τη διάρκεια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Μιλάνου το καλοκαίρι του 1984 και στο Συνέδριο Jean Monnet στο Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο της Φλωρεντίας τον Νοέμβριο του 1985.¹¹²

Ο Αντρεόττι υπήρξε αδιαμφισβήτητα σθεναρός υποστηρικτής της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, καθώς συμμετείχε ενεργά στη γένεση της ευρωπαϊκής ιδέας, πλάι στον Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι. Η μακρά και πολυδιάστατη πολιτική του πορεία τον κατέστησε μια εξέχουσα προσωπικότητα στην ευρωπαϊκή σκηνή.¹¹³

Στα πρώτα χρόνια της σταδιοδρομίας του, υπηρέτησε ως Υπουργός Οικονομικών (1955-1958) και παρακολούθησε στενά την ευρωπαϊκή αναγέννηση με την υπογραφή των Συνθηκών της Ρώμης, που ίδρυσαν την ΕΟΚ και την Ευρατόμ. Στη συνέχεια, ανέλαβε το Υπουργείο Άμυνας (1959-1966) και αργότερα, διετέλεσε για πρώτη φορά Πρόεδρος του Συμβουλίου (1972-1973), σε μια περίοδο κατά την οποία η ΕΟΚ επεκτεινόταν με την προσχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου, της Ιρλανδίας και της Δανίας και αναζητούσε τρόπους διασφάλισης της νομισματικής σταθερότητας.¹¹⁴

Κατά τη διάρκεια της θητείας του ως Πρωθυπουργού (1976-1979), η ΕΟΚ προχώρησε στη σύσταση του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος, πραγματοποίησε τις πρώτες εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με άμεση καθολική ψηφοφορία και διαπραγματεύτηκε την ένταξη της Ελλάδας.¹¹⁵

Τέλος, ως Υπουργός Εξωτερικών (1983) και εκ νέου Πρωθυπουργός (1989-1992), ο Αντρεόττι συμμετείχε στη δεύτερη σημαντική ευρωπαϊκή αναγέννηση, που περιλάμβανε την ένταξη της Ισπανίας και της Πορτογαλίας στην ΕΟΚ, την υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης (ΕΕΠ), την επανένωση της Γερμανίας και τη γένεση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.¹¹⁶

Η περίοδος μέγιστης συνεργασίας του Τζούλιο Αντρεόττι με τον Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι για την ευρωπαϊκή ενοποίηση εντοπίζεται στα πρώτα χρόνια μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, και συγκεκριμένα από το 1947 έως το 1954.

¹¹²Andreotti, G.(1989). *Ottava Conferenza Jean Monnet, Firenze, 23 novembre 1985*. - Lussemburgo : OPOCE.
Ανακτήθηκε www.op.europa.eu, 05/03/2025.

¹¹³Andreotti, (1989), ο.π.

¹¹⁴Andreotti, G., ο.π.

¹¹⁵ο.π.· *Ένταξη της Ισπανίας και Πορτογαλίας*. Ανακτήθηκε <https://patrimonio.archivio.senato.it>.

¹¹⁶Giulio Andreotti e l'Europa (2017). F. Lefebvre, D. Ovido, & L. Micheletta. *Lezioni di storia e letteratura*, σ. xi.

Χρονολογικά:

- **1947:** Ο Andreotti, σε ηλικία 28 ετών, διορίζεται Υφυπουργός της Προεδρίας του Συμβουλίου, θέση που του επιτρέπει να συνεργαστεί στενά με τον De Gasperi σε θέματα εξωτερικής πολιτικής.
- **1950:** Ο De Gasperi, ως Πρωθυπουργός, και ο Andreotti, ως στενός του συνεργάτης, εργάζονται για την προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, υποστηρίζοντας το σχέδιο Schuman για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ).
- **1951:** Υπογραφή της Συνθήκης του Παρισιού για την ίδρυση της ΕΚΑΧ, ένα σημαντικό βήμα προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση.
- **1952:** Ο De Gasperi συμμετέχει στην ίδρυση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (ΕΑΚ), ένα σχέδιο που, αν και δεν υλοποιήθηκε, σηματοδότησε την προσπάθεια για περαιτέρω ενοποίηση.
- **1954:** Αποτυχία της ΕΑΚ, γεγονός που αποτέλεσε μια σημαντική στιγμή αναστολής στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Δραματικές στιγμές:

Η ίδρυση της ΕΚΑΧ: Η περίοδος γύρω από την πρόταση Σουμάν [Schuman] και τη δημιουργία της ΕΚΑΧ ήταν κρίσιμη, καθώς έθεσε τις βάσεις για τη μελλοντική ευρωπαϊκή ενοποίηση. Ο Ντε Γκάσπερι De Gasperi και ο Αντρεόττι συνεργάστηκαν στενά για να εξασφαλίσουν τη συμμετοχή της Ιταλίας σε αυτό το εγχείρημα.

Η αποτυχημένη προσπάθεια για την ΕΑΚ: Η αποτυχία της ΕΑΚ το 1954 ήταν μια σημαντική οπισθοδρόμηση για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Ο Ντε Γκάσπερι, που είχε στηρίξει ένθερμα το σχέδιο, απογοητεύτηκε από την εξέλιξη αυτή. Ωστόσο, η συνεργασία του με τον Αντρεόττι συνεχίστηκε, με στόχο την εξεύρεση νέων τρόπων για την προώθηση της ευρωπαϊκής ενοποίησης.¹¹⁷

Παρά τις αποτυχημένες προσπάθειες των δύο αυτών ανδρών για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (ΕΑΚ) η συνεργασία μεταξύ τους κατά τη διάρκεια αυτών των κρίσιμων ετών ήταν καθοριστική για τη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής πορείας της Ιταλίας.¹¹⁸

Η μεταπολεμική πορεία της Ιταλίας προς την οικονομική ανάπτυξη και τη διεθνή αγνώριση υπήρξε ιδιαίτερα απαιτητική. Παρά το γεγονός ότι είχε βρεθεί στο στρατόπεδο των ηττημένων, η αναγνώριση του καθεστώτος της «συνπολεμούντος» της επέτρεψε να διεκδικήσει μια νέα νομιμοποίηση. Ο πρώτος στόχος ήταν η επανένταξη της χώρας στην μεταπολεμική διεθνή σκηνή με ισότιμους όρους, ενόψει της συνθήκης ειρήνης που θα αναγνώριζε τη συμμετοχή της στον αγώνα

¹¹⁷ Andreotti, G. (χ.χ.). *La collaborazione con De Gasperi*. Ανακτήθηκε από www.giulioandreotti.it

¹¹⁸ Andreotti, G. (χ.χ.), ο.π.

κατά του ναζισμού. Στο πλαίσιο αυτό, η Ιταλία επιδίωξε να συμμετάσχει στις συζητήσεις για το μέλλον της Γερμανίας. Η Χριστιανική Δημοκρατία [DC], με επικεφαλής τον Ντε Γκάσπερι, πρότεινε την επανανομιμοποίηση της «νέας Ιταλίας» ως κεντρικό στόχο της εξωτερικής πολιτικής. Η χώρα έπρεπε να ανακτήσει τη θέση της στην κοινότητα των ελεύθερων εθνών και να ασκήσει την «εκπολιτιστική της αποστολή». Παράλληλα, η Χριστιανική Δημοκρατία [DC] προσπάθησε να μετριάσει τις ευθύνες της Ιταλίας στον πόλεμο. Όπως υποστηρίζει ο A. Domiliano (1959, σσ. 1-8) η χώρα δεν είχε συμμετάσχει σε «πολέμους κατάκτησης», έγραφε ο De Gasperi ακόμη με το ψευδώνυμο 'Δημόφιλος' στο *«Idee ricostruttive»*, τον Ιούλιο του 1943. Τέλος, έπρεπε να γίνει κατανοητή η απαραίτητη διάκριση των ευθυνών του ιταλικού λαού από εκείνες του καθεστώτος, γιατί η Ιταλία:

«ξεπερνώντας την κρίση της ελεύθερης διακυβέρνησής της, και με αυτόν τον τρόπο, αποκτώντας νέα πνευματική και πολιτική αξιοπρέπεια, και συνεργαζόμενη πιστά στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, θα μπορέσει να επαναλάβει την πολυετή εκπολιτιστική της λειτουργία».¹¹⁹

¹¹⁹Di Maio (2004, σσ. 23).

Οι πρώτες επαφές μεταξύ Ιταλών και Γερμανών Χριστιανοδημοκρατών· ο ρόλος της καθολικής Βαυαρίας στην αποκατάσταση των σχέσεων μεταξύ Ιταλίας και Γερμανίας.

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, τόσο η Ιταλία όσο και η Γερμανία επιδίωξαν την αποκατάσταση της διεθνούς τους εικόνας και την άμβλυνση της συλλογικής ευθύνης για τα εγκλήματα του πολέμου, επιχειρώντας να διαχωρίσουν τις ευθύνες του λαού από αυτές του ναζιστικού καθεστώτος. Στο πλαίσιο αυτό, οι επαφές μεταξύ των δύο χωρών ξεκίνησαν με πρωτοβουλία των Γερμανών Χριστιανοδημοκρατών της Βαυαρίας, οι οποίοι στόχευαν στην αποκατάσταση των διμερών σχέσεων, με πρότυπο τη δημιουργία μιας «Νέας Γερμανίας» ανάλογης με τη «Νέα Ιταλία». Οι Γερμανοί εκδήλωσαν έντονο ενδιαφέρον για την κατάσταση στην Ιταλία αμέσως μετά τον πόλεμο, λόγω της σχετικής ομοιότητας των δύο χωρών: αμφότερες είχαν βιώσει δικτατορικά καθεστώτα, ήττα και καταστροφή. Ωστόσο, το ενδιαφέρον αυτό τροφοδοτήθηκε κυρίως από την επιθυμία επανασύνδεσης με την πρώην σύμμαχο.¹²⁰

Κατά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, σύμφωνα με την T. Di Maio οι Βαυαροί καθολικοί αναδείχθηκαν σε ιδιαίτερα δραστήριους και διορατικούς παρατηρητές της ιταλικής κατάστασης. Οι Βαυαροί χριστιανοκοινωνιστές επιδίωξαν αμέσως την αποκατάσταση των δεσμών μεταξύ Ιταλίας και Βαυαρίας, μιας περιοχής με ιστορικά στενές σχέσεις με την Ιταλία. Η γεωγραφική εγγύτητα και η κοινή θρησκευτική παράδοση, που είχε διακοπεί λόγω του πολέμου, συνέβαλαν στην επανασύνδεση μεταξύ της ιταλικής Χριστιανικής Δημοκρατίας και της βαυαρικής Χριστιανοκοινωνικής Ένωσης (CSU), παραδοσιακού συμμάχου της γερμανικής Χριστιανοδημοκρατικής Ένωσης (CDU).¹²¹ Το καλοκαίρι του 1946, ο Joseph Müller, πρόεδρος της CSU και ηγετική πολιτική φυσιογνωμία της Βαυαρίας (ιδρυτής της CSU, εκλεγμένος περιφερειακός πρόεδρος και πρόεδρος της Επιτροπής Εξωτερικών Σχέσεων του κόμματος, μέλος της κοινοβουλευτικής συνέλευσης της Βαυαρίας από το 1946 και με σημαντικές θέσεις στην περιφερειακή κυβέρνηση, συμπεριλαμβανομένων των αξιωμάτων του αντιπροέδρου και του Υπουργού Δικαιοσύνης μεταξύ 1947 και 1952), έλαβε από τον Scheuerle, έναν Γερμανό παρατηρητή που διέμενε προσωρινά στην Ιταλία, μία από τις πρώτες εκθέσεις για τη μεταπολεμική κατάσταση της χώρας. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, ο Josef Müller είχε επανειλημμένα σταλεί σε μυστικές αποστολές, είχε γίνει δεκτός σε ιδιωτική ακρόαση από τον ίδιο τον Πάπα και είχε

¹²⁰ Di Maio (2004, σσ. 168-169, 173).

¹²¹ ο.π. 177.

αναλάβει αποστολές εμπιστοσύνης σχετικά με την υλοποίηση ειρηνευτικών πρωτοβουλιών. Αμέσως μετά το τέλος του πολέμου, με την άριστη δικτύωσή του στους ρωμαϊκούς καθολικούς κύκλους, αντιλήφθηκε τον σημαντικό ρόλο που οι Ιταλοί καθολικοί επρόκειτο να διαδραματίσουν. Ο J. Müller διέκρινε στον Ντε Γκάσπερι και στο κόμμα της Χριστιανικής Δημοκρατίας έναν δυνητικό και αξιόπιστο πολιτικό συνομιλητή, τόσο για το κόμμα του όσο και για τη χώρα του. Γι' αυτόν τον λόγο, έσπευσε να αναζητήσει πληροφορίες για τη μεταπολεμική Ιταλία. Ο εν λόγω παρατηρητής παρουσίαζε μια μάλλον ευνοϊκή εικόνα της οικονομικής και επισιτιστικής κατάστασης του ιταλικού πληθυσμού στον Joseph Müller. Σύμφωνα με τον Müller, η γνωστή ιταλική εφευρετικότητα («arrangiarsi»), ή αλλιώς, η μαύρη αγορά που τροφοδοτούσε την αγορά με προϊόντα πρώτης ανάγκης είχαν συμβάλει σημαντικά στη διατήρηση του προπολεμικού επιπέδου ζωής. Ωστόσο, η εικόνα αυτή ήταν υπερβολικά αισιόδοξη σε σχέση με τις πραγματικές συνθήκες εξαθλίωσης που βίωναν οι περισσότεροι Ιταλοί μετά το τέλος του πολέμου. Παρά τις αντιξοότητες, ο παρατηρητής επισημαίνει διαρκώς τις καλύτερες συνθήκες που επικρατούσαν στην Ιταλία σε σύγκριση με τη Γερμανία, ιδίως αναφορικά με την οικονομική κατάσταση των ιταλικών πόλεων που δεν επιβαρυνόταν από τη συνεχή εισροή προσφύγων και εκτοπισμένων, όπως συνέβαινε στη Γερμανία. Στην τελευταία, οι εκδιωχθέντες από τις ανατολικές περιοχές του πρώην Ράιχ Γερμανοί κατέφθαναν μαζικά στις δυτικές περιοχές, προκαλώντας κοινωνικές εντάσεις και αντιπαραθέσεις. Όπως αναφέρει στην συνέχεια, οι Ιταλοί του έδωσαν την εντύπωση ότι ξαναβρήκαν τους παλιούς δημοκρατικούς ρυθμούς. Πράγματι, οι Ιταλοί, οι οποίοι «με κάποια δόση υπερηφάνειας αυτοαποκαλούνται οι μεγαλύτεροι ατομικιστές του κόσμου», είχαν επιδείξει έντονη δυσαρέσκεια απέναντι στο καθεστώς. Ήταν ακριβώς αυτός ο «ατομικισμός» που εμπόδιζε τον φασισμό να χειραγωγήσει την λαϊκή αποδοχή του, κάτι που είχε καταφέρει ο εθνικοσοσιαλισμός στη Γερμανία. Μετά την κατάρρευση του καθεστώτος, οι Ιταλοί υποδέχθηκαν με ενθουσιασμό την επιστροφή στην ελευθερία και τη δημοκρατία. Χαρακτηριστική απόδειξη της δημοκρατικής τους θερμής, σύμφωνα με τον παρατηρητή, ήταν η μαζική συμμετοχή στις εκλογές για τη Συντακτική Συνέλευση. Παρά τη δυσχερή οργανωτική διαδικασία, οι εκλογείς, με αξιοσημείωτη υπομονή, υπέμειναν πολύωρες ουρές, ακόμα και οκτώ ωρών, κάτω από τον καυτό ήλιο της Ρώμης, προκειμένου να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα.¹²²

Η στρατηγική των κομμουνιστών, όμως, σύμφωνα με τον Scheuerle, ήταν πιο εύστροφη και, ως εκ τούτου, πιο επικίνδυνη. Η προπαγάνδα του PCI κατέβαλλε συστηματικές προσπάθειες να καθησυχάσει τους Ιταλούς καθολικούς σχετικά με την απόλυτη ανοχή του κομμουνισμού απέναντι στη θρησκεία. Οι κομμουνιστές απέφευγαν επιμελώς τις γενικευμένες επιθέσεις κατά της θρησκείας, αλλά, ταυτόχρονα, αξιοποιούσαν κάθε ευκαιρία για να δυσφημίσουν τους εκπροσώπους του κλήρου. Ο Scheuerle θεωρούσε τον προπαγανδιστικό μηχανισμό του PCI ως τον πλέον αποτελεσματικό, όχι μόνο από οργανωτική άποψη, αλλά κυρίως διότι κατόρθωνε, με αξιοθαύμαστη

¹²² Di Maio, T. (2004) *Primi contatti tra democratici cristiani italiani e tedeschi. Στο Alcide De Gasperi e Konrad Adenauer: tra superamento del passato e processo di integrazione europea (1945-1954)*, Giappichelli, σ. 124.

συνέπεια και χρονική ακρίβεια, να αντιληφθεί τα αισθήματα και τους φόβους του πληθυσμού και να τα εκμεταλλευτεί προς όφελός του. Με αυτόν τον τρόπο, το PCI είχε πετύχει να πείσει τους Ιταλούς για την εσφαλμένη αντίληψη του δυαδικού σχήματος κομμουνισμός-δικτατορία, προβάλλοντας την άποψη ότι στην Ιταλία ο κομμουνισμός θα ερχόταν ως αποτέλεσμα δημοκρατικών διαδικασιών. Επιπλέον, απέναντι στη βρετανική πρόταση για στέρηση των ιταλικών αποικιών, το PCI είχε καταφέρει να κερδίσει τη συμπάθεια της κοινής γνώμης, εκμεταλλευόμενο επιδέξια τα αντι-αγγλικά αισθήματα των Ιταλών.¹²³

Ο ιταλικός δεξιός χώρος, αντίθετα, φαινόταν στον παρατηρητή κατακερματισμένος και, συνολικά, δεν έδειχνε να έχει πιθανότητες εκλογικής επιτυχίας. Αναλύοντας το νέο πολιτικό τοπίο που διαμορφώθηκε μετά την πτώση του φασισμού, ο παρατηρητής Scheuerle εντόπιζε στο κόμμα της Χριστιανικής Δημοκρατίας και στον ηγέτη του, Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι, μια εγγύηση σταθερότητας για τη μεταπολεμική Ιταλία. Παρά την ισχυρή υποστήριξη που απολάμβανε το Κομμουνιστικό Κόμμα στο πρόσωπο του Τολιάττι και στο Σοσιαλιστικό Κόμμα του Νέννι, συμμάχου του Τολιάτι, η Χριστιανική Δημοκρατία κατάφερνε να κυριαρχεί στην ιταλική πολιτική σκηνή και αποτελούσε το κόμμα που θα καθόριζε τη μοίρα της Ιταλίας και του λαού της. Ένα μεγάλο μέρος των επιτυχιών που είχε σημειώσει μέχρι τότε η Χριστιανική Δημοκρατία, θα έπρεπε να αποδοθεί στις αδιαμφισβήτητες πολιτικές ικανότητες του Ντε Γκάσπερι. Συγκεκριμένα, ο Scheuerle υπογράμμιζε τη συμβολή του Ντε Γκάσπερι στη διατήρηση της εσωτερικής συνοχής του κόμματος, καθώς το κύρος του και οι αναμφίβολα ηγετικές του ικανότητες επέτρεπαν την εξομάλυνση των εσωτερικών συγκρούσεων και την αποφυγή διασπαστικών κρίσεων, που προκαλούνταν από τις ακρότητες της δεξιάς και της αριστερής πτέρυγας της Χριστιανικής Δημοκρατίας [DC]. Σχετικά με αυτό, ο Scheuerle υπογράμμισε μια ισχυρή σχέση μεταξύ της Χριστιανοδημοκρατίας (DC) και του Βατικανού.¹²⁴

«in determinati momenti, il capo del partito e del governo cerca Montiti o il Papa stesso. Gli incontri avvengono in una villa fuori Roma» (βλ. μετάφραση υπ' αριθ. 1 στα Παραρτήματα. Μτφ της συγγραφέως).

¹²³Di Maio (2004, σ. 129).

¹²⁴Di Maio (2004, σ. 130-131).

Οι πρώτες συναντήσεις μεταξύ DC και CDU – Προσπάθειες συμφιλίωσης

Στη συνέχεια, θα εξεταστεί ένα από τα καίρια ζητήματα που απασχόλησαν την μεταπολεμική Γερμανία: η στάση και τα συναισθήματα των ευρωπαϊκών πληθυσμών απέναντί της, ιδιαίτερα μετά τις αποκαλύψεις των φρικαλεοτήτων του εθνικοσοσιαλισμού. Στο πλαίσιο αυτό, θα διερευνηθεί η προσπάθεια των Γερμανών χριστιανο-σοσιαλιστών να αναλύσουν το ιταλικό παράδειγμα, επιδιώκοντας να κατανοήσουν πώς ο ιταλικός λαός αντιμετώπισε το ρήγμα στις σχέσεις τους με τη Γερμανία, κατά τη διάρκεια της μακρόχρονης και βίαιης κατοχής.

Στην εν λόγω ανάλυση συνέβαλε σημαντικά μια δημοσίευση «του κύκλου διαλέξεων του Καρλ Γιάσπερς»¹²⁵, αναφορικά με το «ζήτημα της ενοχής», στο Πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης τον χειμώνα του 1945-1946. Η δημοσίευση αυτή αποτέλεσε ορόσημο, καθώς ο Γιάσπερς εξέτασε το ζήτημα της ενοχής σε όλες του τις διαστάσεις – ποινική, πολιτική, ηθική και μεταφυσική – υπογραμμίζοντας την επιτακτική ανάγκη για ανασυγκρότηση και ανάληψη ευθύνης από τη γερμανική πλευρά. Σύμφωνα με τον Γιάσπερς, κάθε Γερμανός, σε διαφορετικό βαθμό, έφερε συλλογική ευθύνη για τα εγκλήματα του εθνικοσοσιαλισμού, τις φρικαλεότητες των στρατοπέδων συγκέντρωσης και τις ωμότητες που εξαπέλυαν τα γερμανικά στρατεύματα στους πληθυσμούς των κατεχομένων χωρών.¹²⁶

Σύμφωνα με τον ίδιο αναλυτή, οι αποκαλύψεις των ναζιστικών «θηριωδιών» προκάλεσαν κατακραυγή στη διεθνή κοινότητα, η οποία απέδωσε συλλογική ευθύνη στον γερμανικό λαό και ζήτησε την παραδειγματική του τιμωρία. Η νεοσύστατη χριστιανοδημοκρατική ηγεσία της Γερμανίας, αναγνωρίζοντας την κρισιμότητα της κατάστασης, αντιλήφθηκε την ανάγκη να προβάλει μια νέα εικόνα της χώρας στη διεθνή σκηνή. Η δημιουργία μιας «νέας Γερμανίας», απαλλαγμένης από το στίγμα του ναζισμού, αποτελούσε απαραίτητη προϋπόθεση για την αποκατάσταση των σχέσεων με τις ευρωπαϊκές χώρες και την επανένταξή της στη διεθνή κοινότητα.¹²⁷

Στην κορυφή της γερμανικής δυσaréσκειας βρίσκονταν οι Γάλλοι, στους οποίους οι Γερμανοί δεν αναγνώριζαν καμία συμβολή στη νίκη. Η γερμανική ενόχληση εντεινόταν από την αντίληψη της άνισης κατανομής των πόρων: οι Γάλλοι απολάμβαναν άφθονα τρόφιμα, σε πλήρη αντίθεση με τον

¹²⁵Di Maio (2004, σ. 132) Jaspers, K. Γερμανός φιλόσοφος που, αρνούμενος να υποταχθεί στο ναζιστικό καθεστώς, έβαλε τα θεμέλια για τη διερεύνηση των ευθυνών του Ολοκαυτώματος).

¹²⁶Di Maio (2004). σ. 132.

¹²⁷Di Maio (2004), σσ. 36-38.

λιμοκτονούνται γερμανικό πληθυσμό. Βέβαια, οι Γερμανοί σε αυτό το σημείο δεν υπολόγιζαν τις προγενέστερες δικές τους λεηλασίες στη Γαλλία. Αντιθέτως, οι σχέσεις των Γερμανών με τους Ρώσους παρουσίαζαν ένα παράδοξο χαρακτήρα. Η T. Di Maio (2004, σ. 55) υποστηρίζει ότι η γερμανική υποταγή και η παθητική αποδοχή της κατοχής προκαλούσαν έκπληξη στους Ρώσους, οι οποίοι δεν ανέμεναν μια τέτοια συμπεριφορά. Παρόλα αυτά, οι σχέσεις μεταξύ τους έτειναν να είναι εγκάρδιες, όπως περιγράφεται στην παρακάτω παράγραφο:

«Le relazioni tra russi e tedeschi tendono ad essere cordiali, pur in un quadro di rapporti di subordinazione. Ed e' proprio la tipica subordinazione tedesca, l'obbedienza che il tedesco dimostra anche nei confronti del russo occupante a sconcertare i russi.

Στα πλαίσια της συλλογικής δράσης και συνεργασίας, η Ιταλία, όπως και η Γερμανία, προσπαθούσαν να επανενταχθούν στην πολυμερή διπλωματία για να ανακτήσουν έναν διεθνή ρόλο. Αναμφισβήτητα, η μεταπολεμική θέση της Ιταλίας στον διεθνή στίβο εγειρόταν ως ένα παράδοξο εγχείρημα. Παρότι η συμμετοχή της στον ΒΠΠ στο πλευρό των δυνάμεων του Άξονα επισκίαζε τις διπλωματικές της προοπτικές, η μεταστροφή της και η ένταξή της στις συμμαχικές δυνάμεις εναντίον της Γερμανίας ανέτρεψε, εν μέρει, τα δεδομένα. Η αναγνώριση του καθεστώτος της συμπολεμίστριας από τις Ηνωμένες Πολιτείες και τους συμμάχους αποτέλεσε ένα κομβικό σημείο, το οποίο η Ιταλία επιδίωξε να αξιοποιήσει με στόχο την εξομάλυνση της διεθνούς της θέσης και την εξίσωσή της με τις νικήτριες δυνάμεις. Το ερώτημα που προκύπτει, ωστόσο, αφορά τους μηχανισμούς και τις στρατηγικές που η Ιταλία ανέπτυξε για να πραγματώσει τον εν λόγω στόχο, δεδομένων των ιστορικών προηγούμενων και της εύθραυστης γεωπολιτικής συγκυρίας. Η αποκατάσταση της νομιμότητας της «νέας Ιταλίας» έγινε ο πρωταρχικός στόχος που έθεσε η Χριστιανική Δημοκρατία του Ντε Γκάσπερι για την εξωτερική πολιτική: «η νέα Ιταλία» έπρεπε να ανακτήσει τη θέση της στο σύνολο των ελεύθερων εθνών, όπου θα μπορούσε να ασκήσει την «εκπολιτιστική της αποστολή» τόνιζε, σε κάθε ευκαιρία, ο Ντε Γκάσπερι. Ήταν σαν να ζητούσε από τον ιταλικό λαό τη «συλλογική αμνησία» για την κάλυψη των «μαύρων τρυπών» που άφησαν τα φασιστικά χρόνια στη «συλλογική μνήμη» του ιταλικού λαού, καθώς προσπαθούσε, με κάθε τρόπο να δώσει έμφαση στην «αγαθότητα του ιταλικού λαού [gli italiani, brava gente]»¹²⁸ και στο «μικρότερο κακό» που υποτίθεται ότι αντιπροσώπευε το φασιστικό καθεστώς. Η συνεχής σύγκριση με τα εγκλήματα που διέπραξαν οι Γερμανοί και το ναζιστικό καθεστώς, αποδείχθηκε ως το αποτελεσματικό μέσο για την κάλυψη αυτών των «μαύρων τρυπών» στην ιταλική ιστορία.¹²⁹

¹²⁸ Ninno, M. (2018). A typically Italian Joke: *An inquiry into the collective memory of Italian Fascism*. (Αδημοσίευτη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία). Aarhus University, Faculty of Arts. Ανακτήθηκε από https://www.academia.edu/12345678/A_typically_Italian_Joke, 21/05/2025· Crimini di guerra. Il mito del bravo italiano tra repressione del ribellismo e guerra ai civili nei territori occupati (2006), L. Borgomaneri (ed.), Guerini e Associati.

¹²⁹ Ninno (2018), ο.π.

Η κινηματογραφική βιομηχανία συνέβαλε επίσης στην αναβίωση της αντίθεσης «καλός Ιταλός / κακός Γερμανός», η οποία διαμόρφωσε την αναθεώρηση της ιταλικής εθνικής ιστορίας και συνεχίζει να επηρεάζει την πολιτιστική μνήμη. Για παράδειγμα, στην ταινία *La vita è bella* (1997) του Roberto Benigni, η αντίθεση αυτή είναι εμφανής: ο «κακός» Γερμανός φρουρός του στρατοπέδου συγκέντρωσης αντιπαραβάλλεται με τον «καλό» Ιταλό πατέρα, όπως τον αντιλαμβάνεται ένα παιδί κρατούμενο. Η ταινία, αν και φανταστική, αναδεικνύει την τάση να τονίζεται η σκληρότητα των Γερμανών σε αντίθεση με τη φερόμενη ως σχετική καλοσύνη των Ιταλών, ένα θέμα που απαντάται συχνά στην ιταλική μεταπολεμική αφήγηση.¹³⁰ Η εικόνα αυτή κυριάρχησε καθώς η συλλογική μνήμη φαίνεται να ξέχασε τις σφαγές του Μουσολίνι στις ιταλικές αποικίες. Σύμφωνα με τη συνέντευξη της καθηγήτριας Luisa Passerini (EUI) στον Guido Bartolini, τα βασικά σημεία για τη συλλογική μνήμη των Ιταλών παρουσιάζονται στα Παραρτήματα στην υπ' αριθ. Μετάφραση 15.¹³¹ (Μτφ της συγγραφέως).

Η Χριστιανική Δημοκρατία, στο πλαίσιο αυτό, υπό την ηγεσία του Ντε Γκάσπερι, ανέπτυξε μια στοχευμένη ρητορική για την άμβλυνση της ηθικής ευθύνης της Ιταλίας στον Β ΠΠ. Ο A. Damilano (1997, σσ 1-8) υποστηρίζει ότι ήδη από το 1943, ο Ντε Γκάσπερι, χρησιμοποιώντας το ψευδώνυμο «*Δημόφιλος*», υποστήριξε ότι η Ιταλία δεν υπήρξε πρωταγωνίστρια σε πολέμους κατάκτησης.¹³² Επιχείρησε να διαχωρίσει με τον τρόπο αυτό τις ευθύνες του ιταλικού λαού από εκείνες του φασιστικού καθεστώτος υποστηρίζοντας ότι: «ο *BΠΠ* υπήρξε ο πόλεμος των Φασιστών και όχι του Ιταλικού λαού». Η διάκριση αυτή αποτελούσε θεμελιώδη λίθο της προσπάθειας του για την αναθεώρηση της διεθνούς εικόνας της Ιταλίας και την επαναφορά της στο σύνολο των ελεύθερων εθνών. Η ρητορική αυτή συνδυάστηκε επίσης με την προβολή μιας νέας εθνικής ταυτότητας, βασισμένης στην αποκατάσταση της «πνευματικής και πολιτικής αξιοπρέπειας» της χώρας.¹³³ Η συμμετοχή στην υπό διαμόρφωση Ευρωπαϊκή Κοινότητα προβλήθηκε ως το μέσο για την αναβίωση της «αιωνόβιας εκπολιτιστικής λειτουργίας» της Ιταλίας, υπονοώντας μια σύνδεση με την ιστορική της κληρονομιά, αλλά απαλλαγμένη από τα σφάλματα του παρελθόντος. Με βάση τις τεκμηριωμένες αναφορές σχετικά με τις σχέσεις του Ιταλικού Λαϊκού Κόμματος και του Γερμανικού Zentrum κατά τη διάρκεια των δύο παγκοσμίων πολέμων, η Ιταλία, μέσω συντονισμένων δράσεων της Χριστιανικής Δημοκρατίας (DC), της Χριστιανοδημοκρατικής Ένωσης (CDU-CSU) και με την ενεργή συμμετοχή του Πάπα Πίου XII, επιδίωξε την αναδιαμόρφωση της εξωτερικής της πολιτικής, αποκηρύσσοντας το φασιστικό παρελθόν και εδραιώνοντας μια νέα βάση θεμελιωμένη στις αρχές της ευρωπαϊκής συνεργασίας και του διεθνούς δικαίου, όπως θα αναλυθεί παρακάτω.¹³⁴

¹³⁰ Benigni, R. (Director) (1997). *La vita e' bella* [Film], Melampo Cinematografia.

¹³¹ Bartolini, G. (2022). Past, present and future of the Italian memory of Fascism: interviews with Luisa Passerini, Filippo Focardi, John Foot, Robert Gordon, and Philip Cooke. *Modern Italy*, 27(4), σ. 2.

¹³² Damilano, A. (Επιμ.). (1959). Idee ricostruttive della Democrazia Cristiana. Στο *Atti e Documenti della Democrazia Cristiana* (σσ. 1-8). Εκδόσεις Cinque Lune.

¹³³ Damilano (1959) ο.π. σ. 8.

¹³⁴ Di Maio (2004, σσ. 245-249).

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Η θεμελίωση των σχέσεων μεταξύ της Χριστιανικής Δημοκρατίας (DC) και της Χριστιανοδημοκρατικής Ένωσης (CDU), όπως προαναφέραμε, έλαβε χώρα πριν από την επίσημη αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων μεταξύ Ιταλίας και Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Αυτή η πρόδρομη περίοδος χαρακτηριζόταν από εντατικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ ηγετικών στελεχών των χριστιανοδημοκρατικών κομμάτων, οι οποίες εκδηλώνονταν τόσο σε διμερές επίπεδο, όσο και στο πλαίσιο συνεδρίων και συναντήσεων των πρώτων συντονιστικών οργανισμών που ιδρύθηκαν από τα ευρωπαϊκά χριστιανικά κόμματα από το 1947 και το 1954: τον «Κύκλο της Γενεύης» και τις «Nouvelles Equipes Internationales».¹³⁵ Η πρώτη επίσημη θεσμική συνάντηση μεταξύ αντιπροσώπων των δύο κομμάτων χρονολογείται τον Δεκέμβριο του 1954 στην οποία η γερμανική αντιπροσωπεία συμμετείχε για πρώτη φορά. Στα προηγούμενα χρόνια, οι επίσημες διμερείς σχέσεις περιορίζονταν στη συμμετοχή αντιπροσωπειών στα συνέδρια του κάθε κόμματος.¹³⁶

Η έρευνα που διεξήχθη σε δημόσια και ιδιωτικά αρχεία στην Ιταλία και την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας αποκαλύπτει ότι η αλληλογραφία μεταξύ DC και CDU-CSU κατά την υπό εξέταση περίοδο (1945-1954) αφορούσε έναν περιορισμένο αριθμό μελών των δύο κομμάτων. Ειδικότερα, από την ιταλική πλευρά, αυτά τα στελέχη κατείχαν δευτερεύουσες θέσεις εντός του κόμματος και η πολιτική τους σταδιοδρομία δεν σημείωσε σημαντική πρόοδο ούτε κατά την περίοδο που ακολούθησε. Επιπλέον, οι σχέσεις μεταξύ De Gasperi και Adenauer, από αρχειακή άποψη, παρουσιάζονται ως ελάχιστα συνεκτικές. Περιορίζονται σε ανταλλαγές επίσημων επιστολών μεταξύ αρχηγών κρατών και κομμάτων, το περιεχόμενο των οποίων δεν επιτρέπει τη διαπίστωση της τόσο διακηρυγμένης φιλίας, η οποία από τη μεταπολεμική περίοδο μέχρι σήμερα αποτελεί έναν από τους ακρογωνιαίους λίθους της ευρωπαϊκής ιστοριογραφίας. Αυτή η υπόθεση θα μπορούσε να υποστηριχτεί αν υπήρχε εκτεταμένη αλληλογραφία μεταξύ των δύο ηγετών και μια αντίστοιχη συχνότητα συναντήσεων και ανταλλαγής πολιτικών απόψεων, συγκρίσιμη σε συνέπεια, για παράδειγμα, με αυτήν που έλαβε χώρα μεταξύ Adenauer¹³⁷ και του Γάλλου πολιτικού Robert Schuman.¹³⁸

Η επιφανειακή ερμηνεία των εν λόγω δεδομένων, ωστόσο, δύναται να υποδηλώσει μια ελλιπή διάθεση για την επανασύσταση διμερών επαφών, καθώς και μία σχετική αδιαφορία προς την

¹³⁵ Papini, P. *L'internazionale DC: la cooperazione tra i partiti democratici cristiani dal 1925 al 1985*, Μιλάνο, Franco Angeli, 1986, στο T. Di Maio, *Alcide De Gasperi e Konrad Adenauer: tra superamento del passato e processo di integrazione europea (1945-1954)*, Giappichelli, σσ 191-192. [Ο «Κύκλος της Γενεύης» προέκυψε από γαλλο-γερμανική πρωτοβουλία. Αποτελούσε έναν άτυπο κύκλο συναντήσεων μεταξύ των ευρωπαϊκών χριστιανοδημοκρατικών κομμάτων. (Βλ για περισσότερα στα Παραρτήματα, στην υπ' αριθ. 11 μετάφραση κειμένου του κύκλου της Γενεύης και τις «Nouvelles Equipes Internationales»)]. (Μτφ της συγγραφέως).

¹³⁶ Di Maio (2004, σ. 192).

¹³⁷ Di Maio (2004, ο.π.).

¹³⁸ ο.π.

ενδεχόμενη συνεργασία, τόσο σε κομματικό, όσο και σε κυβερνητικό επίπεδο, δεδομένης της ηγετικής θέσης που κατείχαν αμφότερα τα κόμματα στις αντίστοιχες χώρες τους κατά την πρώτη μεταπολεμική νομοθετική περίοδο. Ωστόσο, τα ερευνητικά ευρήματα αντιτίθενται ριζικά σε αυτή την ανάγνωση. Την εποχή του Ντε Γκάσπερι, εδραιώθηκε μια ισχυρή σχέση αλληλεγγύης και αμοιβαίας κατανόησης μεταξύ της Χριστιανικής Δημοκρατίας (DC) και της Χριστιανοδημοκρατικής Ένωσης (CDU-CSU), η οποία συνέβαλε καθοριστικά στην προσέγγιση μεταξύ Ιταλίας και Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Διαμέσου των γερμανικών αρχειακών πηγών, αναδεικνύεται επίσης, ο σημαντικός ρόλος της Carolina Laura Morino (1912-1981) ως κεντρικής φιγούρας στη μεταπολεμική ευρωπαϊκή ενοποίηση, και ως γέφυρας μεταξύ της ιταλικής και γερμανικής Χριστιανοδημοκρατίας του Καγκελάριου Konrad Adenauer. Μέσω της αδιάλειπτης δράσης της, τόσο ως πολιτικής συμβούλου, όσο και ως δημοσιογράφου, συνέβαλε αποφασιστικά στην ένταξη της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας στη διεθνή κοινότητα και στην προώθηση της συνεργασίας των χριστιανικών κομμάτων για την ειρήνη και την ενότητα στην Ευρώπη. Η ανάλυση των ιστορικών αρχείων, όπως αυτά της CDU, του Adenauer και της CSU, φωτίζει τον καταλυτικό ρόλο της Morino στην εδραίωση της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Πράγματι, μεταξύ των δύο κομμάτων, χάρη στη Morino θεμελιώθηκε μια στιβαρή πολιτική συνεννόηση, η οποία υπήρξε καταλυτική για την μετέπειτα αποκατάσταση των διεθνών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών (1951) και την έναρξη της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ο Ντε Γκάσπερι θεωρούσε απαραίτητη προϋπόθεση για την έναρξη και την ενίσχυση της ευρωπαϊκής ενοποίησης τη συμμετοχή της Γερμανίας. Ως εκ τούτου, η επανένταξη της «νέας Γερμανίας» στην κοινωνία των δυτικοευρωπαϊκών εθνών αποτέλεσε θεμελιώδη στόχο της Ιταλίας κατά τη διάρκεια της ηγεσίας του Ντε Γκάσπερι.¹³⁹

Σύμφωνα με τη T. Di Maio (2004), η διαδικασία επανένταξης της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας στη δυτικοευρωπαϊκή κοινότητα αμέσως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο στηρίζεται κυρίως στη στάση που τήρησε το Βατικανό έναντι της Χριστιανοδημοκρατικής Ένωσης (CDU) υπό την ηγεσία του Konrad Adenauer· η στάση του Βατικανού ερμηνεύεται στο πλαίσιο του ευρύτερου γεωπολιτικού οράματος του Πάπα Πίου XII. Η ανάδειξη μιας «νέας χριστιανικής τάξης», με κεντρικό πυλώνα την ανάκτηση της προπολεμικής επιρροής της Καθολικής Εκκλησίας, αποτελούσε στρατηγική προτεραιότητα του Ποντίφικα. Στο πλαίσιο αυτό, το Βατικανό επεδίωκε τη συσπείρωση των χριστιανικών δυνάμεων, διεκδικώντας έναν ρόλο καθοδηγητικό στην πολιτική σφαίρα, ιδιαίτερα για τα κόμματα που προσυπέγραφαν τις καθολικές αρχές. Η γεωπολιτική θέση του Βατικανού, τόσο σε θρησκευτικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο, ενισχύθηκε σημαντικά από τη διατήρηση διπλωματικών αντιπροσωπειών στη Γερμανία και την Ιαπωνία καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου, χωρίς ανάκληση της διπλωματικής ασυλίας. Ενώ η διατήρηση αυτών των σχέσεων ερμηνεύτηκε από το Βατικανό ως μέσο διατήρησης επιρροής και προώθησης των συμφερόντων του, προκάλεσε έντονες αντιδράσεις, ιδιαίτερα στους κομμουνιστικούς κύκλους. Οι επικριτές κατηγορήσαν το Βατικανό για παθητικότητα απέναντι στα φασιστικά καθεστώτα και για αδιαφορία

¹³⁹ Di Maio (2004, ο.π. 193).

προς τα θύματα του πολέμου, αμφισβητώντας την ηθική στάση της Αγίας Έδρας κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης.¹⁴⁰

Η υποτιθέμενη «γερμανοφιλία» του Πίου XII, όπως υποστηρίζει η T. Di Maio, δύναται να αποδοθεί τόσο στην προσωπική του στοργή προς τη Γερμανία, όπου διέμεινε για μακρά χρονικά διαστήματα, όσο και στο ευρύτερο γεωπολιτικό του σχέδιο για την αναδιαμόρφωση της διεθνούς τάξης. Ο Πάπας αποσκοπούσε στην ανάσχεση της εξάπλωσης του κομμουνισμού, αξιοποιώντας κάθε δυνατή επιρροή στην Ευρώπη. Ωστόσο, η «γερμανοφιλία» αυτή παρέμεινε για μεγάλο χρονικό διάστημα πεδίο διαφωνίας, με πολλούς να την ερμηνεύουν ως ένδειξη συμπάθειας του Πάπα Πίου XII προς τα αυταρχικά δεξιά καθεστώτα.¹⁴¹

Ο αντιγερμανισμός αυτός, παρατηρεί η Di Maio, ιδίως μεταξύ καθολικών και κομμουνιστών, αποτέλεσε τη διαχωριστική γραμμή κατά την μεταπολεμική περίοδο. Ως εκ τούτου, δύναται να θεωρηθεί ως μια από τις πολλαπλές εκφάνσεις της διχοτόμησης σε μπλοκ που πυροδότησε ο Ψυχρός Πόλεμος.¹⁴² Δεν λησμονείται το γεγονός ότι ο αντιγερμανισμός, όπως διαπιστώνει η ίδια συγγραφέας, αξιοποιήθηκε ως βασικό εργαλείο της κομμουνιστικής προπαγάνδας, με στόχο την κινητοποίηση της κοινής γνώμης και την αποτροπή της ανασύστασης του γερμανικού κράτους, καθώς και την ενσωμάτωσής του στο «δυτικό μπλοκ». Επιπλέον, η πειστικότητα της κομμουνιστικής προπαγάνδας, που αξιοποιούσε τη ναζιστική και «αιματοβαμμένη» ιστορία της Γερμανίας, ήταν ιδιαίτερα ισχυρή, δημιουργώντας την ανάγκη για πολυεπίπεδες διαδράσεις για την αντιμετώπιση της. Οι καθολικοί κύκλοι προσδιόρισαν ως κεντρικό άξονα αυτών των δράσεων την επίτευξη μιας δίκαιης ειρήνης και τη δυνατότητα πνευματικής αναγέννησης του γερμανικού λαού. Ενστερνιζόμενοι τις κατευθύνσεις της διδασκαλίας και τις εκκλήσεις του Πάπα Πίου XII, εργάστηκαν με ζήλο για την επανένταξη της «νέας Γερμανίας» στην κοινότητα των φιλελεύθερων δυτικών εθνών. Με αυτόν τον τρόπο, αποσαφηνίζεται η πραγματική αξία που απέδιδαν οι Γερμανοί χριστιανοί στην επανασύσταση των επαφών με τα ευρωπαϊκά χριστιανικά κόμματα. Άλλωστε, η Ιταλία, υπό την ηγεσία του Ντε Γκάσπερι, ήταν από τις πρώτες ευρωπαϊκές χώρες που ανταποκρίθηκαν θετικά στην επιθυμία της Γερμανίας για διεθνή αποκατάσταση. Αν και σε διαφορετική κλίμακα και για περιορισμένο χρονικό διάστημα, η Ιταλία είχε βιώσει ανάλογες συνθήκες με τη Γερμανία. Αναζητούσε, ωστόσο, και η ίδια μια δίκαιη ειρήνη και τη διεθνή της αποκατάσταση, που απαιτούσε τη σαφή διάκριση μεταξύ λαού και καθεστώτος, καθώς και την ορθή αξιολόγηση της αποχώρησης της Ιταλίας από τον Άξονα, όπως και έγινε το 1943.¹⁴³

¹⁴⁰ Di Maio (2004, ο.π. 200).

¹⁴¹ ο.π. σ. 200.

¹⁴² ο.π. σ. 208.

¹⁴³ ο.π. σ. 209.

Η ευρωπαϊκή ιδέα – Σκέψεις προς μια ευρωπαϊκή ολοκλήρωση

Θεωρητικές πολιτικές παρακαταθήκες:

Η Πανευρωπαϊκή Ένωση του Roudenhove-Kalergi

Η ιστορική αναδρομή στην εξέλιξη της ευρωπαϊκής ενοποίησης αποκαλύπτει μια πολύπλοκη αλληλεπίδραση θεωρητικών προσεγγίσεων και πολιτικών ενεργειών, που καθόρισαν την πορεία της ευρωπαϊκής ιδέας. Πριν από την περίοδο του μεσοπολέμου και την πρωτοβουλία του Aristide Briand για την «Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία», πλήθος προγενέστερων θεωρητικών ρευμάτων και πολιτικών κινήσεων διαμόρφωσαν το έδαφος για τις μετέπειτα εξελίξεις. Ειδικότερα, η Πανευρωπαϊκή κίνηση του Richard Coudenhove-Kalergi διαδραμάτισε καταλυτικό ρόλο στην αναζήτηση λύσεων για τον ανταγωνισμό μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών και την αποφυγή πολεμικών συγκρούσεων, σε μια ήπειρο που χαρακτηριζόταν από την άνοδο του εθνικισμού, την αποσύνθεση των αυτοκρατοριών και την αναγνώριση της αρχής της αυτοδιάθεσης των λαών.¹⁴⁴

Ο Α ΠΠ, ωστόσο, ο χαρακτηριζόμενος ως «έγκλημα κατά της Ευρώπης»,¹⁴⁵ και οι διπλωματικές του συνέπειες, επέφεραν τον γεωγραφικό κατακερματισμό και την πολιτική ρευστοποίηση των ευρωπαϊκών αυτοκρατοριών παράλληλα με την επίσημη αναγνώριση της αυτοδιάθεσης των λαών. Παρά τις δυσμενείς αυτές συνθήκες, ή ίσως λόγω αυτών, στην ιδέα της ευρωπαϊκής ενοποίησης διατηρήθηκε η ιδέα της ομοσπονδίας. Ήδη, αμέσως μετά τον πόλεμο, ο Luigi Einaudi¹⁴⁶ (μετέπειτα πρόεδρος της Ιταλίας το 1948) υποστήριξε, σε μια σειρά άρθρων, ότι η λύση στα προβλήματα της Ευρώπης θα ερχόταν από τη συγκρότησή της σε μια αυτόβουλη ομοσπονδιακή συγκέντρωση των ευρωπαϊκών κρατών προερχόμενη από τα ίδια τα κράτη, και όχι από την Κοινωνία των Εθνών. Ορισμένες δε σημαντικές προσωπικότητες που προσχώρησαν στην Πανευρωπαϊκή Ένωση, όπως ο Konrad Adenauer, ο Georges Pompidou¹⁴⁷ και ο Carlo Sforza,¹⁴⁸ υποστηρίζοντας την ιδέα του R. Coudenhove-Kalergi έδωσαν έμφαση στο γεγονός ότι θα έπρεπε να συγκληθεί μια ευρωπαϊκή συνδιάσκεψη, να γίνει η σύναψη συνθήκης, να καταρτιστεί ένα ευρωπαϊκό σύνταγμα και πρότειναν την ίδρυση μιας «πανευρωπαϊκής τελωνειακής ένωσης».¹⁴⁹

Σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο, η Πανευρωπαϊκή κίνηση του Richard Coudenhove-Kalergi σηματοδότησε μια νέα φάση στην εξέλιξη της ευρωπαϊκής ιδέας. Το όραμά του για μια ισχυρή και

¹⁴⁴ Χριστοδουλίδης (2010 σ. 29).

¹⁴⁵ ο.π. σ. 29.

¹⁴⁶ Einaudi, L. (χ.χ.). Στο *Enciclopedia Treccani*. Ανακτήθηκε από <https://www.treccani.it>. (Βλ. Η μτφ του πολιτικού του έργου στην υπ' αριθ. 10 μετάφραση στα Παραρτήματα). (Μτφ από την συγγραφέα).

¹⁴⁷ Pompidou, G. (χ.χ.). Στο *Encyclopédie Larousse*. Ανακτήθηκε από <https://www.larousse.fr>.

¹⁴⁸ Sforza, C., (χ.χ.). Στο *Enciclopedia Treccani*. Ανακτήθηκε από <https://www.treccani.it>. (Βλ. την υπ. Αριθ. 6 μετάφραση του πολιτικού του έργου). (Μτφ της συγγραφέως).

¹⁴⁹ Χριστοδουλίδης (2010) *Από την Ευρωπαϊκή Ιδέα στην Ευρωπαϊκή Ένωση: η ιστορική διάσταση του ευρωπαϊκού εγχειρήματος: 1923 – 2004*, 4η εκδ., Αθήνα, Ι. Σιδέρης, σσ. 35-37.

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

ενωμένη Ευρώπη, ικανή να διαδραματίσει ηγετικό ρόλο στην παγκόσμια σκηνή, έθεσε νέα δεδομένα στη συζήτηση. Η Πανευρωπαϊκή κίνηση, με την έμφαση στην «οικονομική συνεργασία» και την «πολιτική ένωση», άσκησε σημαντική επιρροή στις μεταγενέστερες εξελίξεις.

Είναι γνωστό όμως, ότι κατά τη διάρκεια του Β ΠΠ, η ιδέα της ευρωπαϊκής ενοποίησης αναδείχθηκε στους κύκλους της ευρωπαϊκής αντίστασης, κυρίως μέσω μιας ομοσπονδιακής προσέγγισης, ως απάντηση στην αποτυχία του εθνικού κράτους να διασφαλίσει την ειρήνη. Αυτή η ομοσπονδιακή αντίληψη, αν και απουσίαζε από τις επίσημες διασυμμαχικές διασκέψεις, υποστηρίχθηκε ένθερμα από αντιστασιακές ομάδες. Κύριοι εκφραστές αυτής της ιδέας ήταν οι Ιταλοί αντιφασίστες της ομάδας «Ventotene», με επικεφαλής τους Altiero Spinelli¹⁵⁰ και τον Ernesto Rossi¹⁵¹, οι οποίοι συνέταξαν το «Μανιφέστο για μια Ελεύθερη και Ενωμένη Ευρώπη». Η κεντρική ιδέα του «*Μανιφέστου του Ventotene*» είναι η ανάγκη για τη δημιουργία μιας ομοσπονδιακής Ευρώπης με δημοκρατικούς θεσμούς – Κοινοβούλιο, Κυβέρνηση – και πραγματικές εξουσίες σε βασικούς τομείς, σε αντίθεση με προηγούμενα σχέδια που πρότειναν μια τεχνοκρατική προσέγγιση. Το μανιφέστο αποτελεί ένα από τα θεμελιώδη κείμενα που προέβλεψαν και προώθησαν την ιδέα της σημερινής Ευρωπαϊκής Ένωσης.¹⁵²

¹⁵⁰Spinelli, A. Ιταλός πολιτικός (Ρώμη 1907 – Ρώμη 1986).

¹⁵¹Rossi, E., Ιταλός πολιτικός και εκδότης (Καζέρτα-Νάπολη 1897 – Ρώμη 1967).

¹⁵²Pasquinucci, D. (2005). In partibus infidelium, Altiero Spinelli nelle istituzioni comunitarie. Στο S. Aloisio & C. Rognoni Vercelli (Επιμ.), *L'Europa nel nuovo ordine internazionale* (σσ. 82-83). Cacucci.

Το σχέδιο του επίτιμου προέδρου της Πανευρωπαϊκής Ένωσης A.Briand

Σε έρευνα του, ο John B. Whitton (1930) αναφέρει ότι το 1930, ο Γάλλος Υπουργός Εξωτερικών και επίτιμος πρόεδρος της Πανευρωπαϊκής Ένωσης, Αριστίντ Μπριάν (Aristide Briand), πρότεινε ένα σχέδιο για την Ευρωπαϊκή Ένωση, με σκοπό την προώθηση της οικονομικής και πολιτικής συνεργασίας μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών.¹⁵³

Άλλωστε, η ανταπόκριση των 26 κρατών που προσεγγίστηκαν υπήρξε ενδεικτική των αντιφάσεων που χαρακτήριζαν την ευρωπαϊκή σκηνή. Ενώ υπήρξε γενική συμφωνία για την ανάγκη αναδιοργάνωσης της πολιτικής και οικονομικής ζωής της Ευρώπης, οι επιμέρους απαντήσεις αποκάλυψαν σημαντικές επιφυλάξεις και διαφορές.¹⁵⁴

Ένα από τα κεντρικά ζητήματα που τέθηκαν ήταν ο βαθμός περιορισμού της εθνικής κυριαρχίας. Η ολλανδική απάντηση, για παράδειγμα, τόνισε ότι η αποτελεσματική συνεργασία απαιτεί την ανάληψη ορισμένων περιορισμών στα κυριαρχικά δικαιώματα των κρατών. Ωστόσο, πολλές άλλες χώρες, όπως η Γαλλία, επεδίωκαν να διατηρήσουν την αποκλειστική τους κυριαρχία.¹⁵⁵

Ένα άλλο σημείο διαφωνίας ήταν η μείωση των δασμών και η προστασία των εθνικών βιομηχανιών. Ενώ υπήρξε γενική αναγνώριση της ανάγκης για μείωση των εμπορικών φραγμών, πολλές χώρες εξέφρασαν επιφυλάξεις σχετικά με την προστασία των ζωτικών τους βιομηχανιών. Η συνύπαρξη χωρών με ελεύθερο εμπόριο, όπως η Μεγάλη Βρετανία και η Ολλανδία, με προστατευτικές χώρες, όπως η Γερμανία και η Ιταλία, περιέπλεκε περαιτέρω την κατάσταση.¹⁵⁶

Ο ρόλος της Κοινωνίας των Εθνών ήταν ένα άλλο σημαντικό ζήτημα. Πολλές χώρες, όπως η Μεγάλη Βρετανία, εξέφρασαν ανησυχίες ότι η προτεινόμενη ένωση θα αποδυνάμωνε την Κοινωνία των Εθνών. Άλλες χώρες, όπως η Γερμανία και η Ιταλία, υποστήριζαν την ανάγκη αναθεώρησης της υπάρχουσας κατάστασης πραγμάτων που προέκυψε από τις συνθήκες ειρήνης.¹⁵⁷

¹⁵³ Whitton, John B. *Current History* (1916-1940), 1930 (Τομ. 32, αριθ. 6), σσ 1176-1181, ανακτήθηκε από https://www.jstor.org/stable/45336252?read-now=1&seq=2#page_scan_tab_contents, 02/03/2025.

¹⁵⁴ Χριστοδουλίδης, Θ. (2010), *Από την ευρωπαϊκή ιδέα στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, σ. 33.

¹⁵⁵ ο.π. σ. 33.

¹⁵⁶ ο.π.

¹⁵⁷ ο.π.

Η σχέση μεταξύ πολιτικής δράσης και οικονομικής προόδου ήταν επίσης ένα σημείο διαφωνίας. Η Γαλλία υποστήριξε ότι η πολιτική δράση πρέπει να προηγείται της οικονομικής προόδου, ενώ η Ολλανδία και άλλες χώρες διαφώνησαν.¹⁵⁸

Η κριτική ανάλυση των απαντήσεων αποκάλυψε επίσης τον φόβο πολλών χωρών ότι μια αποκλειστικά ευρωπαϊκή ένωση θα μπορούσε να προκαλέσει ανταγωνισμό και εχθρότητα μεταξύ των ηπείρων. Η Μεγάλη Βρετανία, για παράδειγμα, εξέφρασε ανησυχίες σχετικά με τις επιπτώσεις μιας τέτοιας ένωσης στις σχέσεις της με τις αποικίες και τα κυριαρχικά της εδάφη, καθώς και με τις σχέσεις της με τις Ηνωμένες Πολιτείες.¹⁵⁹

Οι απαντήσεις της Μεγάλης Βρετανίας, της Γερμανίας, της Ιταλίας και της Ολλανδίας ήταν ιδιαίτερα σημαντικές, καθώς ανέδειξαν διαφορετικές προοπτικές και ανησυχίες, κυρίως για την Ιταλία του Μουσολίνι· οι ιδέες του Μουσολίνι ήταν τελείως αντίθετες για μια Πανευρωπαϊκή Ένωση και απείχαν από την πρωταρχική του επιδίωξη, δηλαδή την ανάδειξη μιας «Νέας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας» κατά την διάρκεια της «ηγεμονίας» του. Η απάντηση της Γερμανίας, που μετά τον θάνατο του Gustav Stresemann [ο Stresemann είχε υποστηρίξει τη θέση για τη δημιουργία μιας οικονομικής Ευρώπης και ενός ευρωπαϊκού νομίσματος],¹⁶⁰ θεώρησε την πρόταση του Briand ως «στρατήγημα της Γαλλίας για να επιβάλει την ηγεμονία της στην Ευρώπη».¹⁶¹

Όπως παρατηρεί ο Χριστοδουλίδης, η Γαλλία υπέβαλε το Σχέδιο Briand υπό τον τίτλο «Οργάνωση ενός καθεστώτος της ευρωπαϊκής ομοσπονδιακής ένωσης» στην Κοινωνία των Εθνών (ΚτΕ) την 1η Ιουνίου 1930· οι αντιδράσεις των ευρωπαϊκών κρατών υπήρξαν αποτραβηγμένες, έως αδιάφορες, καθώς η γαλλική πρόταση, προφανώς, δεν εντάσσονταν στις άμεσες προτεραιότητες τους.¹⁶²

Συμπερασματικά, το Σχέδιο Briand αποτέλεσε μια σημαντική προσπάθεια για την προώθηση της ευρωπαϊκής συνεργασίας, αλλά απέτυχε να ξεπεράσει τις βαθιές διαιρέσεις και τις διαφορετικές προσεγγίσεις των ευρωπαϊκών ηγεσιών της εποχής. Η ανάλυση των αντιδράσεων αποκαλύπτει τις διαχρονικές προκλήσεις της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, όπως η ισορροπία μεταξύ εθνικής κυριαρχίας και υπερεθνικής συνεργασίας, καθώς και η ανάγκη για επίλυση των ιστορικών διαφορών και των εθνικών συμφερόντων.

¹⁵⁸ ο.π.

¹⁵⁹ ο.π.

¹⁶⁰ Χριστοδουλίδης (2010, σ. 33). Gustav Stresemann Ανακτήθηκε από [britannica.com](https://www.britannica.com) 21/03/2025. (Βλ. Μετάφραση υπ' αριθ. 9 της παραγράφου). (Μτφ της συγγραφέως).

¹⁶¹ Χριστοδουλίδης (2010, σ. 34).

¹⁶² ο.π. σ. 34.

Πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση – Το Σχέδιο Μάρσαλ – Ίδρυση του Οργανισμού Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (ΟΕΟΣ)

Όπως παρατηρεί ο Χριστοδουλίδης, το 1945 η Ευρώπη βρισκόταν σε ερείπια. Η οικονομική δυσπραγία και η επέκταση της σοβιετικής επιρροής στην Ανατολική Ευρώπη διαμόρφωσαν καθοριστικά το μεταπολεμικό γεωπολιτικό τοπίο. Η οικονομική ανάγκη οδήγησε πολλές ευρωπαϊκές χώρες να αποδεχτούν την οικονομική βοήθεια των ΗΠΑ, ύψους περίπου δεκατριών δισεκατομμυρίων δολαρίων, μεταξύ 1948 και 1952, μέσω του Σχεδίου Μάρσαλ. Παράλληλα, η εγκαθίδρυση κομμουνιστικών καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη ενίσχυσε το αίσθημα ανασφάλειας, συμβάλλοντας στην έναρξη του Ψυχρού Πολέμου.¹⁶³

Υπό αυτό το πρίσμα, ο Γουίνστον Τσόρτσιλ, σε ομιλία του στο Πανεπιστήμιο της Ζυρίχης στις 19 Σεπτεμβρίου 1946, περιέγραφε τους Ευρωπαίους ως «βασανισμένες ανθρώπινες υπάρξεις που ζουν υπό την απειλή νέων κινδύνων τυραννίας ή τρόμου». Στην ομιλία του αυτή, ο ευρωσκεπτικιστής Τσόρτσιλ τονίζει την συγκυρία «ευνοϊκών» κοινωνικό-πολιτικών συνθηκών στην Ευρώπη και προτείνει λύσεις προς επίλυση του «ευρωπαϊκού» χάους. Προτείνει την αναδιοργάνωση της ευρωπαϊκής οικογένειας μέσω της δημιουργίας ενός συστήματος που θα εγγυάται ειρήνη, ασφάλεια και ελευθερία, στα πρότυπα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Το σχέδιό του περιλάμβανε τα εξής βασικά βήματα: την ειρηνική συνύπαρξη Γαλλίας και Γερμανίας, την δημιουργία υπερεθνικών οργανισμών όπως ο Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (ΟΕΟΣ) το 1948 που θα διαχειριζόταν το Σχέδιο Μάρσαλ, την ίδρυση του Συμβουλίου της Ευρώπης στις 5 Μαΐου 1949 και το ευρωατλαντικό NATO υπό την αιγίδα των ΗΠΑ, επίσης το 1949.¹⁶⁴ Σύμφωνα με τον D. Stebilis [Δημήτρης Στεμπίλης], αυτό που ουσιαστικά ο Τσόρτσιλ πρότεινε ήταν η δημιουργία μιας ενιαίας, αντικομμουνιστικής Ευρώπης, ως φραγμό στην επέκταση της Σοβιετικής Ένωσης.¹⁶⁵

Πράγματι, η ιδέα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ενισχύθηκε σημαντικά με την πρωτοβουλία των Ηνωμένων Πολιτειών, όταν ο Υπουργός Εξωτερικών Τζορτζ Μάρσαλ, στις 5 Ιουνίου 1947, ανακοίνωσε το ομώνυμο σχέδιο στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ. Το Σχέδιο Μάρσαλ παρείχε οικονομική βοήθεια στην Ευρώπη υπό την προϋπόθεση ότι τα κράτη αποδέκτες θα συμμετείχαν σε έναν διεθνή οργανισμό για τη διαχείριση της βοήθειας και την ανάπτυξη ενός προγράμματος ευρωπαϊκής ανοικοδόμησης. Η Ιταλία ήταν μία από τις χώρες που συμμετείχαν. Στις 16 Απριλίου

¹⁶³ ο.π. σ. 39.

¹⁶⁴ ο.π. σ. 39.

¹⁶⁵ Stebilis S. (2013, σ. 2). Τα πολιτικά ρεύματα και η οικοδόμηση της Ευρώπης : πολιτικές συνέχειες και ασυνέχειες στην Ευρώπη των κρατών-μελών. *Επενδυτής για την ιδέα της Ενωμένης Ευρώπης*. Ανακτήθηκε από <https://www.academia-edu/11339.384/>. 22/03/2025.
Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

1948, υπογράφηκε η ιδρυτική συνθήκη του Οργανισμού Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (ΟΕΟΣ), στον οποίον μετείχαν δεκαέξι κράτη: Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Δανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ισλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Μεγάλη Βρετανία, Νορβηγία, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία, Ελβετία και Τουρκία. Ο οργανισμός αυτός είχε ως στόχο τον συντονισμό των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών, τη δημιουργία ενός πολυμερούς συστήματος πληρωμών και την απελευθέρωση των συναλλαγών, κυρίως μέσω της υιοθέτησης «κωδίκων απελευθέρωσης» και της κατάργησης των ποσοτικών περιορισμών. Ο ΟΕΟΣ μετασχηματίστηκε σε Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) με τη σύμβαση της 14ης Δεκεμβρίου 1960.¹⁶⁶

Σημαντικό ρόλο στην πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση έπαιξαν οι υπογραφείσες συνθήκες της Δουνκέρκης (1947) και των Βρυξελλών (1948), οι οποίες εδραίωσαν την αμυντική συνεργασία. Στο Συνέδριο της Χάγης (1948) προτάθηκε η ίδρυση του Συμβουλίου της Ευρώπης (1949). Η πρόταση έγινε άμεσα αποδεκτή από τα φιλοευρωπαϊκά κόμματα και ηγετικές πολιτικές προσωπικότητες, οι οποίες προωθούσαν την ευρωπαϊκή ενοποίηση και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σε μια περίοδο έντονου αντικομμουνισμού και προσπάθειας για διασφάλιση της ειρήνης.¹⁶⁷

Συνολικά, η περίοδος αυτή χαρακτηρίστηκε από μια σταδιακή αλλά σταθερή πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, με ώθηση την ανάγκη για οικονομική ανασυγκρότηση, την αντιμετώπιση των γεωπολιτικών προκλήσεων και την προώθηση των κοινών ευρωπαϊκών αξιών.¹⁶⁸

¹⁶⁶ ο.π. σ. 42.

¹⁶⁷ Stebilis (2013, σ. 3).

¹⁶⁸ Χριστουλίδης (2010, σσ. 43-48).

Ο Alcide De Gasperi: Αρχιτέκτονας της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης

Η ουσιαστική συνεισφορά του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι και της ομάδας των πολιτικών που τον περιέβαλλαν στην προώθηση της ευρωπαϊκής ενοποίησης, αποτελεί πολύτιμη κληρονομιά. Αυτή η δράση του ιταλού πολιτικού, αποτελεί έναν συνδετικό κρίκο μεταξύ της επιδίωξης της γαλλο-γερμανικής συμφιλίωσης και της θεμελίωσης υπερεθνικών θεσμών.

Η πολιτική του σκέψη, διαποτισμένη από μια βαθιά κατανόηση της ιστορικής συγκυρίας, απέρριπτε την απόλυτη έννοια του εθνικού κράτους. Αντίθετα, πρότεινε ένα πολυεπίπεδο πλαίσιο διακυβέρνησης, στο οποίο η εθνική κυριαρχία θα συνυπήρχε με υπερεθνικές δομές. Η φιλοσοφία του «θετικού εθνικισμού» αντανakλούσε την προσήλωσή του στην προάσπιση των δικαιωμάτων της εθνικής ταυτότητας, διαφυλάσσοντας παράλληλα τις πολιτιστικές και γλωσσικές παραδόσεις, καθώς και τα οικονομικά συμφέροντα, στο πλαίσιο της Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας.¹⁶⁹ Η αυτονομιστική σκέψη του De Gasperi, γαλουχημένη στον αγώνα για την αυτοδιάθεση του Τρεντίνο, δεν περιορίστηκε στα στενά όρια της περιφερειακής ταυτότητας. Αντίθετα, απέβλεπε σε μια ευρύτερη αναδιάρθρωση της πολιτικής οργάνωσης, εστιάζοντας στην αρμονική συνύπαρξη των λαών και στην προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των εθνών.¹⁷⁰

Ο Ντε Γκάσπερι, με διορατικότητα, αμφισβήτησε την ταύτιση κράτους και έθνους, προτείνοντας ένα ομοσπονδιακό μοντέλο διακυβέρνησης που θα υπερέβαινε τα στενά εθνικά όρια. Η οραματική του σκέψη εκφράστηκε στην ιδέα μιας συνομοσπονδιακής Κοινωνίας των Εθνών, στα πλαίσια της οποίας, η συνεργασία και η αλληλεγγύη θα αποτελούσαν τους ακρογωνιαίους λίθους της διεθνούς τάξης.¹⁷¹

Η κριτική του στη Συνθήκη των Βερσαλλιών, την οποία θεωρούσε ελλιπή και ανεπαρκή για τη διασφάλιση της διαρκούς ειρήνης, υπογράμμισε την προσήλωσή του σε μια ολιστική προσέγγιση της ευρωπαϊκής ανασυγκρότησης. Αντί για αποσπασματικές και πρόσκαιρες λύσεις, πρότεινε την οικοδόμηση μιας ένωσης βασισμένης σε κοινά συμφέροντα και αξίες, ικανής να υπερβεί τις παραδοσιακές διαιρέσεις και αντιπαλότητες.¹⁷²

Στην περίοδο μεταξύ των δύο παγκοσμίων πολέμων, ο Ντε Γκάσπερι διέκρινε την ηθική και πολιτική παρακμή της Κοινωνίας των Εθνών, την οποία θεωρούσε υπεύθυνη για την αναβίωση του

¹⁶⁹ Χριστουλίδης (2010 σ. 35).

¹⁷⁰ ο.π. σ. 35.

¹⁷¹ ο.π.

¹⁷² ο.π. σ. 37.

βίαιου εθνικισμού. Η σκέψη του, αν και ίσως όχι τόσο ρηξικέλευθη όσο αυτή του L. Einaudi,¹⁷³ κατευθυνόταν σταθερά προς την υπέρβαση της απόλυτης κυριαρχίας των εθνικών κρατών, με στόχο τη δημιουργία ενός στενότερου συντονισμού των ευρωπαϊκών δυνάμεων.¹⁷⁴ Με το τέλος του ΒΠΠ και την κατάρρευση του ευρωπαϊκού συστήματος των εθνικών κρατών, ο Ντε Γκάσπερι επιτάχυνε την προσπάθειά του για την οικοδόμηση μιας ενωμένης Ευρώπης. Ο πόλεμος είχε αποδείξει την αδυναμία του εθνικού κράτους να διασφαλίσει την ειρήνη και την αλληλεγγύη, καθιστώντας απαραίτητη την υιοθέτηση ενός νέου μοντέλου διακυβέρνησης.¹⁷⁵ Στη θέση ενός συστήματος ισορροπίας προσωρινών συμφωνιών, ο Ντε Γκάσπερι οραματίστηκε μια ομοσπονδιακή ένωση με μόνιμους θεσμούς και υπερεθνικές εξουσίες, ικανή να εγγυηθεί τη διαρκή ειρήνη και ευημερία. Η προσήλωσή του στην ατλαντική συμμαχία και στην υιοθέτηση δημοκρατικών αρχών υπογράμμισε τη δέσμευσή του σε μια σταθερή και βιώσιμη ευρωπαϊκή ενότητα.¹⁷⁶

Η συμμετοχή του στις “Grandes Conférences catholiques» [Χριστιανοδημοκράτες] στις Βρυξέλλες το 1948 αποτέλεσε ορόσημο στην πορεία του προς τον ομοσπονδιακό ευρωπαϊσμό. Από το 1951, η ευρωπαϊκή ομοσπονδία έγινε ο υπέρτατος στόχος της πολιτικής του, οδηγώντας τον να υποστηρίξει προτάσεις που υπερέβαιναν τα στενά όρια της λειτουργικής ενοποίησης.¹⁷⁷

Για τον De Gasperi, η ειρήνη ήταν το θεμέλιο της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Γι’ αυτόν τον λόγο, υιοθέτησε το οραματικό σχέδιο της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (CED) και της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Κοινότητας (CPE), προσβλέποντας στη δημιουργία ενός πραγματικού ευρωπαϊκού ομοσπονδιακού κράτους.¹⁷⁸

Η αποφασιστικότητά του Ντε Γκάσπερι στο σημείο αυτό, εκφράστηκε με την ένταξη του άρθρου 38 στο σχέδιο συνθήκης της ΕΑΚ [CED]. Το άρθρο αυτό προέβλεπε την εγκαθίδρυση μιας ομοσπονδιακής ή συνομοσπονδιακής δομής η οποία θα συντόνιζε τη λειτουργία των υπαρχουσών και μελλοντικών κοινοτήτων καθώς και την ίδρυση μιας ad hoc Συνέλευσης στα πλαίσια του οράματος του Ντε Γκάσπερι δηλαδή για την κύρωση του σχεδίου του καταστατικού της ΕΑΚ [CPE]. Η ενέργεια αυτή υπήρξε διαμετρικά αντίθετη με την αυθαίρετη κατάρτιση πρωτοκόλλου από τον νέο πρωθυπουργό της Γαλλίας Pierre Mendès France το 1954 με το οποίο καταργούσε κάθε υπερεθνικό και ομοσπονδιακό χαρακτηριστικό της νέας Συνθήκης. Στη διάσκεψη των Βρυξελλών από τις 19 έως τις 22 Αυγούστου 1954, τα πέντε κράτη-μέλη της ΕΚΑΧ απέρριψαν το

¹⁷³ Ο Λουίτζι Εϊνάουντι (1874-1961): Η μετάφραση του βιογραφικού σημειώματος παρατίθεται στα Παραρτήματα, Μετάφραση (10).

¹⁷⁴ Preda (2005, σ. 37).

¹⁷⁵ Veneruso, D. (1998). De Gasperi: Dalla concezione transnazionale all’approdo europeista. Στο *Stadium*, 94(1) σσ. 55-68.

¹⁷⁶ Χριστοδουλίδης, Θ., (2010, σ. 39).

¹⁷⁷ ο.π. 39..

¹⁷⁸ ο.π. 39.

πρωτόκολλο, το γαλλικό κοινοβούλιο στις 30 Αυγούστου 1954 απέρριψε χωρίς συζήτηση τη Συνθήκη ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας, γεγονός που οδήγησε σε παραίτηση τον πρόεδρο της Ύπατης Αρχής της ΕΚΑΧ, Jean Monnet, τον Νοέμβριο του ίδιου έτους.¹⁷⁹

Η πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης μέχρι την άνοιξη του 1950 κατέδειξε μια απόκλιση από το ιδεώδες της ομοσπονδοποίησης· η ενοποιητική διαδικασία, για τον λόγο αυτό, περιορίστηκε στη λειτουργία διακυβερνητικών οργανισμών, όπως ο Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (ΟΕΟΣ) και το Συμβούλιο της Ευρώπης, ο οποίος ιδρύθηκε βάσει γαλλικής πρωτοβουλίας με την υποστήριξη του Βελγίου. Η τελευταία, προτείνοντας τη σύσταση μιας ευρωπαϊκής Συνέλευσης αποτελούμενης από αντιπροσώπους των εθνικών κοινοβουλίων, ανέδειξε τις ετερογενείς αντιλήψεις, ιδίως μεταξύ της Βρετανίας και των άλλων τεσσάρων εταίρων της, σχετικά με τα ζητήματα της εθνικής κυριαρχίας.

Η υπογραφή του Καταστατικού του Συμβουλίου της Ευρώπης στο Λονδίνο, στις 5 Μαΐου 1949, από πέντε εκ των δεκαέξι συνολικά μελών της Δυτικής Ένωσης (Ιρλανδία, Ιταλία, Δανία, Νορβηγία και Σουηδία), υπήρξε προϊόν συμβιβασμού. Ο οργανισμός ανέλαβε αρμοδιότητες σε τομείς οικονομικής, κοινωνικής, πολιτιστικής, νομικής και διοικητικής πολιτικής, με ρητή εξαίρεση των θεμάτων εθνικής άμυνας. Η εν λόγω εξαίρεση συνδέεται ερμηνευτικά με την πρόσφατη υπογραφή του Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO), στις 4 Απριλίου 1949, με τον πόλεμο της Κορέας (1950-1953) και τον κίνδυνο πολεμικής σύρραξης της Σοβιετικής Ένωσης στο «πλευρό της Κίνας»· συμπίπτει επίσης με την κρίση του «Κόλπου των Χοίρων» (17 Απριλίου 1961) (Κρίση των πυραύλων της Κούβας), όταν η εγκατάσταση πυραύλων από τους Ρώσους προσανατολισμένων εναντίον των ΗΠΑ, προϊόν ρωσικής επέμβασης για την υπεράσπιση του Φιντέλ Κάστρο εναντίον μιας ομάδας αντιφρονούντων στο καθεστώς του Κάστρο, προκάλεσε την παραλίγο πυρηνική κρίση που διευθετήθηκε με την συνάντηση Kennedy-Kruscen, με την επέμβαση του Βατικανού για διάλογο μεταξύ ΗΠΑ και Σοβιετικής Ένωσης.¹⁸⁰ Συνεπώς, η λειτουργία του Συμβουλίου περιορίστηκε στη διαβούλευση επί θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος, τη σύναψη συμφωνιών και την υιοθέτηση συλλογικών δράσεων.¹⁸¹

¹⁷⁹ Λιαργκόβας & Παπαγεωργίου (2024, σσ. 44-45).

¹⁸⁰ ο.π. σ. 44-45.

¹⁸¹ Χριστοδουλίδης, (2010, σσ. 46-49).

Οι μεταξύ σχέσεις Alcide De Gasperi – Robert Schuman – Konrad Adenauer

Η δημιουργία της ΕΚΑΧ

Η μεταπολεμική ευρωπαϊκή πραγματικότητα χαρακτηρίστηκε από την εγγενή δυσκολία υλοποίησης ενός ομοσπονδιακού μοντέλου «εκ των άνω» [από τις κυβερνήσεις προς τους λαούς], λόγω των ετερογενών εθνικών συμφερόντων και των ιστορικών αντιπαλοτήτων. Η εν λόγω αδυναμία κατέστησε επιτακτική την αναζήτηση μιας εναλλακτικής στρατηγικής, η οποία υλοποιήθηκε μέσω μιας λειτουργικής προσέγγισης «εκ των κάτω». Έτσι, η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης δρομολογήθηκε πλέον μέσω της σταδιακής συνεργασίας σε συγκεκριμένους, αλλά στρατηγικούς τομείς της οικονομίας.¹⁸² Στο πλαίσιο αυτό, μια σειρά από δέκα σχέδια οικονομικής συνεργασίας, τα οποία δημοσιεύτηκαν μεταξύ Μαρτίου 1948 και Μαΐου 1950, πρότειναν τη δημιουργία θεσμοθετημένων μηχανισμών συνεργασίας μεταξύ των βασικών κλάδων των ευρωπαϊκών χωρών. Κεντρικός στόχος των εν λόγω σχεδίων ήταν η άμβλυνση του ιστορικού ανταγωνισμού μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας, ο οποίος αποτελούσε σημαντικό εμπόδιο στην προώθηση της ευρωπαϊκής ενότητας.¹⁸³ Ο Jean Monnet πρότεινε τη δημιουργία μιας υπερεθνικής αρχής για τη διαχείριση της παραγωγής άνθρακα και χάλυβα. Την 9η Μαΐου 1950, ο υπουργός Εξωτερικών και πρώην πρωθυπουργός της Γαλλίας Robert Schuman, σε μια έκτακτη συνέντευξη τύπου, εξήγγειλε το ιστορικό σχέδιο του, κάνοντας σαφείς τις αποφάσεις της γαλλικής κυβέρνησης και το περιεχόμενο του σχεδίου στον τύπο δηλώντας ότι: «η γαλλική κυβέρνηση προτείνει να θέσει το σύνολο της γαλλογερμανικής παραγωγής άνθρακα και χάλυβα υπό μια κοινή Ύπατη αρχή σε έναν οργανισμό ανοικτό στη συμμετοχή των άλλων χωρών της Ευρώπης». Η παραγωγή αυτή θα προσφέρεται σε ολόκληρο τον κόσμο χωρίς διάκριση και αποκλεισμό ...». Η πρόταση αυτή αποτέλεσε το εφαλτήριο για τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ), η οποία θεμελίωσε την πορεία προς την ευρύτερη ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και τη δημιουργία της σύγχρονης Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αν και η συνεργασία σε παραγωγικούς τομείς δεν ήταν κάτι άγνωστο στην τότε ευρωπαϊκή παραγωγική διαδικασία, η ιδέα του Schuman τη διαφοροποίησε χάρη στο θεσμικό της υπόβαθρο: τη σύσταση της υπερεθνικής Ύπατης Αρχής αποτελούμενης από εννέα μέλη εκ των οποίων δύο μέλη, θα μπορούσαν να προέρχονται από το ίδιο κράτο-μέλος, με εξαετή θητεία. Η Ύπατη Αρχή θα ενεργούσε ανεξάρτητα από τις κυβερνήσεις των

¹⁸² Λιαργκόβας & Παπαγεωργίου (2024, σσ. 37-39).

¹⁸³ Χριστοδουλίδης (2010, σ. 50).

κρατών μελών για τη διασφάλιση της υπερεθνικότητας του Θεσμού, με τον Jean Monnet τον πρώτο πρόεδρο της Αρχής.¹⁸⁴

Σημειώνουμε ωστόσο, ότι ενώ ο Ντε Γκάσπερι αποδεχόταν την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ), το έντονο δημοκρατικό του αίσθημα δεν του επέτρεπε να αποδεχτεί την δημιουργία της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας χωρίς μια ευρωπαϊκή Κυβέρνηση. Υποστήριζε ότι η παραίτηση της εθνικής κυριαρχίας στις εξουσίες του Κοινοβουλίου δεν ήταν δυνατή, εάν αυτή δεν συνοδευόταν από μια ευρωπαϊκή κυβέρνηση που θα ελεγχόταν και θα λογοδοτούσε ενώπιον ενός ευρωπαϊκού κοινοβουλίου. Από τις απόψεις αυτές προκύπτει, και η εισαγωγή του άρθρου 38 στον Κανονισμό της ΕΑΚ και, η Συνέλευση *ad hoc* που τέθηκε σε ισχύ από τον Paul-Henri Spaak, έναν άλλο σημαντικό «οικοδόμο» της Ευρώπης. Σε αυτά τα δύο καθοριστικά στάδια της ευρωπαϊκής οικοδόμησης, που όπως είδαμε, δεν εξελίχθηκαν απρόσκοπτα, ο Jean Monnet ήταν ο πρωταγωνιστής. Η ΕΚΑΧ και η Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα (ΕΑΚ) γεννήθηκαν από εκείνον. Επομένως, δικαίως θεωρείται ένας από τους ιδρυτικούς πατέρες της Ευρώπης. Είναι επίσης, εκείνος που ίδρυσε την Επιτροπή Monnet. Στα σχέδια του για μια ενοποιημένη Ευρώπη υπήρξε ευθύς εξαρχής ο Konrad Adenauer και τον κάλεσε να λάβει στη Διάσκεψη για την ίδρυση της ΕΚΑΧ· ο Adenauer του απάντησε: «Συμφωνώ» [...] «Αυτό λύνει το πρόβλημά μου, που είναι η ισότητα μεταξύ της Γερμανίας και των άλλων χωρών». «Αν οι παραχωρήσεις της Γερμανίας αντιστοιχούν με αυτές της Γαλλίας, του Βελγίου, της Ολλανδίας και του Λουξεμβούργου, τότε συμφωνώ!». Σε αυτό το σημείο, ο Adenauer αναρωτιέται για την Ιταλία: «Τι θα κάνουμε με την Ιταλία»; «Τι θα κάνουμε με τον φίλο μας Ντε Γκάσπερι»; «Δεν μπορούμε να τον αφήσουμε έξω». Και έτσι τηλεφώνησε στον Ντε Γκάσπερι. Ο Ντε Γκάσπερι είχε την ίδια αντίδραση που είχε ο Adenauer. «Συμφωνώ», φέρεται να είπε ο Ντε Γκάσπερι. «Η Ιταλία είναι έτοιμη να προχωρήσει, να συμμετάσχει στην οικοδόμηση». Ο Monnet πήγε στο Λονδίνο, αλλά το Λονδίνο δεν αποδέχτηκε τον περιορισμό της βρετανικής εθνικής κυριαρχίας προς όφελος μιας υπερεθνικής αρχής. Με αυτή την προσπάθεια ο Monnet πρόσβλεπε στην εμπλοκή ολόκληρης της κοινωνίας των πολιτών στη διαδικασία δηλαδή σε μια συλλογική ευρωπαϊκή οικοδόμηση.¹⁸⁵

Αντίθετα από τον Monnet, ένας άλλος ιταλός πολιτικός, ο Αλτιέρο Σπινέλλι, ένας από τους πρωτεργάτες της φενταραλιστικής ευρωπαϊκής ενοποίησης, θεώρησε τις Συνθήκες (ΕΚΑΧ, ΕΟΚ, EURATOM) σαν «μία γιγαντιαία απάτη» όπως δημοσίευσε στο περιοδικό «Il Ponte», επειδή πίστευε ότι [οι Συνθήκες] δεν θα προχωρούσαν αρκετά στην κατεύθυνση μιας πραγματικά ενωμένης Ευρώπης τη στιγμή που τα ευρωπαϊκά μέλη-κράτη απέδιδαν [στην ιδέα της ευρωπαϊκής ενοποίησης] τις «ψευδο-πολιτικές» τους. Στην τολμηρή του ανάλυση, εξέφρασε σκεπτικισμό για τη δυνατότητα των εθνικών κυβερνήσεων να παραχωρήσουν τις εξουσίες τους σε ευρωπαϊκούς θεσμούς και υποστήριξε την ανάγκη για μια υπερεθνική προσέγγιση, όπου η λαϊκή κυριαρχία και οι

¹⁸⁴ Λιαργκόβας & Παπαγεωργίου (2024, σσ. 40-41).

¹⁸⁵ Russo (2005). *L'Europa di Jean Monnet*. Στο *L'Europa nel nuovo ordine internazionale*, S. Aloisio & C. Rognoni Vercelli, σ. 46-48, Cacucci

ευρωπαϊκοί θεσμοί θα διαδραμάτιζαν κεντρικό ρόλο. Σύμφωνα με τον Σπινέλι, η πραγματική ενοποίηση της Ευρώπης θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο με την παραχώρηση συγκεκριμένων αρμοδιοτήτων από τα εθνικά κράτη στον ευρωπαϊκό λαό και σε θεσμούς της ευρωπαϊκής δημοκρατίας με την ψήφιση ενός Ευρωπαϊκού Συντάγματος και την ίδρυση ενός Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου εκλεγμένου με άμεση και καθολική ψηφοφορία από τους ευρωπαίους πολίτες. Η ανάλυσή του υπογραμμίζει την ανάγκη για μια υπερεθνική προσέγγιση, σύμφωνα με την οποία, η λαϊκή κυριαρχία και οι ευρωπαϊκοί θεσμοί θα διαδραμάτιζαν κεντρικό ρόλο στην οικοδόμηση μιας πραγματικά ενωμένης Ευρώπης. Υπενθυμίζουμε εδώ ότι οι ιδρυτικές Συνθήκες της Ρώμης (1957) προέβλεπαν ότι οι βουλευτές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (ΕΚ) θα ορίζονταν αρχικά από τα εθνικά κοινοβούλια, ενώ περιελάμβανε και διάταξη, η οποία προέβλεπε εκλογές με άμεση και καθολική ψηφοφορία.¹⁸⁶

Η Διάσκεψη της Μεσίνας αποτέλεσε το επιστέγασμα αυτού του οράματος, πραγματοποιήθηκε την 1η και 2α Ιουνίου 1955 και σηματοδότησε την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (EURATOM). Ο κύριος στόχος της ίδρυσης της EURATOM ήταν η διασφάλιση και ο έλεγχος της ανάπτυξης της γερμανικής πυρηνικής βιομηχανίας. Αξιοσημείωτο είναι, ότι όπως αναφέρεται, ο Monnet ενημέρωσε τον τότε υπουργό εξωτερικών του Βελγίου, Paul-Henri Spaak, για τις προθέσεις του, αλλά απέφυγε να ενημερώσει τη γαλλική κυβέρνηση. Η αποτυχία της δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Κοινότητας, και η συνεπακόλουθη υποβάθμιση των διαδικασιών ενοποίησης, αποδόθηκαν από πολλούς και από τον Monnet αποκλειστικά στην αρνητική στάση της γαλλικής κυβέρνησης.¹⁸⁷

Αναμφίβολα, ο Σπινέλι, σε αντίθεση με τον Monnet, υπογράμμισε δύο νέες πολιτικές ιδέες: Πρώτον, ότι η προσπάθεια για την ομοσπονδιακή ενότητα της Ευρώπης δεν ήταν απλώς ένα ιδανικό ή ένα όνειρο, αλλά ένα σχέδιο πολιτικής δράσης που έπρεπε να υλοποιηθεί άμεσα. Δεύτερον, ότι η μάχη για την ευρωπαϊκή ομοσπονδία θα δημιουργούσε νέες διαχωριστικές γραμμές μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων. Συγκεκριμένα, θα χώριζε όσους, μετά το τέλος του πολέμου, θα προσπαθούσαν να ανακτήσουν την εθνική εξουσία από εκείνους που θα αγωνίζονταν για μια νέα υπερεθνική, την ευρωπαϊκή εξουσία. Αντιθέτως ο Monnet υποστήριζε ότι το σημαντικό ήταν να καθοριστεί με σαφήνεια ο στόχος και στη συνέχεια να προσαρμόζονται οι ενέργειες ανάλογα με τις συνθήκες. Συνεπώς, η κριτική του Σπινέλι αποτελεί μια πρώιμη και διορατική ανάλυση των ελλείψεων των Συνθηκών της Ρώμης, καθώς και μια πρόταση για ένα πιο ολοκληρωμένο και δημοκρατικό ευρωπαϊκό εγχείρημα. Για τον Monnet, η επίλυση του ευρωπαϊκού προβλήματος θα έπρεπε να βασιστεί σε θέματα εμπορικών συναλλαγών και ανταγωνισμού μεταξύ των κρατών-μελών, τελωνειακής ενοποίησης και κατάργησης δασμών μεταξύ τους και ελεύθερης κυκλοφορίας κεφαλαίων και εργαζομένων. Η θέση του Monnet βρίσκεται δίπλα στους Ντε Γκάσπερι, Adenauer

¹⁸⁶Pasquinnucci, D. (2005). In partibus infidelium: Altiero Spinelli nelle istituzioni comunitarie, σσ. 63-67.

¹⁸⁷Λιαργκόβας & Παπαγεωργίου (2024, σσ. 46-47).

και Schuman καθώς η πραγματιστική του αντιμετώπιση στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση έφερε τα ποθητά αποτελέσματα.¹⁸⁸

Η ορθότητα της πολιτικής εκτίμησης του Σπινέλι φάνηκε εν μέρει από τη σταδιακή μείωση των εξουσιών της Συνέλευσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ). Η αρχική ισχύς της Συνέλευσης, μαζί με την επιρροή της Ανώτατης Αρχής υπό τον Jean Monnet, υπογράμμισαν τον κομβικό ρόλο των θεσμών. Ωστόσο, η μετέπειτα θεσμική βάση διαμορφώθηκε μέσα από έντονες διαπραγματεύσεις με «νεοφιλελεύθερη χροιά», στις οποίες συμμετείχε ενεργά και ο Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι. Συνοψίζοντας, οι A. De Gasperi, K. Adenauer, R. Schuman και Jean Monnet αποτέλεσαν την κινητήρια δύναμη πίσω από την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, εμπνευσμένοι από το όραμα της διαρκούς ειρήνης μέσω της οικονομικής συνεργασίας.¹⁸⁹

Σημειώνεται επίσης, ότι τη Διάσκεψη της Μεσίνας παρακολούθησε και ο αντιπρόσωπος της Μεγάλης Βρετανίας, ο οποίος μετά το τέλος της Διάσκεψης εξέφρασε έντονες αντιρρήσεις σχετικά με τη δημιουργία αυτών των κοινοτήτων, δηλώνοντας ότι η χώρα του δεν επιθυμούσε να συμμετάσχει σε αυτές και ότι, ακόμη και σε περίπτωση συμμετοχής της, η οποιαδήποτε συμφωνία θα ήταν μη εφαρμόσιμη. Οι ιδρυτικές Συνθήκες για την ΕΟΚ και την ΕΚΑΕ υπογράφηκαν στη Ρώμη το 1957 και τέθηκαν σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1958, με την Ιταλία να συγκαταλέγεται μεταξύ των έξι ιδρυτικών μελών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.¹⁹⁰

¹⁸⁸Paolini (2005). Altiero Spinelli tra la fondazione del MFE e il «nuovo corso». Στο Στο *L'Europa nel nuovo ordine internazionale*, S. Aloisio & C. Rognoni Vercelli, σ. 55, Cacucci.

¹⁸⁹Preda (2005). Alcide De Gasperi padre dell'Europa unita. Στο *L'Europa nel nuovo ordine internazionale*, S. Aloisio & C. Rognoni Vercelli, σσ. 35, 39, Cacucci.

¹⁹⁰ ο.π. σ. 48.

Συμπεράσματα

Ο Β ΠΠ άφησε την Ιταλία κατεστραμμένη σε επίπεδο οικονομικών και πολιτικών δομών και βαθιά διχασμένη κοινωνικά. Η άνευ όρων συνθηκολόγηση του 1943 την έθεσε υπό συμμαχική κηδεμονία, γεγονός που προκάλεσε γερμανικά αντίποινα αλλά την ώθησε προς τη δυτική σφαίρα επιρροής. Μέσα σε αυτή την αναταραχή, το Χριστιανοδημοκρατικό Κόμμα (DC) διαδραμάτισε κομβικό ρόλο στην αναχαίτιση του κομμουνισμού και τη διαμόρφωση του μεταπολεμικού πολιτικού τοπίου. Παρόλο που η Ιταλία του 1945 βυθίστηκε σε μια πρωτοφανή οικονομική και κοινωνική κρίση, χαρακτηριζόμενη από καλπάζοντα πληθωρισμό, εκτεταμένες ελλείψεις και ανυπολόγιστες απώλειες, το τραπεζικό σύστημα παρέμεινε σταθερό. Η υιοθέτηση νομισματικών και αντιπληθωριστικών μέτρων, σε συνδυασμό με την ένταξη στη διεθνή χρηματοπιστωτική κοινότητα, σηματοδότησε την αρχή της ανάκαμψης.

Αν και η 8η Μαΐου 1945, ημέρα ήττας για τις Δυνάμεις του Άξονα, οδήγησε την Ιταλία στη Συνθήκη Ειρήνης του Παρισιού (1947) με σκληρούς περιορισμούς —απώλεια αποικιών και εδαφών (συμπεριλαμβανομένης της Δωδεκανήσου που δόθηκε στην Ελλάδα), βαρύτατες οικονομικές αποζημιώσεις και αυστηρούς στρατιωτικούς περιορισμούς— η ιταλική διπλωματία, υπό την ηγεσία του Ντε Γκάσπερι, επιδίωξε αποφασιστικά την επαναφορά της Ιταλίας στο διεθνές προσκήνιο και την ενσωμάτωσή της στη Δύση. Εσωτερικά, απαγορεύτηκε η αναβίωση φασιστικών δομών για την προάσπιση της δημοκρατίας. Το ταξίδι του Ντε Γκάσπερι στις Ηνωμένες Πολιτείες τον Ιανουάριο του 1947 ήταν καθοριστικής σημασίας, καθώς οι ΗΠΑ αναδείχθηκαν μεταπολεμικά ως η ισχυρότερη δύναμη και έδειξαν μεγαλύτερη κατανόηση προς τη μεταφασιστική Ιταλία. Παρόλο που η σχέση του Ντε Γκάσπερι με το Βατικανό και τον Πάπα Πίο XII υπήρξε σύνθετη, με τον Πάπα να ασκεί ισχυρή επιρροή αντιτιθέμενος σε συνεργασίες με κομμουνιστικά ή «αντικληρικά» κόμματα, ο Ντε Γκάσπερι κατάφερε να διατηρήσει ένα ευνοϊκό «συνταγματικό κλίμα» και να διαχειριστεί τις εσωτερικές αντιθέσεις, αποτρέποντας την κυβερνητική κρίση.

Σε αυτό το ευμετάβλητο πολιτικό περιβάλλον, ο Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι, ως συντάκτης του μανιφέστου του Χριστιανοδημοκρατικού Κόμματος (DC), που ιδρύθηκε μυστικά το 1943, επεδίωκε την ουσιαστική επίλυση των προβλημάτων. Το DC, με την υποστήριξη του Βατικανού (όπου ο ίδιος είχε βρει καταφύγιο από τους φασίστες) και των ΗΠΑ, στόχευε στην ενοποίηση πολιτικών ομάδων, στην αντιμετώπιση εσωτερικών αντιθέσεων και στην οικοδόμηση ισχυρών δεσμών με τις Ηνωμένες Πολιτείες, στοιχεία ζωτικής σημασίας για την ανασυγκρότηση και την εδραίωση της δημοκρατίας στην Ιταλία. Η άνοδος των Χριστιανοδημοκρατικών κομμάτων γενικότερα στην Ευρώπη είχε τις ρίζες της μεταξύ άλλων σε ιστορικούς παράγοντες, όπως η ανάδειξη της παπικής Εγκυκλίου *Rerum Novarum* του 1891, η οποία προωθούσε την κοινωνική δικαιοσύνη. Ενώ ο

πολιτικός καθολικισμός αρχικά φάνηκε να αντιτίθεται στη δημοκρατία, μεταπολεμικά έγινε παράγοντας ενσωμάτωσης των μαζών, καθώς το Βατικανό αποδέχθηκε επισήμως τη δημοκρατία το 1944. Συνεπώς, τα Χριστιανοδημοκρατικά κόμματα, εκδημοκρατισμένα, ενσωματώθηκαν στους θεσμούς, καταδεικνύοντας πώς η δημοκρατία μπορεί να επεκταθεί και να σταθεροποιηθεί ακόμα και μέσω των αρχικών «εχθρών» της.

Πράγματι, η μεταπολεμική Ιταλία ξεκίνησε τη δημοκρατική της πορεία με το δημοψήφισμα του 1946, με το οποίο επικράτησε η δημοκρατία. Τα μεγάλα κόμματα, ιδίως οι Χριστιανοδημοκράτες (DC) και το Κομμουνιστικό Κόμμα Ιταλίας (PCI), κυριάρχησαν, αποτελώντας τους βασικούς πυλώνες σταθεροποίησης. Οι ηγέτες τους Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι και Παλμίρο Τολιάττι, παρά τις βαθιές ιδεολογικές τους διαφορές, επέδειξαν πολιτικό ρεαλισμό και συνεργάστηκαν για την οικοδόμηση ενός σταθερού δημοκρατικού κράτους. Η συνεργασία τους, αν και βραχύβια (έως το 1947), ήταν καθοριστική για την έγκριση της Συνθήκης Ειρήνης και τη σύνταξη του Συντάγματος. Η οικονομική ανάκαμψη βασίστηκε στην ιδιωτική πρωτοβουλία, και η διεθνής βοήθεια, ιδίως από τις ΗΠΑ, ήταν αποτέλεσμα έντονων διπλωματικών προσπαθειών του Ντε Γκάσπερι, ο οποίος πέτυχε την επανένταξη της Ιταλίας στο διεθνές πολιτικό σκηνικό, παρά τις αρχικές δυσπιστίες. Η Διάσκεψη του Πότσταμ αναγνώρισε τη συμβολή της Ιταλίας, οδηγώντας σε αμερικανική οικονομική βοήθεια και την ενδυνάμωση των ιταλοαμερικανικών σχέσεων, παρά τους σκληρούς όρους της Συνθήκης του Παρισιού.

Ο Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι (1881-1954), με καταγωγή από το Τρέντο, αναδείχθηκε σε κορυφαία πολιτική φυσιογνωμία της μεταπολεμικής Ιταλίας. Με έντονο φιλοϊταλικό και αντιφασιστικό πνεύμα, ο εν λόγω πολιτικός συνέβαλε καθοριστικά στην ίδρυση του Χριστιανοδημοκρατικού Κόμματος (DC), αναλαμβάνοντας μάλιστα το αξίωμα του πρωθυπουργού της Ιταλίας για οκτώ θητείες. Το όραμά του για μια δημοκρατική και αποκεντρωμένη Ιταλία, σε συνδυασμό με την αταλάντευτη προσήλωσή του στις υπερεθνικές λύσεις —και ιδίως στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση— αναδεικνύουν την διαχρονική σημασία της συνεισφοράς του για το μέλλον μιας ενωμένης Ευρώπης. Ο Τζούλιο Αντρεόττι (1919-2013), στενός συνεργάτης του Ντε Γκάσπερι υιοθέτησε τη διδασκαλία του τελευταίου για την προτεραιότητα της εξωτερικής έναντι της εσωτερικής πολιτικής και προώθησε με συνέπεια το ευρωπαϊκό όραμα, συμμετέχοντας ενεργά σε όλες τις φάσεις της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Η συνεργασία Ντε Γκάσπερι-Αντρεόττι ήταν καθοριστική για την επανένταξη της Ιταλίας στη μεταπολεμική διεθνή σκηνή.

Στο πλαίσιο αυτής της επανένταξης, μετά τον Β ΠΠ, τόσο η Ιταλία όσο και η Γερμανία επεδίωξαν την αποκατάσταση της διεθνούς τους εικόνας. Οι πρώτες επαφές ξεκίνησαν από τους Γερμανούς Χριστιανοδημοκράτες της Βαυαρίας, λόγω ιστορικών και κοινών καθολικών δεσμών. Ο Joseph Müller της βαυαρικής CSU αναγνώρισε στον Ντε Γκάσπερι έναν αξιόπιστο συνομιλητή. Η Καρολίνα Λάουρα Μορίνο έπαιξε κομβικό ρόλο ως γέφυρα μεταξύ των δύο κομμάτων. Το Βατικανό, υπό τον Πάπα Πίο XII, υποστήριξε την επανένταξη της Γερμανίας ως μέρος ενός

ευρύτερου σχεδίου για την ανάσχεση του κομμουνισμού. Η ρητορική του Ντε Γκάσπερι προέβαλε την «αγαθότητα του ιταλικού λαού» έναντι των «κακών Γερμανών», καλύπτοντας τις «μαύρες τρύπες» της ιταλικής ιστορίας και προετοιμάζοντας το έδαφος για μια νέα εποχή συνεργασίας.

Αυτή η τάση για συνεργασία και η αναγνώριση της ανάγκης για υπέρβαση των εθνικών διαφορών οδήγησε στην ιδέα της ευρωπαϊκής ενοποίησης, η οποία αναδύθηκε ως απάντηση στους κινδύνους της εθνικής ηγεμονίας, με την ομοσπονδιακή αρχή να προβάλλεται ως αντίδοτο στον εθνικισμό. Η Πανευρωπαϊκή κίνηση του Richard Coudenhove-Kalergi αποτέλεσε κομβικό σημείο, ενώ το «Μανιφέστο του Ventotene» των Spinelli και Rossi έθεσε τα θεμέλια για μια δημοκρατική, ομοσπονδιακή Ευρώπη. Παρόλο που το Σχέδιο Briand (1930) για μια Ευρωπαϊκή Ένωση απέτυχε λόγω των βαθιών διαιρέσεων, μετά τον Β ΠΠ, το Σχέδιο Μάρσαλ (1947) οδήγησε στην ίδρυση του Οργανισμού Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (ΟΕΟΣ), θέτοντας τις βάσεις για μια λειτουργική προσέγγιση στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Το Σχέδιο Schuman (1950), εμπνεύσεως του Jean Monnet, πρότεινε μια υπερεθνική αρχή για τον άνθρακα και τον χάλυβα, οδηγώντας στην ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ). Οι Ντε Γκάσπερι, Adenauer, Schuman και Monnet υπήρξαν οι κύριοι αρχιτέκτονες αυτής της διαδικασίας. Τελικά, η Διάσκεψη της Μεσίνα (1955) οδήγησε στην ίδρυση της ΕΚΑΕ (EURATOM) και της ΕΟΚ το 1957. Με την Ιταλία να συγκαταλέγεται στα ιδρυτικά μέλη των Κοινοτήτων· η Διάσκεψη επισφράγισε την οριστική φιλοευρωπαϊκή τροχιά της Ιταλίας και σηματοδότησε την έναρξη μιας νέας εποχής ειρήνης και συνεργασίας στην Ευρώπη.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Διαμαντόπουλος, Θ. Α. (1993), *Το κομματικό φαινόμενο: μορφές, συστήματα, οικογένειες κομμάτων*, Εκδόσεις Παπαζήσης, 728 σ.
- Καλύβας, Στ. (2003). Η άνοδος της Χριστιανοδημοκρατίας στην Ευρώπη (Κ. Αρβανιτόπουλος, Επιμ.). Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα. (Πρωτότυπη έκδοση από Cornell University Press).
- Λιαργκόβας, Π. & Παπαγεωργίου, Χ. (2024) *Το Ευρωπαϊκό Φαινόμενο: Ιστορία, Θεσμοί, Πολιτικές*, 3η Εκδ., Εκδόσεις Τζιόλα, Θεσσαλονίκη-Αθήνα, xxvii, 829 σ.
- Χριστοδουλίδης, Θ. Α., (2010) *Από την Ευρωπαϊκή Ιδέα στην Ευρωπαϊκή Ένωση: η ιστορική διάσταση του ευρωπαϊκού εγχειρήματος: 1923-2004*, 4η Εκδ., Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα, 235 σ.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Aloisio, S., & Rognoni Vercelli, C. (Επιμ.). (2005). *L'Europa nel nuovo ordine internazionale*. Μπάρι: Εκδόσεις Cacucci, 430 σ.
- Borgomaneri, L. (Επιμ.). (2006). *Crimini di guerra: Il mito del bravo italiano tra repressione del ribellismo e guerra ai civili nei territori occupati*. Guerini e Associati.
- Berstein, S., & Milza, P. (1997). *Ιστορία της Ευρώπης 3: Διάσπαση και ανοικοδόμηση της Ευρώπης: 1919 έως σήμερα* (Μ. Κοκκολάκης, Μτφ.). Εκδόσεις Αλεξάνδρεια. (Πρωτότυπο έργο δημοσιεύθηκε ως *Histoire de l'Europe. Déchirures et reconstruction de l'Europe, 1919 à nos jours*), 351 σ.
- Chadwick, O. (1988). *Britain and the Vatican during the Second World War*. Cambridge University Press, 344 σ.
- Danco, C., (1975) *La politica economica della ricostruzione (1945-1949)*, Τορίνο, Einaudi, viii-337 σ.
- Di Maio, T. (2004) *Alcide De Gasperi e Konrad Adenauer: tra superamento del passato e processo di integrazione europea (1945-1954)*, Τορίνο, Giappichelli, (xviii, 379 σ.).
- Gentile, E. Fascismo (2023), *Storia e interpretazione*, (xiv, σ. 320).
- Genscher, H.-D., (2020), *Erinnerung*, 5η εκδ., Βερολίνο, Siedler, (120 σ.).
- Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

- Gorbatschow, M. (1996), *Erinnerungen*, Μόναχο, btb, (750 σ.).
- Ginsborg, P., (1989). *Storia dell'Italia dal dopoguerra ad oggi*. Τορίνο, Einaudi, (xiv, 622.).
- Gromiko, A. (1989) *Memoire*, Μιλάνο, Rizzoli, (216 σ.).
- Ioardachi, C. (Ed.) (2010) *Comparative fascist studies: New perspectives*, Routledge, London and New York, (367 σ.).
- Harper, J. L., (1987) *L'America e la ricostruzione dell'Italia, 1945-1948*, B. Curli : μτφ. Bologna, Il Mulino. (329 σ.).
- Hix, S. (2009). *Το πολιτικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (Ε. Α. Μαριάς, Επιστημονική επιμέλεια & εισαγωγή· Α. Θεοδωρακάκου, Μτφ.). Αθήνα, Μεταίχμιο, (lii, 657 σ.).
- Ivone, D. (Επιμ.). (2006). *Alcide De Gasperi nella storia dell'Italia repubblicana a cinquant'anni dalla morte: Atti del Convegno di Studio a cura di Diomede Ivone, Salerno 28, 29, 30 ottobre 2004. Editoriale Scientifica*. (xxii, 726 σ.).
- Hobsbawm, E. (2006), *Η εποχή των άκρων : ο σύντομος εικοστός αιώνας : 1914-1991*. (Βασ. Καπετανγιάννης, Μτφ.) Εκδόσεις Θεμέλιο, β' έκδ. Αναθεωρημένη, η' Ανατύπωση (Πρωτότυπο έργο δημοσιεύθηκε ως Age of Extremes: the short twentieth century 1914-1991), (774 σ.).
- Huntington, Samuel P. (1968). *Political Order in Changing Societies*. New Heaven και Λονδίνο, Yale University Press, (499 σ.).
- Kertzer, D. I. (2014) *The Pope and Mussolini: the secret history of Pius XI and the rise of fascism in Europe*, Random House, New York, (xxxiii, 549 σ.).
- Kissinger, H. (1982). *Years of Upheaval*, Βοστώνη-Τορόντο, Little Brown & Co., ιταλική μτφ., Μιλάνο, SugarCo. (Επιμ.), (216 σ.).
- Lefebvre, F., Ovido, D. (2017) *Andreotti e l'Europa*, L. Micheletta, (επιμ.), Edizioni di Storia e letteratura, (360 σ.).
- Mazower, M. (1999) *Dark continent: Europe's twentieth century*, (495 σ.).
- Miller, Stuart T. (2018) *Νεότερη και σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία* (Σ. Παπαδάκη, Μτφ.), Γ. Κόκκινος, επιμ. & επίμετρο Α. Δημάκης, Σύνταξη βιογραφικών), Αθήνα, Gutenberg, (804 σ.).
- Poggianti, F. (2022), *Storia di un Libro: Hannah Arendt e origini del totalitarismo*, Università degli studi di Perugia, Morlacchi Editore, (85 σ.).
- Preda, D. (2005). Alcide De Gasperi padre dell'Europa unita. Στο S. Aloisio & C. Rognoni Vercelli (ed.), *L'Europa nel nuovo ordine internazionale*,. Cacucci, (432 σ.).

- Raggionieri, E. (1976). *Dall'unità ad oggi*. Στο *Storia d'Italia* (Τόμ. 4). Τορίνο, Einaudi, (1183 σ.).
- Scoppola, P. (1997). *La repubblica dei partiti: Evoluzione e crisi di un sistema politico 1945-1996*. Bologna, Il Mulino, (560 σ.).
- Schmidt, H. (1992), *Die Deutschen und ihre Nachbarn*, (365 σ.).
- Togliatti, P. (1944–1955). Per la libertà d'Italia, per la creazione di un vero regime democratico. Στο L. Gruppi (Επιμ.), *Opere* (Τόμ. 5). Editori Riuniti, (52 σ.).
- Togliatti, P. (1984). La politica di unità nazionale dei comunisti. Στο *Opere* (Τόμ. 6), E. Raggionieri (Επιμ.), Ρώμη, Editori Riuniti, (63 σ.).
- Togliatti, P. (2004). *De Gasperi il restauratore: è possibile un giudizio equanime sull'opera di Alcide Di Gasperi?* (F. Silvestri, Επιμ.). Ρώμη, Gaffi Editore, (130 σ. brossura).
- Veneruso, D. (2001). Stato, nazione e democrazia: Percorsi culturali e processi politici nell'Italia dell'Otto-Novecento, Salvatore Sciascia, (608 σ.).

Πρωτογενείς πηγές

Ιστορικό Αρχείο του Πανεπιστημιακού Ινστιτούτου – Φιέζολε – Φλωρεντία:

- Φάκελος 1, HAEU- ADG-1253 : Επιστολή Ντε Γκάσπερι της 18/06/1946.
- Φάκελος 2, HAEU-ADG-1243 : Επιστολή G. V. Venosta (1945/11).
- Φάκελος 3, HAEU-ADG-1239 : Επιστολή Ντε Γκάσπερι 22/08/1945.
- Φάκελος 4, HAEU-ADG-109 : Επιστολή Τερκιάνη της 24/01/1946.

Ηλεκτρονικές πηγές

- Actes et documents du Saint-Siège relatifs à la période de la seconde guerre mondiale. The Holy See. Ανακτήθηκε από https://www.vatican.va/index_fr.
- Andreotti, G. (1981). De Gasperi e la CED in una riflessione di Giulio Andreotti. *La Discussione*. Ανακτήθηκε από www.sturzo.it 21/05/2025.
- Andreotti, G. (χ.χ.). *La collaborazione con De Gasperi*. Ανακτήθηκε www.giulioandreotti.it 26/05/2025.

- Andreotti, G. (1989). *Ottava Conferenza Jean Monnet, Firenze, 23 novembre 1985* – Lussemburgo: OPOCE. Ανακτήθηκε www.op.europa.eu.
- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. (χ.χ.). *Η Ευρώπη της δεκαετίας του 1950*. OpenCourses, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ανακτήθηκε στις 22 Μαΐου 2025, από <https://opencourses.auth.gr/modules/document/file.php/OCRS230/Παρουσιάσεις>.
- Ευρωπαϊκή Ένωση. (χ.χ.). *Alcide De Gasperi: εμπνευσμένος διαμεσολαβητής υπέρ της δημοκρατίας και της ελευθερίας στην Ευρώπη*. Ανακτήθηκε από https://www.european-union.europa.eu/document/alcide-de-gasperi-inspired-mediator_el
- Alcide De Gasperi: Cenni Biografici. Αντλήθηκε από Fondazione Trentina Alcide De Gasperi <https://www.degasperitn.it-alcide>.
- Barié, O. (1993). L'inizio del cammino verso occidente: il viaggio di De Gasperi negli Stati Uniti nel 1947. Στο *Studi trentini di scienze storiche. Sezione prima*, 72(4), 675–706. Ανακτήθηκε από <https://heyjoe.fbk.eu/index.php/studio>
- Cambell, K. C. (2016). Pope Pius XII: Superb intelligence leader. *American Intelligence Journal*, 33(2), σσ. 148-158. Ανακτήθηκε από <https://www.jstor.org/stable/250827>.
- Delzell, C. F. (1967). Pius XII, Italy and the outbreak of war. *Journal of Contemporary History* 2(4), 137–161. <https://www.jstor.org/stable/259827>.
- Εγκυκλοπαίδεια Ολοκαυτώματος. (2023, March 22). Μείζονες συμμαχίες κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1939-1945). United States Holocaust Memorial Museum. Ανακτήθηκε από <https://www.encyclopedia.ushmm.org/>
- ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΒΗΜΑ. (1943, Σεπτεμβρίου 12). Η σφαγή των Ιταλών αιχμαλώτων από τους Ναζί στην Κεφαλλονιά. Όσοι επέζησαν από τις εκτελέσεις πνίγηκαν μέσα στο πλοίο Αρντένα. *Το Βήμα*. <https://www.tovima.gr>.
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Πράξη της 20ής Σεπτεμβρίου 1976 περί της εκλογής των αντιπροσώπων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με άμεση και καθολική ψηφοφορία, όπως τροποποιήθηκε τελευταία φορά με την απόφαση (ΕΕ, Ευρατομ) 2018/994 του Συμβουλίου της 13ης Ιουλίου 2018. Ανακτήθηκε <https://www.europarl.europa.eu/how-parliament-is-run> 25/03/2025.
- Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (1947, 22 Οκτωβρίου). Νομοθετικό Διάταγμα υπ' αριθ. 423: Περί κυρώσεως της μεταξύ των Συμμάχων και συνησπισμένων Δυνάμεων και της Ιταλίας. Συνθήκη Ειρήνης της 10ης Φεβρουαρίου 1947. Τεύχος Α΄, Αριθμός Φύλλου 236. Ανακτήθηκε από <https://www.gov.gr/nomothesia>.

Italia. Senato della Repubblica. Sito storico. (χ.χ.). Patto di Salerno del 1944. Senato della Repubblica. Ανακτήθηκε από <https://www.senato.it/leg/14/BGT/PattoSalerno1944.html>

Italia. Senato della Repubblica. (χ.χ.). Transizione costituzionale. Ανακτήθηκε από <https://www.senato.it/>

Φιρστινάου, Μ. (2023) 8 Μαΐου 1945 : Ημέρα ήττας ή απελευθέρωσης; Deutsche Welle (DW). Ανακτήθηκε από <https://www.dw.com/el. 08/02/2025>.

Ninno, M. (2018). *A typically Italian joke ; An inquiry into the collective memory of Italian fascism (Αδημοσίευτη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία)*. Aarhus University. Faculty of Arts. Ανακτήθηκε από <https://www.academia.edu/12345678/A typically Italian Joke>.

Petsalis, J. (χ.χ.). *Η καταστροφή των Ιταλών από τις γερμανικές δυνάμεις στην Κέρκυρα 1943: Corfu, German occupation in Italy 1943-1945, war in Kefalonia and Corfu.* Ανακτήθηκε από <https://www.academia.edu/127729612>

La seconda guerra mondiale e la stabilizzazione monetaria postbellica. Ανακτήθηκε από <https://www.bancaditalia.it>.

Πολίτης, Μ. (χ.χ.). Τα χαρακτηριστικά του ομοσπονδιακού κράτους: Ελβετία. OpenCourses, Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Ανακτήθηκε στις 22 Μαΐου 2025, από <https://www.opencourses.ionio.gr/modules/document>.

Rerum Novarum, Leo XIII, May 15, 1891, The Holy See, https://www.vatican.va/content/vatican/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum.html.

Senato della Repubblica Italiana. Patrimonio. Archivio (χ.χ.). *Ένταξη της Ισπανίας και Πορτογαλίας.* Ανακτήθηκε <https://www.patrimonio.archivio.senato.it>.

Stebilis, D. (2013, Ιανουάριος). Τα πολιτικά ρεύματα και η οικοδόμηση της Ευρώπης: πολιτικές συνέχειες και ασυνέχειες στην Ευρώπη των κρατών-μελών. *Επενδυτής*. Ανακτήθηκε από <https://www.academia.edu/11339.384>

Tassani, G. (2021). Novecento: De Gasperi, Andreotti e la crisi del '51. Στο *Avvenire*. 15/07/2021. Ανακτήθηκε <https://www.avvenire.it/agora/pagine/gas> 31/11/2024.

Whitton, J. B. *Current History (1916-1940)*, 1930 Τομ. 32, αριθ. 6), σσ 1176-1181. Ανακτήθηκε από https://www.jstor.org/stable/4536252?read-now=1&seq=2#page_scan_tab_contents, 02/03/2025.

Άρθρα στην Ελληνική γλώσσα

Καλύβας, Στ. (2003). Η άνοδος της Χριστιανοδημοκρατίας στην Ευρώπη. Στο *Κ. Αρβανιτόπουλος (Επιμ.), Βιβλιοθήκη Πολιτικής Επιστήμης-Ιστορίας Ινστιτούτου Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής*, (σσ. 18–25, 40–46, 56–78, 337–343).

Ξενόγλωσσα Άρθρα

- Barbi, B. (2006). Le divergenze fra Dossetti e De Gasperi sulla politica estera italiana. Στο D. Ivone (Επιμ.), *Alcide De Gasperi nella storia dell'Italia repubblicana a cinquant'anni della morte, Atti del Convegno di Studio, Salerno 28-30 ottobre 2004*, σσ. 33-39. Editoriale Scientifica.
- Bartolini, G. (2022). Past, present, and future of the italian memory of Fascism. Interviews with Luisa Passerini, Filippo Foccardi, John Foot, Robert Gordon and Philip Cook. Στο *Modern Italy* (2022), 27, 303-325, doi: 10.1017/mit.2022.30.
- Barucci, P. (2006). De Gasperi e l'idea di ricostruzione. Στο D. Ivone (Επιμ.), *Alcide De Gasperi nella storia dell'Italia repubblicana a cinquant'anni della morte, Atti del Convegno di Studio, Salerno 28-30 ottobre 2004*, σσ. 430-446. Editoriale Scientifica.
- Damiliano, A. (Επιμ.), (1959). Idee ricostruttive della Democrazia Cristiana. Στο *Atti e Documenti della Democrazia Cristiana* (σσ. 1-8), Εκδόσεις, Cinque Lune.
- D'Angelo, D. (2006). De Gasperi e Pio XII: la conquista della laicità. Στο D. Ivone (Επιμ.), *Alcide De Gasperi nella storia dell'Italia repubblicana a cinquant'anni della morte, Atti del Convegno di Studio, Salerno 28-30 ottobre 2004*, σσ. 75-92. Editoriale Scientifica.
- Di Maio, T. (2004). Italia e Germania all'indomani della «cesura». Στο *Alcide De Gasperi e Konrad Adenauer: tra superamento del passato e processo di integrazione europea (1945-1954)*, σσ. 19-120. Topívo: G. Giappichelli.
- Di Maio, T. (2004). Dalla «Hard Peace» alla «Soft Peace»: la diplomazia italiana e l'evoluzione della politica tedesca e degli alleati. Στο *Alcide De Gasperi e Konrad Adenauer: tra superamento del passato e processo di integrazione europea (1945-1954)* (σσ. 56-68). Topívo: G. Giappichelli.
- Di Maio, T. (2004). Primi contatti tra democratici cristiani italiani e tedeschi. Στο *Alcide De Gasperi e Konrad Adenauer: tra superamento del passato e processo di integrazione europea (1945-1954)* σσ. 124-188. Topívo: G. Giappichelli.
- Di Maio, T. (2004). La Democrazia Cristiana di Alcide De Gasperi e l'Unione Cristiano Democratica di Konrad Adenauer. Στο *Alcide De Gasperi e Konrad Adenauer: tra superamento del passato e processo di integrazione europea (1945-1954)* σσ. 191-264. Topívo: G. Giappichelli.
- Giulio Andreotti, e l'Europa (2017, σ. xi). F. Lefebvre, D. Ovido, & L. Micheletta (ed.). Lezioni di storia e letteratura.

- Kertzer, D. I. *The Pope and Mussolini: the Secret History of Pius XI and the Rise of Fascism in Europe*. New York, Random House, σσ. 401-404.
- Moioli, A. De Gasperi e il piano Marshall. Στο D. Ivone (Επιμ.), *Alcide De Gasperi nella storia dell'Italia repubblicana a cinquant'anni della morte, Atti del Convegno di Studio, Salerno 28-30 ottobre 2004*, σσ. 653-692. Editoriale Scientifica.
- Piana, A. (2023). De Gasperi e Dossetti negli anni de centrosinistra. *Nuova Antologia: Rivista di lettere, scienze ed arti*, 69 (2304), 15–46.
- Pasquinucci, D. (1957, Φεβρουάριος). Le cose più grandi di loro, (σσ. 163-164). Στο *Il Ponte*, XIII, αριθ. 2,
- Pasquinucci, D. (χ.χ.). In partibus infidelium. Altiero Spinelli nelle istituzioni comunitarie. (σσ. 63-83). Στο S. Aloisio & C. Rognoni Vercelli (Επιμ.), *L'Europa nel nuovo ordine internazionale*, Cacucci.
- Preda, D. Alcide De Gasperi padre dell'Europa unita, (σσ. 29-41). Στο *L'Europa nel nuovo ordine internazionale*, Salvatore Aloisio e Cinzia Rognoni Vercelli (επιμ.). Cacucci.
- Rossi, L. (2006). De Gasperi, Sturzo e gli Stati Uniti (1943-1945), (σσ. 107-138). Στο D. Ivone (Επιμ.), *Alcide De Gasperi nella storia dell'Italia repubblicana a cinquant'anni della morte. Atti del Convegno di Studio, Salerno 28-30 ottobre 2004*. Editoriale Scientifica.
- Russo, C. (2006). L'Europa di Jean Monnet (σσ. 45-46). Στο *L'Europa nel nuovo ordine internazionale*, Salvatore Aloisio e Cinzia Rognoni Vercelli (επιμ.).
- Santillo, M. (2006). L'opera di Alcide De Gasperi per il reinserimento dell'Italia nel «concerto» economico internazionale: dalle trattative per la pace al viaggio in America del gennaio del 1947. Στο D. Ivone (Επιμ.), *Alcide De Gasperi nella storia dell'Italia repubblicana a cinquant'anni della morte. Atti del Convegno di Studio, Salerno 28-30 ottobre 2004*, 693-726. Editoriale Scientifica.
- Togliatti, P. (1963). De Gasperi il restauratore: per un giudizio equanime sull'opera di Alcide De Gasperi (1955). Στο *Momenti di storia d'Italia* (σσ. 225-226). Editori Riuniti.
- Varsori, A. (2017). La dimensione Internazionale della transizione postbellica in Italia (1943-1949). *Il Politico*, 52(3), 124-159.

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

Veneruso, D. (1998). Dalla concezione transnazionale all'approdo europeista. Στο *Stadium*, 94, σσ. 55-68.

Totaro, P. Il 18 aprile oltre il dilemma ideologico. Στο Στο D. Ivone (Επιμ.), *Alcide De Gasperi nella storia dell'Italia repubblicana a cinquant'anni della morte. Atti del Convegno di Studio, Salerno 28-30 ottobre 2004*, σσ. 261-280. Editoriale Scientifica.

Zunino, P.G., (1986) *Comunisti e cattolici di fronte alla democrazia tra la crisi del fascismo e la Repubblica*. Στο *Togliatti e la fondazione dello Stato democratico, A. Agosti ... et al. (επιμ.)*, (σσ. 157-174), Μιλάνο: F. Angeli, σσ. 158, 377.

Κινηματογραφικές ταινίες

Benigni, R. (σκηνοθέτης-ηθοποιός). *La vita è bella [Film]*, Melampo Cinematografia, 1997.

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

Λεξικά – Εγκυκλοπαίδειες

Encyclopédie Larousse, <https://www.larousse.fr>

Enciclopedia Treccani, <https://www.treccani.it>

Encyclopedia Britannica.com, <https://www.britannica.com>

Παραρτήματα

Παράρτημα 1, Φάκελος 1, HAEU, ADG-1253: Επιστολή Ντε Γασπερι ημερ. 18 Ιουνίου 1946 προς τον Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ [Secretary of State of the USA] James F. Byrnes. Εκφράζει ανησυχίες για τις Συνθήκες Ειρήνης και τις επιπτώσεις τους για το μέλλον της Ιταλίας. Σημειώνει ανθρωπιστική βοήθεια UNRAA: Οργανισμός Περιθάλψεως και Αποκαταστάσεως των Ηνωμένων Εθνών. (United Nations Relief and Rehabilitation Administration). Ενισχύσεις σε κάρβουνο· μεταφορές· σταθεροποίηση νομίσματος· επιστροφή του ιταλικού χρέους με τη χρήση του ιταλικού χρυσού. Σελ. 82-85.

Παράρτημα 2, Φάκελος 2, (1945-11), HAEU, ADG-1243. Επιστολή του πρέσβη Giovanni Visconti Venosta προς Ντε Γκάσπερι. Αναφέρεται στη Συνθήκη του Λονδίνου για την οριστικοποίηση της Συνθήκης του Πότσταμ· εξοπλισμός της Ιταλίας· είσοδος της Ιταλίας στον ΟΗΕ. Σελ. 84-89.

Παράρτημα 3, Φάκελος 3, HAEU, ADG-1239, Επιστολή De Gasperi προς Byrnes, ημερομηνία 22-08-1945. Του εκθέτει τα σοβαρά οικονομικά και άλλα προβλήματα της Ιταλίας. Σελ. 90-97.

Παράρτημα 4, Φάκελος 4, HAEU, ADG-109 1, Διεθνείς υποθέσεις. Εξωτερική πολιτική. Η ομιλία Ντε Γκάσπερι στο Κλίβελαντ. Ανθρωπιστική βοήθεια. Διορθώσεις Ντε Γκάσπερι στο χειρόγραφο βιβλίο του Ιταλού πρέσβη Τερκιάνη για τη δεκαήμερη παραμονή του Ιταλού πρωθυπουργού στις ΗΠΑ. Σελ. 98-163.

Παραρτήματα 5, Φάκελος 5, HAEU, ADG-109. Επιστολή του Ιταλού πρέσβη Τερκιάνη ημερομηνίας 24 Νοεμβρίου 1946 προς τον Ιταλό υπουργό ΥΠ.ΕΞ Π. Νένι. Ο πρέσβης ενημερώνει τον υπουργό ότι η κυβέρνηση των ΗΠΑ πρόκειται να προσκαλέσει τον πρωθυπουργό Ντε Γκάσπερι στο Council on World Affairs Forum που θα διεξαχθεί στο Κλίβελαντ από 2 έως 11 Ιανουαρίου 1947. Ο φάκελος 5 περιλαμβάνει επίσης σημειώσεις του Ντε Γκάσπερι στην προετοιμασία του για τις συναντήσεις με τον Vanderbeck του Ρεπουμπλικανικού κόμματος στο Κλίβελαντ. Σημειώνει τη ζήτηση δανείου 200 εκ. Δολλαρίων (από revolving funds)· ζητάει το ξεπάγωμα των ιταλικών περυσιακών στοιχείων και την απελευθέρωση κεφαλαίων. Σελ. 164-182.

Μεταφράσεις

(1) «Μυστικές Συναντήσεις: Ο Αρχηγός, ο Πάπας και ο Μοντίνι»

Κάποιες στιγμές, ο αρχηγός του κόμματος και της κυβέρνησης αναζητά τον Μοντίνι ή τον ίδιο τον Πάπα. Οι συναντήσεις λαμβάνουν χώρα σε μια βίλα έξω από τη Ρώμη.

(2) «Η Γερμανική Υποταγή και η Ρωσική Σύγχυση στις Σχέσεις Κατοχής»

Οι σχέσεις μεταξύ Ρώσων και Γερμανών τείνουν να είναι εγκάρδιες, ακόμα κι εντός ενός πλαισίου σχέσεων υποταγής. Και είναι ακριβώς αυτή η τυπική γερμανική υποταγή, η υπακοή που επιδεικνύει ο Γερμανός ακόμα και απέναντι στον Ρώσο κατακτητή, που προκαλεί τη σύγχυση στους Ρώσους».

(3) Η Στρατηγική του Ντε Γκάσπερι για μια «Δημοκρατικά Ομοιογενή Πλειοψηφία» και ο Προσανατολισμός της Ιταλίας στη Δύση

Οι αυτονομιστικές-μεταρρυθμιστικές τάσεις που αναδύθηκαν από τη συζήτηση στο κομματικό συνέδριο κρίθηκαν θετικά από τον Ντε Γκάσπερι. Ο ίδιος, με το να υπερβεί τα δικά του πολιτικά συμφέροντα, αντιλήφθηκε στη νέα πορεία που υπέδειξε ο Σάραγκατ τη δυνατότητα να υλοποιήσει τις προσπάθειές του για τη διάσπαση των σοσιαλιστών από τους κομμουνιστές, ή τουλάχιστον ενός μέρους αυτών. Στόχος του ήταν η συγκρότηση μιας νέας, πιο οργανικής πλειοψηφίας χωρίς τους κομμουνιστές, και επομένως «δημοκρατικά ομοιογενούς πλειοψηφίας». Κατά τον De Gasperi, το εγγύς μέλλον θα χαρακτηριζόταν από δύο μπλοκ: ένα ανατολικό, με ηγέτιδα δύναμη την ΕΣΣΔ, και ένα δυτικό, με ηγέτιδα δύναμη τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Για τον πολιτικό από το Τρεντίνο, γνήσιο δημοκράτη, δεν υπήρχε αμφιβολία ότι η θέση της Ιταλίας, η οποία βάδιζε προς τη δημοκρατία, έπρεπε να είναι στο δυτικό μπλοκ. Παρόλο που ο ίδιος σκεφτόταν ήδη την ενδεχόμενη συγκρότηση μιας νέας κυβερνητικής συμμαχίας (αν και αργότερα διέψευσε αυτή την πρόθεσή του στη Συντακτική Συνέλευση), στην οποία οι πολιτικές δυνάμεις που θα τη συνέθεταν θα συμφωνούσαν σε αυτό το βασικό σημείο. Σύμφωνα με τον Ντε Γκάσπερι, μόνο με μια σαφή εξωτερική πολιτική η Ιταλία θα μπορούσε να επιτύχει την οικονομική και πολιτική της ανάπτυξη, αφού μετρίαζε τις εξαιρετικά σκληρές συνθήκες που επιβλήθηκαν από τη Συνθήκη Ειρήνης. Ο Ντε Γκάσπερι θεωρούσε αυτό το πρόγραμμα εφικτό εάν στο δημοψήφισμα είχε επικρατήσει η Δημοκρατία και εάν οι εκλογές για τη Συντακτική Συνέλευση είχαν επικυρώσει την πραγματική δύναμη των αυτονομιστών στην Εθνοσυνέλευση, γεγονότα που και επαληθεύτηκαν.

(4)Μετάφραση: «Οι Μεταπολεμικές Εδαφικές Διευθετήσεις της Ιταλίας: Alto Adige, Venezia Giulia και Τεργέστη» Η επίλυση των προβλημάτων μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο: **1. Alto Adige (Νότιο Τυρόλο):** Η Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων (1947) μεταξύ των Συμμαχικών Δυνάμεων και της Ιταλίας επιβεβαίωσε την παραμονή του Alto Adige εντός της Ιταλίας. Ωστόσο, για να αντιμετωπιστούν οι μακροχρόνιες εντάσεις με τη γερμανόφωνη μειονότητα, η Ιταλία και η Αυστρία υπέγραψαν τη Συμφωνία Gruber-De Gasperi το 1946. Αυτή η συμφωνία προέβλεπε την παραχώρηση ευρείας αυτονομίας στην περιοχή του Τρεντίνο-Άλτο Αντιτζε (Trentino-Alto Adige/Südtirol), με ειδικά δικαιώματα για τη γερμανόφωνη κοινότητα, συμπεριλαμβανομένης της επίσημης αναγνώρισης της γερμανικής γλώσσας και της διατήρησης των πολιτιστικών της ιδιαιτεροτήτων. Η εφαρμογή της αυτονομίας ήταν σταδιακή και προβληματική, αλλά τελικά οδήγησε σε ένα μοντέλο επιτυχούς προστασίας των μειονοτήτων, που θεωρείται σήμερα παράδειγμα για άλλες περιοχές της Ευρώπης. **2. Venezia Giulia και Τεργέστη:** Αυτό ήταν το πιο περίπλοκο και ακανθώδες ζήτημα, καθώς η Γιουγκοσλαβία, ως νικήτρια δύναμη και κατέχουσα αρχή σε μεγάλα τμήματα της περιοχής στο τέλος του πολέμου, είχε ισχυρές διεκδικήσεις. Η Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων (1947): Αυτή η συνθήκη επέφερε σημαντικές αλλαγές: Μεγάλο μέρος της Venezia Giulia (συμπεριλαμβανομένου του μεγαλύτερου μέρους της Ιστρίας και της Ριέκα/Φιούμε) εκχωρήθηκε στη Γιουγκοσλαβία. Αυτό οδήγησε στην έξοδο (esodo) χιλιάδων Ιταλών από αυτές τις περιοχές, μια τραυματική εμπειρία για την ιταλική ιστορία. Η πόλη της Τεργέστης και η άμεση ενδοχώρα της (μια μικρή λωρίδα γης) ανακηρύχθηκαν Ελεύθερο Έδαφος της Τεργέστης (Free Territory of Trieste – FTT). Αυτό το έδαφος χωρίστηκε σε δύο ζώνες: Ζώνη Α: Διοικούνταν από τους Συμμάχους (ΗΠΑ και Ηνωμένο Βασίλειο) και περιλάμβανε την πόλη της Τεργέστης. Ζώνη Β: Διοικούνταν από τη Γιουγκοσλαβία και περιλάμβανε το βόρειο τμήμα της Ιστρίας. Ο στόχος ήταν να αποτελέσει μια ουδέτερη ζώνη, αλλά στην πράξη η κατάσταση ήταν ασαφής. Το Μνημόνιο Συνεννόησης του Λονδίνου (1954): Έφερε μια προσωρινή, αλλά ουσιαστικά μόνιμη, λύση για την Τεργέστη. Η Ζώνη Α (η πόλη της Τεργέστης) τέθηκε υπό ιταλική πολιτική διοίκηση. Η Ζώνη Β τέθηκε υπό γιουγκοσλαβική πολιτική διοίκηση. Αν και δεν ήταν επίσημη συνθήκη, λειτούργησε ως de facto οριστική λύση, καθώς η Ιταλία απέκτησε ξανά τον έλεγχο της Τεργέστης. Τζούλιο Ανδρεόττι, Οι Μεταπολεμικές Εδαφικές Διευθετήσεις της Ιταλίας: Alto Adige, Venezia Giulia και Τεργέστη. Italia. Ministero degli affari esteri. Commissione per la pubblicazione dei documenti diplomatici. I documenti diplomatici italiani, Decima serie (1941-1945), Τομ, III (Ρώμη, Istituto poligrafico e Zecca dello Stato, 1993). (Μτφ της συγγραφέως).

(5) G. Dossetti. Ιταλός πολιτικός και ιερέας (γεννήθηκε στη Γένοβα 1913-πέθανε κοντά στο Μοντεβέλιο 1996). Εκπρόσωπος των Χριστιανοδημοκρατών κατά τη διάρκεια της Αντίστασης, αντιγγραμμάτεας της DC (1945, 1950), βουλευτής στην Συντακτική Συνέλευση. (Μτφ. της συγγραφέως).

(6) Η Πολιτική και Διπλωματική Σταδιοδρομία του Κάρλο Σφόρτσα [Carlo Sforza] (1872-1952): Ο Κάρλο Σφόρτσα αναδείχθηκε σε κεντρική προσωπικότητα της ιταλικής πολιτικής και διπλωματικής σκηνής, με μια καριέρα που εκτείνεται από τα τέλη του 19ου αιώνα έως τα μέσα του 20ού. Η σταδιοδρομία του χαρακτηρίζεται από τη δέσμευσή του στις δημοκρατικές αρχές και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Ο Σφόρτσα ολοκλήρωσε τις νομικές του σπουδές στην Πίζα και εισήλθε στο διπλωματικό σώμα το 1896. Οι αρχικές του θέσεις περιλάμβαναν αποστολές στο Κάιρο, το Παρίσι, την Κωνσταντινούπολη και το Πεκίνο. Σημαντική ήταν η συμμετοχή του στην Διεθνή Διάσκεψη της Αλχεθίρας-Ισπανία (1906), όπου η διπλωματική μέθοδος του Εμίλιο Βισκόντι Βενόστα (ο Ε.Β.Β. γνωστός για την πολιτική μακροβιότητα, για τη διαρκή λαϊκή συναίνεση, για τη δεξιότητά του οικοδόμησης συνασπισμών, ευλιξία και προσαρμοστικότητα, την θεσμική σταθερότητα)* διαμόρφωσε το ιδεατό πλαίσιο της δικής του προσέγγισης. Το πρωτότυπο κείμενο ανακτήθηκε από Patrimonio dell'archivio storico Senato della Repubblica. www.storia.camera.it. Ministero degli affari esteri e della cooperazione internazionale. <https://www.italiana.esteri.it>. (Μτφ. της συγγραφέως).

(7) Ο Vincenzo Gioacchino dei conti Pecci (1810-1903), καταγόμενος από το Carpineto Romano, εξελέγη Πάπας το 1878, λαμβάνοντας το όνομα Λέων XIII. Η θητεία του στο παπικό αξίωμα, που διήρκεσε μέχρι το 1903, χαρακτηρίστηκε από μια περίοδο έντονων κοινωνικών και οικονομικών μετασχηματισμών στην Ευρώπη και τον κόσμο. Η πλέον καθοριστική παρέμβαση του ποντιφικάτου του Λέοντα XIII υπήρξε η έκδοση της εγκυκλίου Rerum Novarum το 1891. Αυτό το θεμελιώδες κείμενο αποτέλεσε τη θεωρητική βάση της Καθολικής Κοινωνικής Διδασκαλίας. Διαμόρφωσε την επίσημη απάντηση της Εκκλησίας στο αναδυόμενο κοινωνικό ζήτημα (ή "εργατικό ζήτημα"). Προσέφερε μια "τρίτη οδό" μεταξύ του ανεξέλεγκτου καπιταλισμού και του επαναστατικού σοσιαλισμού. (Μτφ. της συγγραφέως).

(8) Πιστεύω ότι η μη οργάνωση της κυβέρνησης των παρτιζάνων αποτελεί δικό μας σφάλμα. Η κυβέρνηση μετά την απελευθέρωση δεν ανταποκρινόταν στην πραγματική μας δύναμη και στη θέση μας. Δεν ήταν σωστό να αφήσουμε τα πάντα στις Ε.Ε.Α. (Εθνικές Επιτροπές Απελευθέρωσης), στους πολιτικούς νομάρχες, στους παρτιζάνους, στην πολιτική: κινητοποιηθήκαμε πολύ αργά [...] όταν η βάση είχε ήδη τεθεί σε κίνηση. Η ίδια η απομάκρυνση της κυβέρνησης Partì συνέβη με υπερβολική ευκολία [...]. Σίγουρα δεν θα καταφέρουμε σε αυτή τη συνεδρίαση να ασκήσουμε μια εξαντλητική κριτική της δράσης μας, αλλά πιστεύω ότι πρέπει να ακολουθήσουμε αυτόν τον δρόμο» (Μτφ. της συγγραφέως).

(9) Ο Gustav Stresemann γεννήθηκε στις 10 Μαΐου 1878, στο Βερολίνο της Γερμανίας – πέθανε στις 3 Οκτωβρίου 1929, στο Βερολίνο. Υπήρξε καγκελάριος (1923) και υπουργός Εξωτερικών (1923, 1924–29) της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, θεωρείται ο πρωτεργάτης της αποκατάστασης του διεθνούς κύρους της Γερμανίας μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Μαζί με τον Γάλλο υπουργό

Εξωτερικών Αριστείδη Μπριάντ, του απονεμήθηκε το Νόμπελ Ειρήνης το 1926 για την πολιτική του περί «Συμφιλίωσης και Διαπραγματεύσεως». (Μτφ της συγγραφέως).

(10) Ο Λουίτζι Εϊνάουντι (1874-1961) αναδείχθηκε ως μια πολυδιάστατη προσωπικότητα στην Ιταλία του 20ού αιώνα, διακρινόμενος τόσο ως οικονομολόγος και δημοσιογράφος, όσο και για τη σημαντική πολιτική του συνεισφορά. Αρχικά επηρεασμένος από το αναδυόμενο σοσιαλιστικό κίνημα όταν σπούδαζε στο Τορίνο, με την πάροδο του χρόνου εξελίχθηκε σε έναν φιλελεύθερο στοχαστή. Η ακαδημαϊκή του πορεία συνδυάστηκε με έντονη δημοσιογραφική δραστηριότητα, ενώ οι οικονομικές του θεωρίες εστίαζαν στην προώθηση της ελεύθερης οικονομίας και στον περιορισμό της κρατικής παρέμβασης. Η αντίθεσή του προς τον φασισμό κατέδειξε την προσήλωσή του στις φιλελεύθερες αρχές, ενώ μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, διαδραμάτισε ουσιαστικό ρόλο στην ανασυγκρότηση της ιταλικής οικονομίας και συμμετείχε στη σύνταξη του ιταλικού Συντάγματος. Η κορύφωση της πολιτικής του καριέρας επήλθε με την εκλογή του ως Προέδρου της Ιταλικής Δημοκρατίας. Συνολικά, το έργο και η σκέψη του Εϊνάουντι άσκησαν βαθιά επίδραση στην ιταλική κοινωνία και πολιτική, κατατάσσοντάς τον μεταξύ των σημαντικότερων εκπροσώπων του φιλελευθερισμού στην Ιταλία. Η μτφ της συγγραφέως.

(11) Ο «Κύκλος της Γενεύης» προέκυψε από γαλλο-γερμανική πρωτοβουλία. Αποτελούσε έναν άτυπο κύκλο, οι συναντήσεις του οποίου πραγματοποιήθηκαν στη Γενεύη, με απόλυτη διακριτικότητα, μεταξύ των ετών 1947 και 1954. Σε αυτόν συμμετείχαν εκπρόσωποι των χριστιανοδημοκρατικών κομμάτων της Γερμανίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας, του Βελγίου, της Ολλανδίας, του Λουξεμβούργου και της Ελβετίας. Ο κύκλος αυτός σηματοδότησε το πρώτο διεθνές φόρουμ όπου οι Γερμανοί έγιναν δεκτοί ως ισότιμοι συμμετέχοντες. Παράλληλα, οι «Nouvelles Équipes Internationales» (Νέες Διεθνείς Ομάδες) ιδρύθηκαν με πρωτοβουλία του Ελβετικού Λαϊκού Κόμματος, σχεδόν ταυτόχρονα με τον «Κύκλο της Γενεύης». Αυτές αποτελούσαν έναν επίσημο οργανισμό. Και οι δύο οργανισμοί επιδίωκαν να υπερβούν τα εμπόδια που προκάλεσε ο Β ΠΠ μεταξύ των λαών της Ευρώπης και να συντονίσουν τις δυνάμεις τους για την αναχαίτιση της προέλασης του σοβιετικού κομμουνισμού. «Να δημιουργήσουμε την Ευρώπη ή να χαθούμε» ήταν το χαρακτηριστικό σύνθημα των «Nouvelles Équipes Internationales». Για μια αναλυτική ανασυγκρότηση της ιστορίας και της δραστηριότητας του «Κύκλου της Γενεύης», συνιστάται το εκτενές δοκίμιο του Michael Gehler, «Begegnungsort des Kalten Krieges. Der 'Genfer Kreis' und die geheimen Absprachen westeuropäischer Christdemokraten 1947-1955», στο «Christdemokratie in Europa im XX. Jahrhundert», επιμέλεια των M. Gehler, W. Kaiser και H. Wohnout, Böhlau, Βιέννη-Κολωνία-Βαϊμάρη, 2001, σελ. 642-694. Για την ιστορία των «Nouvelles Équipes Internationales», προτείνεται το έργο του Wolfram Kaiser, «Deutschland exkulpiert und Europa aufbauen», στο «Christdemokratie in Europa im XX. Jahrhundert», op. cit., σελ. 695-719. Μια πρώτη σύντομη ιστορική ανασυγκρότηση των δύο οργανισμών στα ιταλικά παρουσιάζεται στο

βιβλίο του Roberto Papini, *L'internazionale DC. La cooperazione tra i partiti democratici cristiani*. (Μτφ της συγγραφέως).

(12) Η Eximbank είχε ιδρυθεί, τον Φεβρουάριο του 1934, από τον πρόεδρο Ρούσβελτ στο πλαίσιο των μεταρρυθμιστικών παρεμβάσεων του Emergency Banking Act και του Securities and Exchange Act, για τη χρηματοδότηση των αμερικανικών εξαγωγών εντός και εκτός της περιοχής του δολαρίου. (Μτφ της συγγραφέως).

(13) Το «Fronte dell'Uomo Qualunque» (Μέτωπο του Κοινού Ανθρώπου) υπήρξε ένα βραχύβιο, αλλά με έντονο αποτύπωμα, πολιτικό κίνημα στην μεταπολεμική Ιταλία. Ιδρύθηκε το 1946 από τον Γκουλιέλμο Τζιανίνι, δημοσιογράφο και συγγραφέα, αντλώντας την ονομασία και την ιδεολογία του από την δημοφιλή εφημερίδα του, «L'Uomo Qualunque». Το κίνημα αυτό, που αναδύθηκε μέσα στην μεταπολεμική κοινωνική αναταραχή, εξέφραζε την βαθιά δυσαρέστηση των πολιτών απέναντι στην πολιτική ελίτ, προβάλλοντας ένα λαϊκίστικο και αντιπολιτικό μήνυμα. Το «Fronte dell'Uomo Qualunque» πρότεινε ένα τεχνοκρατικό κράτος, απαλλαγμένο από κομματικές παρεμβάσεις, και κέρδισε σημαντική εκλογική απήχηση, ιδίως στις νότιες περιοχές της Ιταλίας. Στις εκλογές για την Συντακτική Συνέλευση του 1946, το κίνημα εξέλεξε 30 βουλευτές. Ωστόσο, οι εσωτερικές διαφωνίες, οι πολιτικές εξελίξεις και η κριτική από τα υπόλοιπα πολιτικά κόμματα, οδήγησαν στην ραγδαία παρακμή και την διάλυσή του το 1948. Η κληρονομιά του κινήματος παραμένει σημαντική, καθώς εισήγαγε τον όρο «κουαλουνκουίσμο» (qualunquismo), ο οποίος χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα για να περιγράψει πολιτικά φαινόμενα λαϊκισμού και απόρριψη των κυρίαρχων αξιών. Επιπλέον, το «Fronte dell'Uomo Qualunque» αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα των πολιτικών ανακατατάξεων και των κοινωνικών εντάσεων που σημάδεψαν την Ιταλία μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. (Μτφ της συγγραφέως).

(14) Τον Ιανουάριο του 1945, ο Μονσινιόρ Μοντίνι, αναπληρωτής της Γραμματείας του Βατικανού, διαβεβαίωσε τον Εουτζένιο Ρεάλε (τότε Υπουργό Εξωτερικών στην κυβέρνηση του Μπονόμι και στενό συνεργάτη του Τολιάττι) ότι «το Βατικανό δεν έχει ποτέ διακηρύξει την ασυμβατότητα μεταξύ της καθολικής πίστης και της συμμετοχής [των καθολικών] σε ένα αριστερό κόμμα, έτσι ώστε ένας καθολικός να μπορεί κάλλιστα να είναι μέλος του σοσιαλιστικού ή του κομμουνιστικού κόμματος». Η εκκλησία του πρότεινε ακόμη να οργανώσει συνομιλίες «μεταξύ της Αγιότητάς του, [εννοεί εδώ τον Πάπα] και του ηγέτη του κόμματός σας, που τώρα έχει τόσο μεγάλη επιρροή στην Ιταλία» (όπως αναφέρεται στο Τολιάττι, 2014, σσ. 38-40). Αυτή η πρόταση φάνηκε να μην έχει απήχηση, ενώ από την αναφορά του Ρεάλε προκύπτει μια απροθυμία του Κομμουνιστικού Κόμματος να την ακολουθήσει, ωστόσο το επεισόδιο αποκαλύπτει ένα κλίμα ακόμα μακριά από αυτό του Ψυχρού Πολέμου. (Μτφ της συγγραφέως).

(15) (...) Από την συνέντευξη της Luisa Passerini, στον G. Bartolini.

«Φαίνεται πως η μνήμη της αποικιοκρατίας, σε συνάρτηση με το ζήτημα του φύλου, παραμένει ανεπεξέργαστη και υποανάπτυκτη. Πρόκειται για ένα θέμα που ακόμα προκαλεί πικρία και εχθρότητα, συνοδευόμενο από έντονες αμυντικές στάσεις που συνδέονται με στερεοτυπικές αντιλήψεις για τους Ιταλούς άνδρες και γυναίκες. Αυτές οι στάσεις είναι ιδιαίτερα σημαντικές, καθώς αφορούν την αποικιοποίηση του νου και των νοοτροπιών.

Με άλλα λόγια, οι τρέχουσες συζητήσεις για το αποικιακό παρελθόν [της Ιταλίας] δεν αναπαράγουν απλώς παλιά αποικιακά στερεότυπα, όπως την ιδέα ότι οι Ιταλοί φέρονταν καλά στις αποικίες και τις αποικιοκρατούμενες γυναίκες, σύμφωνα με τον μύθο του "Καλού Ιταλού". Αντιθέτως, σε βαθύτερο επίπεδο, αποκαλύπτουν μια αποικιοποίηση του νου, η οποία περιλαμβάνει την προσκόλληση σε εσωτερικευμένες εικόνες του εαυτού μας.

Φαίνεται να υπάρχει μια ιδιαίτερα ισχυρή αντίσταση στον τομέα του φύλου, μια διάσταση που η ιταλική κουλτούρα δυσκολεύεται ιδιαίτερα να διαχειριστεί. Σε αυτό το πλαίσιο, η Καθηγήτρια Luisa Passerini επισημαίνει ότι αξίζει να μελετηθεί πιο ενδελεχώς η αμφισημία της φιγούρας του Μουσολίνι, όπως παρουσιάζεται ως «μαμά» σε ορισμένα σχολικά κείμενα, ένα θέμα που έχει η ίδια διερευνήσει στο έργο του Mussolini immaginario (1991).

(16) Η εγκύκλιος του Λέοντος XIII *Rerum Novarum* (15 Μαΐου 1891) αποτελεί μέχρι σήμερα το θεμελιώδες κείμενο της κοινωνικής διδασκαλίας του Καθολικισμού. Η *Rerum Novarum*, ενώ επανεπιβεβαιώνει την αντίθεση στον σοσιαλισμό και τον φυσικό χαρακτήρα της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, ενθαρρύνει, στο όνομα της χριστιανικής αλληλεγγύης, την αμοιβαία συμφωνία μεταξύ εργαζομένων και εργοδοτών. Παράλληλα, καταδικάζει ως άδικη μια υπερβολική ανισότητα στον πλούτο, επιτρέπει την παρέμβαση του κράτους για την προστασία των εργαζομένων (το δικαίωμα στην αργία, τον περιορισμό στο ωράριο εργασίας κ.λπ.) και αναγνωρίζει τη νομιμότητα των εργατικών οργανώσεων. Εκδόθηκε σε μια εποχή όπου το σοσιαλιστικό και το συνδικαλιστικό κίνημα ενισχύονταν στην Ευρώπη· η εγκύκλιος έγινε αποδεκτή ως ένα στοιχειώδες πρόγραμμα [βάση] από όλες τις «καθολικές» πολιτικές τάσεις και αποτέλεσε το κοινό τους σημείο αναφοράς. Στη *Rerum Novarum* αναφέρθηκε το καθολικό κίνημα «περί κοινωνικών μεταρρυθμίσεων», το οποίο πολιτικά οργανώθηκε στα διάφορα κόμματα της Χριστιανικής Δημοκρατίας.

Φωτογραφίες

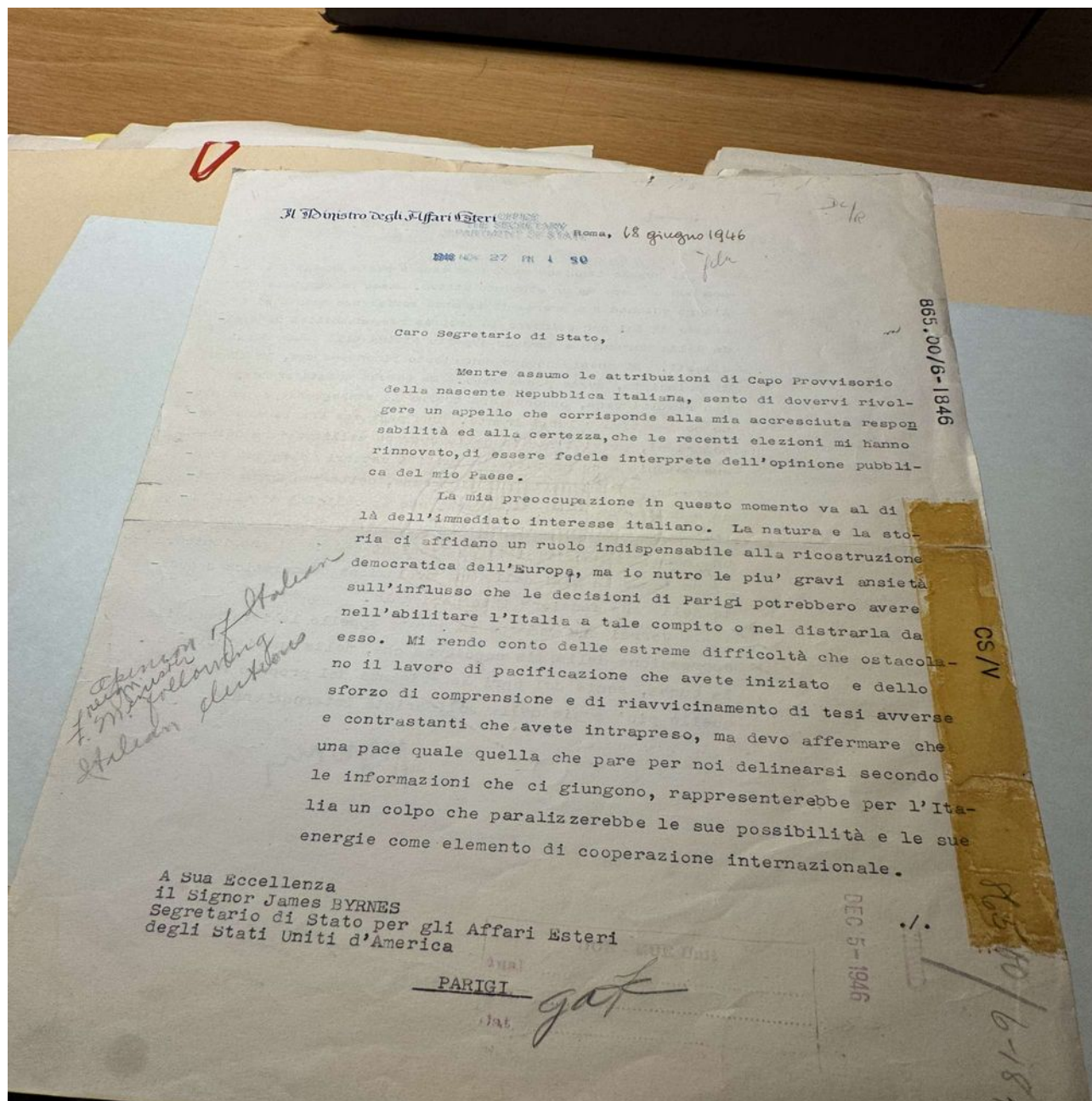
Περιγραφή και Πνευματικά Δικαιώματα Εξωφύλλου

Το εξώφυλλο κοσμεί μια φωτογραφία του πρώην Ιταλού πρωθυπουργού, Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι, η οποία χρονολογείται από το 1953. Η φωτογραφία θεωρείται κοινό κτήμα και δεν υπόκειται σε περιορισμούς πνευματικών δικαιωμάτων, καθώς αυτά έχουν λήξει. Ο συγγραφέας/φωτογράφος παραμένει άγνωστος.

Size of this preview: 451 × 599 pixels. Other resolutions: 181 × 240 pixels | 506 × 672 pixels.

Original file (506 × 672 pixels, file size: 219 KB, MIME type: image/jpeg)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΦΑΚΕΛΟΣ 1: ΗΑΕΥ, ADG-1253 – Επιστολή Ντε Γκάσπερι 18 Ιουνίου 1946 προς τον υπουργό εξωτερικών των ΗΠΑ James Byrnes: έκφραση ανησυχιών για τις Συνθήκες Ειρήνης και τις συνέπειές τους στην Ιταλία

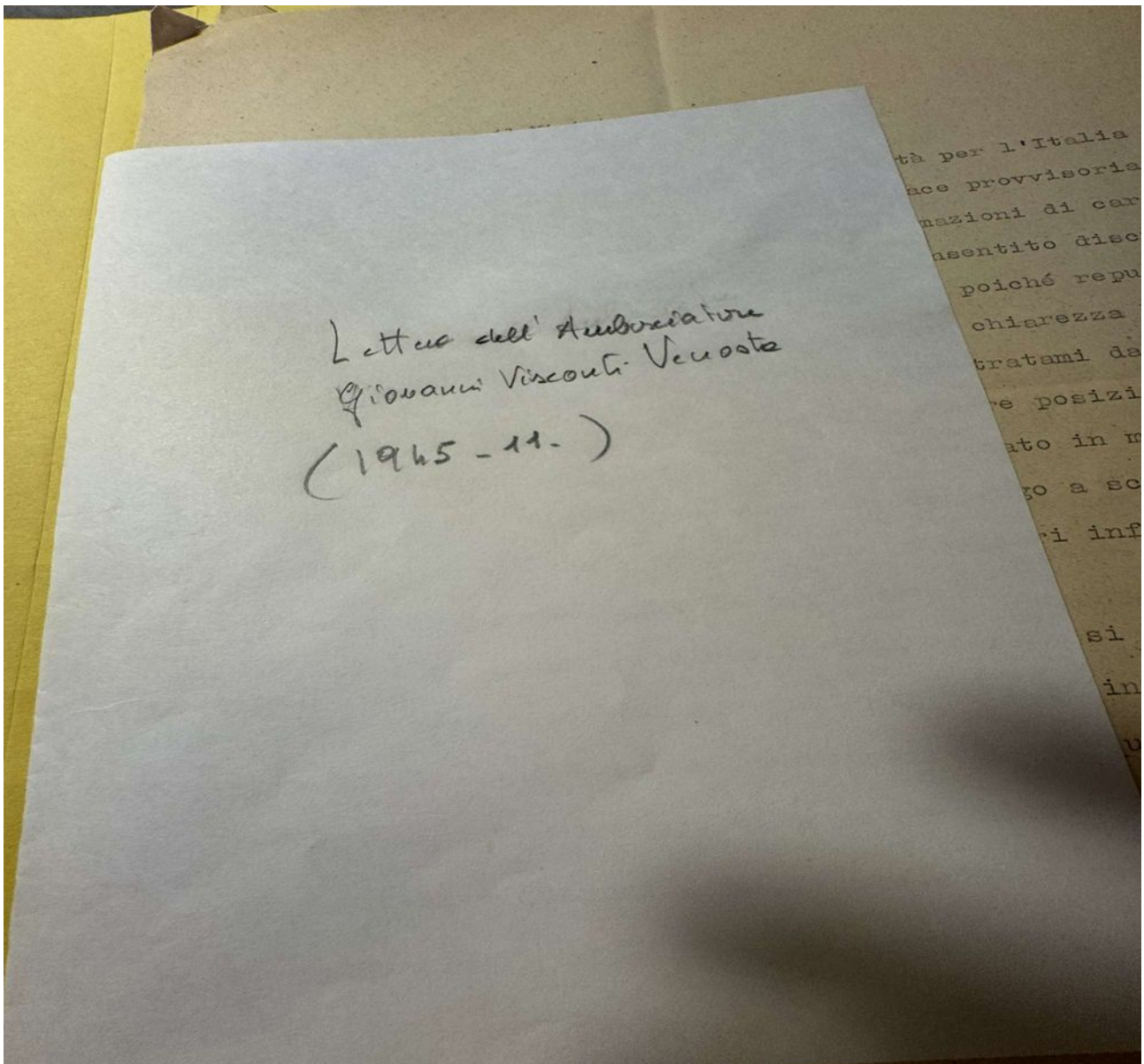
Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Aldice De Gasperi]

Il popolo italiano aspira ad essere nella famiglia europea non un peso ma un elemento attivo. Esso ha compiuto con libera volontà e a prezzo di immense sofferenze quanto si è atteso da lui per scindere le proprie responsabilità da quelle della Germania e dare un apporto attivo alla causa degli alleati. Di questo nostro contributo riconosco che, in linea di principio, avete preso atto. Ma perchè questa premessa non risulti vana, occorre ora trarne le conseguenze su un piano costruttivo e lungimirante. Una pace che fra le altre menomazioni, privi l'Italia della operosa utilizzazione delle sue colonie e comprometta in tutti i settori della sua frontiera le ragioni della sua sicurezza, della sua unità etnica e della sua economia, ammettendo la validità di tali motivi solo a favore dei popoli confinanti, rappresenterebbe una somma di sacrifici ed umiliazioni capace di pregiudicare ad un tempo le basi della sua evoluzione democratica e quelle della sua funzione internazionale.

Vorrei che vedeste in questo appello la irrefrenabile espressione della mia coscienza che, nella inquietudine che la turba, sente del pari le esigenze del proprio Paese e quelle piu' ampie della solidarietà internazionale.

Aldice De Gasperi

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: ΦΑΚΕΛΟΣ 2: ΗΑΕΥ, ADG-1243: Επιστολή (Σεπτ. 1949) του πρέσβη Giovanni Visconti Venosta (1945-11): Η Συνθήκη του Λονδίνου για την οριστικοποίηση της Συνθήκης του Πότσταμ – εξοπλισμοί – είσοδος στον ΟΗΕ.

Riservato per il Ministro

La questione dell'unità per l'Italia di ad-
divenire ad ~~accettare~~ una pace provvisoria, le di-
verse opinioni traggono da informazioni di carattere
così riservato che non mi è stato sia consentito discuterne in
seno alla Commissione da me presieduta. Ma poiché reputo sempre
mio dovere di cittadino assumere con tutta chiarezza le mie re-
sponsabilità, credo che alla fiducia dimostratami dal Ministro
risponda per parte mia il dovere di prendere posizione su di un
argomento che può provocare - ed ha provocato in me - notevole
perplexità. Naturalmente quanto mi dispongo a scrivere trae ar-
gomento da notizie a me pervenute: ulteriori informazioni potreb-
bero sempre capovolgere la situazione.

Il mio giudizio in data odierna si basa su frequenti
e molteplici contatti con ambienti alleati in Roma (favorevoli
in generale ad una pace provvisoria), su quanto ho letto nei
telegrammi e nei rapporti a me comunicati degli Ambasciatori
Tarchiani e Quaroni e sulle mie conversazioni con l'Ambasciatore
Carandini. Va ricordato che tanto il nostro Ambasciatore a Washing-
ton che quello a Londra sono fautori di una pace definitiva.

ADG

Ora, tenendo presenti le istruzioni o direttive date ai nostri Ambasciatori dal Ministero degli Affari Esteri, credo di poter affermare che nulla di preciso e di concreto possa farci ritenere l'esistenza, per parte di uno dei Ministri degli Affari Esteri degli Stati Uniti, d'Inghilterra o di Russia, di impegni veri e propri riguardanti la difesa delle tesi sostenute dal Ministro Italiano degli Affari Esteri.

Abbiamo certo ragione di credere che i Governi anglosassoni sono contrari all'idea di richiedere riparazioni, ma ciò non può essere per noi una ragione determinante poiché le riparazioni, per quanto ci riguarda, non appartengono al novero delle cose serie e realizzabili.

Per la fronte Giulia, fulcro delle nostre trattative, siamo informati di una generica ostilità russa, conosciamo l'esistenza di una reale, calorosa ma non totalmente impegnativa simpatia americana per la nostra causa, e per parte inglese ci si parla della cordialità di Bevin, cordialità che però rimane saturata di riserve ed enigmatica.

Per quanto riguarda il problema coloniale, agli effetti dell'esame della situazione che sto qui compiendo devo obiettivamente basarmi sulle istruzioni impartite dal Ministero degli Esteri.

ri agli Ambasciatori. (Prescindo pertanto dal pensiero personale mio - condiviso dalla maggioranza della Commissione da me presieduta - e che consiste nel ritenere che, eccezion fatta per Tripoli, il problema della nostra sovranità sulle colonie è già compromesso da deliberazioni prese non solo a Potsdam ma altresì a Yalta e che la vera battaglia dovremo combatterla per conseguire ciò che è essenziale ottenere, ossia rimanere presenti in tutte le nostre colonie nella miglior forma di "trusteeship"; battaglia che non sarà forse agevolata dalla nostra domanda di mantenimento di sovranità).

Ora quali ragioni possono trarsi da quanto ci viene dalle nostre Ambasciate per ritenere che la nostra tesi coloniale sarà per davvero sostenuta da almeno uno dei Ministri dei Tre Grandi? Nessuna. Va anche tenuto presente che in un trattato ora stipulato si può domandarci una dichiarazione di rinuncia di sovranità sulle colonie evitando di concretare contemporaneamente impegni sulla nostra partecipazione ai "trusteeships", con la facile scusa che tali impegni vanno precisati in seno all'organizzazione delle Nazioni Unite quando ne faremo ufficialmente parte.

Osservo altresì che in un recentissimo telegramma dell'Ambasciatore Tarchiani si parla della possibilità che la questione dell'Alto Adige venga sollevata, il che sinora nessuno ci

aveva mai prospettato.

In altra memoria insisto nel ritenere non certo conforme al nostro interesse un affrettato esame fatto a Londra dei nostri problemi economici e finanziari.

E cosa sappiamo di quanto ci verrà richiesto in fatto di limitazioni di armamenti? Quale l'avvenire della nostra Marina?

Un recente rapporto da Mosca riferisce che a Potsdam alcune deliberazioni sono già state prese nei nostri riguardi. A Washington e a Londra tra tanta generica cordialità nessuno ce ne ha fatto parola. Non è un buon sintomo. A nulla giova oggi esaminare se avremmo più validamente e tempestivamente potuto sostenere la tesi della pace provvisoria ora è più di un mese, quando richiamai l'attenzione sul problema presentando un abbozzo di trattato in tal senso. Interessa piuttosto tener presente la possibilità che si debba ritornare sull'argomento a Londra, ed indirizzare nel senso più opportuno l'eventuale opera dei nostri Ambasciatori. Le trattative di Londra stanno per aprirsi: sono per noi un'incerta avventura in cui entriamo con gli occhi bendati.

Nessun elemento mi è stato sino ad oggi prospettato, atto

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3, Φάκελος 3, HAEU, ADG-1253, Επιστολή Ντε Γκάσπερι προς τον υπουργό εξωτερικών των ΗΠΑ, ημερομηνία 22-8-1945, αποκαλεί τη χώρα του συμπολεμίστρια, ζητά την αποδοχή της στις συμμαχικές δυνάμεις, αποδέχεται συνοριακές παραχωρήσεις με τη Γιουγκοσλαβία, οι πόλεις Fiume και Zara γίνονται με ειδικό καθεστώς Γιουγκοσλαβικές, αποστρατικοποίηση της Pola, να δοθεί η ναυτική βάση του Cattaro αν ζητηθεί, Alto-Adige και Bolzano, αποκίες.

My dear Secretary of State,

Although I have not yet had the honor of making your personal acquaintance I take the liberty of addressing you with this letter, on the eve of the London Conference. Representing as I do a Country to which the United States have given throughout the period of cobelligerency so much evidence of human solidarity, and being entrusted with the leadership of a political party, forcibly suppressed because it stood for freedom against dictatorship and which, restored through the Allied victory, fully shares the ideals of American democracy, namely the dignity of the human person, tolerance and equality, social justice and government of the people founded on public order and observance of the Law, I feel I can address you, my dear Secretary of State, in an atmosphere of mutual understanding.

The fascist dictatorship, together with nazism, has been responsible for previous wrongs. As soon as the Italian people were in a position to do so, they did their utmost to redress them and now, in their sense of justice, they do not intend to evade obligations laid upon them by international law and morals.

However the most substantial reparation Italy can offer consists in her contribution to the building up of a better world through her labor and culture. Although Italy has scattered all over the world so many of

The Honorable James F. Byrnes,
Secretary of State,
Washington, D.C.

-2-

her sons in a peaceful competition for progress, and America has welcome so many of them in a brotherly spirit, her population is still tightly concentrated within a small peninsula, impoverished by a long tyranny and exhausted by war. Nevertheless the natural qualities of industriousness and frugality, the age-long tradition of Christian morality and ancient Law, may yet make of the Italian people a sound and secure span for western civilization, the preservation of which was the fundamental concern of the great American statesmen - Wilson as well as Roosevelt - when they took the grave decision of entering into war.

It is for the cause of this civilization that we ask you now to be allowed to go on fighting with the instruments of peace, just as with your help we have fought with the weapons of war.

At Potsdam, America has already shown her understanding that this is only possible if peace will restore to the Italian people the dignity of the Free and the certainty that no condition essential to their development will be denied or impaired.

You certainly will have every opportunity, my dear Secretary of State, to acquaint yourself with the conditions that the Italian people's conscience deems essential and with the objective and subjective reasons that cause them to be so considered. However you will allow me to refer briefly and in the order of their importance to the principal among them.

EASTERN FRONTIER WITH YUGOSLAVIA

We willingly admit that, from an ethnical and economical viewpoint, Yugoslavia is entitled to some rectification of the present frontier, although it was freely agreed upon between the two Countries, at Rapallo in 1920. We believe that the line suggested by President Wilson, may be taken as the basis for such an adjustment. This line would mean to Italy the painful loss of two Italian cities, Trieste and Zara, and of nearly 80,000 Italians, while it

would re-unite with Yugoslavia over 100.000 Slavs. We feel however bound to ask that account be duly taken of the necessity of safeguarding the autonomy of the cities of Fiume and Zara, by the establishment of special Statutes. As to the remaining territories, since a clear-cut ethnical borderline cannot possibly be drawn, the Italian Government are ready to stipulate with Yugoslavia, under the auspices of the United Nations - or in any case to accept - a mutual obligation for the granting of cultural guarantees and local autonomies to the minorities.

The Italian Government are fully alive to the importance of the harbor of Trieste for the bordering Countries and they are ready to co-operate in order to reach an arrangement which would guarantee both to the harbor and to its railway connections their particular functions. The Italian people intimately feel that a forcible transfer of population entails extreme suffering: however they will not oppose an examination of this possibility, if and when requested by Yugoslavia.

Italy feels that co-operation is necessary with that Country in the field of economic relations and peaceful commercial trade: for this reason she will be all the more willing to accept the demilitarization of Pola, if requested, provided that the same measure be carried into effect for the naval base of Cattaro and on condition that the full independence of Albania constitute a further element of security and equilibrium in the Adriatic.

NORTHERN FRONTIER OF THE BRENNER PASS

The situation in the upper Adige region has undergone considerable changes since 1919. Italy has built in the district huge electric power-plants: those in the provinces of Bolzano and Trento represent 13% of the whole na-

tional output. The potential hydroelectric power existing in this region is the only reserve left to Northern Italy for the development of the Po Valley industries and the national system of railway communications. Italy has developed, mainly in Bolzano, chemical and mechanical industries with thousands of Italian workers.

An intense national-socialist feeling penetrated the German-speaking population before and during the war so that the region gave a conspicuous contribution of volunteers to the nazi S.S. It is not true that this circumstance was brought about by a reaction against fascism; on the contrary the campaign in favor of the options, which took place after 1939, was conducted by Hitler's agents in the name of the Third Reich, and the most heated nationalists adhered to it, whereas many farmers and former Austrian nobles, as the Minister Toggenburg -- to quote one outstanding example -- declared themselves for Italy. The result of the options was due to an intensive nazi propaganda. The creation, to-day, of a German "enclave" on the Italian side of the Brenner pass would be equivalent to establishing a cradle of future German nationalism, pioneered by those S.S. bands which are still roaming on the Alpine slopes.

Between 1919 and 1922, democratic Italy assured the German-speaking inhabitants cultural equality and representation in Parliament. Negotiations were also in progress with a view to establishing local autonomies in the whole of the Tridentine Venetia. The fascist dictatorship upset the local situation; but now the Italian democratic Government, in agreement with the A.M.C., has already taken proper measures with regard to German schools and a plan for local autonomies is being completed. The plan will be similar to the one already approved for the Aosta Valley and will be a sound bulwark for every legitimate freedom.

It has been said that the conservative element

thened
X in Austria would be strengthened by adding to that Country
X about 200.000 Southern Tyrolese. But, as a former deputy to
the Viennese Parliament, I am deeply convinced that either
it will be possible to set up a large and economically sound
Danubian State, in which case the annexation of a few Tyro-
lese will be superfluous, or else a small and anemic Austria
could only subsist as the protectorate of a great Power clo-
X sely interested in the Danubian Basin.

Should the Italian and "Ladin" minorities of the
Bolzano province and the economic interest of the whole of
X Italy be sacrificed to this uncertain future? And, moreover,
does this precarious outlook warrant the doors of the Brenner
pass to be left wide open to a new German "Drang nach Süden"?

I venture to believe, my dear Secretary of State,
X that the above stated reasons for the preservation of the Bren-
X ner frontier will not be considered either narrow or selfish.

WESTERN FRONTIER WITH FRANCE

No difficulties should arise. So as to dispel all
possible suspicions on the part of France, we signed an agree-
ment on February 28th, 1945 which, at the price of a great
sacrifice for us, resigns every Italian claim on Tunis and
X every form of protection over those Italian laborers, work-
men and professional men who through their activity have so
considerably contributed to the economic development of Tu-
nisia. On that occasion the French Government stated that
they did not intend advancing any other claims than those
relating to the Pezzan: now, however, they ask for adjust-
ments of the western frontier. Even in this issue we have
no intention of maintaining an uncompromising attitude.

Besides possible measures of demilitarization, we
are willing to accept adjustments in the Vesubia and Tinea
areas ("hunting grounds"), but the claim to Tenda and Briga
Marittima appear, to Italian public opinion, to be wholly

unwarranted.

Direct and friendly negotiations between the two countries in order to reach an equitable and rapid solution of these issues, may be preferable to any other method.

AEGEAN ISLANDS

For public works, agricultural reclamation, industries and artisan activities, artistic and cultural development in the Aegean Islands (Dodecanese), Italy has spent millions since 1912. The Italian people would willingly see them entrusted to Greece as a compensation and as a token of friendship between the two Mediterranean Countries.

However, the Italian living in Rhodes - whose activity has been intimately connected with the economic life of the island for many years - should be afforded, through equitable guarantees, the possibility of carrying on their work.

COLONIES

Before Mussolini's ~~times~~ invasion of Ethiopia, democratic Italy never considered colonies as a tool for imperialism, but rather as a means for absorbing Italy's surplus manpower. Present democratic Italy considers them in this same light. No incompatibility, therefore, appears to exist on principle between the interests of Italian labor and the administrative method of a trusteeship. In practice, however, such a collective method hardly corresponds to the peculiar necessity of the Italian colonies, owing to the difference between the Italian colonial conception and praxis founded on emigration, and the Anglosaxon system mainly based on raw materials and markets.

As regards the four Libyan provinces and the single colonies, I beg to refer to the Memoranda which we are ready to submit on each subject.

I only wish to mention two questions which, according to information received, appear to be the most debated; the

ultimate fate of Cyrenaica and of Eritrea.

We gather that while no objections are raised against Italian sovereignty in Tripolitania, strategic guarantees are being sought in Cyrenaica in order to afford full security to the bordering countries and to the international sea routes. We believe that such a security could be obtained through the establishment of "strategic areas", air and naval bases and other guarantees in the Tobruk sector and in Marjara, without depriving Italy of the sovereignty of the Cyrenaica plateau, which she has already partly transformed into a suitable territory for her agricultural emigration.

Similarly, if even for Somaliland a trusteeship system could be discussed, in our old colony of Eritrea the maintenance of Italian sovereignty is essential. This is fully reconcilable with Ethiopia's requirement for a free outlet to the sea, for which purpose Italy has built the road leading from Dessie to Assab. This access could be guaranteed either within Italian territory or, if requested, through frontier rectifications. Furthermore, to meet the legitimate requirements of the northern Abyssinian regions, a free zone could be established at Massaua.

As to other details and other questions of an economic character, I have asked Ambassador Tarchiani to supply all necessary information.

In this letter I have confined myself to tracing the outline of a solution which cannot be considered an Italian national solution, but rather a contribution to international reconstruction and cooperation on the basis of a just peace, envisaged not as a punishment for the past, but as a foundation for a better European future.

I have not followed the traditional methods of expounding maximum propositions from which to recede to other possibilities: I have rather preferred to admit at once and frankly the sacrifices which we feel duty bound to make and to

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

- 8 -

mention the conditions which appear to us necessary in order that the Italian people be enabled to collaborate effectively in the new world settlement founded on justice.

This procedure must be taken as another proof of Italy's absolute confidence in the sense of justice and in the understanding of the United States of America and of their representative to the London Conference.

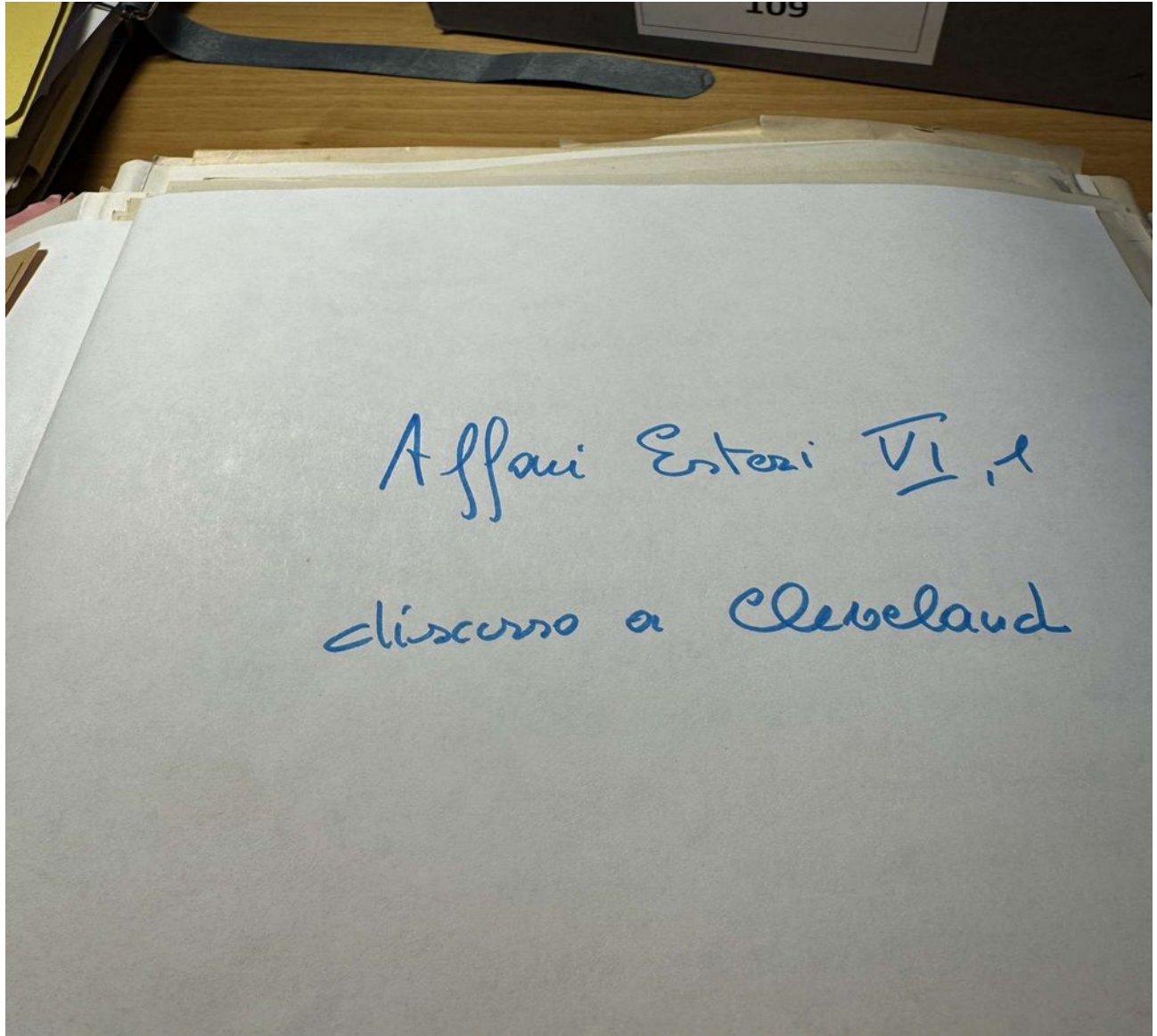
For the successful outcome of this Conference I beg you to accept my best wishes. In expressing them I know I am interpreting the feeling of the hard working Italian people, who sincerely trust that the United States will impress upon the Conference the full meaning of their ideals of human brotherhood and social justice.

Believe me, my dear Secretary of State, with the highest consideration,

Very sincerely yours,

75 Alcide De Gasperi

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4, Φάκελος 4, HAEU, ADG-109, Εξωτερική πολιτική-η ομιλία του Ντε Γκάσπερι στο Κλίβελαντ· σημειώσεις Ντε Γκάσπερι για τις συνομιλίες του στο Κλίβελαντ· ανθρωπιστική βοήθεια UNRRA· διορθώσεις του Ντε Γκάσπερι στο χειρόγραφο βιβλίο του πρέσβη Τερκιάνι για την 10/ήμερη παραμονή του πρωθυπουργού στις ΗΠΑ.

del Consiglio dei Ministri

che cosa ci attendiamo dall'America?

Introduzione: Parigi ^{Longina} citato come nemico
Parigi riconosciuto come collaboratore ^{collaborante}
[citare preambolo del Trattato, ma trattato
ancora come ex nemico], devono
invitati come libero membro del Con
sorzio umano (dopo esser passato per
Washington in cui sono stato accol
to come amico) ~~È un cammino di~~

~~di me un cammino servito tra form~~
~~di procedura e sanzioni pesanti~~

~~Non sbucerei ora questo che dopo~~
~~aver passato il passato sotto il qu~~
~~esse passato il duro cammino e~~

nuovo cammino delle procedure
utiche e delle dure sanzioni,
alla luce di questo libero app
all'opinione pubblica amer

del Consiglio dei Ministri
~~Non dubitate, vengo da Roma, ove~~
~~per secoli e secoli il Forum~~
Ma non dubitate, non abuserò di questa
tribuna per istigare ^{formali ricorsi} ~~o presentare proteste.~~ ^{al Forum come}
~~o tanto~~ E' era logico, era fatale che
questa parola potesse venir pronun-
ciata in ~~il~~ mezzo al popolo americano
popolo di generosità, giovane, generoso
~~all'avanguardia~~, popolo libero che
intende la guerra come liberazione,
popolo d'avanguardia che tende a
intendere la pace come costruzione
d'un mondo migliore. Ma non lo
non abuserò di quest'occasione per
istigare ricorsi o presentare petizioni
Vengo da una città immortale o
il Forum per secoli e secoli ancora

 Il Presidente
 del Consiglio dei Ministri
 alle basiliche, giro ai Tribunali dei ^{ma} ~~giudizi~~
~~giudizi~~ ^{giudizi} ~~ella~~ ^{ella} sentenziavano, sorgevano i
 nostri
~~giudizi~~ ^{poiché in questo forum non sorgono, come}
 contro decisioni ^{mi quello secolo di Roma basiliche per giudicare} internazionali, coglierò
 invece l'occasione di ringraziare il popo-
 lo americano che mi ascolta, tra i qua-
 molti hanno attraversato vittoriosamen-
 te la nostra penisola, lasciando a
 ricordo di generosità e di umanità
 per l'opera di soccorso che hanno
 Chiamo questi compagni di comb-
 mento a testimonianza, come an-
 il popolo italico ^{una volta} ~~scorso~~ il giogo
 dittatura, combatté, soffrì, ven-
 la causa comune. Grazie a voi
 tutti che ritornate in patria, vi

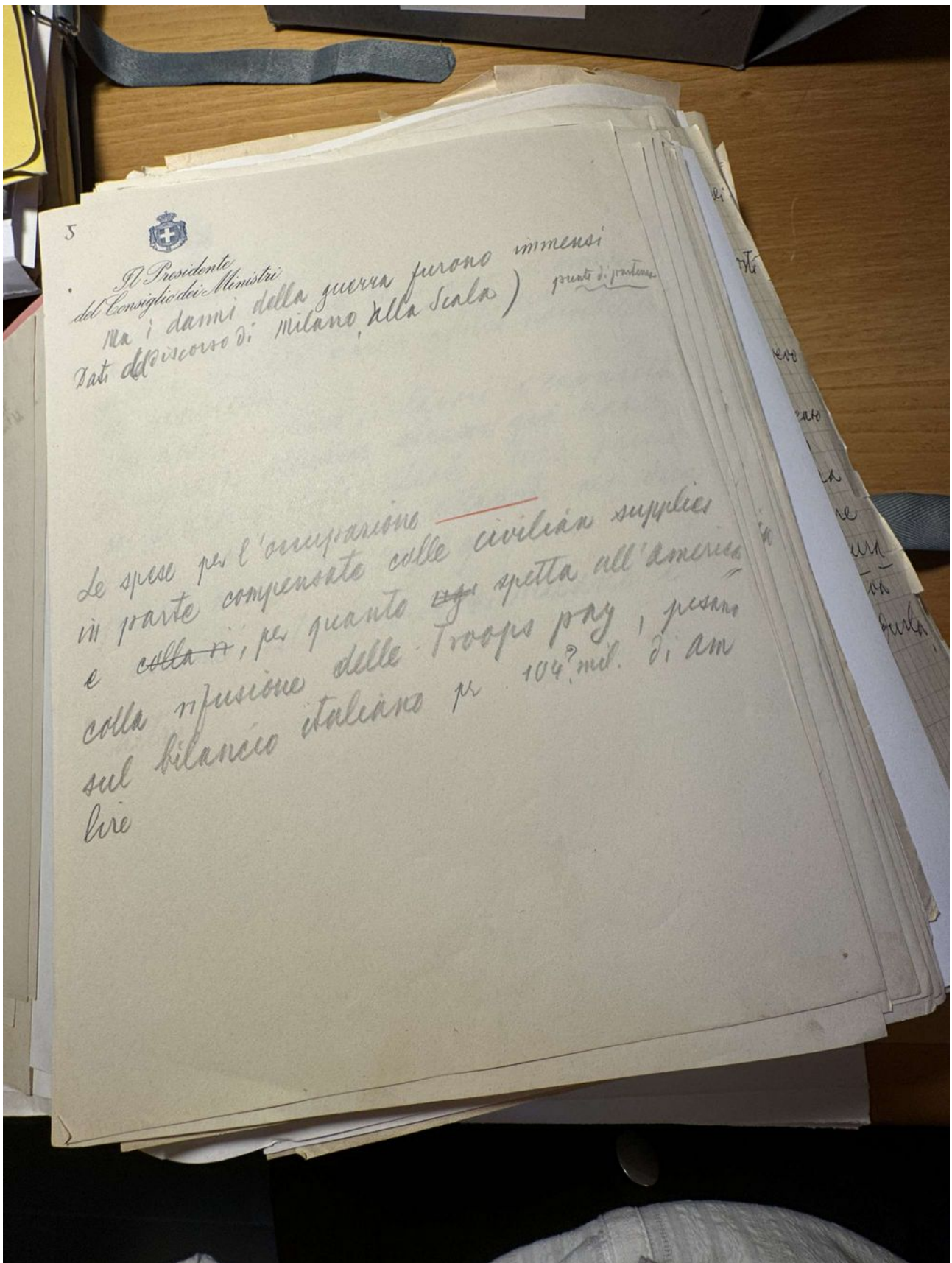
4

Il Presidente ^{fatti}
del Consiglio dei Ministri ^{nostri}
~~sprende~~ ^{volenterosi} ambasciatori
per esortare i vostri compassionevoli
le vostre associazioni, il vostro go-
verno a venirci in aiuto per combattere
la fame, per salvare i nostri bambini
per fornirci la nafta e il carbone
~~indis~~ il cotone.

L'Uroa, grande gesto di solidarietà
umana ^{della N.Y.} la cui direzione e prevalente
contributo provengono da voi, americani
ci ha fornito già o sta per fornirci
soccorsi e beni reali per

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

6

Il Presidente
del Consiglio dei Ministri

Tuttavia, quello che chiediamo al mondo
e specie all'America è la fiducia nella
nostra volontà e nella nostra possibilità
di rinascita.

Del nostro valore di lavoro e capacità
di impresa abbiamo stiamo già dando,
col concorso degli alleati, una prima
prova coi progressi ottenuti nei due
primi anni del dopoguerra
accenni dal discorso di Milano e

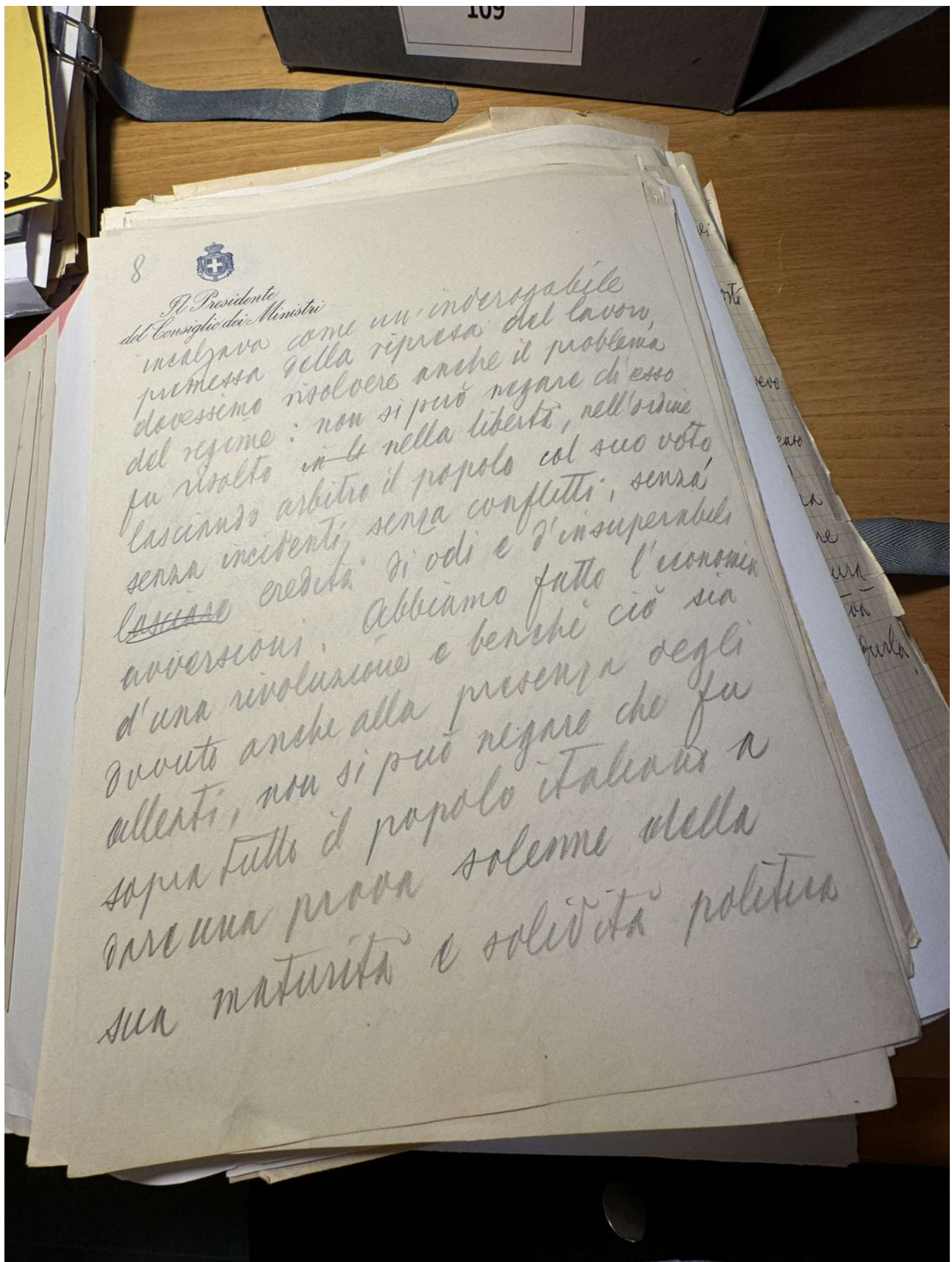
altri.

7

*Il Presidente
del Consiglio dei Ministri*

Vi sono inoltre degli elementi di stabi-
lità politica - sociale in Italia che
nonostante i momentanei sussulti
causati dalla disoccupazione, e dalla
per l'afflusso di tutti i reduci dalla
prigionia, dalle colonie, dalle zone
europee devastate, finiremo coll'essere
col prevalere in un nuovo assetto
di tranquillità - ordine di assesta-
mento,
Il destino ha voluto che in ~~mezzo~~ ^{all'esigenza} ai nostri
sforzi di ricostruzione e di ricover
siano proprio nel periodo di emergenza
quando l'esigenza suprema è
la ricerca del pane e la ripresa
ricostruzione delle opere pubbliche

8
Il Presidente
del Consiglio dei Ministri
incalzava come un'inderogabile
premessa della ripresa del lavoro,
dovevamo risolvere anche il problema
del regime: non si può negare che esso
fu risolto in-^{la} nella libertà, nell'ordine
lasciando arbitrio al popolo col suo voto
senza incidenti, senza conflitti, senza
~~lasciare~~ eredità di odi e d'insuperabili
avversioni. Abbiamo fatto l'economia
d'una rivoluzione e benché ciò sia
dovuto anche alla presenza degli
alleati, non si può negare che fu
sopra tutto il popolo italiano a
fare una prova solenne della
sua maturità e solidità politica

9

*Il Presidente
del Consiglio dei Ministri*

Ma altri elementi di solidità si trovano
nella struttura del popolo italiano: si
pensi ai 4 milioni e mezzo di piccoli
e medi proprietari rurali, ai 600.000
artigiani; e del resto lo sviluppo
del nuovo stato dopo il 1870 è
stata la prova del fuoco. Leri
statistiche del primo censimento
ci danno: un'agricoltura primor-
diale, un'industria appena incipien-
te, poche linee ferroviarie, poche
scuole, pochissime ospedali, pochi
acquedotti e un alfabeto mo-
che raggiunge in qualche re-
gione fino all'85%.

10

Il Presidente
del Consiglio dei Ministri

confrontiamo le statistiche del
1935: la produzione agricola è tri-
plicata, gli addetti all'industria
passano da 1 milione a 7 milioni,
strade, bonifiche, acquedotti,
scuole si generalizzano, il bilancio
tanto che l'analfabetismo si riduce
ad un esiguo percentuale, il
bilancio dello Stato <sup>un aumento dei salari reali, un ambiente della
ragione</sup> in pareggio
fino alla singolarata politica e
l'indebitamento pubblico limitato
contenuto entro limiti ragionevoli
fino al 1935, anno in cui ha
l'espansionismo e l'imperialismo
fascista, specie dopo
il 1935, non causa non vi

11

Il Presidente
del Consiglio dei Ministri

comessione anche colla depressione
monetaria non ci porta allo stesso
e ci avvia al disastro della guerra.
certamente il problema valutario
e quello dei finanziamenti ci serrano
~~per~~ alla gola. Noi siamo decisi
ad aumentare la pressione fiscale
e a mano a mano che si rafforza
l'autorità e l'efficienza degli organi
statali, provvederemo fra poco a un
prelevamento sul patrimonio. Si
parla spesso d'inefficienza di governo,
ma avete pensato che la guerra in
Italia fu ^{anche} guerra civile, cioè anche
insurrezione e che l'autorità della
legge è più facile menarla che
ristabilirla? D'altro canto

12

Al Presidente
del Consiglio dei Ministri

L'Italia è un paese povero per natura
e non si può dimenticare che la pressione
tributaria era già prima della guerra
era forse la più elevata del mondo
qualora il reddito imponibile si calcoli
al netto del minimo di sussistenza
ved. allegato 5, cap. 2

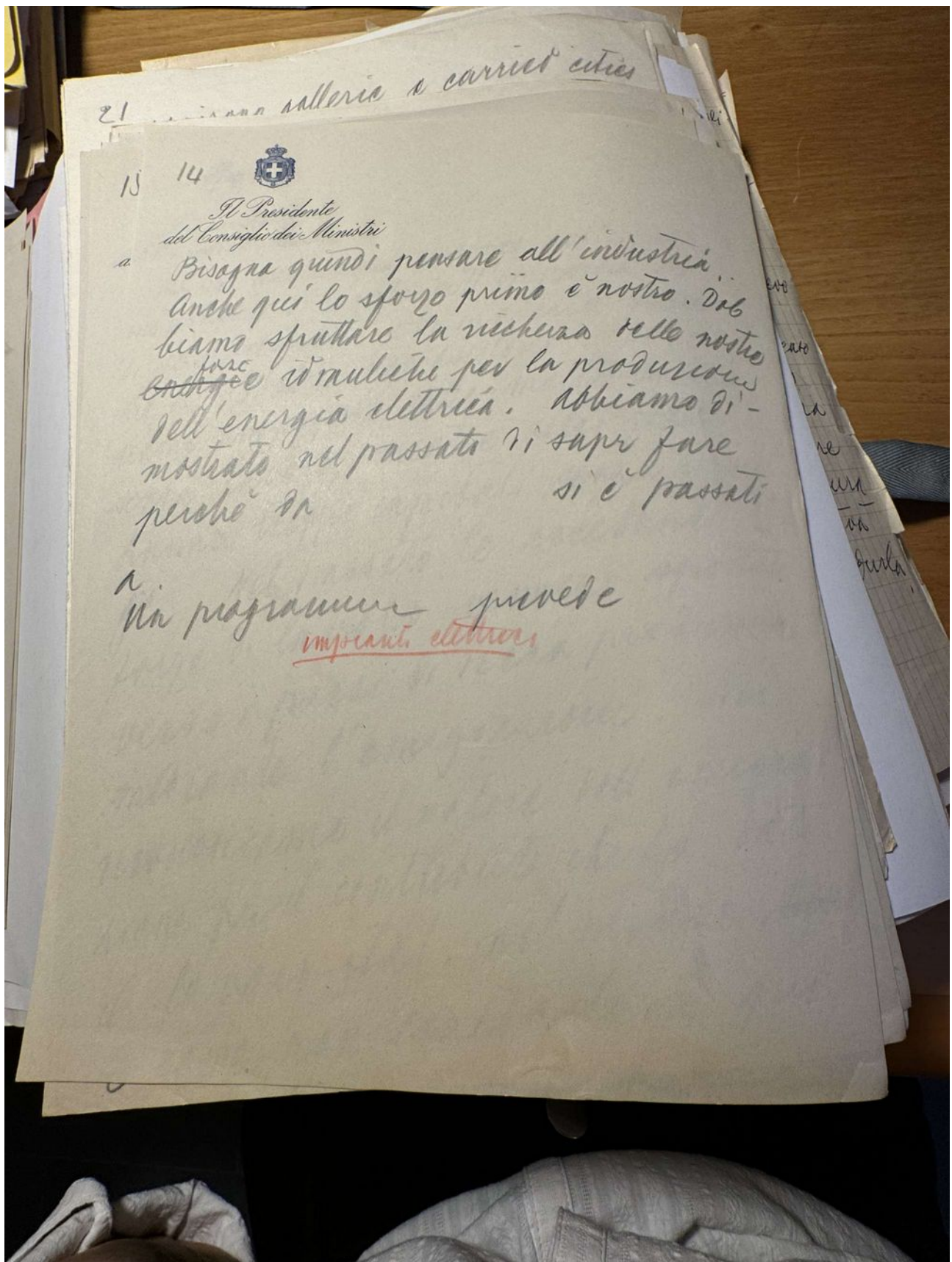
Nessun sforzo all'interno può rendere
questo paese autosufficiente e autarchico,
in modo ~~da~~ che esso possa mantenere
tutta la sua crescente popolazione.
Certo in Italia si pensa ad una gran
de azione di bonifiche ~~per~~ e sopra
tutto alle opere d'irrigazione.

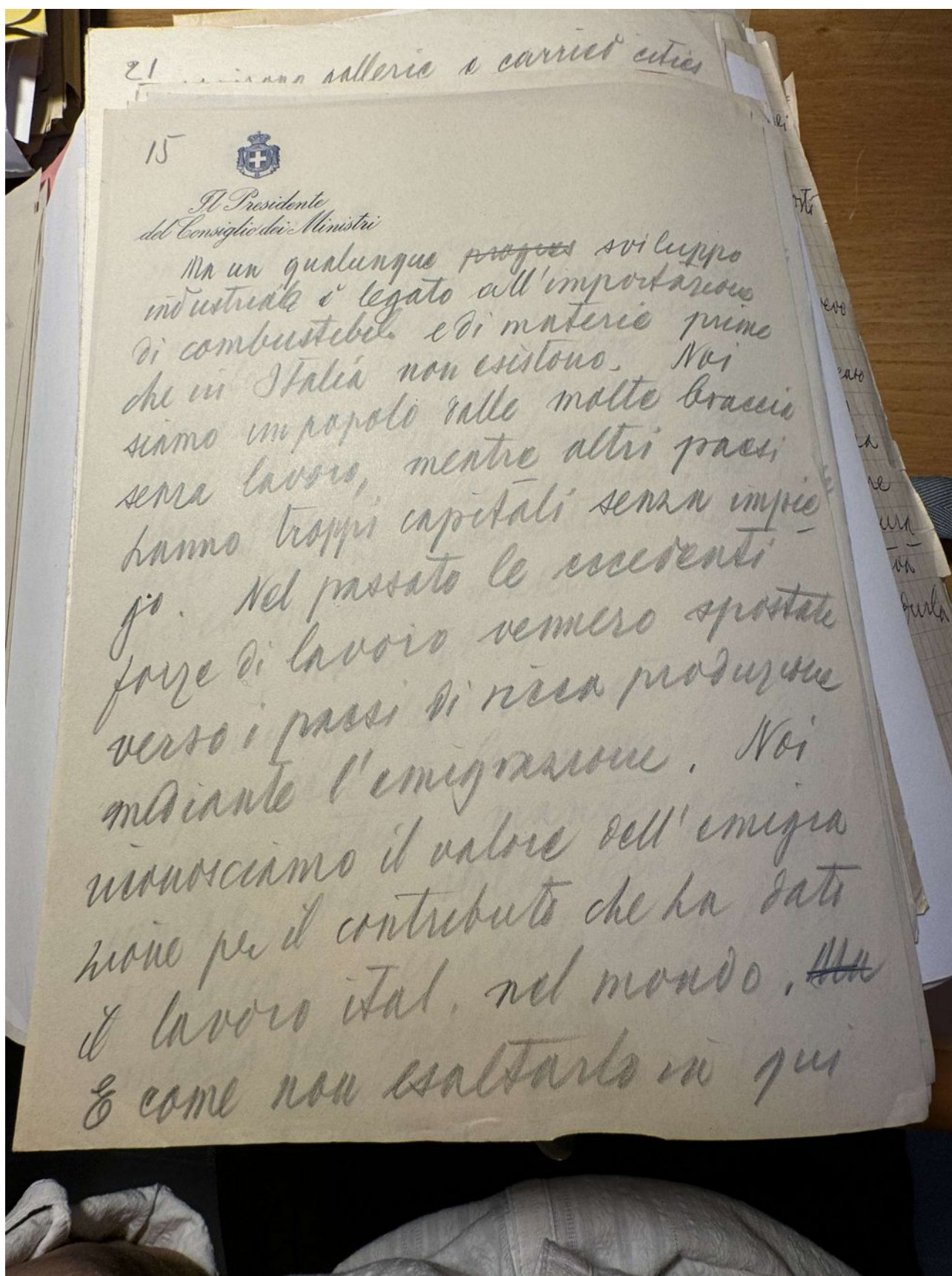
Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

10

Il Presidente
del Consiglio dei Ministri

Un programma nazionale prevede di
estendere la superficie irrigata di
1.230.000 Ha, incominciando con un
primo programma di 600.000 Ha in
5 anni, col costo con un contributo sta-
tale di 60 miliardi di lire. Altri pro-
grammi di miglioramento e di ripara-
zione dovranno portare al massimo
l'utilizzazione del territorio natio-
nale. Ma con una popolazione
di 45.000.000 di abitanti, con una
densità media di 162 ab. per
Km. di superficie produttiva
e un incremento demografico
annuo di 400.000 non è pensa-
bile che l'agricoltura sola risolva
il problema.

21 aprirono gallerie e carrier cities
" " " " " "

16

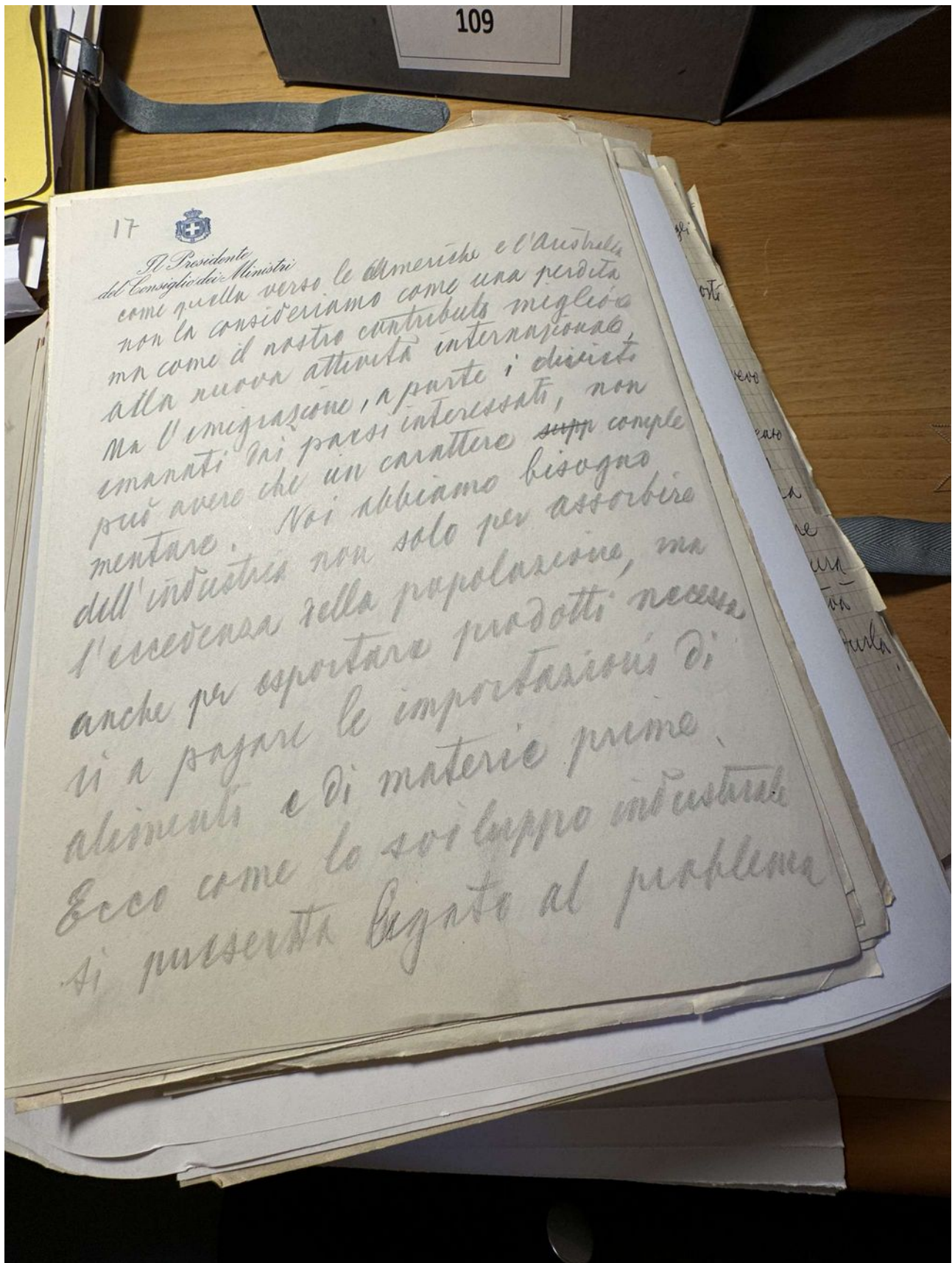

Il Presidente
del Consiglio dei Ministri

in quest'America ospitale, ove al
tempo di Washington gl'italiani erano
2000 e ora superano i 5 milioni e
ove - lo disse il pres. Coolidge -
Italians have contributed nobles of
their industry, their love of liberty,
their genius for the sciences, the
arts and the humanities. They have
given much to making our
country what it is.

Nai fiamo agagliosi di questi fratelli
che pur essendo leali verso la
nostra patria, mantengono
con noi così stretti legami di
familiari e ci aiutano nel mo-
mento dell'angustia. E l'emigra-
zione temporanea verso gli Stati

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

18

Il Presidente
del Consiglio dei Ministri
della bilancia dei pagamenti; ecco
come il nostro problema nazionale si
tramuta in problema dei rapporti
internazionali, ~~che~~ ~~si~~
d'exportazione dei nostri prodotti del
suolo e sottosuolo (frutta, canapa,
vino, olio, grano, mercurio, zolfo,
piombo, seta) non hanno pagato
in passato che circa
 $\frac{1}{3}$ delle importazioni necessarie.
Occorre quindi che ci venga data
la possibilità di sviluppare la
exportazione di prodotti industriali;
ottenuti dalla lavorazione di
materie prime importate.

19 Ecco perché l'Italia democratica
che guarda ~~saggio~~ ^{nuovamente} allo sviluppo
della sua vita nazionale è nata
naturalmente e logicamente ~~patto~~ ^{patto} colla
desiderata di una più intensa vita
internazionale, a mezzo degli scambi
di merci e lavoro: ecco perché
siamo all'interno i più caldi pa-
trocinatori dell'iniziativa pri-
vata, come all'esterno i più
convinti assertori della libertà
commerciale ed ecco perché vediamo
nell'America la il nostro
esempio e la nostra speranza
non solo per le nostre esigenze
temporanee economiche, ma

43
20

anche perché gli Stati Uniti d'America, siano una volta imitati dagli Stati Uniti d'Europa.

Qua così se io dovessi riassumere in una parola le nostre aspettative in confronto agli americani, vi rispondo: noi abbiamo bisogno soprattutto della vostra fiducia.

Fiducia che negli italiani non c'è spenta lo spirito d'intraprendenza della loro massa; di cui voi in questo stesso vostro mondo avete avuto tante testimonianze nei nostri esploratori, nei nostri pionieri, nei nostri artisti che frequentavano il vostro campo e soprattutto nei nostri lavoratori che costruivano ferrovie, scavavano canali,

21 aprirono gallerie e "carriero" cities
upon their backs" (come fu
detto, simili "salvatte" come
quei tipografi Roma che in una
misera casetta ove oggi sorge
Brooklyn, stamparono gratui-
(?) tamente il capolavoro del vasto
Walt Whitman. Leaves of Grass
ma falletti tal altra ad elevate
responsabilità economiche come
un Giannini o un Gerli; ma
eros anche nel campo delle
virtù civili, caritative e reli-
giose; come il triestino Revere
l'eroe leggendario della giornata
di Lexington, immortalato dal
Longfellow fino all'eroina
della carità e dell'umanità

22

Santa Francesca Saverio Cabrini, la
cui statua salirà presto ne in S.
Pietro nel Panteon della spiritualità
cristiana, santa italiana d'origine
americana nel largo senso umanità
ario e nello dinamismo della vita
creativa.

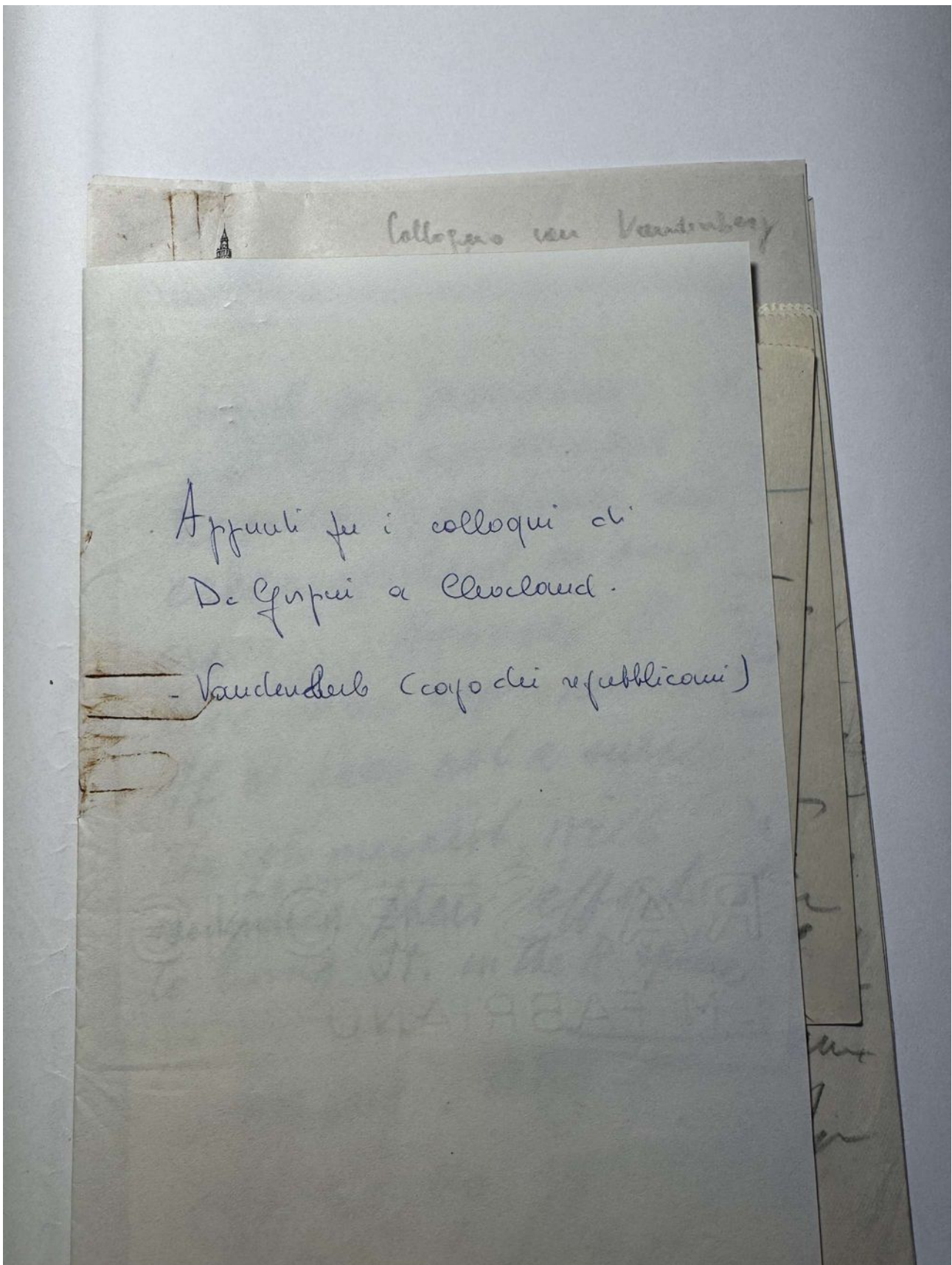
Noi vi chiediamo fiducia anche
nella nostra solidità morale:
noi vogliamo il nostro programma
di dare lavoro a tutti, di tener
fede agli impegni, pagando i debiti
vecchi e nuovi, di rispettare la
proprietà e la libertà. Nuovi
adattamenti nella struttura sociale
circa la distribuzione della ricchezza
saranno necessari per corrispondere
a una maggiore giustizia.

43

23
 e lo Stato dovrà nel periodo d'equi-
 genza assumere maggiori respon-
 sabilità di controllo, ma noi siamo
 ben convinti che il problema è
 più anzitutto di produzione e
 che l'iniziativa privata è la
 molla necessaria della ripresa.
 Lo Stato attraverso l'accentramento
 dittatoriale fascista ha accresciuto
 ingiustificatamente il suo personale
 e le sue spese: abbiamo il fermo
 proposito di snobilitare, a mano a
 mano che la ripresa delle attività e
 la disponibilità di fondi ce lo per-
 mette; ma l'eredità del fascismo
 è pesante: la nostra riconver-
 sione è doppia, non riguarda solo

24 la guerra, ma anche l'anteguerra, cioè
il regime interno burocratico, economi-
co della dittatura.
Il compito è durissimo; noi lo affron-
tiamo con coraggio, perché speriamo
nella vostra comprensione e confidia-
mo in un mondo nuovo, nel quale
l'America ^{porterà} ~~durrà~~ tutta la consapevo-
lezza della sua missione,

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

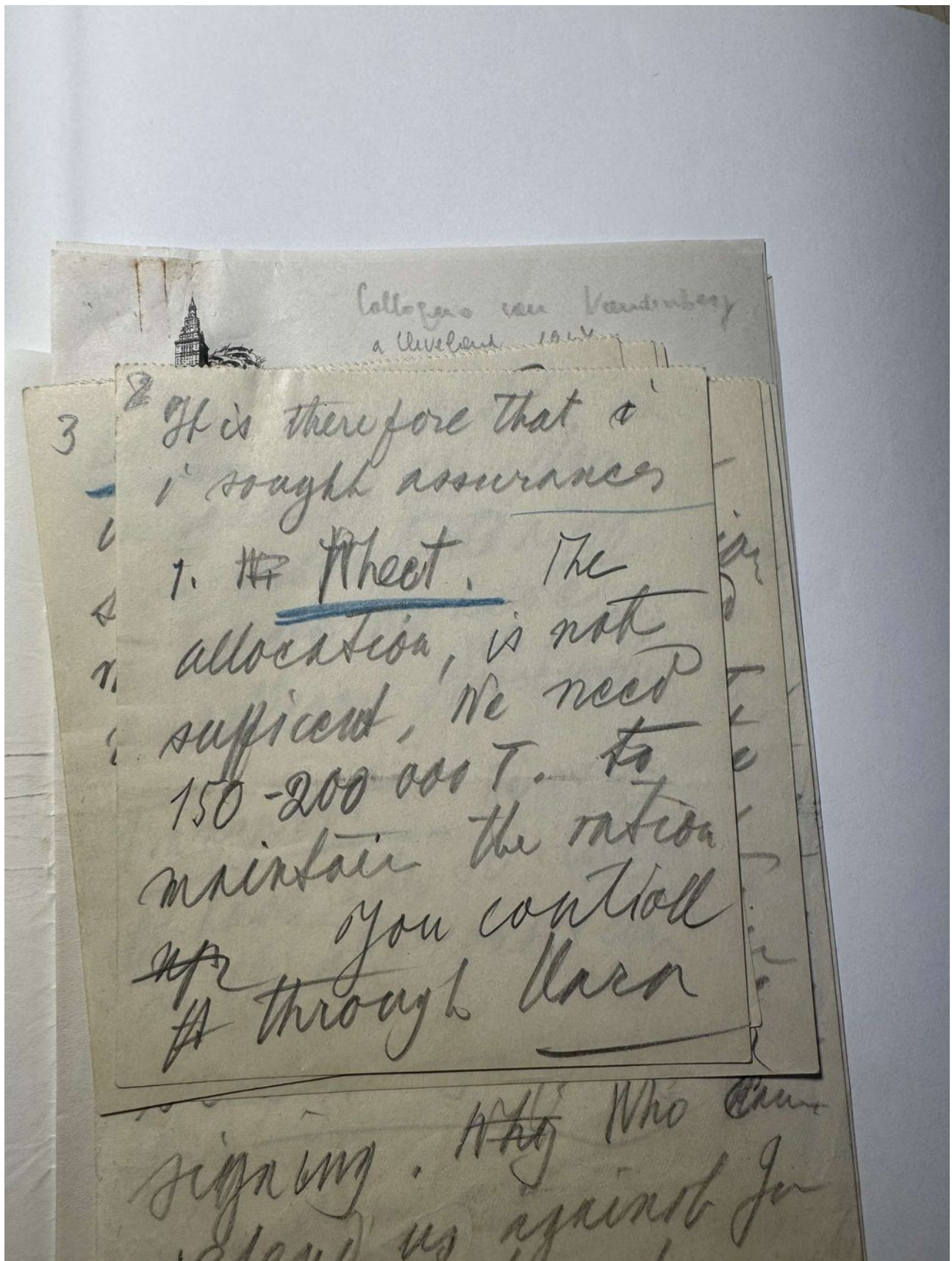

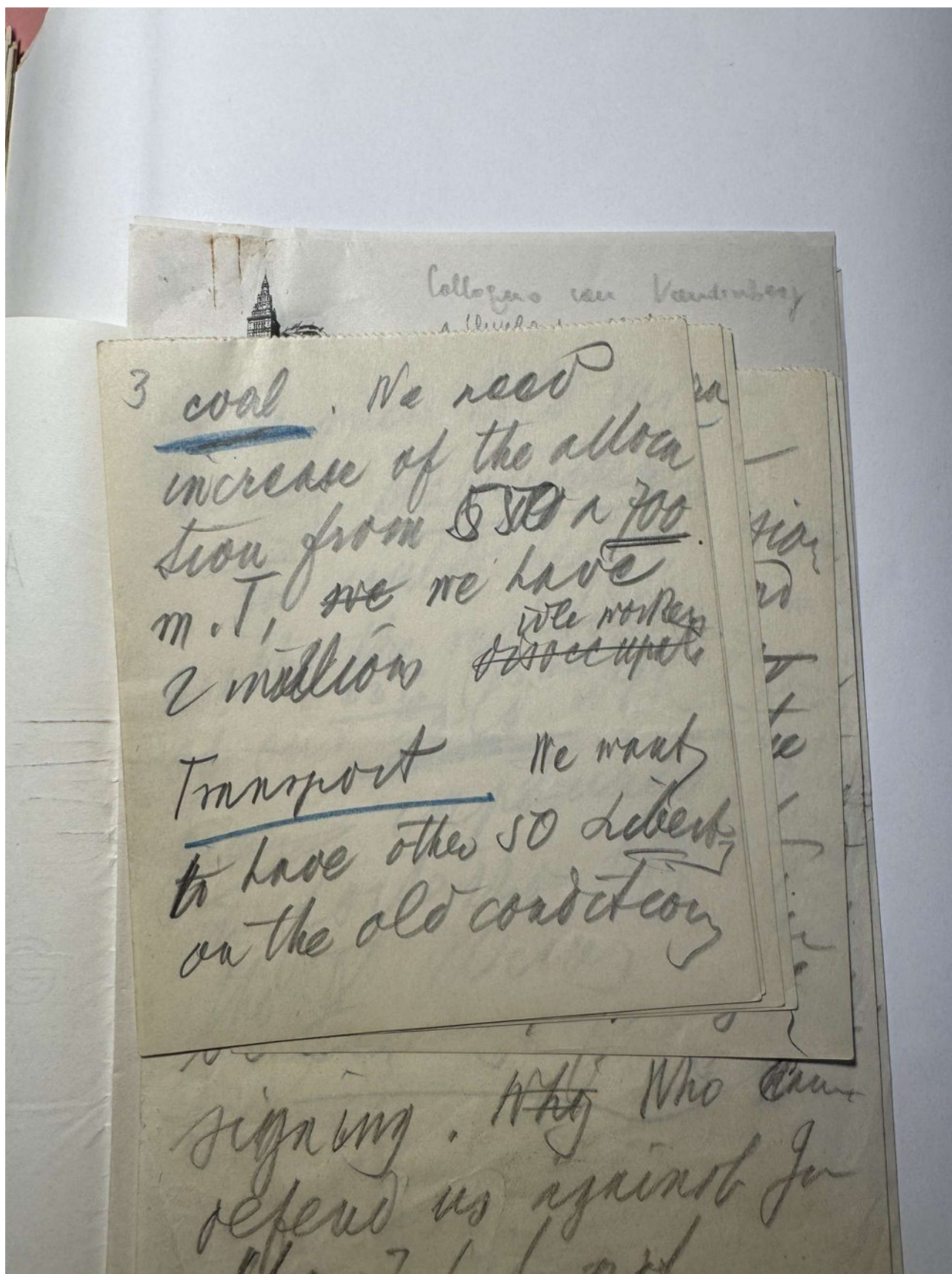

Colloquio con Vandenberg
a Cleveland 1947

1 Thank for invitation,
~~for~~ most appreciated
as friendly gesture and
encouragement in our
crisis. However I
have some apprehension
if I have not a success
the communist will
^{renew}
~~reinforce~~ Their effort
to bring It. in the R. sphere

signing. Why
stand us against for

Θυρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

4 No muss hold our
 rency stabilization
 you could help, mission
 with the restitue no
 of our gold ^{23 T. (23 mill \$)} to
given captured the
 in fortress by
 the IV Army

signing. Why Who can
 defend us against for
 Cno? but not.

5/ Assister post Unna

Congress for
about 200mill.

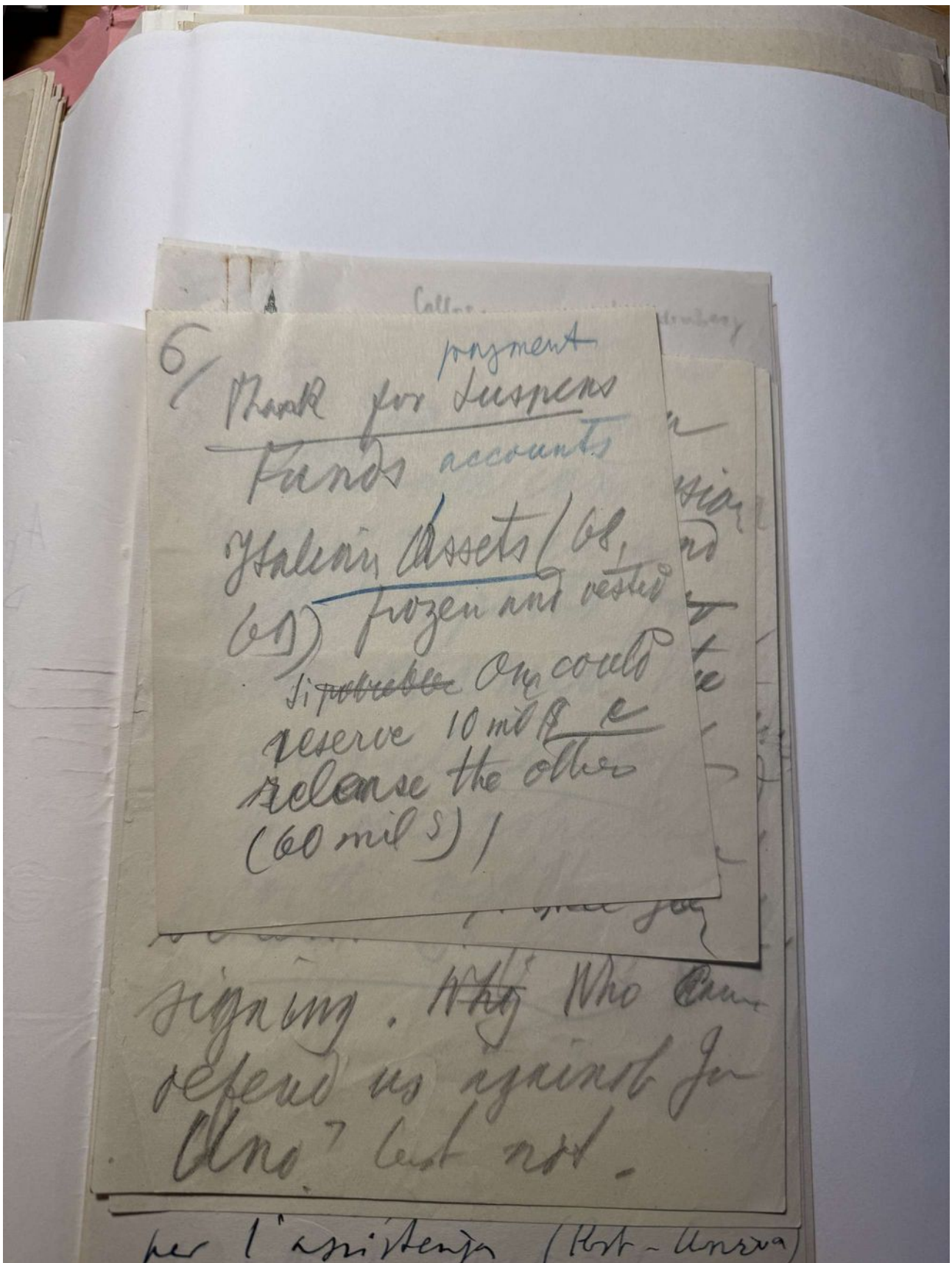
Thank

Loan

Import &
Export B.
(revolving
fund)

signing. Why Who can
refer us against for
Unna? but not.

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

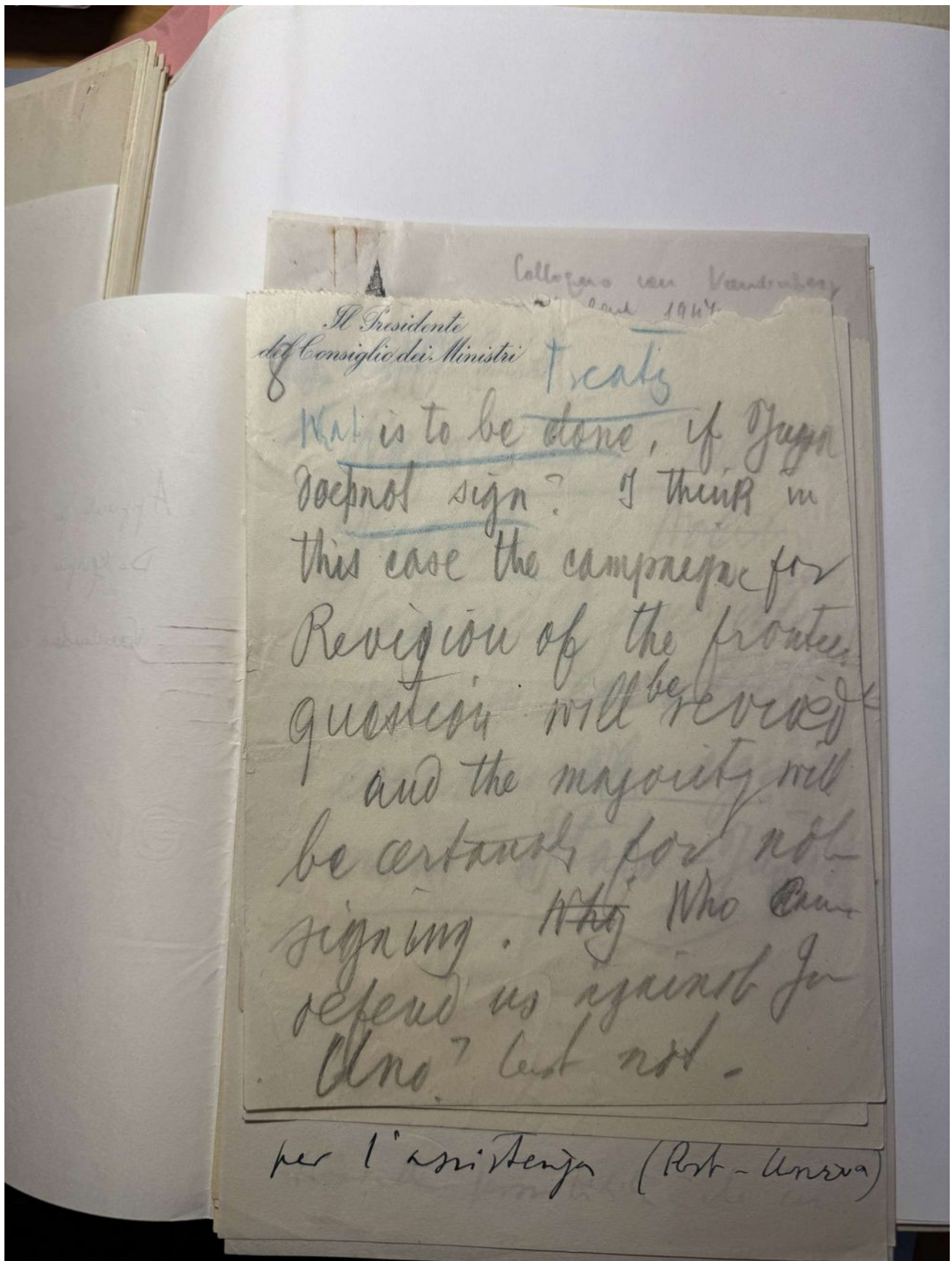

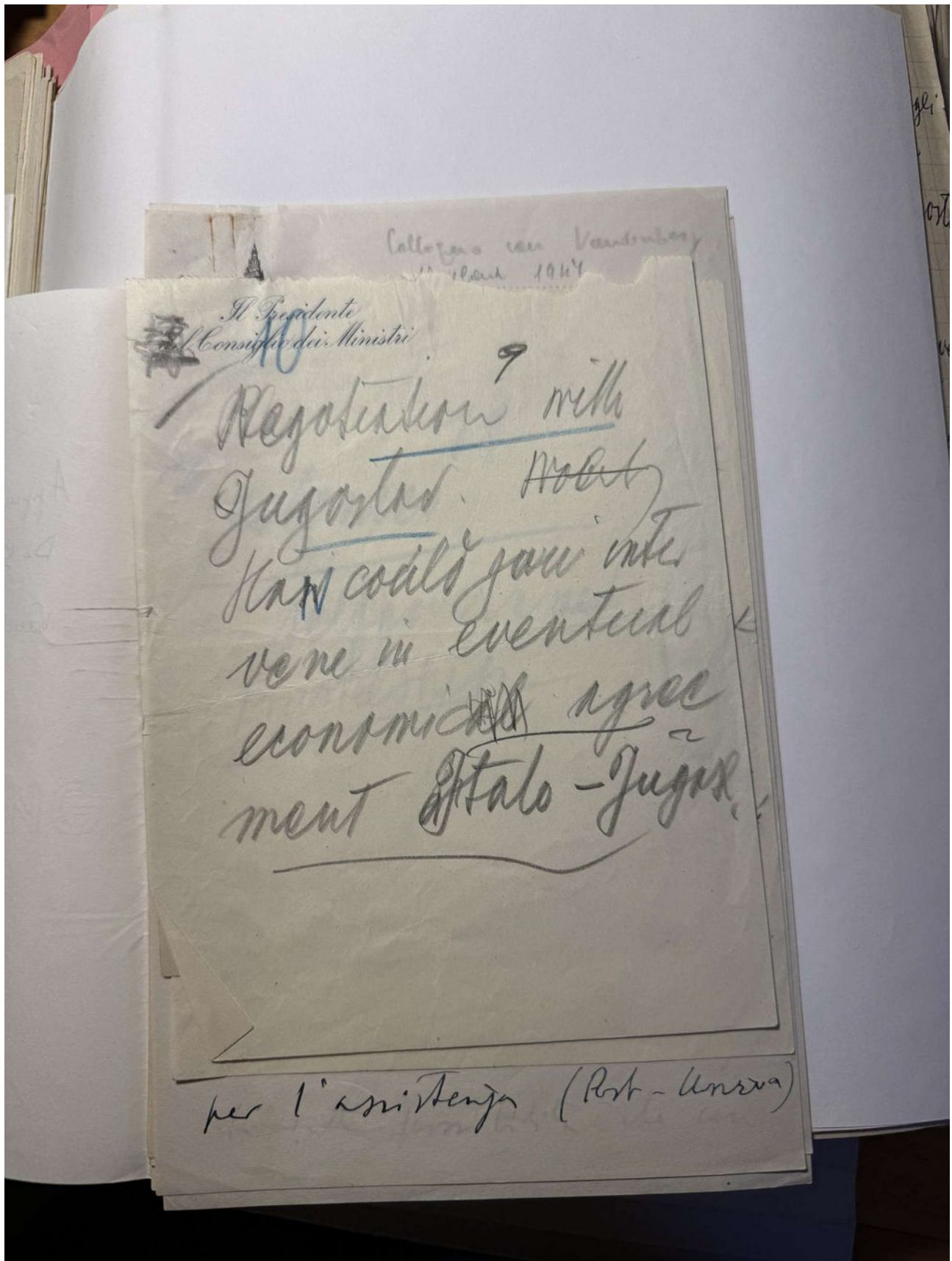
Collegio van Veenendaal
8 Establish an
economic commission
of American and
Italian experts for
to examine the
possibilities of
the reconstruction
for the next three years

signing. Why? Who can
depend us against for
Alno? but not.

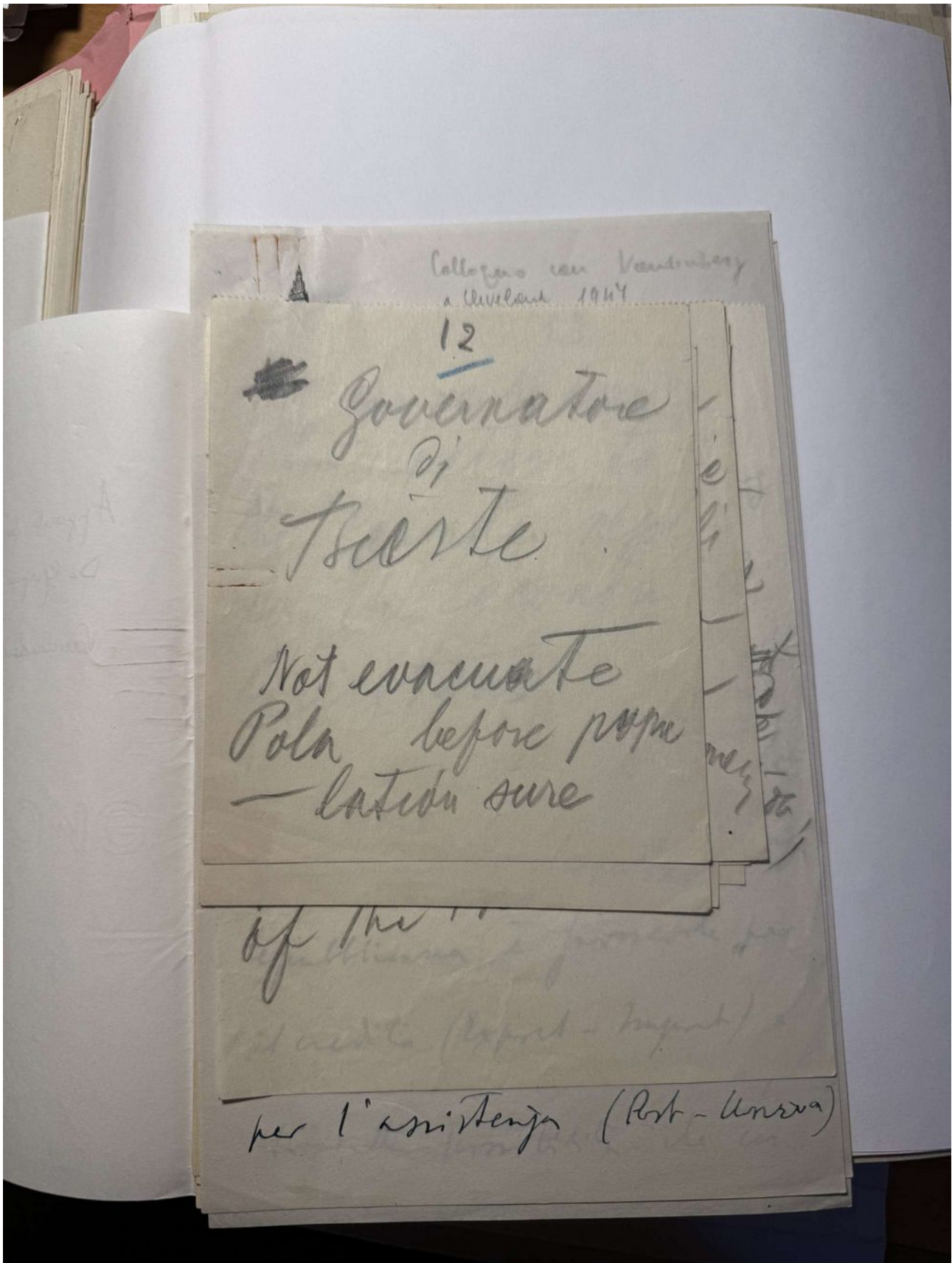
per l'assistenza (Post - America)

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

Colloredo van Vandenberg
a Cleveland 1964

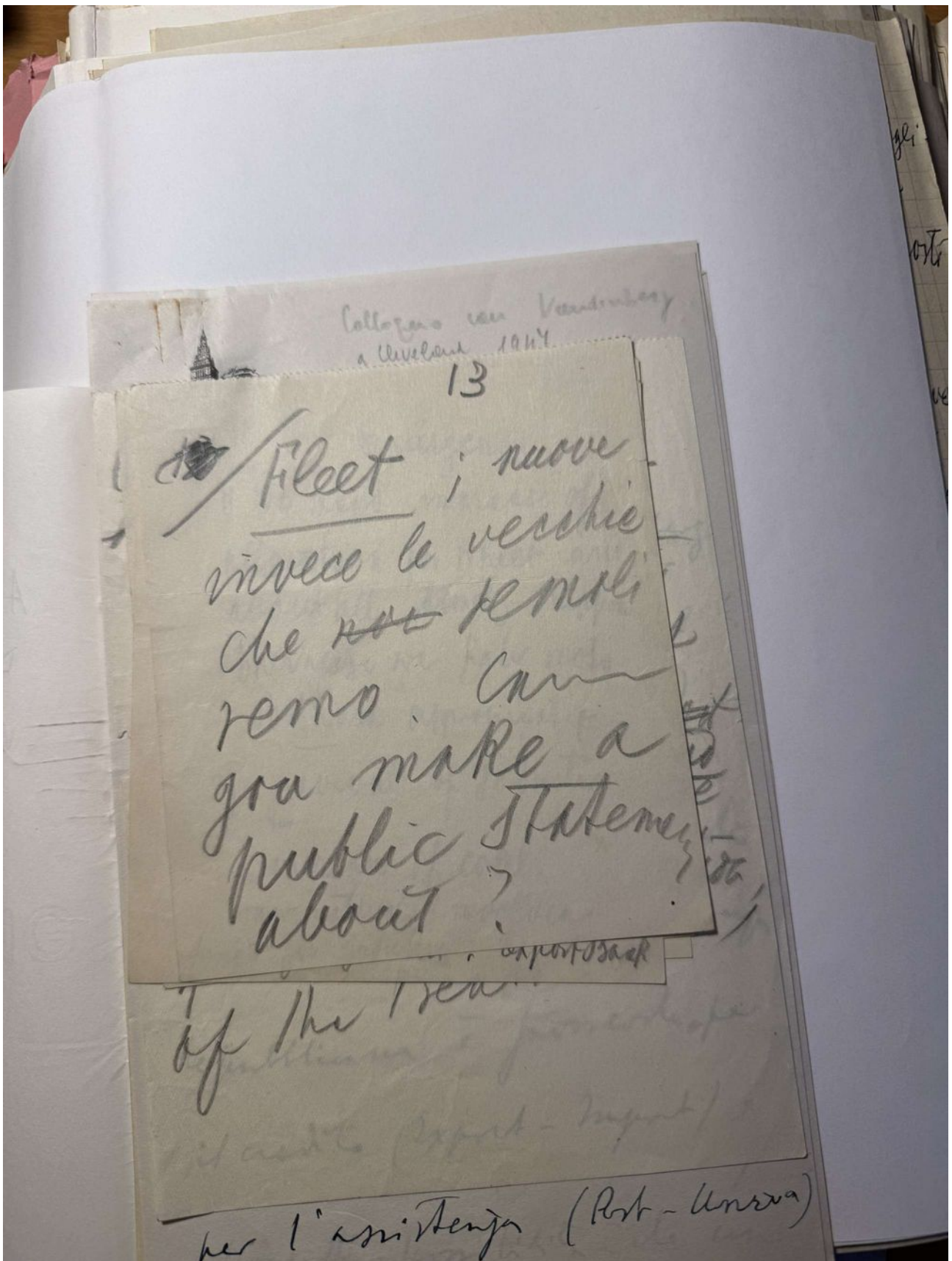
13

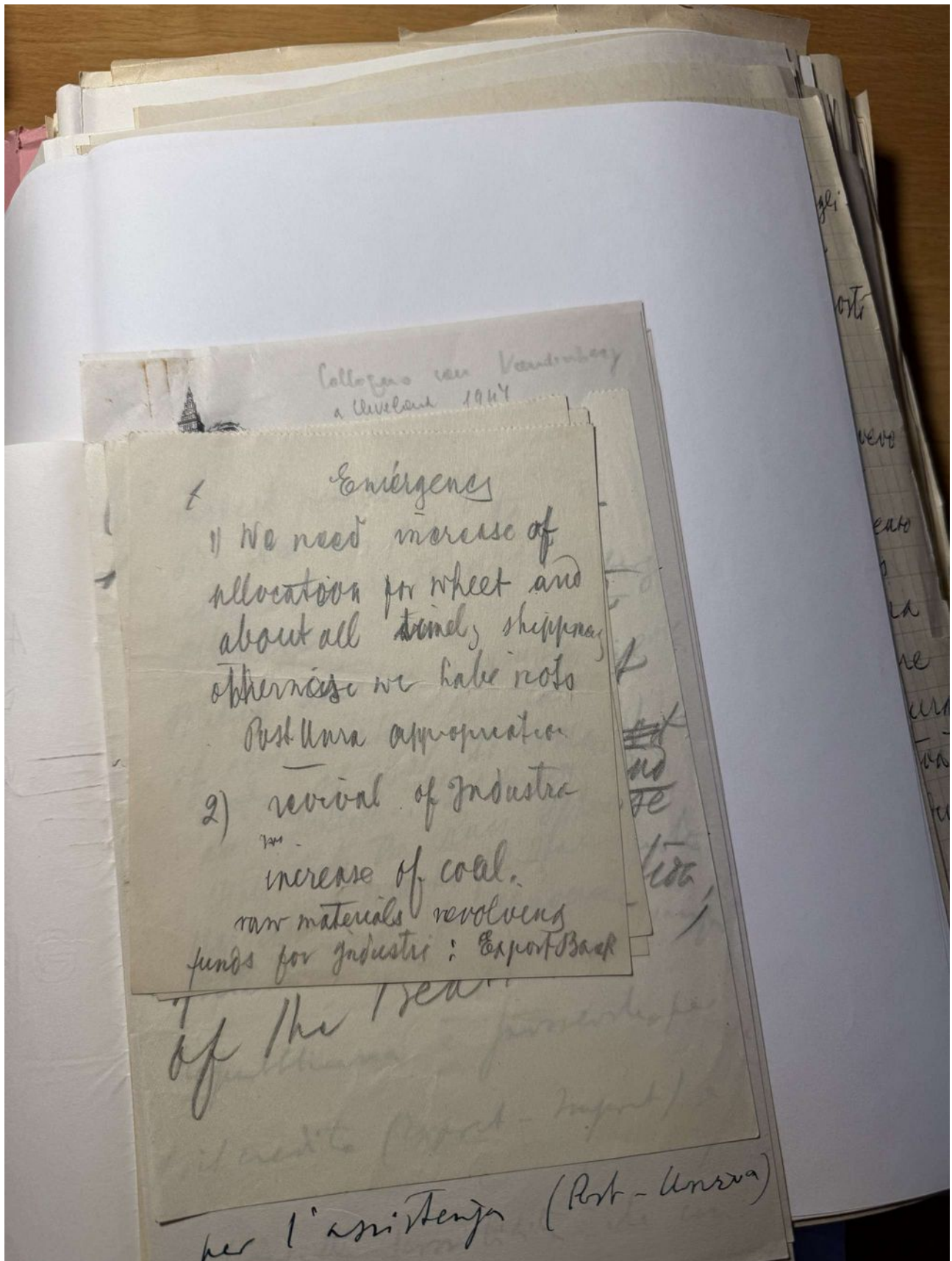
14 can we be heard?
Participation to
the German republ
for the econom
Questions

of the 10

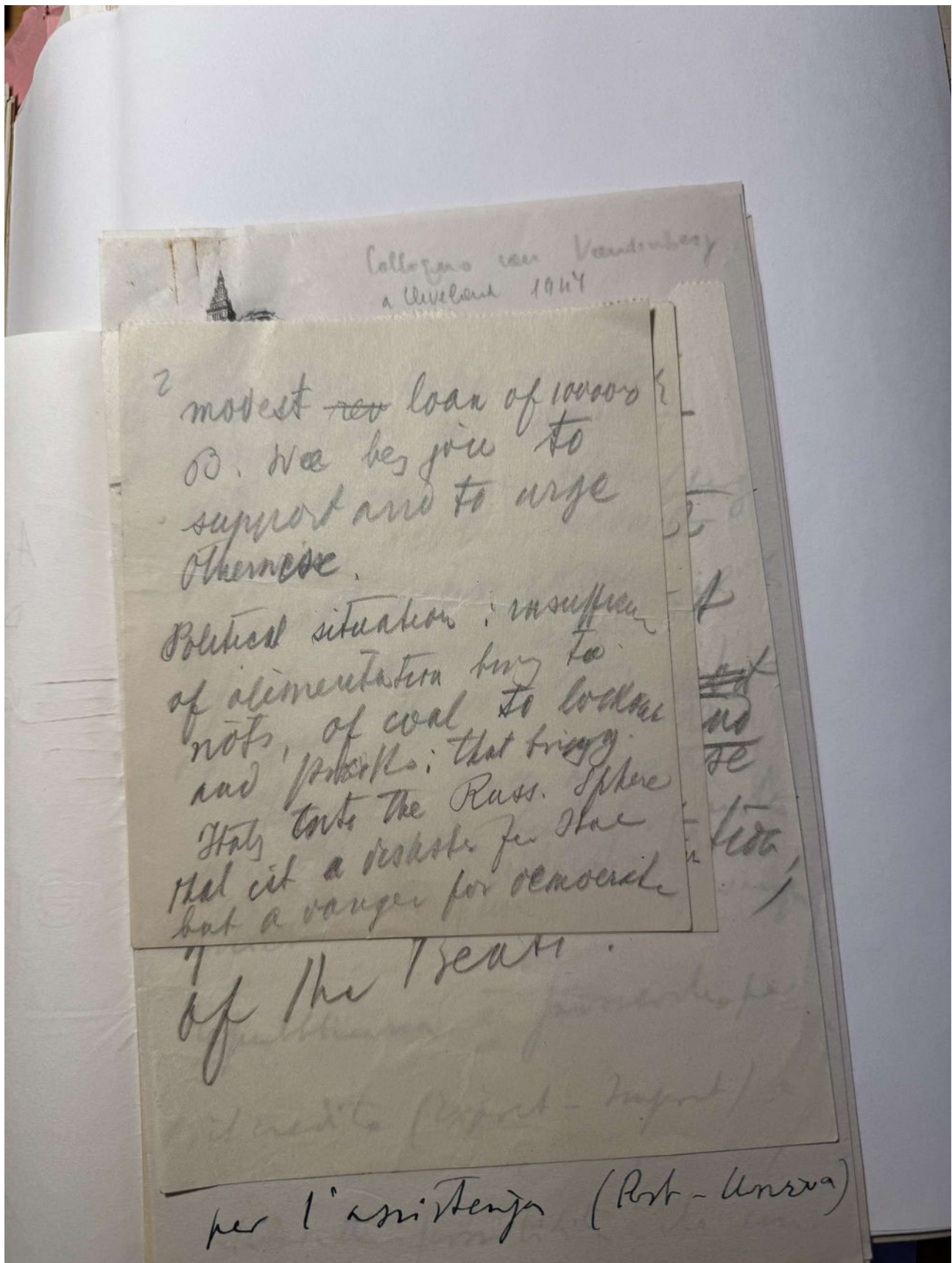
per l'assistenza (Post - Univera)

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

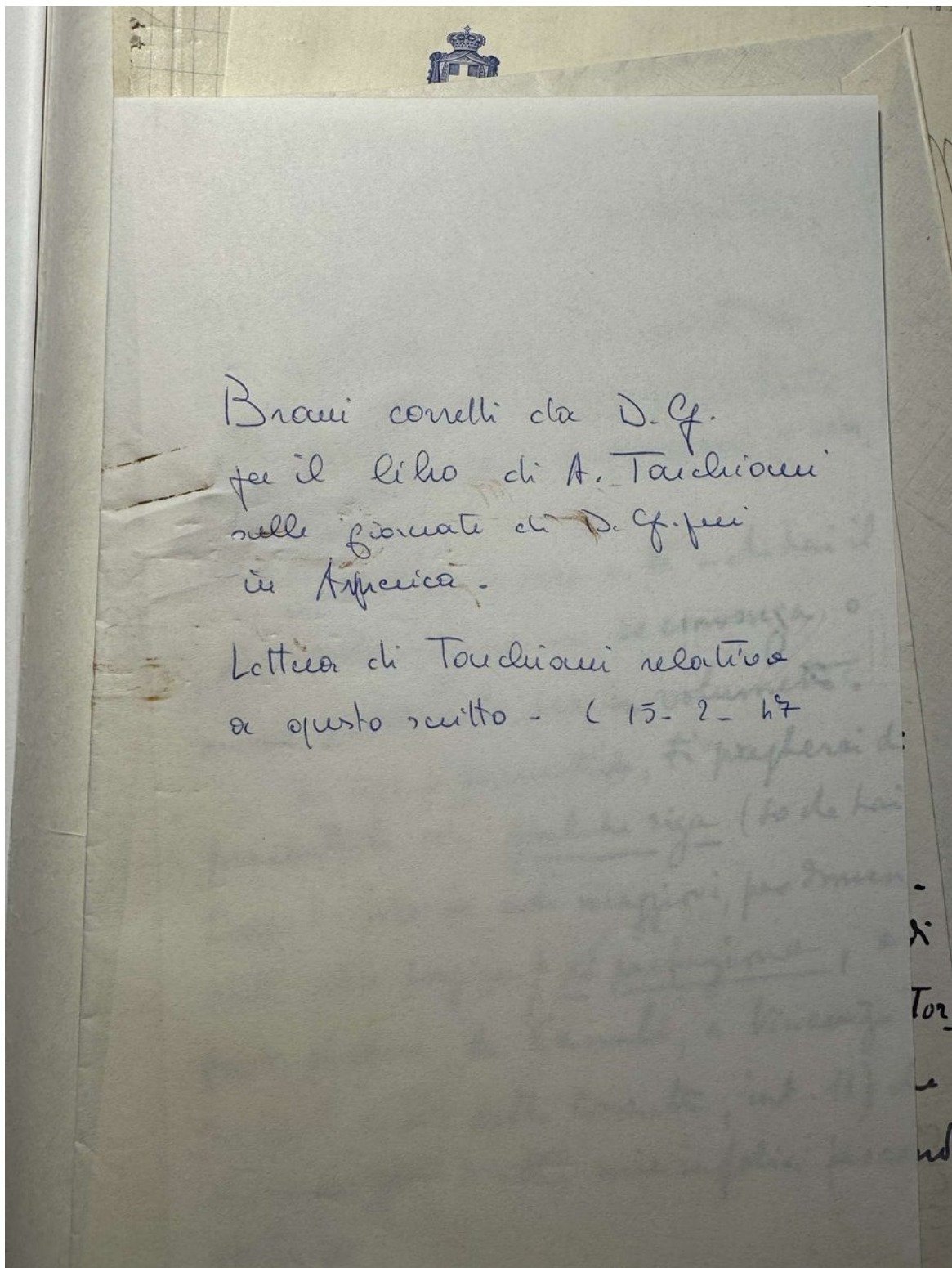
Colloquio con Vandenberg
a Cleveland 1947

*Al Presidente
del Consiglio dei Ministri*

2. Question: What
can ~~we~~ ^{we} say, if
if oppose against
the argument, that
we can not ~~stand~~ ^{stand}
the economic ~~consequences~~
quences (reparation)
of the Treaty.

per l'assistenza (Post - Guerra)

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

ITALIAN EMBASSY
WASHINGTON, D. C.

15 febbraio 1947

Caro De Gasperi,

ho buttato giù una specie di
"diario" delle mie "Dieci giornate in
America", secondo le impressioni e sen-
sazioni mie.

Lascio giudicare a te - se hai il
polso della nazione - se convenga o
meno pubblicarlo ora in volumetto.

In caso affermativo, ti pregherei di
presentarlo con qualche riga (so che hai
l'occhio fa fare in cose maggiori, per dimen-
sioni delle pagine) di prefazione, e di
farlo passare, da Canali, a Vincenzo Tor-
raca (1, via della Consulta, int. 11) che
li occupa già di altre mie infelici faccende
di Torino.

to succedere
entro 11 dieci giorni

Se credi sia meglio - per gli affari
italiani, per te e per me - lascia
cadere la cosa, fammelo sapere, di
volentieri e subito rinuncio.

Suppongo, peraltro, che qui sarebbe di
qualche utilità in mezzo agli emigrati,
desiderosi di conservare, o qui presen-
tati, i collegamenti con l'Italia.

Se ti dovesse stupire, mi pare che
qualcuna delle fotografie che devi aver
ricevute, o riceverai, o che in ogni mo-
do io potrei procurare di qui, servi-
rebbe a fare vivacità e attrazione
alla pubblicazione.

Con cordiale affetto,

S'intende che puoi fare

le correzioni, le aggiunte,

i tagli che credi.

Tuoi anch'io

anche il dieci per

Se credi sia meglio — per gli affari
italiani, per te e per me — lasciar
cadere la cosa, fannello sapere, di
volentieri e subito rinuncio.

Suppongo, per altro, che qui sarebbe di
grande utilità in mezzo agli emigrati,
desiderosi di conservare, ad ogni costo,
l'italiano, i collegamenti con l'Italia.

Se ti dovesse stupire, mi farei da
qualcuno delle fotografie che devi aver
ricevute, o riceverai, o che in ogni mo-
do io potrei procurare di qui, servi-
tile a fare vivacità e attrazione
alla pubblicazione.

Con cordiale affetto,

S'intende che puoi fare
le correzioni, le aggiunte,
i tagli che credi.

Tuo Archimede

...sanno il
...della nostra
...la successione
...nel 11 dieci gr

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

Affari Esteri VI,2

nr 7,8

L. Già durante la conferenza di Parigi, era stata
nata ufficialmente al pres. De Gasperi ^{la domanda} se egli

A S.E. Alberto TARCHIANI
Ambasciatore d'Italia

WASHINGTON

...e che non mancherà di far tutto
per venire a capo tempestivamente le cose -
che da allora -

A S.E. Alberto TARCHIANI
Ambasciatore d'Italia

WASHINGTON

con cui mi ha
tramesso il diario delle
delle nostre
to qualche cosa
sotto il dieci gennaio

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

Affari Esteri VI,2

Già durante la conferenza di Parigi, era sta
nata ~~molto~~ sufficientemente al mes. De la ^{la domanda} ~~caspi~~ ^{se}

The President

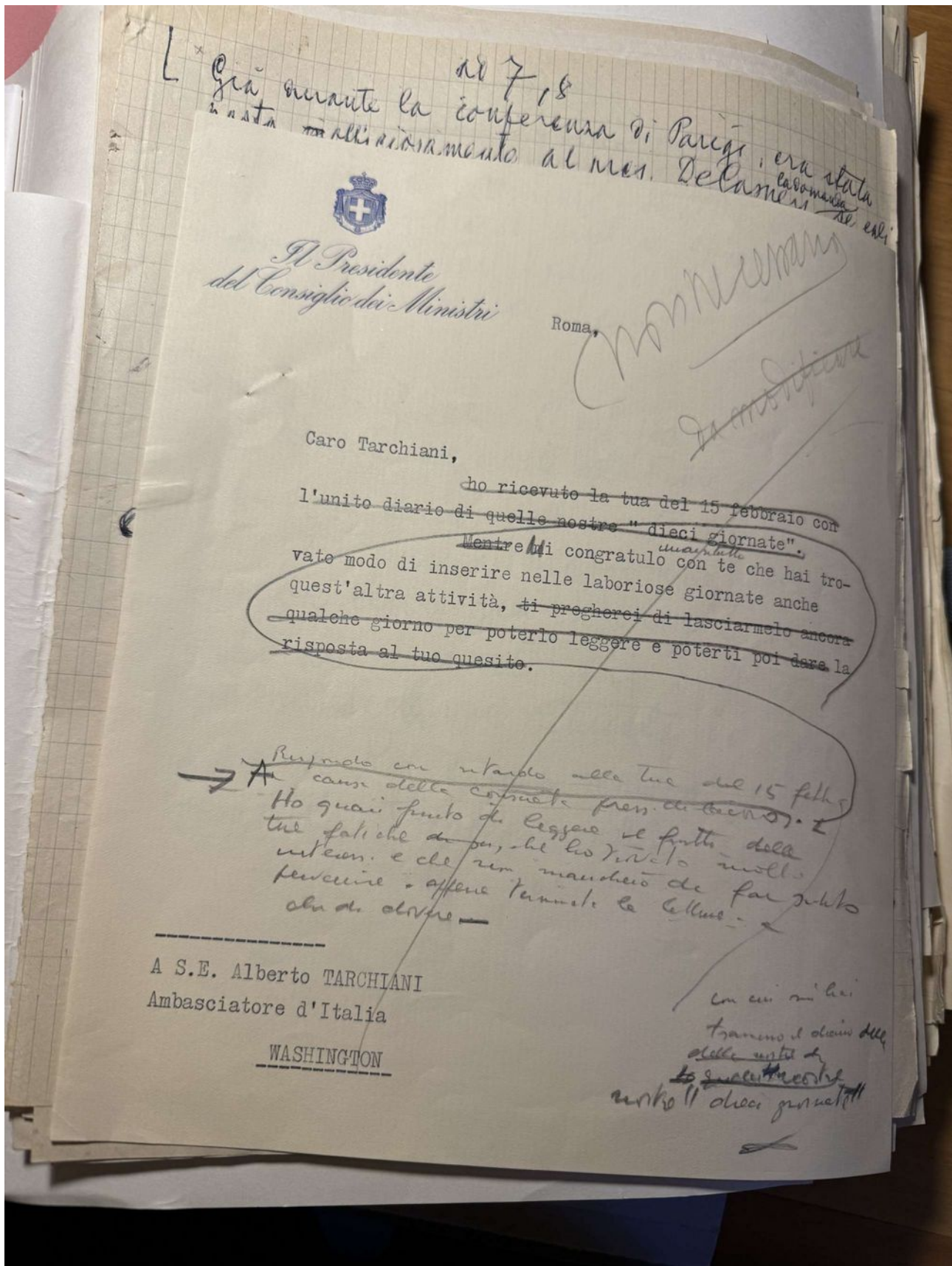

*Il Presidente
del Consiglio dei Ministri*

nascente - affiene terminale la cellula - a
che di oltre -

A S.E. Alberto TARCHIANI

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

Affari Esteri VI, 2

no 7, 8
[Già durante la conferenza di Parigi, era stata
posta ~~in~~ ufficialmente al pres. De Gasperi ^{la domanda} se egli
avrebbe accolto volentieri ^{qualcuno} ~~se~~ gli fosse stata
offerta l'occasione di visitare ufficialmente ~~in~~
~~veste~~ ~~off~~ gli Stati Uniti, ed egli aveva risposto
annunciando. Ed ecco che -

[Confronti le date. A me pare che io avevo
già risposto all'invito del Time a 1/2 di
Rey e che quindi dell'invito e dell'assenso
mio, sia pure di massima, Byrnes
doveva essere già informato, prima
d'inviare l'invito suo. In genere
qui manca la mia richiesta di assicura-
zione a Rey e ~~una~~ replica relativa
risposta. Bisognerebbe introdurre

Est. Esteri VI,2

- 7 -

articoli ~~apparentemente~~ ^{incisivi} tra i più ~~decisivi~~ (rimborso paghe truppe e spese militari americane in Italia) e prometteva di non applicarne altri, come quello sui beni italiani sequestrati e sull'eccedenza della nostra marina da guerra. Inoltre, prometteva, per bocca di tutti i suoi uomini reponsabili, sostegno ed aiuto, e senza mai domandare compensi, o imporre condizioni: l'augurio era che l'Italia riprendesse ^{me} il suo posto e che ^{fosse} ~~era~~ retta coi sistemi di una sana ^{stabile} ~~demo-~~ crazia progressiva.

Con quattro pennellate si poteva tracciare così il quadro delle relazioni italo-americane, dopo venti mesi di mia missione in America, ^{durante la conferenza dei ministri dell'Estero a New York} quando pervenne all'Ambasciata, per tramite del Dipartimento di Stato, un invito per il Presidente De Gasperi del "Concilio per gli affari del Mondo" e della diffusissima rivista "TIME" ad un "Forum" da tenersi a Cleveland, Ohio. il 9, 10 e 11 gennaio 1947. ^{Consesso che - date} le ripercussioni in Italia di certe ~~asprezze~~ ^{in base a quella formula:} e patenti ingiustizie del Trattato di Pace, e date pure le instabili condizioni interne del paese - fui tentato a considerare il viaggio ^{impossibile e in} ogni modo inopportuno, ^{De Gasperi non poteva venire in America per} una manifestazione accademica, anche se di notevole importanza internazionale. Occorreva un ben più concreto oggetto e qualche fondata speranza. ^{fa parte mia} Feci fare degli assaggi a Washington dal mio Consigliere Di Stefano. Ne feci io a New York presso Dunn e Byrnes. Mi consultai con i colleghi Carandini e Quaroni che erano con me per la conferenza dei "Quattro".

^{Le parole} Le risposte furono tutte concordi: conveniva che il Presidente del Consiglio venisse in America - accolto come un amico - prima che il Trattato fosse firmato, e prendesse contatto con la realtà di questo paese.

^{e dette nuovo significato agli scopi del viaggio} Byrnes ruppe gli indugi, informato del passo ^{del} "Forum" ^{fatto dal}

di Cleveland (cui egli stesso doveva prendere parte) non ancora da me comunicato a Roma, decise di invitare subito, per suo conto, De Gasperi, come ospite a Washington del Governo degli Stati Uniti, per avere con lui uno scambio di idee sulle cose e sull'avvenire d'Italia.

**Ba* quel giorno (9 dicembre 1946) comincia veramente la storia del viaggio del nostro Primo Ministro.

De Gasperi *arriva* a New York, gradendo l'invito, *Sul 4 gennaio* il 12 dicembre, ma riservandosi ulteriore conferma, date possibili difficoltà interne, e la mancanza di particolari sul programma della visita.

Il 14 gli davo ogni possibile assicurazione circa le buone intenzioni del Governo americano, e gli esponevo succintamente il programma sommario delle concessioni che gli Stati Uniti, in quel momento, erano *propensi* a fare a beneficio dell'Italia. I termini delle buone disposizioni americane che De Gasperi avrebbe potuto concretare durante la sua visita - assicurando pane e lavoro all'Italia per il 1947 - erano i seguenti:

- accrescimento delle assegnazioni e delle spedizioni del grano per i primi sei mesi del 1947;
- concessione del credito di 100 milioni da parte della Banca Export-Import;
- accreditamento di una nuova quota 50 milioni sulle spese dei militari americani in Italia;
- disegno di legge da presentarsi al Congresso per assicurare a vari paesi e tra essi all'Italia un'assistenza post-UNRRA, che si valutava tra 150 e 200 milioni;
- *dei* azione per affrettare lo sblocco/beni italiani;
- interessamento degli Stati Uniti per aprirci le porte della Banca Internazionale, *cui* con *la* dovremo trattare future operazioni.
- intensificate *le* correnti favorevoli alle buone e proficue rela-

zioni tra i due paesi, e porre le basi ad una fiduciosa cooperazione in condizioni di perfetta uguaglianza, quando ancora non v'è trattato di pace, e siamo tecnicamente ex-nemici, sebbene cobelligeranti. ○

In Italia si capì a volo il valore morale e materiale del ~~gesto~~ americano. Il ~~Ministro~~ degli Esteri Nenni, illustrò come una prova della nostra rinascita internazionale - in condizioni di parità - l'invito di Byrnes e il viaggio del Presidente. Questi, per telefono e telegrafo, giudicò le basi di discussione sopra enumerate, come "soddisfacenti".

Ci furono ancora molte conversazioni telefoniche - quasi quotidiane - tra De Gasperi e me; e sempre rivelavano un po' di timore e di scetticismo benevolo da parte di Roma.

Io - che già per mio conto avevo molti dubbi sull'esatta portata - incalcolabile a priori - delle possibilità pratiche e dei risultati concreti del viaggio - ~~ma~~ sentivo ^{il disagio di} ~~non~~ dover dare sempre più precise assicurazioni su vicende future, che in fondo non potevano scaturire che da condizioni da maturarsi, e da moti imponderabili.

Cercavo quindi di accrescere - al di là del prestabilito - gli argomenti di discussione e di probabile buona riuscita: così, ^{referire a} senza ~~aprire~~ Roma, interessai lo State Department a concederci in vendita - a condizioni straordinariamente vantaggiose di pagamento - altre cinquanta navi mercantili, "Liberty" o "Victory"; insistetti per la cessione in uso, con bandiera italiana, del "Conte Grande" e "Conte Biancamano" in più dei già assegnati ed operanti "Saturnia" e "Vulcania"; mi adoperai per la liberazione in nostro favore di 1.300.000 dollari in biglietti, depositati a Tokio - che potevano ^{altimenti} essere incamerati - in riconoscimento della

- 11 -

curare i trasporti di queste due preziose merci in quantità sufficiente e con esattezza cronometrica, data la nostra mancanza di depositi e di riserve.

Per di più - e infine - c'erano i giochi del caso. Chi è in grado di prevedere che cosa può scaturire dal l'incontro di uomini di origini, educazioni, passioni diverse? Senza contare gli interessi, personali e nazionali. E i temperamenti fisici, morali, politici.

Sapevo, perchè ero stato ^{a due incontri} ~~due volte~~ testimone, della simpatia di Byrnes per De Gasperi. Ma Byrnes ha, come ogni altro uomo sottoposto ad un duro - e spesso ingrato - lavoro, dei nervi sensibili, e quindi umori e disposizioni mutevoli. Come sarebbe andato il primo incontro, tanto più che gli impegni programmatici erano soprattutto opera degli uffici, non sua?

Temevo anche - debbo confessarlo - l'inglese duro - su fondo tedesco - e ^{un po' scaricato} ~~un po' scaricato~~ impacciato di De Gasperi, quale l'avevo udito a Parigi. Key, l'incaricato di affari americano a Roma, aveva ^{Parlo in materia anni} ~~assicurato per telegramma, allo~~ State Department che il Presidente ^{curatori circa le difficoltà convenienze linguistiche del Presidente} ~~esprimeva ora molto meglio nella lingua così necessaria per i colloqui diplomatici di questo periodo storico.~~ E non ero tranquillo neppure rispetto alla pronuncia stretta e alla parola rapida di Byrnes, che il nostro Presidente poteva, talvolta, non ^{afferrare} ~~intendere~~ bene o compiutamente.

Insomma, non mancava lavoro alla mia lima interna.

Alla domanda, un po' ansiosa, di De Gasperi, che chiudeva quasi tutte le conversazioni telefoniche: "... e costà come vanno le cose?" rispondevo, con la voce più ferma possibile: "Bene, bene... secondo il convenuto..." Era vero; ma ^{tuttavia assai} ~~era ancora~~ incerto, dato il valore effimero delle umane previsioni e delle umane promesse.

Θυρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

Affari Esteri VI,2

- 12 -

Mani Nijoni
De Gasperi visitò
perché lo ricevette
grazie a due
persone di via
loro qualità

Intanto, sorgevano difficoltà d'ogni sorta. Lo State Department era impressionato perchè i membri della missione (originariamente quattro, e che io avevo fatti crescere a sei) erano diventati undici. *Concordai col Presidente che non fossero più di sette.* Campilli, Menichella *e Zoppi compresi.* *(1) Si finì col fissare il numero a sette.*

A New York, ove mi premeva che De Gasperi avesse accoglienze adeguate, e dove mi ero assicurato l'interessamento attivo del Sindeco O'Dwyer e del giudice Marchisio - entrambi estranei alle rivalità locali - sorgevano ogni momento ostacoli per incompatibilità politiche e personali.

A Chicago, dove il Presidente doveva fermarsi mezza giornata prima di andare a Cleveland, si ~~stentava~~ *fatigava* ~~pare~~ *ad* organizzare un programma ~~bene~~ *equilibrato* che suscitasse il minimo malcontento possibile tra ~~le~~ *le* opposte tendenze.

A Washington stessa, le questioni di protocollo, i particolari delle accoglienze e delle cerimonie, l'entità e la portata dei ricevimenti e dei pranzi, sfuggivano ai limiti delle precisazioni assolute che avrei desiderate.

Il tempo volava. Lavoravamo a prevedere e parare alle diverse circostanze che sarebbero necessariamente sorte; a fornire al Primo Ministro che sarebbe giunto stanco e affannato, il modo di essere pronto per i primi contatti con le autorità, con la stampa,

- 12 -

*Ma a Parigi
le delegazioni
parlavano le lingue
proprie (e usavano
servizi di
interpreti)*
Intanto, sorgevano difficoltà d'ogni sorta. Lo State Depart-
ment era impressionato perchè i membri della missione (originaria-
mente quattro, e che io avevo fatto crescere a sei) erano diventati
undici. *Concordai col Presidente che non fosse più di sette.*

*Si finì col fissare il numero
a sette.*
A New York, ove mi ero assicurato che De Gasperi avesse accoglienze
adeguate, e dove mi ero assicurato l'interessamento attivo del
Sindaco O'Dwyer e del giudice Marchisio - entrambi estranei alle
rivalità locali - sorgevano ogni momento ostacoli per incompetibi-
lità politiche e personali.

A Chicago, dove il Presidente doveva fermarsi mezza giornata
prima di andare a Cleveland, si ~~avrebbe~~ *adattava* ad organizzare un
programma bene equilibrato, che suscitasse il minimo malcontento
possibile tra le opposte tendenze.

A Washington stessa, le questioni di protocollo, i particolari
delle accoglienze e delle cerimonie, l'entità e la portata dei
ricevimenti e dei pranzi, sfuggivano ai limiti delle precisazioni
assolute che avrei desiderate.

Il tempo volava. Lavoravamo a prevedere e parare alle diverse
circostanze che sarebbero necessariamente sorte; a fornire al
Primo Ministro che sarebbe giunto stanco e affannato, il modo di
essere pronto per i primi contatti con le autorità, con la stampa,
con la radio, con l'opinione pubblica.

*Si arrivò così al 3 gennaio e ci pervenne l'affare di il Presi-
dente era partito da Roma, con grande manifestazione all'aeroporto in presenza di De
Gaulle, i suoi militari italiani e americani
Nicola, e l'accompagnamento di musica, bandiere e acclamazioni.*

*Con De Gasperi, per telefono, per telegramma e per lettera,
avevamo convenuto che l'aspettazione pubblica doveva essere
il meno possibile, che si aveva appreso tale cosa, si era
possibile, perchè non si dovevano immaginare
e dare per scontati risultati grandiosi da un viaggio che, oltre ad*

(1) Pietro Campilli - oggi Ministro del Tesoro e delle Finanze - era allora
Ministro del Commercio Estero. Donato Menichella è Direttore Generale
della Banca d'Italia; il Conte Zoppi, Direttore Generale degli Affari
politici agli Esteri; il Prof. Guido Carli, direttore dell'Ufficio
Scambi e Valute.

notebooks - 13 -

Le dimostrazioni di Roma misero ancor più in ansia la mia coscienza: degli imponderabili che potevano avere influenza sull'esito del viaggio, non vedevo ormai che gli sfavorevoli. E mi angustiarono assai.

Poi le Gump
un comune si
d'aver amestita
salute a Papi
gi stesso la co
naturità. 4

L'aereo volava con notevole vantaggio sull'orario. Se avesse continuato con quel ritmo, sarebbe arrivato a Washington la sera del 4 gennaio, invece che a mezzogiorno ^{del} 5, come previsto. Al Dipartimento assicuravano che, in ogni modo, la Delegazione avrebbe passata la notte ^{sul} ~~del~~ 5 alle Bermude - poichè la rotta era quella delle Azzorre e del Sud - e sarebbe giunta al National Airfield in orario, secondo il programma fissato.

Un'altra preoccupazione vivissima era quella del tempo atmosferico; in quei giorni si erano moltiplicati i ^{nubi fragi} ~~nebulosi~~ e le tempeste di neve. Se non avessimo potuto volare regolarmente da Washington a Chicago, e da Cleveland a New York, con certezza quasi assoluta di orario, non avremmo potuto mantenere gli impegni assunti nella capitale economica del "Middle West" e in quella dell'"East", con gravissime conseguenze per l'equilibrio del viaggio, organizzato in

- 19 -

sensazione gradevole che egli abbia. Sente l'atmosfera d'una certa religiosa solennità e di un sano e convinto idealismo. Sembra - a me che lo spio con animo sospeso ed attento - che cominci a provare qualcosa di diverso che non l'amarezza delle ^{repentine} avversità protocollari e delle difficoltà economico-finanziarie. Si domanda che cosa significhi questo culto, profondo e tenace, dei padri che diffusero e praticarono così alti e puri principi. [Un po' di Balzamo penetra lentamente nel cuore stretto e dolente del Ministro, che ha varcato l'oceano e che teme di averlo fatto invano, e per suo danno e del paese.

Riprendiamo la via, sulla cavalcata d'archi del ponte di Arlington, verso Mount Vernon. De Gasperi, come parlando a sè stesso, comunica a Campilli - ancora un po' scettico, ma voglioso di farsi persuadere - che questa molla dell'idealismo, in cui il religioso si confonde col politico, ha qui una potenza attiva, e sempre presente, sconosciuta in Europa.

Cielo sempre grigio, - sono appena le quattro pomeridiane - e appesantito dai primi veli della notte che scende.

Ammirazione per la grande strada che traversando perchi e boschi conduce esclusivamente alla collina ^{alta} su cui posa il ricordo del padre della patria americana.

Entriamo in automobile nella modesta proprietà di prati e boschetti che circonda la casa di Washington, e la sua tomba, umilissima, di mattoni rossi. De Gasperi entra nella cappelletta, ove sono affiancati i sarcofaghi di marmo liscio del Presidente e di Marta Washington; depone su quello di destra una corona d'alloro.

Dopo breve, reverente raccoglimento, andiamo a vedere la casa, così semplice ed intima - e ancora viva - nella sua settecentesca eleganza campagnola.

V'è, appesa al muro, la chiave della Bastiglia. Molti altri cimeli, rammentano quel portentoso periodo in cui fu combattuta e fu

Affari Esteri VI,2

- 23 -

6 Gennaio, lunedì

Rimugino, tra me e me, giudizi sugli avvenimenti della giornata precedente, e mi preoccupo soprattutto per l'incontro con Byrnes che ^{deve} ~~potrebbe~~ avvenire a mezzogiorno.

Nella mia immaginazione la cerimonia di Arlington potrebbe avere un benefico influsso sullo spirito del Presidente; ma pavento che la ^{disinvoltura} ~~presenza~~ americana (per eccesso talvolta di poca cura democratica per le forme tradizionali) sciupi l'effetto che possiamo ripromettercene.

Inoltre, mi turba lo strano orario della predisposta conversazione con Byrnes. So che all'una v'è l'inaugurazione dell'80° Congresso degli Stati Uniti. con un discorso del Presidente Truman, a cui De Gasperi ed io siamo invitati ad assistere nell'emicloio. Altri membri della Delegazione andranno nella tribuna diplomatica.

Evidentemente, ricevendoci alle 12, Byrnes ha in mente un colloquio ^{molto} ~~breve~~. Ed è il solo prefissato, sebbene non se ne escludano altri da stabilirsi.

Alle 8.30 alla Blair House trovo De Gasperi stanco e nervoso. Ha dormito malissimo, per il troppo caldo. Non trova più un lapis e una penna d'oro, cui è affezionato. Gli pare - e lo è - assai pesante il programma della giornata. Non sa che pensare delle prospettive, che gli paiono oscure.

Cerco di confortarlo con ogni possibile argomento; ma egli mi guarda con occhi indagatori che sembrano vedere dentro di me i miei stessi dubbi, tanto simili ai suoi. E, senza dirlo, certamente pensa: "In quale avventura ci siamo cacciati".

Alle 10 meno 20 partiamo per Arlington. Mi avvertono che la corona di alloro da deporre presso l'ara del milite ignoto non viene con noi - come le tre ghirlande di ieri - ma ci aspetta

6 Gennaio, lunedì

Rimugino, tra me e me, giudizi sugli avvenimenti della giornata precedente, e mi preoccupo soprattutto per l'incontro con Byrnes che ^{deve} ~~deve~~ avvenire a mezzogiorno.

Nella mia immaginazione la cerimonia di Arlington potrebbe avere un benefico influsso sullo spirito del Presidente; ma pavento che la ^{disinvoltura} ~~presenza~~ americana (per eccesso talvolta di poca cura democratica per le forme tradizionali) sciupi l'effetto che possiamo ripromettercene.

Inoltre, mi turba lo strano orario della predisposta conversazione con Byrnes. So che all'una v'è l'inaugurazione dell'80° Congresso degli Stati Uniti. con un discorso del Presidente Truman, a cui De Gasperi ed io siamo invitati ad assistere nell'emiciclo. Altri membri della Delegazione andranno nella tribuna diplomatica.

Evidentemente, ricevendoci alle 12, Byrnes ha in mente un colloquio ^{molto} ~~breve~~. Ed è il solo prefissato, sebbene non se ne escludano altri da stabilirsi.

Alle 8.30 alla Blair House trovo De Gasperi stanco e nervoso. Ha dormito malissimo, per il troppo caldo. Non trova più un lapis e una penna d'oro, cui è affezionato. Gli pare - e lo è - assai pesante il programma della giornata. Non sa che pensare delle prospettive, che gli paiono oscure.

Cerco di confortarlo con ogni possibile argomento; ma egli mi guarda con occhi indagatori che sembrano vedere dentro di me i miei stessi dubbi, tanto simili ai suoi. E, senza dirlo, certamente pensa: "In quale avventura ci siamo cacciati".

Alle 10 meno 20 partiamo per Arlington. Mi avvertono che la corona di alloro da deporre presso l'ara del milite ignoto non viene con noi - come le tre ghirlande di ieri - ma ci aspetta

Affari Esteri VI,2

- 22 -

predisposto dall'Ambasciata e dalla Delegazione Tecnica di acquisti diretta dall'ing. Sacerdoti - è stato adottato come base di azione.

Dovremmo cambiare vestito, per partecipare, alle 8, ad una cena intima che offre, al Presidente e alla Missione, il Delegato Apostolico Mgr. Cicognani. Ma non c'è più tempo e (avvertendo prima, per cortesia, della sconvenienza) ^{ci presentiamo} ~~adesso non va~~ come siamo, qualche minuto in ritardo, in mezzo ad americani del Senato e del Dipartimento di Stato, vestiti da sera.

Fuori nevicata, assai intensamente. Questa avversità atmosferica mi turba assai, sia per le cerimonie e le visite del giorno dopo, sia per i prospettati viaggi a Chicago e a Cleveland che possono divenire impossibili. Sappiamo già che il campo di aviazione civile di Chicago è da diversi giorni incrostato di ghiaccio. ~~Un'altra calamità sembra così minacciare la nostra difficile impresa.~~ ^{De Gasperi} che si è reso conto della difficoltà di mantenere un programma così gravoso, mi ha già domandato più volte se si debba proprio andare a Chicago.

Serata quasi italiana, con scambio di brevi e cordiali brindisi a tavola, ^{la prosperità della Repubblica Italiana e alla salute del Pontefice} ~~augurante al bene spirituale e materiale dell'Italia.~~

Ritorno alla Blair House verso le 11. Il Presidente mostra - e ne ha ben diritto - una grande stanchezza, non alleviata da nessun conforto di ottimismo. Lo preghiamo di andare a riposarsi, mentre ^{mentre il Presidente si riposa} ~~noi~~ riprendiamo il lavoro in comune per fissare le linee delle discussioni tecniche di domani.

Così vado a letto verso l'una e mezzo per svegliarmi alle cinque, poichè, tra gli altri, mi rode dentro un fastidioso pensiero.

... Presidente della Export-Import Bank,

Affari Esteri VI,2

- 29 -

lineando col tono le frasi più significative, anche se suppone possano non piacere alla maggioranza. Questa non lesina le approvazioni, ma tace quando il Presidente decreta che l'isolazionismo è morto per sempre. Forse anch'essa di questo parere, ma non ama le sia ricordato un peccato del tempo di Wilson, dolorosamente scontato.

Le frasi del rapporto alla nazione che più da vicino ci riguardano sono quelle in cui si definisce il Trattato di pace come non soddisfacente per l'America, ma il migliore che si sia potuto ^{trarre} ~~estrarre~~ dal contrasto di diverse opinioni e di opposti interessi; e si chiede al Congresso di votare i crediti necessari per l'assistenza post-UNRRA alle nazioni duramente colpite dalla guerra e meritevoli di aiuto, come l'Italia, l'Austria e la Grecia.

La dichiarazione presidenziale dura cinquanta minuti e si conclude tra gli applausi, con una nuova manifestazione di repubblicani e democratici ^{temporaneamente} affratellati ⁱⁿ Truman. C'è chi dice che questo è dovuto tra l'altro alla recente vittoria dell'Amministrazione su Lewis che ha messo a repentaglio la compagine economica nazionale con lo sciopero del carbone, e alla intenzione espressa nel discorso di voler arginare, con leggi opportune ed eque per i due contendenti, i conflitti tra capitale e lavoro.

Il fatto sta che Truman ha avuto le più liete accoglienze da un Congresso avverso, e questo ha dato a De Gasperi una impressione assai viva della tolleranza e della maturità politica americana.

Corriamo all'Ambasciata per una sommaria colazione. Gli umori, dato il delusivo colloquio con Byrnes, non sono gai. C'è un'atmosfera di ^{pericolosi} ~~segreto~~ che si riflette anche sui giovani segretari. ^{una} ~~La~~ specie di scoramento contagioso, che via via invade tutti, non esclusi i camerieri che hanno le facce lunghe e compunte. Mia moglie ed io, le mie figliole e Maria Romana (non eccessivamente sottoposte ai gravami degli affari di stato) cerchiamo invano di dare un po' di brio alle conversazioni

... Presidente della Export-Import Bank;

Affari Esteri VI,2

- 35 -

da Vandenberg. Il Segretario di Stato ha a destra De Gasperi e a sinistra Connally. Noto che il Primo Ministro e Byrnes parlano di continuo; spero trattino degli affari ^{in discussione}. (De Gasperi ^{mi dice} invece, dopo, che Byrnes gli ha specialmente narrato episodi delle ^{dispute con jugoslavi e russi} per il trattato di pace).

Allo "champagne" Byrnes dice molte cordiali parole a De Gasperi e all'Italia, pur lasciando intendere che i popoli debbono asper riconoscere i loro torti e accettare le conseguenze dei loro errori. Assicura però che l'America farà tutto quanto potrà per aiutare l'Italia a riprendere il suo posto tra le democrazie.

Risponde brevemente il Presidente riaffermando la necessità dell'amicizia italo-americana, in clima di piena libertà e di reciproco rispetto. Un'orchestrina, che ha suonato in sordina musiche italiane e viennesi, intona l'Inno di Mameli, seguito da quello americano, ascoltati in piedi.

Byrnes manda il Ministro della Marina Forrestal dal mio lato della tavola e chiama Vandenberg vicino a De Gasperi.

È certo un pensiero gentile, perchè Vandenberg domina la maggioranza del Senato, è presidente provvisorio dell'Assemblea, ed arbitro della commissione degli Esteri.

Prima di entrare al pranzo, nella sala dei "cocktails", mi ha detto (perchè lo ripetessi): "Siamo dispostissimi a sostenere De Gasperi ^{e il suo orientamento politico di equilibrio democratico;} ma chi ci garantisce che sia al potere tra sei mesi? Noi non vogliamo sperperare le nostre risorse aiutando tendenze che siano contrarie ai nostri principi e ai nostri fini di democrazia interna e internazionale". La manovra di Byrnes, mi fa credere che ci sia di più di quel che non so. Ma che può essere?

Durante il pranzo ho molto parlato con lo "Speaker" Martin e col Ministro della guerra Patterson entrambi sinceri amici dell'Italia. Parlo poi con l'altro Martin, Presidente della Export-Import Bank,

Affari Esteri VI,2

35

Τ
e che l'ammiraglio e talvolta vivace conversazione gli aveva dato occasione di riaffermare il nostro punto di vista in confronto al trattato di ricordargli la flotta e il destino di Pola e dell'Istria. A un certo punto s'inserì nel colloquio anche il min. della marina, che sedeva a destra del Pres. e intese a parole di riconoscimento per la nostra marina.

Θυρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

Affari Esteri VI,2

- 30 -

conviviali.

Le notizie dalla Banca Export-Import non sono brillanti; i direttori oppongono ostacoli tecnici e i cattivi umori del Senato alle nostre richieste. Occorre controbattere e vincere ogni resistenza. Nel campo finanziario, del freddo calcolo, è meno facile che ^{non} altrove.

Abbiamo un appuntamento alle 3.30 col Segretario dell'Agricoltura, Anderson, per trattare degli approvvigionamenti di grano. ^{Il} Presidente è stanchissimo, e poi ne ha già parlato con Byrnes. Faccio il possibile perchè vada a riposare un po' nella mia camera, anche in vista del fatidico ricevimento che si svolgerà all'Ambasciata dalle 5 alle 7.

^{alle 3.30} Il Ministro Campilli ed io andiamo da Anderson, buon amico dell'Italia, ^{per tentare del grano.}

Con gli argomenti più acconci e descrittivi, gli prospettiamo la situazione alimentare italiana. Espongo la tesi in generale e traduco le idee e le cifre, esatte e suggestive, del Ministro del Commercio Estero.

Anderson telefona ai suoi servizi; riceve informazioni e dà ordini. Ripete a Campilli quello che ha altre volte detto a me. Il grano c'è. Ha ricevuto istruzioni precise dal Presidente Truman di dare la precedenza assoluta alle spedizioni verso i porti d'imbarco; ma i trasporti e le capacità delle macchine per il carico dei proscafi sono quelle che sono; ^{già} ~~anche~~ sfruttate al massimo, non possono dar più di quanto danno.

Lo sciopero dei marittimi e quello dei minatori hanno ingorgato tutto il sistema circolatorio degli Stati Uniti. Si riprende ora il movimento verso la normalità che sarà effettiva soltanto nei mesi di febbraio e marzo, salvo complicazioni.

Il Segretario però assicura, con le dichiarazioni più calde, che non mancherà di compiere ^{ogni} ~~il massimo~~ sforzo, e di esercitare la più attenta vigilanza perchè l'Italia abbia i cereali di cui ha bisogno. Ci dà delle cifre che Campilli giudica soddisfacenti.

Affari Esteri VI,2

nd 10

[E respirando la sto l'ossigeno delle grandi antiche
grandi ore storiche, mi dice quello che ripeterà poi
in pubblico a Chicago: Questo viaggio è per me
un rischio politico, ma lo affronto, perché ~~non~~
~~comunque~~ ~~con~~ ~~la~~ ~~anche~~ ~~se~~ non mi soddisfacesse
per i suoi risultati immediati, io avrei restato
lato un ~~ott~~ contatto certamente utile, fra due
civiltà.

Affari Esteri VI, 2

al 38 Tra le altre ~~esse~~ preoccupazioni vi è il discorso
del Presidente a Cleveland. De Gasperi vi ha lavorato
attorno durante la traversata svolgendo il tema
dei bisogni d'Italia in confronto all'America e
limitando invece le argomentazioni generiche di
politica internazionale. Ma il corso del discorso
~~co~~ le svolgimenti e il tono dei discorsi fatti finora
al Forum consigliano di diffondersi più lar-
gamente ~~nella~~ ^{sulla} politica generale
internazionale: il ~~caso~~ ^{min} Di Stefano che tiene
larghi contatti coll'opinione americana assicura
il Presidente che da lui, già noto per le sue
richieste in Londra e Parigi, si attende
una franca parola di direzione generale sui
rapporti fra le nazioni. E così la documentazione
tecnica sull'Italia verrà utilizzata in altra
occasione. La transizione viene quindi fatta su
~~quest~~ ^{un} ultimo stesura, che contempera le due
esigenze.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5, Φάκελος 5, ΗΑΕΥ, ADG- 109.

Επιστολή του πρέσβη Ταρκιάνι προς το ιταλικό ΥΠ.ΕΞ υπόψη υπουργού εξωτερικών Π. Νέννι, ημερ. 24/11/1946. Η αμερικανική κυβέρνηση και το περιοδικό «TIME» προσκαλούν τον πρωθυπουργό Ντε Γκάσπερι να συμμετάσχει στο Council on World Affairs Forum που θα γίνει στο Κλίβελαντ από τις 2 έως τις 11 Ιανουαρίου 1947, και οι μετέπειτα προσκλήσεις και επιστολές

24 novembre, 1946

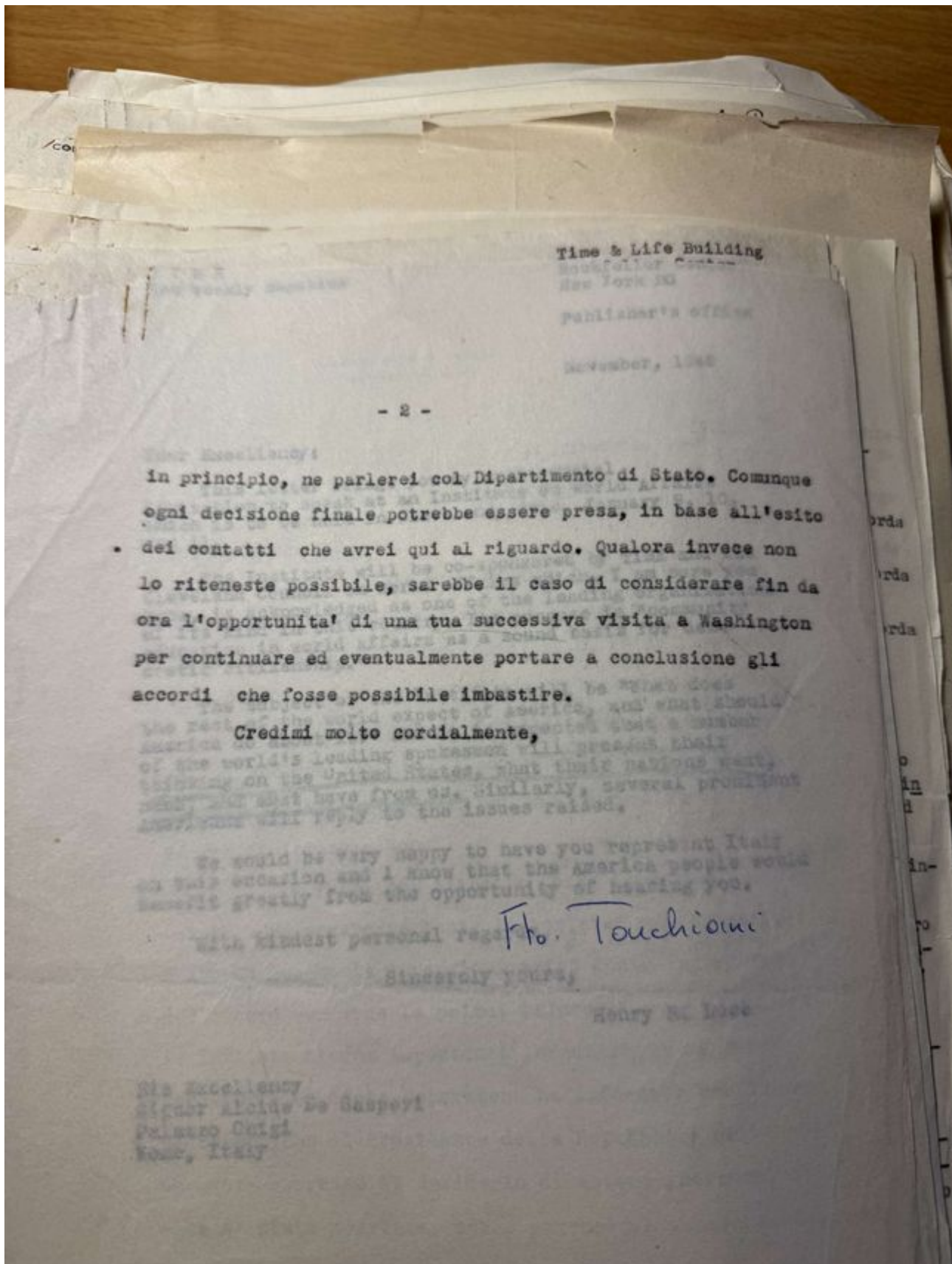
Caro Nenni, come finale potrebbe essere presa, la nota all'Attiro la tua attenzione sull'allegata copia di un telesspresso indirizzato al Ministero, col quale ho trasmesso un invito diretto al Presidente del Consiglio del "Council on World Affairs" e dalla nota rivista "Time" di partecipare ad un forum internazionale che si terrà a Cleveland dal 2 all'11 gennaio p.v. oltre naturalmente.

Ove De Gasperi ritenesse di poter accogliere tale invito, sia pure in linea di massima e con riserva, imposterei subito con il Dipartimento di Stato i nostri problemi da trattare nell'occasione, e cioè, essenzialmente, la nostra necessità di cospicui aiuti americani per la ricostruzione del 1947. Mi sembra che l'occasione potrebbe essere propizia e che non convenga sottovalutarla, tanto più che col nuovo Congresso Repubblicano occorrerà da parte nostra mettere in opera ogni accorgimento onde cercare di ottenere l'esito desiderato e la battaglia da ingaggiare sarà dura.

Ignoro se tu e De Gasperi vi possiate assentare insieme dall'Italia in questi momenti. Ove lo riteneste possibile

On. Pietro Nenni
Ministro degli Affari Esteri
R O M A

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

TIME
The weekly Magazine

Time & Life Building
Rockefeller Center
New York 20

Publisher's office

November, 1946

Your Excellency:

This letter brings you my most cordial invitation to speak at an Institute on World Affairs which is to be held in Cleveland, Ohio, January 8, 10, and 11.

The Institute will be co-sponsored by TIME and the Cleveland Council on World Affairs which, I am sure you know, is acknowledged as one of the leading organizations of its kind in this country. Its purpose is "community education in world affairs as a sound basis for democratic citizenship."

The subject of the Institute will be "What does the rest of the world expect of America, and what should America do about it?" and it is expected that a number of the world's leading spokesmen will present their thinking on the United States, what their nations want, need, and must have from us. Similarly, several prominent Americans will reply to the issues raised.

We would be very happy to have you represent Italy on this occasion and I know that the American people would benefit greatly from the opportunity of hearing you.

With kindest personal regards,

Sincerely yours,

Henry R. Luce

His Excellency
Signor Alcide De Gasperi
Palazzo Chigi
Rome, Italy

PERSONALE

24 novembre, 1946

Carissimo De Gasperi,

Ti ho spedito, tramite Esteri, un invito del Council on World Affairs e di "Time" per un Forum che si terrà a Cleveland, Ohio, il 9, 10 ed 11 gennaio. L'invito è arrivato con una certa lentezza attraverso lo State Department. Per tua personale conoscenza, ti accludo copia della comunicazione ufficiale inviata a Palazzo Chigi e di una mia lettera in pari data che indirizzo a Nenni.

Prima che l'invito fosse formulato, ho voluto bene accertare tanto la serietà della manifestazione quanto le intenzioni dello State Department. Per quanto concerne la prima, rileverai come siano state invitate alcune importanti personalità di Paesi stranieri. Lo State Department ha informato confidenzialmente che il Presidente della Repubblica Ungherese aveva espresso il desiderio di essere invitato. La cosa è stata scartata, anche perché si desidererebbe dare a te il primo posto e porre l'accento sulle questioni italiane. Si era anche pensato ad invitare De Gaulle, ma poi la scelta si è fermata su Shuman (il

On. Alcide De Gasperi

Presidente del Consiglio dei Ministri

R O M A

Προσωπική επιστολή του Ταρκιάνη προς τον πρωθυπουργό Ντε Γκάσπερι. Τον πληροφορεί για την αμερικανική πρόσκληση στο Forum του Κλίβελαντ.

CONFEDERAZIONE ITALIANA
DEGLI ARMATORI

AMBASCIATA D' ITALIA
WASHINGTON, D. C.
- 2 -

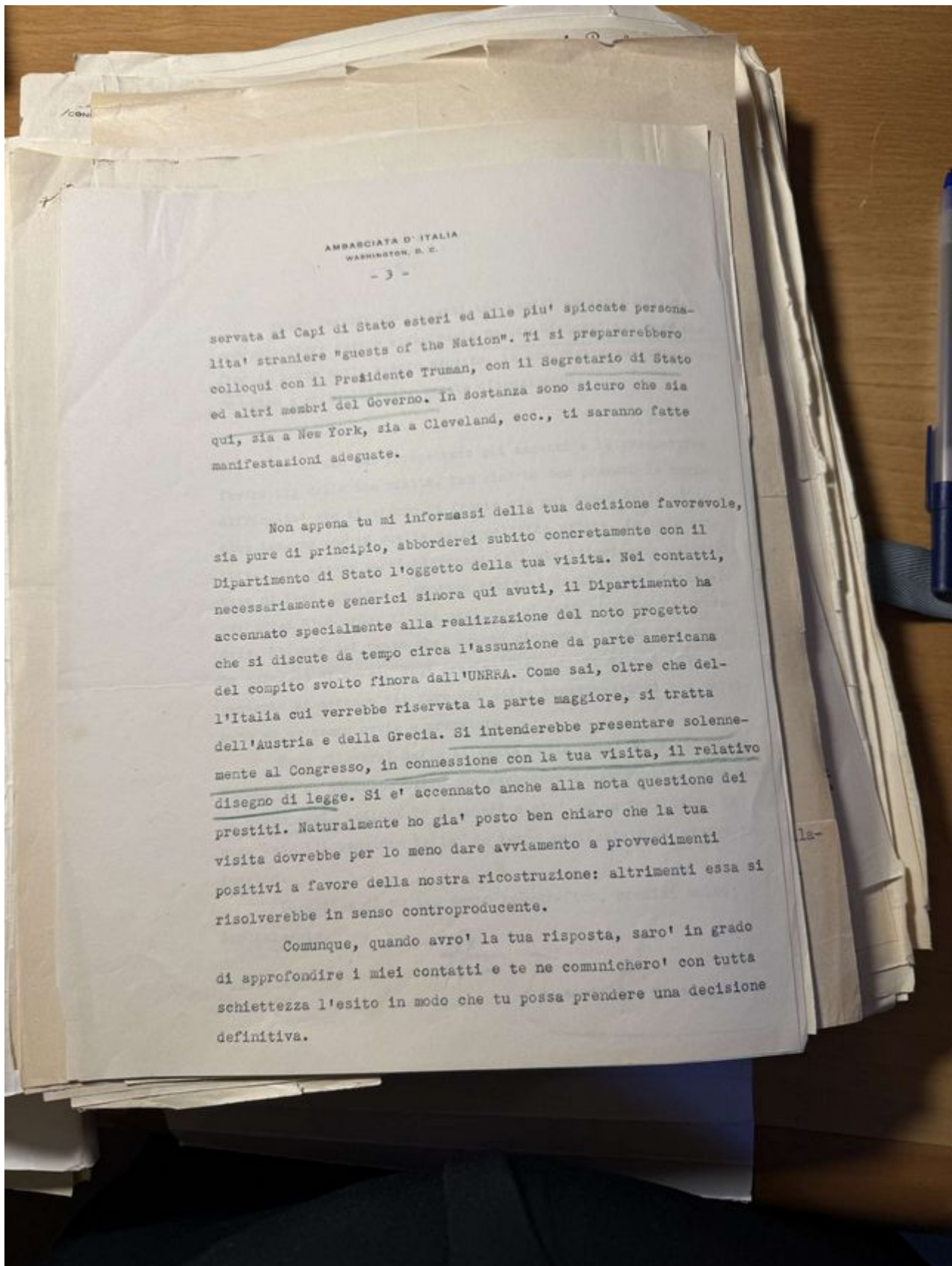
Segretario del M.R.P.). Il Dipartimento pensa poi che un tuo discorso al Forum di Cleveland, dopo quello di Parigi che ebbe qui una vasta e molto favorevole risonanza, contribuirebbe a consolidare le simpatie americane.

Quanto alle intenzioni dello State Department, ne ho parlato sia con Dunn, il quale, interpretando il pensiero di Byrnes, mi ha detto che sarebbe ottima cosa un viaggio tuo qui in quel momento, sia con altri.

13

Mi rendo pienamente conto quanto possa sembrare strano a noi europei un invito rivolto ad un Capo di Governo italiano di partecipare ad un "forum" in America. Vi sono qui vari precedenti: l'ultimo e' quello del Ministro degli Esteri austriaco, Gruber, invitato a New York dal Forum del "Herald Tribune" (meno importante di quello di Cleveland), invito che gli ha dato occasione per contatti molto proficui. Comunque e' ovvio che l'invito del Forum e' un semplice pretesto. Infatti, siamo d'accordo con lo State Department che non appena tu mi avessi fatto conoscere la tua decisione di accettare in massima l'invito, sia pure compatibilmente cogli eventuali impegni della tua carica, ti sarebbe subito spedito un invito del Governo americano di essere suo ospite a Washington. Questo secondo invito potrebbe quindi diventare lo scopo ufficiale e maggiore della tua venuta in America e quello di Cleveland si ridurrebbe ad un accessorio. Il Governo americano porrebbe a tua disposizione per il viaggio un aereo militare. Qui verresti alloggiato alla Blair House, locale "Villa Madama" ri-

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

Posso intanto assicurarti che questi ambienti ufficiali non potrebbero essere attualmente meglio disposti nei tuoi confronti. Anche sotto questo aspetto, la tua visita potrebbe essere utile a cristallizzare queste disposizioni.

Ti ho sin qui prospettato gli aspetti e le prospettive favorevoli della tua visita. Con cio' ho ben presenti le serie difficolta' che ti stanno di fronte sia nel campo della politica interna che in quella della politica estera. In tale settore, puo' essere particolarmente delicata l'incidenza del Trattato di Pace, qualora i Quattro Ministri degli Esteri finissero per porsi d'accordo, il che oggi non e' dato sicuramente prevedere. Ritengo del resto che, quando riceverai questa mia, sarai in possesso di nuovi, piu' precisi elementi di valutazione e pertanto mi astengo dal fare qui delle considerazioni che sarebbero ad un tempo ovvie e premature.

Come rileverai dalla allegata copia della mia lettera a Nenni, mi e' sembrato utile non escludere l'opportunita' che egli ti accompagni, qualora lo desideri e cio' possa facilitare la cosa data l'intenzione da lui da tempo manifestata di venire in America.

In attesa di un tuo cenno telegrafico, credimi molto cordialmente,

ffm
Turchini

CONFEDERAZIONE ITALIANA
DEGLI ARMATORI

NAVI ITALIANE NEGLI STATI UNITI D'AMERICA

Al momento dell'entrata in guerra dell'Italia, e cioè nel giugno 1940, si trovavano o si rifugiarono in porti nord americani:

N. 25	piroscafi da carico	per un totale di	135.504	T.S.L.
"	"	"	208.912	" portata lorda
N. 2	ciaterne	"	9.985	T.S.L.
"	"	"	17.700	" portata lorda
N. 1	passaggeri	"	23.255	T.S.L.
"	"	"	7.500	" portata lorda

In complesso:

N. 28 navi	di	168.744	T.S.L.
"	"	234.112	" portata lorda

Alla fine del mese di marzo 1941 tutte le navi in parola furono occupate da forze armate americane e sequestrate in base ad una legge interna degli Stati Uniti del 15 giugno 1917, emendata successivamente ed incorporata nel codice generale americano.

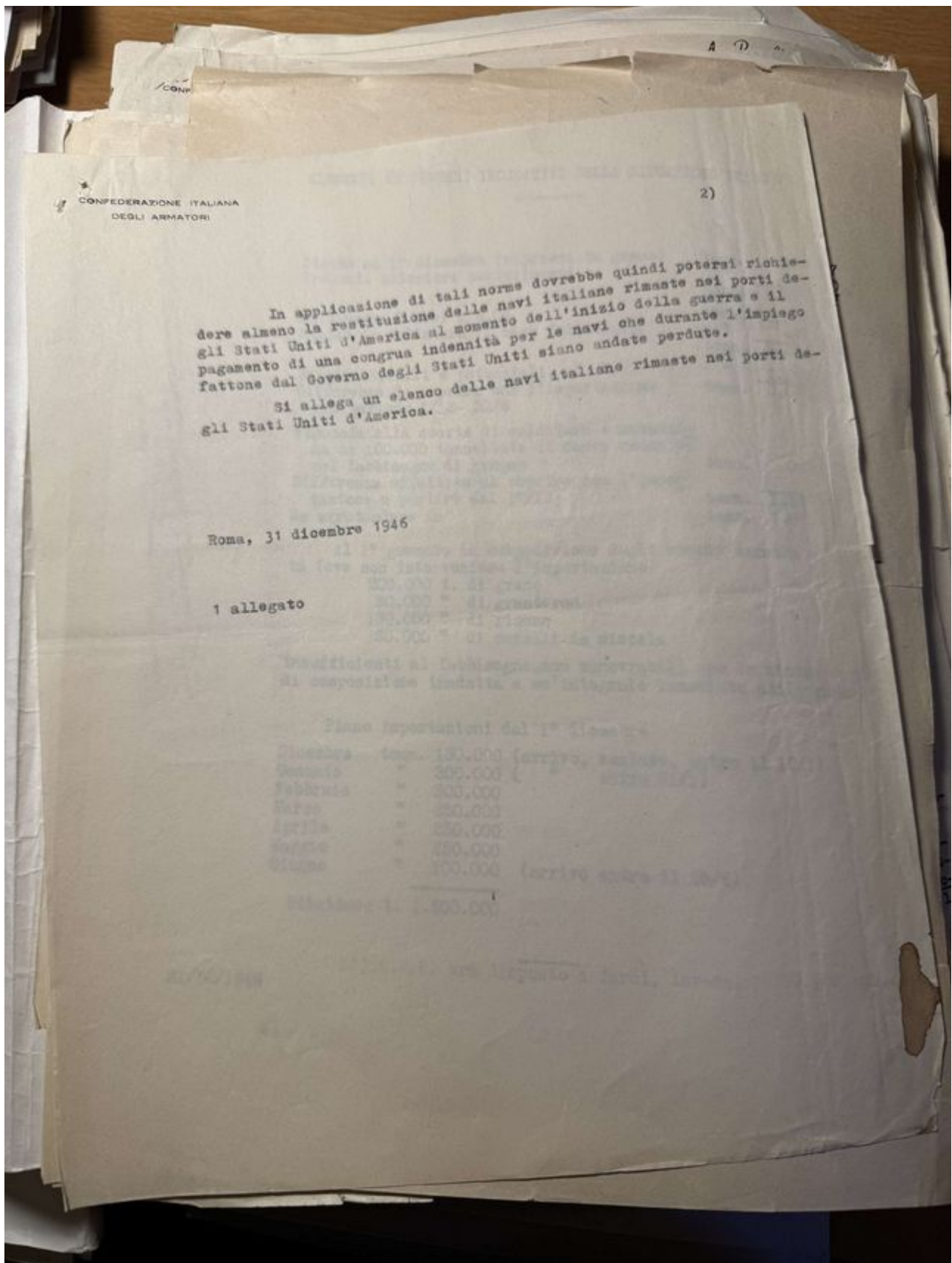
A seguito di detto sequestro gli equipaggi delle navi vennero internati in campi di concentramento.

Le navi anzidette, nel mese di giugno 1941 e successivi, vennero requisite in base alla legge americana del 5 giugno 1941. Successivamente, nel mese di luglio 1941 e seguenti, fu iniziato il procedimento per la loro confisca, cosicchè, dato l'impossessamento delle navi da parte del Governo americano, nulla è stato corrisposto ai rispettivi armatori mentre se fosse continuato il regime di requisizione il Governo americano avrebbe dovuto corrispondere ai proprietari un giusto compenso.

Per effetto delle vigenti norme di diritto internazionale alle navi italiane che si trovavano negli Stati Uniti alla data della dichiarazione di guerra (11 dicembre 1941) avrebbero dovuto applicarsi le norme di cui alla VI Convenzione dell'Aja del 1907, relative al trattamento delle navi mercantili nemiche al principio delle ostilità.

In base all'art. 2 delle norme stesse la nave mercantile che, in seguito a circostanze di forza maggiore, non abbia potuto lasciare il porto nemico entro il termine contemplato, o alla quale l'uscita non sia stata permessa, non può essere confiscata. Il belligerante può soltanto sequestrarla, con l'obbligo di restituirla dopo la guerra senza indennità, ovvero requisirla contro pagamento di una indennità.

./.

Θυρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

ELEMENTI DI SINTESI INDICATIVI DELLA SITUAZIONE ITALIANA

Stocks al 1° dicembre (espressi in grano)	tonn.	763.017
Presunti ulteriori conferimenti	"	420.760
	tonn.	1.183.777
Fabbisogno 7 mesi x 4,08	tonn.	2.856.000
Stocks di saldatura (1 mese fabbisogno)	"	408.000
	tonn.	3.264.000
-Esistenze, reali e potenziali, al 1°/12	"	1.183.777
Differenze da coprire con l'importazione nel periodo 1/12- 30/6	tonn.	2.080.223
Rinuncia alla scorta di saldatura e assunzione di 100.000 tonnellate di nuovo raccolto nel fabbisogno di giugno	tonn.	508.000
Differenza effettiva da coprire con l'importazione a partire dal 1°/12	tonn.	1.572.230
da arrotondare in	tonn.	1.600.000

Al 1° gennaio la composizione degli stocks sarebbe costituita (ove non intervenisse l'importazione)

200.000 t. di grano
90.000 " di granturco
130.000 " di risone
30.000 " di cereali da miscela

insufficienti al fabbisogno, non manovrabili che in minima parte e di composizione inadatta a un'integrale immediata utilizzazione.

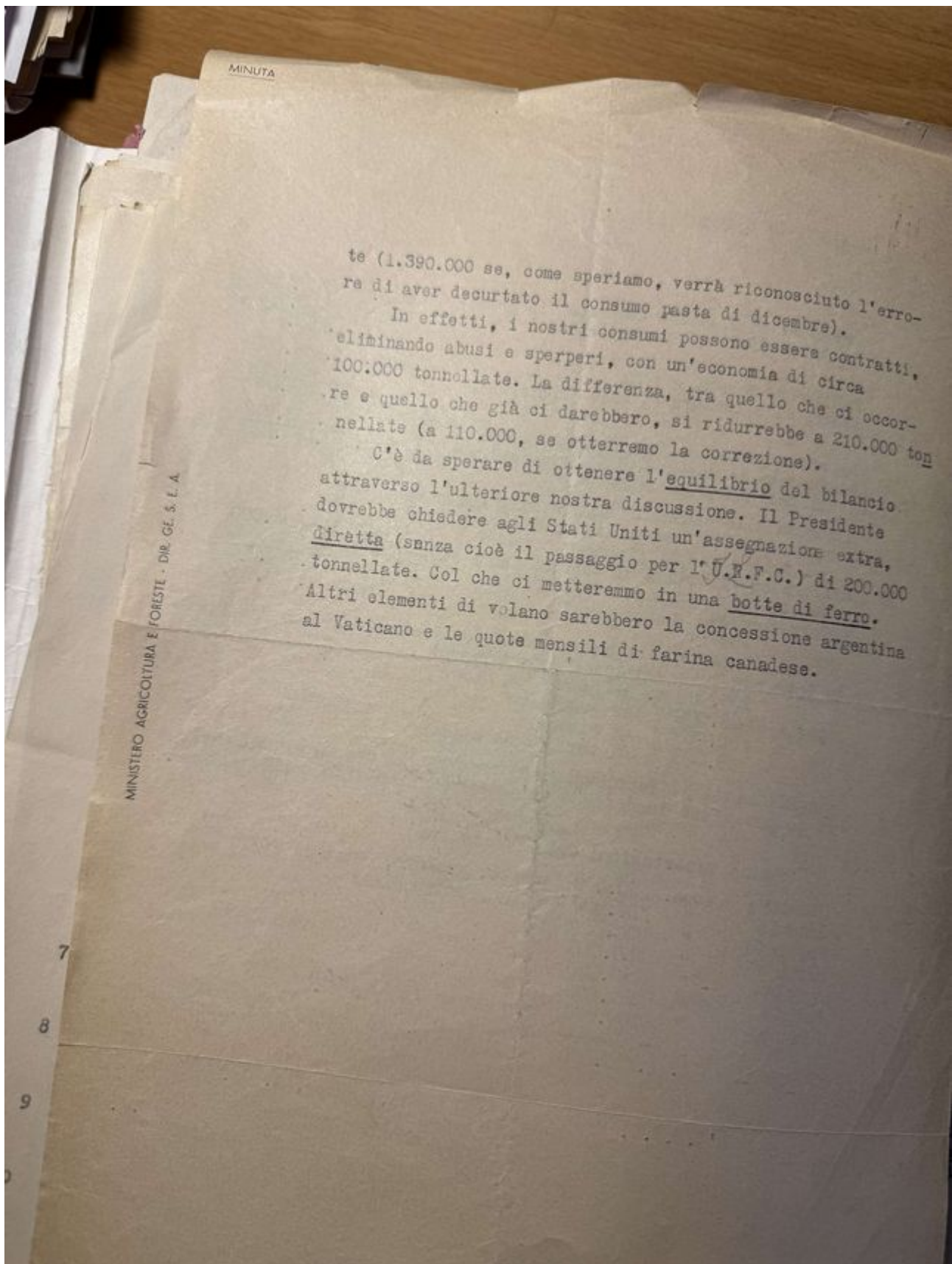
Piano importazioni dal 1° dicembre

Dicembre	tonn.	150.000	(arrivo, scalare, entro il 10/1)
Gennaio	"	300.000	(" entro 31/1)
Febbraio	"	300.000	
Marzo	"	250.000	
Aprile	"	250.000	
Maggio	"	250.000	
Giugno	"	100.000	(arrivo entro il 15/6)

Ribattono t. 1.600.000

31/12/1946

L'I.E.F.C. era disposto a darci, invece, 1.290.000 tonnellate

Θωρακία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσειντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

ELENCO NAVI ITALIANE RIMASTE ALL'INIZIO DELLA GUERRA NEI PORTI DEGLI S.U.A.					
N. ord.	TIPO E NOME DELLA NAVE	T.S.L. port.l. anno costr.	CARICO	PROPRIETARIO	Porto ove la na- ve trovavasi ri- fugiata
1	Pfo car. ADA O.	5234 8000 1919	vuoto	Nav.Odero S.A. Genova	New Orleans
2	" " ALBERTA	6131 8460 1922	rottami ferro	S.A.N.Italia Genova	New York
3	" " ANTONIETTA	4423 7155 1901	id.	G.Bozzo-Genova	Norfolk
4	" " ARSA	5441 8600 1921	vuoto	S.A.N.Italia Genova	New York
5	" " AUSSA	5441 8600 1921	id.	id.	id.
6	" " BELVEDERE	6889 7250 1913	id.	id.	Piladelfia
7	" " CLARA	6131 8460 1922	id.	id.	Savannah
8	" " CONFIDENZA	6458 10750 1920	rottami ferro	S.A.Corrado Genova	Jacksonville
9	" " DINO	5592 8686 1920	id.	id.	Boston
10	" " EURO	4687 9160 1926	id.	Soc.Ligure Ar- mamento-Genova	Norfolk
11	" " GIUAN	5473 8030 1918	id.	Giov.Gavarone Genova	id.
./.					
25	" " VITTORIN	1921 3349 4926 1910	vuoto	Genova Abbandonatario Soc. Europa	Wilmington Norfolk
./.					

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

CONFEDERAZIONE ITALIANA DEGLI ARMATORI					
12	Pfo car.	GUIDONIA	5060 9315 1913	Rottami ferro	A. Lauro-Napoli Norfolk
13	" "	IDA Z.O.	4935 8200 1920	vuoto	Nav. Odero S.A. Mobile Genova
14	" "	IRCANIA	4815 8250 1910	rottami ferro	"Garibaldi" Jacksonville Genova
15	" "	LACONIA	5932 9244 1912	vuoto	Tripcovich New Port News Trieste
16	" "	LEME	8059 10990 1925	id.	S.A.N. Italia Astoria Genova
17	" "	MAR GLAUCO	4690 7740 1906	rottami ferro	M. Maresca-Genova Norfolk
18	" "	MONFIORE	5498 8500 1920	vuoto	Nav. Alta Italia New Orleans Genova
19	" "	MONGIOIA	6113 8453 1924	id.	id. Houston
20	" "	PIETRO CAMPANELLA	6140 9535 1906	id.	T. Campanella Norfolk Genova
21	" "	SAN GIUSEPPE	5074 8130 1917	id.	Nova Genuensis id. Genova
22	" "	SANTA ROSA	3027 5300 1924	rottami ferro	A. Rosasco id. Genova
23	" "	S. LEONARDO	4657 8500 1907	id.	Comp. Lig. Nav. New York Genova
24	" "	VILLARPEROSA	6255 8678 1921	id.	Soc. Comm. Nav. Wilmington Genova
25	" "	VITTORIN	3349 4926 1910	vuoto	Abbandonataria Norfolk Soc. Europa

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

CONFEDERAZIONE ITALIANA DEGLI ARMATORI				New York	
26	Pfo eis. BRENNERO	4946 10500 1921	vuoto	Garibaldi Genova	
27	" " COLORADO	5039 7200 1911	id.	Petroleum S.A.N. Genova	3.Juan-Porto- rico
28	" pass. CONTE BIANCA- MANO	23255 7500 1925	-	Oriens-Trieste	Cristobal (Panama)
<u>e precisamente:</u>					
N.25	piroscafi da carico	per un totale di	135.504	T.S.L.	
"	"	"	208.912	"	portata lorda
"	2 cisterne	"	9.985	T.S.L.	
"	"	"	17.700	"	portata lorda
"	2 piroscafi passeggeri	"	23.255	T.S.L.	
"	"	"	7.500	"	portata lorda
<u>In complesso:</u>					
N.28	navi di	168.744	T.S.L.		
"	"	234.112	"	portata lorda	

CONFEDERAZIONE ITALIANA
DEGLI ARMATORI

TELEGRAMMA

As the final work in connection with the treaty of peace with Italy draws to a close and arrangements for the signing of the treaty are being made and it would seem to be of great value to have a discussion with Mr. DeGasperi on matters of mutual interest to our two governments.

Would you, therefore, extend an invitation on the part of the Government of the United States to Mr. DeGasperi as Prime Minister of Italy to come to Washington in the early part of January with a view to discussing the renewal of normal commercial relations between Italy and the United States and also other relevant matters of interest to the two countries. You might tell Mr. De Gasperi that I would be most happy if he could find his way to accept this invitation.

Please also say that if Mr. De Gasperi can accept, I would suggest that any announcement to the effect be delayed until we have worked out a time when there could be simultaneous announcement of his acceptance both in Washington and Rome. Byrnes.

12/12/46

Consegna al Presidente
da Key

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

TELEGRAMMA ALL'AMBASCIATORE TARCHIANI

Roma, 11-12-45

Allegato n. 1

Signor Ministro,

L'On. De Gasperi La prega
di voler cortesemente inoltrare l'accluso te-
legramma diretto all'Ambasciatore Tarchiani.

Con devoto ossequio e
ringraziamenti.

L. G. Comoli

A S.E. Pietro Nenni
Ministro degli Affari
Esteri

ROMA

CONFEDERAZIONE ITALIANA
DEGLI ARMATORI

TELEGRAMMA ALL'AMBASCIATORE TARCHIANI

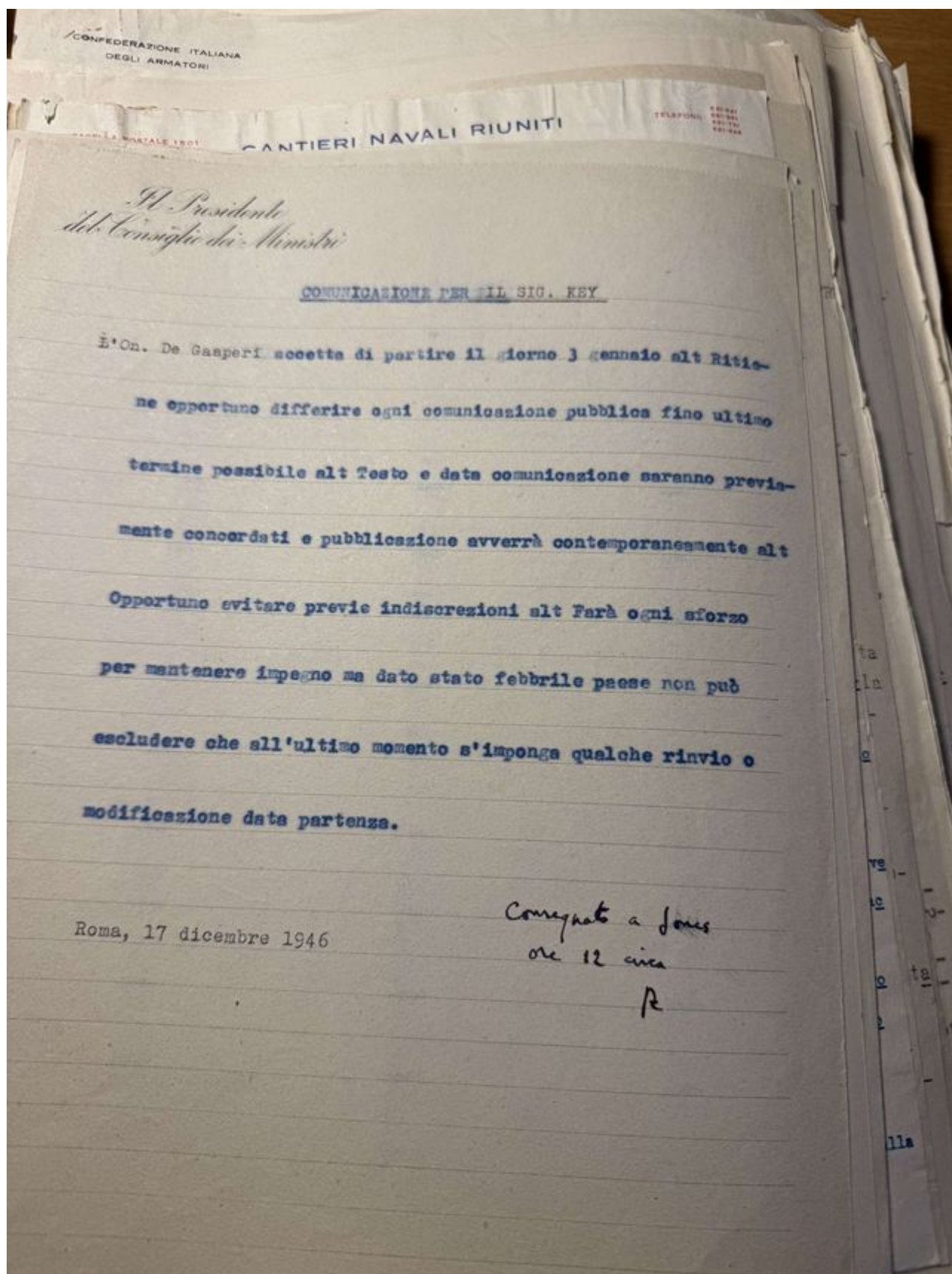
Ho già detto a Key che in via di massima accetto vo-
lentieri invito del Forum confidando sua utilità alt Conto
naturalmente tua preziosa preparazione a cooperazione alt
Osservo che pur mantenendo visita in limiti officiosi e pri-
vati stampa susciterà speranze alt Se esso non apportasse
qualche notevole alleggerimento nostra situazione finanziaria
e depressione causa trattato, meglio sarebbe evitarlo alt
Necessario quindi sondare possibilità alt In ogni caso mio
impegno è condizionato situazione qui, ma ritengo sicuro che
se prospettive sono buone Governo e partiti eviteranno dif-
ficoltà che potrebbero impedirlo alt Pregoti frattanto rin-
graziare invito e comunicare accoglimento di massima alt
Attendo svolgimento grazie

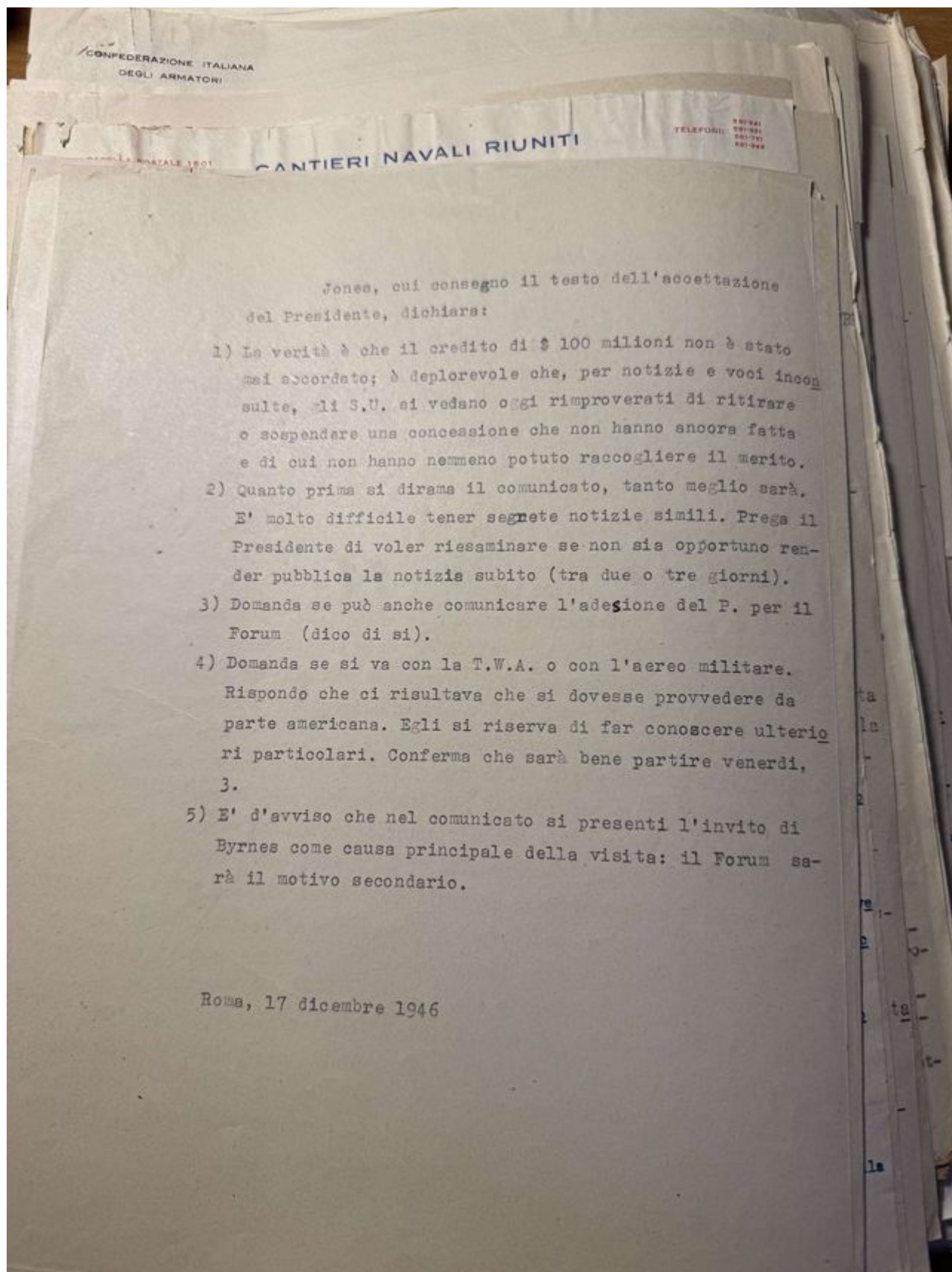
DE GASPERI

ore 18.45 - Messeri comunicano
che il Telegramma
è partito

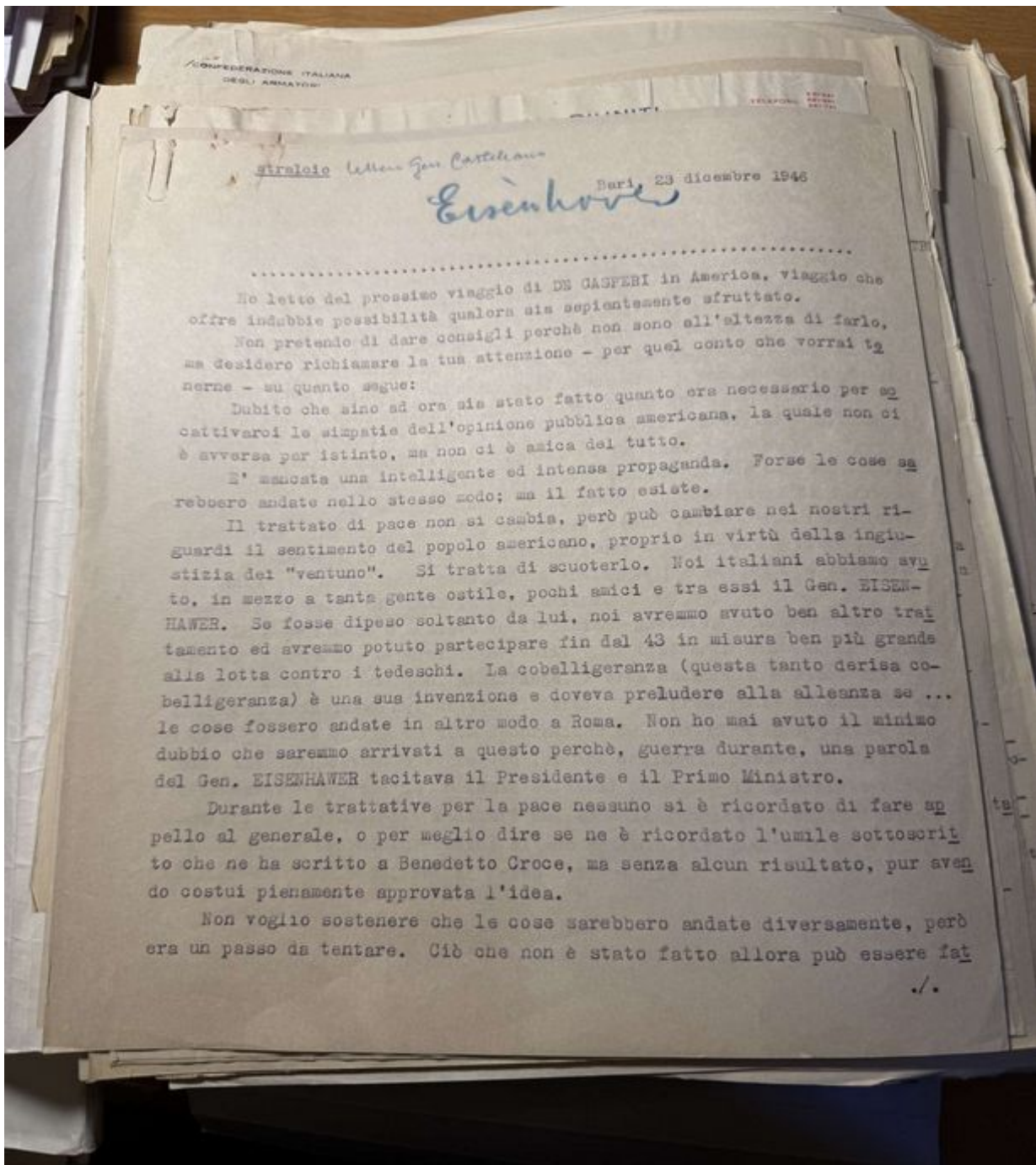
11/12/45

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

Ουρανία Γεωργαντζή, «Η μεταπολεμική Ιταλία και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση:
Ο ρόλος του Άλτσιντε Ντε Γκάσπερι [Alcide De Gasperi]

Επιστολή του στρατηγού D. Eisenhower προς τον Ιταλό στρατηγό Castellianno. Η επιστολή κάνει αναφορά στο ταξίδι του Ντε Γκάσπερι στις ΗΠΑ· προτρέπει την ιταλική διπλωματία να το εκμεταλλευτεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

CONFEDERAZIONE ITALIANA
DEGLI ARMATORI

- 2 -

to adesso: noi ci presentiamo agli americani come delle vittime, quali siamo, ma occorre dire il perchè ci sentiamo vittime.

Il nostro armistizio (che la politica ed i politici quanto male hanno fatto nel denigrarlo) ha permesso alle armate alleate lo sbarco in Italia: senza la nostra astensione le truppe alleate non avrebbero potuto scatenarsi a Paestum. Questa è una verità che lo S.M. italiano può documentare e che deve essere detta una buona volta. Lo svolgimento delle operazioni nello scacchiere mediterraneo sarebbe stato ben diverso e di conseguenza ben diverso il successivo andamento della guerra in Europa. In altri termini bisogna non ricordare i nostri sacrifici - che pur essendo stati grandi non commuovono gli americani - ma bisogna dir loro quali vantaggi essi hanno tratto dal nostro gesto.

Queste cose possono essere enunciate autorevolmente dal Gen. EISENHAWER il quale le sa benissimo. Egli è oggi in condizioni di farlo senza nuocere alla diplomazia del suo paese perchè tutto è stato concluso: ma se lo facesse le sue parole avrebbero una eco enorme in tutta la repubblica stellata con il conseguente vantaggio per noi di una maggiore simpatia da parte di tutta la popolazione.

La Casa Bianca è schiava dell'opinione pubblica e le ripercussioni non potrebbero che esserci favorevoli. Si tratta in sintesi di mettere dalla nostra parte il Gen. EISENHAWER, l'eroe nazionale e suscitare una ondata di entusiasmo nei nostri riguardi. Il Presidente DE GASPERI dovrebbe portare con sé un'alta decorazione da conferire al generale in forma solenne: dovrebbe avere con lui dei colloqui, parlargli chiaro (Eisenhower è soprattutto un leale soldato) chiedere il suo aiuto ricordandogli gli avvenimenti militari del '43 e la generosità degli italiani che non hanno mai mosso critica al suo operato per quanto esso sia stato, militarmente parlando, molto, molto criticabile.